

חיה דוידזון

המקראה שלי ב

לבית הספר הממלכתי-דתי

לכיתה ב'

מדריך למורה

לחלקים ראשון ושני

ייעוץ מדעי: פרופ' דורית רביד
עריכת לשון: שלומית ברנע

הוצאת יסוד

תוכן העניינים

5	מה יש בספר
6	מבוא תאורטי
7	♦ המפגש עם ספרות
11	♦ החינוך הלשוני
12	♦ עקרונות תאורטיים של רכישת שפה ואוריינות
13	♦ לשון ומטא-לשון
14	♦ קריאה וכתיבה
16	♦ סוגות השיח והוראתן
18	♦ התפתחות לשונית ואוריינית בבית הספר היסודי
19	♦ שונות בין תלמידים
21	מבנה הספר והפעילויות שבו
23	מרחבי למידה
29	מילון מושגים למורה
35	מראי מקום

חלק ראשון

הפעלות דידקטיות בנושאי התוכן הבאים:

39	לקרוא ולכתוב
50	עונת הסתיו וחגי תשרי
76	הבית, המשפחה ומה שסביבם
104	עונת החורף וחגי החורף
137	אני וחברים

חלק שני

הפעלות דידקטיות בנושאי התוכן הבאים:

155	שבת
164	אנחנו ובעלי החיים
184	על מנהיגים ועל מלכים
197	עונת האביב וחגי האביב
231	עונת הקיץ

נספחים

- ♦ שני דגמים לשיעור מיטבי 235
- ♦ על דפי המשוב 255
- ♦ "תבחינים" 257
- ♦ פריסה של הטקסטים והיצירות המופיעים בספר 269

מה יש בספר "המקראה שלי"

בסדרה **המקראה שלי** – ארבעה ספרים: **הספר הראשון** – שהוא הספר שלפניכם – מכוון להוראה בכיתה ב' והוא מחולק לשניים – חלק ראשון וחלק שני. **הספר השני** מכוון להוראה בכיתה ג'. **הספר השלישי** גם הוא מחולק לשניים – ג' (1) וג' (2), והוא מותאם להוראה בכיתה ד'. עם זאת, המורים יוכלו להתאים את הספרים לאוכלוסיית היעד בהתאם לרמת הלומדים. הספר הנוכחי, לדוגמה, יכול להתאים גם לכיתה ג'.

התכנים בסדרה עוסקים בהרחבה בסוגות שיח מעולמות מגוונים כמו **עולם השיח הספרותי, עולם השיח של המקורות היהודיים, עולם השיח העיוני ועולם השיח התקשורתי (תקשורת המונים והתקשורת הבין אישית)**. גיוון זה מיועד לייצר אפשרויות לשיחה, לקריאה ולכתיבה; אלה יסייעו בידי המורה לתת לילדים ציוני דרך מפורשים ומנחים בהתאם לגילם ולרמת הלימוד שלהם, בדרכם ליעדים המוזכרים בתכנית הלימודים. התכנית מדגישה את יצירות הספרות ואת היצירות מהמקורות היהודיים על פי מעגלי בחירה ב"יצירות ספרות – נספח" (תשע"ב) ובהתאם לתכנית הלימודים (תשס"ג).

הספר הוא מקראה המציגה מגוון סוגות שיח בשפה הכתובה. הסוגות מתייחסות שיטתית לנושאים השוטפים שיש ללמד במהלך השנה, כמו חגים ועונות השנה, אירועים היסטוריים רלוונטיים, יצירות ספרות ויצירות מהמקורות היהודיים, וכן מפגש עם יוצר. עיצוב מבנהו של הספר וההחלטה על הטקסטים שנמצאים בו נשענים על הגישה שעל פיה הילד הוא נמען פעיל ושותף ליצירה, ממשיך לברוא אותה, להוסיף עליה ולפרש אותה על פי הידע שלו ומאגר האסוציאציות שלו. המקראה היא ספר מפעיל: הפעילויות שבה נגזרות ממגוון הסוגות ומאפשרות לילד להכיר מאפיינים חשובים של כל סוגה. התלמידים לומדים את הטקסטים השונים כדי להבין את עולמות השיח שמהם נגזרו ולהשתמש בידע על המאפיינים בכל ההזדמנויות האורייניות. בספר מפגש מאסיבי עם תכנים, עם מבני שיח ותחביר ועם אוצר מילים רלוונטי, המתאפשר הודות לגיוון הסוגות. הפעילויות בספר מיועדות להביא את הלומדים לכלל מודעות לשונית ולחוויה של תהליכים מטא-לשוניים ומטא-קוגניטיביים האופייניים להתנסות בקריאה ובכתיבה.

מבוא תאורטי

שלוש נקודות מבט שונות מאפיינות את הספר, כמו גם את כל הסדרה: **נקודת מבט ספרותית, נקודת מבט אוריינית ונקודת מבט דיגיטלית.** **נקודת המבט הספרותית** של הספר הנוכחי כיוונה לבחירת יצירות הנושאות ערכים אנושיים, חברתיים, לאומיים, התנהגותיים ומוסריים ולא בהכרח ליצירות הנושאות מטרה חינוכית. לתפיסתנו, ספרות ילדים היא בראש ובראשונה אמנות המילה הכתובה. מטרתה החשובה ביותר היא הכשרתו של הילד לחיים מלאי סיפוק ומשמעות, שכן הספרות פונה אל עולמו הפנימי של הילד, נותנת ביטוי לצרכיו השונים ומאפשרת לו להבין טוב יותר את עצמו ואת הזולת. היצירות ששולבו בספר נועדו ליצור עולמות שיח ואירועים שיאפשרו לכל הילדים לחוות אותם ברוח דבריו של ברונו בטלהיים (1980) ב"קסמן של אגדות": "כדי שסיפור ימשוך באמת את תשומת לבו של הילד, עליו לשעשע ולעורר את סקרנותו. אך כדי להעשיר את חייו, חייב הוא לגרות את דמיונו, לסייע בפיתוח האינטלקט שלו ולהבהיר את רגשותיו." התכנית מכילה אפוא בעיקר סיפורים בעלי מבנים שונים והקשרים שונים כדי להעשיר את עולמו של הילד ולהפגיש אותו כבר עתה עם נושאי תוכן המשלבים עולמות שיח מגוונים. בבחירת הסיפורים והשירים הקפדנו גם להתייחס לנושא המגדרי כדי לתרום לשינוי חברתי בכיוון של ביטול סטראוטיפים.

נקודת המבט האוריינית כיוונה לעודד בכל דרך את הקריאה את הכתיבה, כלומר לזמן התנסויות אורייניות עם השפה הכתובה לגוני-גווניה, שכן לפי מה שידוע לנו היום על התפתחות הלשון והאוריינות הלשונית כמו גם על הלמידה בכלל, השפה נרכשת מתוך הקשריה, ובמיוחד מתוך הופעה חוזרת ונשנית של מלים ומבני לשון בהקשרים מגוונים. לכן הוראת הלשון בספר זה נשענת כולה על הקשר השיח ומיועדת להרכשה של אוצר המילים והמבנים הלשוניים-האורייניים בעברית מתוך טקסטים כתובים בעיקרם, בהתאם לגיל התלמידים ולכשירות הלשונית המצופה מהם. בהמשך לכל טקסט יש בספר פעילויות שפה רבות ומגוונות המותאמות לבני 7-9 והמדגימות קשר בין תפקידו החברתי-תרבותי של הטקסט לבין רכיבי התוכן, רכיבי השיח ורכיבי הלשון שבו. הספר מורה דרך למורים כיצד לטפח בדרכים נוספות כישורים אורייניים וכישורי שפה בהתאם לנדרש בכיתה הספציפית.

נקודת המבט הדיגיטלית מכינה את התלמידים להתמודדות עם האוריינויות החדשות, הנדרשות בחברת הידע (Knowledge Society). במאמר המקיף מציגים דויד מיודוסר, רפי נחמיאס ואלונה פורקוש-ברוך (Mioduser, Nachmias & Forkosh-Baruch, 2008) את הקשר שבין הידע והאוריינות בקרב הפרט לבין הידע והאוריינות המעוגנים בטכנולוגיה. החוקרים מתארים את חברת הידע, שבה נדרש אדם משכיל להיות לומד עצמאי לאורך כל חייו, להשתלט על מיומנויות מידע בחזקה גבוהה ולרכוש יכולות של עובד מיומן בצוותים בסביבות עתירות מידע. לצורך כך נדרשות תכניות הלימודים כיום לקדם שבע מיומנויות ההכרחיות לחברת הידע: (1) תהליך מידע רב-אפנוני, כלומר האוריינות הדורשת את המיומנויות והידע הנחוצים לעיבוד, להבנה ולהפקה של משמעויות בתרבות שכולה מילים, תמונות וצלילים. לצורך זה נדרשת היכולת לייצג ידע בעל פה ובדפוס, בטקסטים, בתרשימים, בצופן תכנות, בתמונות סטאטיות ונעות, במגע ובצליל. (2) ניווט במרחב המידע, כלומר האוריינות הקשורה ליכולת לדעת מתי נחוץ מידע

ולשם מה, כיצד והיכן אפשר לאתרו ולשלוף אותו ממרחב המידע העצום; וכן כיצד לפענח מידע זה, להעריכו ולהשתמש בו. (3) אוריינות התקשורת, הכוללת את המיומנויות הנחוצות לשימוש מושכל, מודע והולם של מגוון אמצעי תקשורת, תוך שימוש בערוצי תקשורת מרובים (דבור, כתוב, ויזואלי) באינטראקציות מגוונות (אחד על אחד, אחד על רבים, רבים על רבים) ולמטרות שונות (אינטראקציה חברתית, עבודת צוות, יצירה שיתופית, צריכת תקשורת והפקתה). (4) אוריינות ויזואלית, שהיא היכולת לפענח, להעריך וליצור תמונות מסוגים שונים – תמונות סטיל (ניחות), נעות, מייצגות, מוקלטות ישירות) תוך שימוש באמצעי תקשורת קונבנציונאלית ותקשורת המאה ה-21, בדרכים המקדמות תהליכי חשיבה, פתרון בעיות, ביצוע החלטות, תקשורת ולמידה. (5) הייפר-אוריינות (Hyperacy) – זו המתייחסת ליכולתם של בני אדם לעסוק בייצוג ידע לא-ליניארי כצרכנים וכמפיקי ידע. מבחינת חיצונית מדובר ביצירה או בשימוש בעזרי ניווט וקישורים בין יחידות ידע, ומבחינה פנימית מדובר ביכולת לייצג את מבנה הידע כרשת של יחידות ומסלולים המקשרים ביניהן. (6) אוריינות ניהול המידע האישי, שהיא התהליך שבו נשמרים פריטי המידע של הפרט – מסמכים, דואר אלקטרוני, אתרים מועדפים באינטרנט, מטלות ובני שיח, והתהליך המאפשר לאחזר אותם בקלות וביעילות. (7) התמודדות עם מורכבות – אוריינות המיומנויות והדרכים לתפוס את מורכבותן של תופעות (למשל – זיהוי משתתפים רבים, שכבות רבות או צמיחת מערכות), לחקור אותן, להבין וליישם את הידע הנדרש להתמודדות עם מורכבות זו. כל האוריינויות האלה נדרשות היום לתפקוד נאות בעולם המושגים של המאה ה-21. הספר שלפניכם, יחד עם המערכת המתקשבת שפותחה עבורו, מספקים תשתית נאותה לרכישתן.

בפרקים שלהלן נפרוש את הרציונל הרעיוני של ספר הלימוד ואת התשתית המושגית והעיונית שלו לצד עיגונו במקורות ביבליוגרפיים. ברציונל מוצגות מטרות ההוראה בדרך של ציטוט רלוונטי ישיר, כפי שהן מופיעות בתכנית הלימודים החדשה בעברית (תשס"ג); בפרק הפורש את הטקסים והפעילויות יש התייחסות להישגים הנדרשים בחינוך הלשוני.

המפגש עם ספרות

מהותה של הספרות ומקורות השפעתה על הקורא – היבטים אסתטיים, פסיכולוגיים ודידקטיים

תוכני היצירה ואופן ארגונו האסתטי כמקור השפעה על הקורא

אחד ממקורות השפעתה של הספרות על הקורא טמון בכך שהיא מעמידה בפני הקורא את הדינמיקה של החיים. יש כאן משחק בין שיקוף להארה, שאותו ממחיש יפה מ. אברמס (1953) באמצעות שתי מטאפורות מרכזיות – המראה והמנורה (The Mirror and the Lamp). היצירה הספרותית, אומר אברמס, היא מראה של חיי האדם, והמשורר הוא המנורה של קיום זה. הוא מאיר באור חזק קטעים מסוימים של חיים אלה ומאפשר לקורא לראותם מזווית מסוימת.

כל אמן, לדעת אברמס, יוצר באורח ייחודי את יצירתו בעזרת מילים – מילים בעלות צליל, תמונה, ריתמוס ואידיאה, היוצרים את החוויה האסתטית של אותה יצירה:

1. לעתים הוא מתאר את המציאות, מתמקד באירועים המתרחשים סביבו. מציאות מחיי הילדים משתקפת בספריו של אורי אורבך "אולי בשבת יזרקו סוכריות", "מבטיח, בלי נדר" ו"ילדה כמוני". טקסטים מתוך ספריו מופיעים במקומות אחדים בספר (חלק ראשון, עמ' 79; מד"ל: עמ' 71 ועוד).
2. לעתים הוא בא להאיר עולם פנימי – רגשות, מחשבות, מאוויים. ברוח זו חושפת נורית זרחי את מצוקת הילד הדובר בשירה "בילי" – מצוקה בשל אבדן כלבו האהוב ובשל היעדר תמיכה והבנה מצד האם, המנסה "להרגיעו" (חלק שני, עמ' 64; מד"ל: עמ' 174).
3. לעתים הוא בא להדגיש לא את מה שקיים, כי אם את מה שצריך להיות. במקרה זה באה היצירה לשקף ערכים שונים (דתיים, חברתיים, מוסריים, לאומיים, כלל אנושיים). יצירה המשקפת ערך חברתי רצוי – מנהיגות ראווה – היא הסיפור "המלך צב-צב" (חלק שני עמ' 119; מד"ל: עמ' 190).
4. לעתים הוא משנה את המציאות, הופך אותה לפלאית ובכך פותר בעיה. פלא כזה מתרחש בסיפור "כד השמן" מאת לוי קיפניס (חלק ראשון, עמ' 166; מד"ל: עמ' 106).
5. לעתים הוא בונה מציאות אבסורדית שהכול אפשרי בה. מציאות כזאת משתקפת בסיפורו של לוי קיפניס "מעשה באוזנהמן" (חלק ראשון, עמ' 239; מד"ל: עמ' 135).
6. לעתים הוא שוזר את האירועים על רצף של זמן ויוצר יצירות אפיות או מעלה את העלילה למתח גבוה, יוצר קונפליקטים ואת ההתמודדות אִתָּם ויוצר יצירות דרמטיות. קונפליקטים עומדים במרכז היצירות "ידידי טנטן" מאת מרים ילן-שטקליס (חלק ראשון, עמ' 277; מד"ל: עמ' 149), "פלאי פלאים" מאת קדיה מולודובסקי (חלק ראשון, עמ' 19; מד"ל: עמ' 44) ועוד.
7. לעתים הוא יוצר יצירות מוזיקליות שיש בהן מצלול, חזרות, חריזה, ריתמוס מודגש. בשיר "הילד הרע" משיגה לאה גולדברג הרמוניה בין התוכן למוזיקליות הריתמית – חריזת הצליל, היוצרת צליל ממקד משמעות ומשקל בלתי אחיד, המבטא את סערת הרגש (חלק ראשון, עמ' 266; מד"ל: עמ' 145).
8. לעתים הוא בונה יצירות פיגורטיביות שבמרכזן ציור המעביר רעיון, דימוי, האנשה, מטאפורה. כך, למשל, בשירה של מיכל סנונית "לסתיו יש כשרון שאין לאף אחד אחר" (חלק ראשון, עמ' 42; מד"ל: עמ' 54).

במילים אחרות: מה שעומד במבחן הוא מלאכת השתי וערב שעשה היוצר בחומרים שקלט מהמציאות, צורת שילובם ביצירה עד להעמדת מציאות בדיונית ייחודית בעלת הדגשים שונים: לירי, נרטיבי, ריאליסטי, פלאי, אפי, דרמטי, נורמטיבי, פיגורטיבי או צלילי.

תפיסת ספרות הילדים כתופעה בין-תחומית וכמקור כוח

הגישה לספרות הילדים מתבססת על הגדרתה כתופעה אינטרדיסציפלינרית, הכוללת את תחומי הספרות, הפסיכולוגיה והחינוך. על פי גישה זו ספרות הילדים היא ענף בספרות, ועל כן תעמוד בקריטריונים של תורת הספרות: תמטיים, לשוניים, מבניים, מוזיקליים וכיו"ב. עם זאת, היא מותאמת לנמען – לילד: להתפתחותו ולצרכיו, ועל כן תיבחן גם בכלים ובמושגים מתחום הפסיכולוגיה ההתפתחותית: ספרות

הילדים מאפשרת לילד להתנסות בחוויות של הזדהות עם דמויות ועם מצבים אנושיים. היא עשויה לשחרר אותו ממתחים רגשיים ולסייע לו להתמודד עם המציאות. הילד הקורא שואב כוח מחבריו הספרותיים המתחבטים באותן שאלות כמוהו ולומד דרכי פתרון שונות; הוא גם נחשף לתופעות חדשות, המעשירות את אוצר הידע שלו על העולם. הספרות נותנת ביטוי לדמיונותיו של הילד – שלב חיוני וטבעי בתהליך התפתחותו; היא נותנת לגיטימציה לביטוי רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר.

ההתייחסות לספרות הילדים כאל תופעה בין-תחומית מוצאת ביטויים ודגשים מגוונים בספרות המקצועית שהתפתחה בתחום זה: צ'וקובסקי (1926), גולדברג (1959), ילן-שטקליס (1978), רות (1977), כהן (1972), ברוך (1983), פרוכטמן (1985), חובב (1987) ואחרים.

הלשון – הכלי המרכזי לעיצוב החוויה הספרותית כמקור רב השפעה על הקורא

הספרות פועלת על קוראיה באמצעות מילים, שהן יותר מכלי להעברת תכנים ומשמעויות. יש בהן ריתמוס, תמונה וצליל, רגש וכוונה. מעצם טבעה כאמנות של מילים, מניעה הספרות את דמיונו של הקורא לתת ביטוי לרשמיו. היא פונה אליו בכוח סימנים (מילים, משפטים, הגאים), ועל הקורא לגשר על פני החללים הריקים הרבים ביניהם בכוח דמיונו.

צורכי הילד כקורא ומימוש ביצירה הספרותית כמקור כוח

היצירה הספרותית מעבירה אליו באמצעות מילים תכנים, חוויות ומסרים בעלי מטען חווייתי הנוגעים בו, בעולמו, ביחסיו עם עצמו ועם הסובב אותו. הוא מגיב בכוליותו: **בחושיו** (הוא מאזין, קורא וקולט), **ברגשותיו** (הוא כועס, שמח, מקנא, בוכה), **בשכלו** (הוא מבין, מפרש, מסיק) והוא גם נותן לכל אלה ביטוי (בשיחה, במשחק, בציור וכיו"ב) ובכך משחזר את המסופר על פי יכולתו. ארבעה סוגי חוויות אלה – **הקליטה, הרגש, החשיבה וההבעה** – משתלבים יחד ויוצרת חוויה חדשה וייחודית בהתאם לאישיותו של הילד.

המפגש בין הקורא ליצירה הספרותית הוא הידברות בין החומרים והאמצעים המעצבים את מציאות היצירה לבין דמיונו, מחשבותיו ומשאלותיו של הקורא, החוזר ומערבבם מדי פעם ומחזירם לתנועה מתחדשת עם כל קריאה... **"הספרות אינה מתממשת אלא בפגישה שבה יגיב הקורא בתגובת נוכחות אישית על הטקסט שלפניו"** (יזהר, 1982).

על פי גישה זו נתפס הקורא כשותף פעיל ליצירה הממשיך לברוא אותה, להוסיף עליה ולפרש אותה על פי מאגר האסוציאציות שלו. המפגש בין הקורא ובין היצירה עשוי להתקיים גם בעת הקריאה האישית הדמומה, ועם זאת כדאי ליצור בכיתה אינטראקציה חברתית עם עמיתים, להאזין לקריאה, לקרוא ולכתוב על יצירות ספרות – כל זאת בתיווך המורה. ברוח זאת מזמן הספר הבעת רגשות, מחשבות והבעת עמדה סביב כל היצירות המוצעות.

בחירה נבונה של יצירות ספרות לילדים והתאמת דרכים לתיווכן מחייבות הבנה ורגישות לצורכי הילד ולהתפתחותו מהבחינה הקוגניטיבית, הריגושית והחברתית בצד ידע נרחב בספרות לילדים.

בספרה "ילדים וספרים" מציינת ארבוטנוט (1957) מספר צרכים בסיסיים של הילד ואת תפקידה של ספרות הילדים בסיפוקם:

- **הצורך בביטחון רוחני** – הילד זקוק בגדילתו לביטחון המאפשר להתגבר על סכנות, על כישלונות, מכשולים וטרגדיות מתוך אמונה בניצחון הטוב. כן זקוק הילד לאמונה שאנשים ישרים וטובים יתגברו על פגעים ועל אסונות הודות לאומץ לבם ולהתמדתם.
- **הצורך בביטחון אמוציונאלי** הוא אחד הצרכים ההכרחיים לבניית אישיותו של הילד, הבא לידי סיפוק בסיפורים על משפחה, על אהבה, על מסירות ועל הקרבה, שמהם סופגים הילדים תחושת ביטחון. צורך נוסף מלווה את צמיחת הילד מתוך האגוצנטריות שלו – הרצון להיות חבר מקובל בחברה, להשתייך. הוא מתחיל לשייך את עצמו למשפחה ואחר כך לכיתה, לבית הספר, לקבוצת הגיל ולתנועות הנוער, ומאוחר יותר – לעיר, לארץ ולעם.
- **הצורך בעצמאות ובהכרת ערך עצמי** – צורך הצומח אצלו מתוך מאמציו להיחלץ מן המצב שבו הוא נתון כחלש בחברת מבוגרים ולהוכיח שגם לו יכולת להסתדר בחיים.
- **הצורך בתחליפי מציאות** צומח מתוך היחשפות הילד למציאות המערערת את שיווי משקלו או המאיימת עליו. בשל הקושי להתמודד עמה בדרכים ריאליות, הוא פונה לעולם הדמיון ומבקש שם תחליפים. כוחות פלא מסייעים לו להתגבר על הקשיים מחד גיסא ולספק את רצונותיו מאידך גיסא. פנייה מסוג זה אפשר למצוא בשיר "ידידי טנטן" מאת מרים ילן-שטקליס. הילד הדובר ממציא ידיד סודי, שתפקידו לסייע לילד להתגבר על הקונפליקט בין דחפיו הבלתי נשלטים ובין רצונו להפגין בגרות (חלק ראשון, עמ' 277).
- **הצורך בקטריזם** – בחיי הילד יש צורכי יסוד ואינטרסים שאינם יכולים למצוא ביטוי בחיי היום-יום בגלל איסורי החברה והתרבות, ולכן הם מודחקים. יצרים אלה משפיעים על התנהגות הילדים ומכוונים אותה ועליהם למצוא פורקן וביטוי כלשהם.

הנחות יסוד לתכנון התיווך בין הילד ליצירה הספרותית

מן האמור לעיל משתמעות שלוש הנחות יסוד הנוגעות לתכנון התיווך בין הילד ליצירה הספרותית:

הנחה 1: תיווך ספרות הילדים נגזר על פי היצירה הספרותית, שהיא אחדות חד-פעמית של תוכן וצורה. על המתווך לחשוף את ייחודיות היצירה הספרותית, על תכניה ומישורי עיצובה: המבני, המוזיקלי, הפיגורטיבי, הרעיוני או אחר, על מנת שיוכל להוציא מן הכוח אל הפועל את היש הגלום הטמון ב"מיטב המילים במיטב סדרן" (קולרידז'); יוצא מכאן ש"היצירה מכתובה את המתודה" (ריבלין, תשכ"ח).

ככל שהתיווך רלוונטי לעולם המוצג ביצירה, כן התחברותו של הקורא תעמוד על מידה של הפנמת המסופר והטמעתו בתוך מערכות הרגש והאינטלקט שלו.

הנחה 2: התיווך מקורו בראיית הילד (הנמען) כאחדות המתפתחת בתחומי הקוגניציה, הרגש והחברה. כנמען של הטקסט הספרותי, הילד חווה את המציאות המתוארת בו: בחושיו, ברגשותיו, בשכלו, בהבעתו. הוא קולט את צלילי המילים ואת תוכניהן, בונה לעצמו את התמונות החזותיות המסתתרות מאחוריהן ונותן ביטוי אישי למסרים המשודרים אליו על ידי היוצר – בהתאם להתפתחותו, לאישיותו ולעולם התנסויותיו.

במשך השנים פותחו דרכים שונות לתיווך בין הילד ליצירה הספרותית, שמקורן בפסיכולוגיה ההתפתחותית בגישה של שילוב אמנויות – גישה פולי-אסתטית – פאינס-גליק (1968), לוונפלד (1970), סירוטה

(1977), (ברין 1982), גולן (1983). לפי מקורות אלה, הספר משמש נקודת מוצא, והחווייה הספרותית משתלבת בתחומי אמנות נוספים ומפלסת את דרכיה אל הילד בכל תחומי ההתפתחות כחווייה טוטאלית. הילד נותן ביטוי לחווייה זו בכל שטחי ההבעה – מילולית ובלתי מילולית – באמצעות כלים, חומרים ודרכי תיווך שהסביבה החינוכית מזמנת לו.

הנחה 3: תיווך משמעותי בין הילד (הנמען) לבין היצירה הספרותית ייעשה על פי הגישה של שילוב אמנויות: ציור, דרמה, מוזיקה, תנועה ולשון.

מקורות התפיסה הרעיונית המונחת ביסוד מודל התיווך בין היצירה לבין הנמען הצעיר בגישה הפולי-אסתטית. גישה זו יונקת מהפסיכולוגיה ההתפתחותית, הרואה בילד אחדות ושלמות הן ברמת קליטת העולם והן ברמת ההבעה והביטוי.

לפי תפיסה זו הספר הוא רק נקודת המוצא, והחווייה הספרותית משתלבת בחוויות אחרות ומפלסת את דרכיה אל הילד באמצעות כל הכשרים כחווייה טוטאלית: הוא קולט את צלילי המילים ואת תוכניהן, בונה לעצמו את התמונות החזותיות המסתתרות מאחוריהן ונותן ביטוי אישי למסרים שמסדר היוצר – בהתאם לאישיותו ולניסיונותיו. ביטוי זה נעזר בכל האמצעים: בצבע, בחומר, בתנועה, בקו, במלל, במשחק ובכל יתר ערוצי ההבעה הקיימים במסגרת החינוכית.

החינוך הלשוני

מטרתו של החינוך הלשוני היא לטפח את האוריינות הלשונית, כלומר את היכולת לשלוט בשפה הדבורה והכתובה על כל גווניה ורבדיה (Ravid & Tolchinsky, 2002). בניסוח שהתקבל בתכנית הלימודים החדשה בעברית לבית הספר היסודי (תשס"ג) נדרש "לטפח אדם בעל ידע לשוני ובעל יכולת להשתמש בשפת אם בצורה מושכלת, בהתאם לנסיבות (מבחינה לימודית, תקשורתית וחברתית)", כך ש"כל תלמיד ותלמידה יוכלו להשתמש בשפה לצורכיהם, על פי בחירתם, בהתאם לתחומי העניין שלהם ולפי הנסיבות". עפ"י תכנית הלימודים, מטרה זו תתאפשר באמצעות הכשרת "לומדים לתפקוד רב-פנים בחברה ובתרבות להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות ואף להפיק טקסטים משלהם". למעשה מדובר בהכשרתו של התלמיד להכיר את העברית החדשה על סוגותיה ומשלביה השונים – שפה דבורה וכתובה, יומיומית וספרותית, ייעודית להקשרי בית הספר, החברה, המדעים והאמנויות – ולהניח את התשתית לשימוש הנאות וההולם בגוונים אלה בהקשרים התקשוריים השונים (ניר-שגיב, שטרנאו, ברמן ורביד, 2008). לצד היכרות זו שומה עלינו להציג לתלמידים את המקורות ההיסטוריים המגוונים שהעברית החדשה נובעת מהם – העברית הקלאסית (לשון המקרא, לשון המשנה והתלמוד, לשון ימי הביניים) ורבדיה הספרותיים העשירים לאורך הדורות (לשון הפיוט, לשון האגדה, לשון רבנית, ספרות ההשכלה, ספרות ישראלית מודרנית), שמהם נובעים אוצר המילים והמבנים המשמשים לנו כיום. רכישת האוריינות הלשונית העברית נשענת אפוא על היכרות מעמיקה עם מגוון רחב של טקסטים ועל התנסות מרובה בשיח דבור וכתוב המקשר ביניהם. השגת האוריינות הלשונית בהיקפה ובצורתה ההולמות את בית הספר היסודי היא מטרת העל של סדרת הספרים "מה מסתתר בסיפור ועוד...", כמו גם מטרתו הייעודית של הספר הנוכחי, המיועד לכיתה ב'. כדי להשיג מטרה זו, כל פרק מפרקי הספר מכיל סיפור או שיר עברי מן

הספרות החדשה או ממקורות היסטוריים של העברית, והספר כולו עוסק בממוקד ביצירותיו הספרותיות של אפרים סידון. לצד הסיפורת מכיל כל נושא בספר טקסטים מסוגות נוספות – טקסטים מידעיים, מודעות, עלילונים, מכתבים וקטעי פרסומת.

מטרות ההוראה: התלמידים "יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה", וכן "יהיו בעלי יכולת קריאה מושכלת של טקסטים ספרותיים; יוכלו להזהות עם דורות של יצירה עברית ולקיים דו־שיח עם מקורות היהדות".

עקרונות תאורטיים של רכישת שפה ואוריינות

כיצד נרכשות השפה והאוריינות הלשונית? אלה שאלות רלוונטיות מאוד בהקשר הנוכחי, והתשובות עליהן קשורות בקשר הדוק עם מבנה הספר ועם תכניו. טיפוח הכשירות האוריינית בספר הזה ובשאר הספרים בסדרה מבוסס על שלוש גישות תאורטיות נפרדות. האחת היא "מודלים מבוססי שימוש" (Usage-based Models) או למידה סטטיסטית והסתברותית (Saffran, 2003; Tomasello, 2003). גישה זו טוענת שהשפה הדבורה (ובהשלכה, גם הכתובה) נלמדת מתוך התנסות מרובה בשיח שהילד שומע ורואה. הילד מפליא לגלות בתשומה הלשונית דפוסים החוזרים על עצמם, סדירויות וקטגוריות לשוניות ומושגיות. לכן חשוב כל־כך לחשוף את הילדים בבית הספר היסודי למגוון רחב של סוגות ופעילויות המזמנות סוגים שונים של מילים ומבנים, כפי שנעשה בספר הנוכחי; רכישת מילים חדשות נעשית אך ורק בהקשרן, וככל שהילד ירכוש יותר מילים יוכל להתמודד טוב יותר עם דרישות נוספות ללמידת מילים בהקשרים אחרים. לדוגמה: התואר "מאומץ" יילמד במשמעותו כנעשה בעבודה מאומצת וקשור למאמץ בהקשר אחד, ובמשמעותו כנאסף למשפחה זרה (ילד מאומץ), ואפילו בהשאלה מטאפורית (מושג מאומץ) בהקשרים מופשטים. לכן כל למידת הלשון נעשית בספר בהקשר השיח.

מטרות ההוראה: התלמידים "ישלטו בעברית התקנית וידעו להשתמש בה בכתב ובעל פה בנסיבות הולמות"; "ישכללו את התפקוד בשפה על פי המוסכם והרצוי בקהילות השיח שהם פועלים ועתידים לפעול בהן".

הגישה התאורטית השנייה היא "דקדוק המבנים" (Construction grammar), מבית מדרשה של הפסיכולוגית (Goldberg 2006). על פי תפיסה זו, הילד מזווג מילים, משפטים ומבנים לשוניים למשמעויות ולפונקציות שהם ממלאים בשיח. גם מכאן אנחנו למדים על החשיבות הרבה של למידת הלשון מתוך הקשר השיח ועל ההיכרות עם מבנים שונים האפייניים לסוגות שונות, לרבדים היסטוריים שונים של העברית, וכן לשפה הדבורה והכתובה גם יחד. המדריך למורה פורש את קשת הטקסטים והפעילויות הלשוניות המופקות מהם בהקשר השיח; כל אחת מהפעילויות הללו אינה רק בחזקת איתור של מבני לשון אלא גם דורשת הבנה מדוע הם מופיעים בהקשר זה. למשל, בפעילות מניית הקומות המלווה את השיר־סיפור "כשהדוד שמחה שר" (חלק ראשון, עמ' 94), המעבר בין שתי הצורות "דירה חמש" ו"דירה חמישית" מתרגל את התואר גזור השם הנרכש בגיל זה, אך הוא מעוגן בשיר עצמו, שכולו

עוסק בבניין בן שש קומות ומרתף, ושכל דייר בו גר בקומה אחרת שיש לזהותה.

מטרות ההוראה: התלמידים "יוכלו להשתמש בשפה הדבורה והכתובה למילוי צרכים תקשורתיים: לשוחח, להבין ולהעביר מידע בלשון העברית גם אם אינם דוברים ילידיים של השפה".

הגישה התאורטית השלישית המנחה את הספר היא גישת "הכורח הטיפולוגי" (המתקראת גם "תוקף אקולוגי" – Ecological validity), הטוענת שיש ללמוד וללמד את השפה והאוריינות הלשונית מתוך התכונות הספציפיות של שפת האם של הילד (Berman, 1986; Frost, 2012). כלומר לא הרי אוריינות לשונית בשפה העברית כאוריינות לשונית בשפה כמו האנגלית. דוגמה חשובה לכך היא שלמידת מילים בעברית כרוכה בתפיסה של המבנה הפנימי של המילה, המורכב לעתים קרובות משורש ומתבנית, תופעה שאינה קיימת באנגלית. הכרת השורש והמשקל חשובים מאוד ללמידת השפה, לקריאה ולכתיבה (רביד, 2011), משום שהם מקשרים בין קבוצות של מילים ומסייעים ללמידתן. בספר שלפניכם התייחסנו במפורש ולעתים קרובות למבנה השפה העברית בהקשרים המתאימים. למשל, הצבע הצהוב משמעותי מאוד בסיפור "הזנב הצהוב", ואנחנו השתמשנו במשמעותו ובמבנהו כדי להפנות את תשומת לבם של הילדים לכך שרוב הצבעים בעברית חולקים אותו המבנה (משקל קטל) – בפעילות שבעמ' 265 (בחלק הראשון).

מטרות ההוראה: התלמידים "ישלטו בעברית התקנית וידעו להשתמש בה בכתב ובעל פה בנסיבות הולמות", "ישכללו את התפקוד בשפה על פי המוסכם והרצוי בקהילות השיח שהם פועלים ועתידים לפעול בהן", וכן "יוכלו להזדהות עם דורות של יצירה עברית ולקיים דו־שיח עם מקורות היהדות".

לשון ומטא־לשון

על כל תכנית לימודים וספר – העוסקים בהקניית כישורי שפה ואוריינות לתלמידים – להתמודד עם השאלה הקשורה לתפקיד המטא־לשון בלמידת הלשון. בספרים מן הסוג שלפניכם, שבהם מוקד העיסוק אינו במבנים הלשוניים אלא בטקסטים שבהם הם מופיעים, הגדרת הקשר בין הלשון למטא־לשון משמעותית ביותר. ההבדל בין לשון למטא־לשון הוא ההבדל שבין שימוש לבין מטרה. הלשון משמשת לנו להבעת תכנים מסוגים שונים, ואנו עושים במכלולה שימוש שלם ואינטגרטיבי ללא חשיבה אנאליטית על חלקיה וללא בקרה נוספת על שימוש זה מעבר לחשיבה על תכנים רצויים להבעה ועל דרכי הבעה מקובלות. שימוש זה נשען כמובן על הידע הסמוי האדיר שיש לכל אחד ואחת מאתנו על השפה. לעומת זאת, מטא־לשון פירושה ראיית השפה כאובייקט ראוי למחקר, כְּכר לחשיבה על נושא שהוא חלק מאתנו אך יש לו מבנה ומהות אוטונומיים משלו שהם ראויים ללימוד. העיסוק המטא־לשוני הוא במהותו מפורש ואנאליטי והוא כרוך תמיד בבקרה לשונית – כלומר בחשיבה על טיבם של הנושאים שבהם אנו עוסקים (רביד, 1997). פירושו של דבר הוא שכל עיסוק במילים, במבנים לשוניים ובמשמעויותיהם הוא עיסוק מטא־לשוני: כל לימודי הלשון החל מגיל הגן, עבור בבית הספר וכלה בלימודים גבוהים, הן במסגרת של דיון בשיח והן מחוץ לו מהווים דרגות שונות של עיסוק מטא־לשוני (Karmiloff-Smith, 1992; Ravid & Hora, 2009). העיסוק המטא־לשוני הוא חלק חשוב מן הידע שהילד מייחס לעצמו ולאחרים לגבי החשיבה והאמונות בקרב בני אדם, הנקרא Theory of Mind (Perner & Doherty 1998), והתפתחותו

נתלית במידה רבה בלימוד השפה הכתובה ורכיביה (Olson, 1994). בהינתן הגישות התאורטיות שפורטו לעיל על למידת השפה והאוריינות, הספר שלפניכם משלב את הלשון והמטא-לשון בכל פרק מפרקיו. הטקסטים מגישים לילד את היסודות הלשוניים המרכיבים אותם ומנגישים לו אותם אינטואיטיבית באמצעות ההקשרים התוכניים והתקשורתיים שלהם. בעקבות כל טקסט שנבחר לניתוח מופיע דיון, לימוד ומחקר מטא-לשוני של השפה. דרך זו, שבה הילדים נחשפים לטקסט הטבעי והמלא ובעקבותיו נדרשים לעבודה מטא-לשונית מושכלת על השפה היא דרך המלך לחינוך הלשוני.

מטרות ההוראה: התלמידים "יפתחו מודעות לשונית וירחיבו את הידע הלשוני: יוכלו להתבונן בשפה, להבין את יסודות המרכיבים אותה ולחשוב באמצעותה", וכן "ייהנו מן ההתנסות בשפה ומהבנת העקרונות שבבסיסה".

קריאה וכתובה

הקריאה מוגדרת ביסודה כיכולת להבין את משמעותן של המילים בהקשרן התחבירי והפרגמטי הנכון לצורך פענוח הטקסט במשמעותו הרחבה ביותר – לא רק הבנה של המילים הבודדות אלא הבנה של המסר המדויק הנמסר בטקסט תוך יכולת לקשר אותו לטקסטים אחרים (Seidenberg, 2011). הקריאה דורשת אפוא רגישות למרכיבים הצליליים של השפה – מודעות פונולוגית (Goswami & Ziegler, 2006), ידע של אוצר מילים (Perfetti, 2007), שליטה תחבירית ומורפולוגית במבנה המילה ובתפקודיה (בר און, 2010, 2011, בדפוס), ידע של השפה כתקשורת וכן ידע תרבותי-חברתי הקשור בשפה בשימושיה התקשורתיים. במהלך קריאת הטקסט הולכת ונבנית הפרשנות האישית של הקוראים, ועל פיה מתגבשת עמדת הקורא. בתהליך זה הקוראים מעלים השערות לגבי הטקסט שהם עומדים לקרוא, על פי התנסויותיהם בעולם השיח של הטקסט, על פי ידע קודם על הכותב, על הסוגה ועל הנושא, על פי התנסויות אישיות וכן על פי האיורים, הכותרות והעיצוב (וקסמן ודויד-בראלי, 2000). במהלך הקריאה מתרחש תהליך של עדכון (updating) של המידע הראשוני בהתאם למידע החדש הזורם אל הקורא (Rapp & Kendeou, 2007). הקריאה משמשת למטרות שונות, כגון השגת מידע, לימוד והעמקה בנושא מסוים, הנאה, הכוונת ההתנהגות האישית, עימות עמדות שונות בנושא הדיון, הבהרת ספקות, ואפילו הפלגה לעולמות אחרים (פלד, 1996; צלרמאייר, תשנ"א). בספר שלפניכם אנו מייחסים חשיבות מרובה להיבט ההיפרטקסטואלי, כלומר ליכולת לקרוא טקסטים שונים ולקשר ביניהם, ולכן יש בו פעילויות המקשרות יחד טקסטים אחדים מאותה הסוגה או מסוגות שונות. התלמידים מתבקשים להרהר במשותף להם ובמפריד ביניהם.

מטרות ההוראה: התלמידים "יהיו קוראים חובבי ספר הנהנים מטקסטים ספרותיים – מקוריים ומתורגמים", וכן "יהיו בעלי יכולת קריאה מושכלת של טקסטים ספרותיים".

במקביל לקריאה, שהיא פן ההבנה של השפה הכתובה, הכתיבה נותנת ביטוי למסר השפתי, והיא פן ההפקה של השפה הכתובה. היא משמשת אמצעי לשימור הידע ולהעברתו, לשחזור של התנסות, לשכנוע אחרים, ליצירה בעולם הבדיה, למתן ביטוי לדמיון ולפנטזיה, לקיום קשרים בין-אישיים ועוד. אחד מתוצרי

הכתיבה הנפוצים בבית הספר בסיטואציה של למידה הוא השחזור, שהוא תוצאת תהליך הבניה המשקף את הפרשנות המתהווה אצל הקורא/המאזין במהלך המפגש שלו עם הטקסט (Bruner, 2000). הכתיבה היא פסגת האוריינות הלשונית: הכתיבה היא אחת הדרכים המרכזיות ביותר בבית הספר לתיאור מידע, ללמידתו, לארגונו, לאחסונו ולתקשורת עם מורים ועמיתים. השגת יכולות כתיבה היא תהליך ארוך טווח וקשה במיוחד, המשקף את העובדה שהכתיבה היא למעשה פסגת היכולות האורייניות: היא דורשת הפקה יצירתית של תכנים מגוונים ההולמים את הנסיבות התקשורתיות, הסוגה, האפנות והמשלב; ולשם כך היא מחייבת שליטה במערכת מובנית ומאורגנת המגבילה שיטתית את מבנה השיח הכתוב ואת צורתו תוך גיוס של משאבי שפה (אוצר מילים, מבנים לשוניים מורכבים, מערכת הפיסוק) ומשאבי קוגניציה עשירים (כמו יכולת בקרה ופיקוח ניהוליים, יכולות תכנון, הצבת מטרות, מניפולציה של סדרות ומטא-זיכרון), ותוך דרישה להתכתבות אינטגרטיבית עם טקסטים אחרים ומקורות מידע חיצוניים ("ידע עולם"). ככל שמתקדמים בגיל ובכיתות הלימוד, יש חשיבות גדולה יותר לאיכות הכתיבה ולכמותה, ויחד עם הקריאה היא תופסת את התפקיד המרכזי ביכולות השפה הרלוונטיות לגיל בית הספר (רביד ושלו, 2012). לכתיבה יש אפוא תפקיד קריטי בלמידה הבית ספרית, ויש לה ביטוי רב בספר הנוכחי.

הקריאה והכתיבה הן תהליכים המשלימים זה את זה: הקריאה מתעללת את רעיונותיהם של הקוראים באמצעות הטקסט, ואילו הכתיבה מאלצת את הכותב לשלוט בתהליך ומובילה אותו לבנות משמעות. בתהליכים האלה משתמשים בסוגי ידע שונים – על מערכות הלשון, על העולם, על סיטואציות קומוניקטיביות ועל סוגי טקסטים שונים. בשלבים הראשונים של תהליך הכתיבה הכותבים פונים אל הקריאה כדי ללמוד על דרך ההבניה של הטקסט, על תוכנו, ועל מאפייני הלשון והשיח שלו. בהמשך התגבשות האוריינות התלמידים מגיעים ליכולת להפיק טקסט משלהם תוך היענות למשימה הנדרשת במהלך הלימוד. כל אלה מדגימים את האמירה "קריאה וכתיבה מרובות של טקסטים מסוגים שונים מרחיבות את עולמות השיח של הקוראים והכותבים" (מתוך תכנית הלימודים תשס"ג).

מטרות ההוראה: התלמידים "יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה".

סוגות השיח והוראתן

כנדרש בתכנית הלימודים, נקודת המוצא של פרקי הספר שלפניכם היא התוכן הסיפורי. גם התפיסה החינוכית-לשונית שהנחתה את כתיבת הספר הזה רואה חשיבות בבניית תשתית לשיח וללשון אורייניים, תוך חשיפת התלמידים לסוגת שיח הסיפור (הנרטיב) כמו גם לסוגות נוספות מעולמות שיח שונים. הספר מתמקד אפוא **בסוגה הסיפורית**, המוכרת לילדים מגיל צעיר, משום שהיא בעלת חשיבות לשונית ותרבותית, אסתטית-הומניסטית, ומאפשרת הבעת מחשבות ורגשות תוך התייחסות למניעים של בני אדם בקורות אותם. לשיח הסיפור תת-סוגות כמו סיפור אישי על אירוע שקרה למספר, שתוכנו נשען על הזיכרון האפיזודי של המספר או סיפורי החיפוש (Quest), שבהם העלילה סובבת סביב חיפוש דמות או חפץ, סיפור בדיה דמיוני וכדומה. בין תת-הסוגות הספרותיות בספר תמצאו סיפורים קצרים וסיפורים

עלילתיים ארוכים יותר, סיפורי עם, עלילונים, משלים, אגדות, מעשיות וסיפורי נונסנס (שורצולד, תשמ"ז), בדגש חשוב בסיפורים מן המקורות היהודיים (למשל, אגדות חז"ל על משה הרועה בחלק השני, בעמ' 82, ועל רבי פנחס בן יאיר בעמ' 208). עולם השיח הספרותי מכיל גם שירים בנושאים שונים, המציגים לילדים דרך אמנותית שונה להעברת התוכן והחוויית, ולכן בספר נכללים גם שירים ושיירי-סיפור לא מעטים כמו "המלך צב-צב" של ד"ר זוס בתרגומה של לאה גולדברג (חלק שני, עמ' 106).

בהכללה, שיח הסיפור עוסק בעלילותיהם של המשתתפים בשיח ובקורות אותם בהקשר של זמן, של מקום ושל נסיבות נלוות (שן וברמן, 1997; Hickmann, 2003; Berman & Slobin, 1994). יש לו מבנה טיפוסי הכולל פתיח ובו רקע המתאר את הדמויות, את הזמן ואת המקום שבו הן פועלות, וכן את הרקע לאירועים העומדים להתרחש (נסיבות נלוות). בהמשך מתרחש בדרך כלל אירוע מאתחל, כלומר אירוע המניע את העלילה. העלילה מורכבת מאפיזודות (חלקי עלילה), ולרוב יש בה נקודת שיא, שהיא החלק המרשים והמרכזי של הסיפור. לבסוף יש בסיפור אחרית דבר, המסכמת את האירועים ומתבוננת בהם מנקודת ראות מרוחקת יותר, ולפעמים עוסקת בלקח שאפשר ללמוד מן הסיפור. עלילת הסיפור נעה לאורך ציר הזמן (בסיפורים מתוחכמים יותר אפשר להפר את התנועה הזאת, מה שיוצר עניין וגיוון) ומניעים אותה יחסים לוגיים של סיבה ותוצאה ויחסי זמן. העיקרון המארגן בסיפור הוא בדרך כלל נקודה מרכזית המניעה את העלילה (לדוגמה: סיבה לחיפוש המתרחש בסיפור או סיבה לריב שפרץ בין שני חברים). מטרתם הכללית של הטקסטים הספרותיים היא להעניק חוויה והתנסות תרבותית ואסתטית תוך הקפדה על הבנת שרשרת האירועים, המבנה ההירארכי של הטקסט, הסיבות והמניעים למעשיהם של הגיבורים ואתם פרשנות והערכה של מעשים אלה.

לשיח הסיפור שפה ייחודית משלו. יש בו ריבוי של כינויי גוף (אני, אתה, היא וכדומה), שמות עצם שמציינים מקומות (חצר בית הספר), קבוצת שיוך (הכיתה, הקבוצה) ובעלי תפקידים (מורה, תלמיד, יועצת), פעלים רבים, בעיקר פעלים בזמן עבר, הנושאים את העלילה (קרא, כתבה, הבינה, גילה) וקשרי זמן ומקום (לפתע, מן השמים). אפשר לספר סיפור בכתב או בעל פה, והמבנה הלשוני יהיה כפוף לאופנות הדבורה או הכתובה: הסיפור הכתוב יהיה בדרך כלל במשלב גבוה יותר (לא עלה על דעתו...), ואילו הסיפור הדבור עשוי להכיל לשון ניטראלית יותר (היא בכלל לא חשבה...). הדמויות שבסיפור (ובעקבותיהן הלשון שבו) הן בעלות ייחוד אישי, ולכל אחת מהן מניעים וסיבות להתנהגותה. מבנה רטורי טיפוסי בסיפור הוא הדיבור הישיר והעקיף המוסר דברים בשם אומרם. הלכידות בשיח הסיפור מושגת דרך התייחסות חוזרת ונשנית לדמויות ודרך שימוש בקשרי זמן, מקום וסיבה/תוצאה.

עם כניסת הילדים לבית הספר כבר טבועה בהם הסכמה הנרטיבית הבסיסית, המתגבשת בגיל הרך, והיא עתידה לעזור להם בהבנת הסיפורים שיפגשו. סכמה נרטיבית זו מתפתחת ומתגבשת בשנות בית הספר. התפתחות הסכמה קשורה להתפתחות הידע של תכנים רלוונטיים, בעיקר פתרון בעיות חברתיות, וכן הידע על פעולות מכוונות-מטרה הקשורות סיבתית ומתגברות על מכשולים. כמו כן יש עלייה ביכולתם של הילדים לצרף ידע הנוגע לתוכן ולמבנה האפיזודה. הכשירות הנרטיבית שהספר מבקש לטפח מאפשרת לילד לזהות טקסט סיפורי, להבין סיפורים, לייצר סיפורים, להצביע על אירועים חשובים ומשניים ולשחזר סיפורים. לכן כל סיפור מלווה בפעילויות הקשורות בתוכנו, בעלילותו ובסיבות למעשי גיבוריו, כפי שמפורט בהמשך המדריך למורה.

טקסטים מידעיים

בצד הטקסטים הסיפוריים, הספר שופע **טקסטים מידעיים** המצטרפים לסיפורים ומוסיפים מידע על הנושאים הנדונים, כמו למשל קטעי המידע על שלוש ממכות מצרים – דבר, כינים וארבה (חלק שני, עמ' 148). הטקסטים המידעיים נועדו לפתוח לפני התלמידים הצעירים את עולם השיח העיוני ולספק מידע שיטתי ועובדתי על בעלי חיים, חפצים, תהליכים ומושגים (רביד ושלו, 2012) המופיעים בסיפורים רבים בספר. במקביל נחשפים הילדים למבני שיח שונים לחלוטין מאלה של הסיפור, שכן טקסט המידע מפרט את מהותו של נושא ומתאר אותו בשפה שמנית וכללית, השונה לחלוטין מן השפה הפועלית, הספציפית והדינמית האופיינית לסיפורים. כך למשל נאמר ש"הארבה, קרובו של החרגול, הוא חרק החי במרכז אפריקה": אין מדובר בחרק מסוים שסביבו נסב סיפור, אלא במין החרקים הנקרא ארבה, תכונותיו והתנהגותו. פעילויות התוכן והלשון נגזרות מכך, ומטרתן להדגיש את התכנים ואת הייחוד הלשוני של סוגת המידע. דוגמה לכך הן הפעילויות על טקסט "הכדנית" (חלק ראשון, עמ' 169), המסייעות לתלמיד להבין את משמעויות המילים הרלוונטיות בטקסט (למשל – במה דומה הכדנית לכד) ועוסקות בתכונה המרכזית שלה: היותה צמח-מלכודת. כדי לקשר בין טקסטים מסוגים שונים אנו ממליצים בהמשך לפעילויות אלה לצפות בסרט ולבקר בגן הממחישים את תכונות הכדנית הטורפת.

טקסטים מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת ההמונים

התקשורת בין בני משפחה וחברים היא קריטית לחייהם של הילדים בגילים שאליהם מיועד הספר. לכן הטקסטים מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית מופיעים במגוון סוגות – הזמנה, מכתב או ברכה. עם זאת, יש להכין את הילד לתפקוד בעולם המורכב מקבוצות אנשים שונות, ולכן אנו מציגים גם טקסטים מעולם השיח של תקשורת ההמונים – שלטים, מודעות, פרסומת, ריאיונות, דיווח וכדומה. כמו במקרה של הטקסטים המידעיים, העיסוק בתכנים אלה יהיה תמיד קשור לנושא התוכן הנגזר מן הסיפור, וכל אשכול הטקסטים הסובבים סביב נושא אחד מקושרים יחדיו באמצעות פעילויות התוכן והלשון.

מטרות ההוראה: התלמידים "יוכלו להשתמש בשפה הדבורה והכתובה למילוי צרכים תקשורתיים: לשוחח, להבין ולהעביר מידע בלשון העברית גם אם אינם דוברים ילידיים של השפה"; וכן "יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה".

התפתחות לשונית ואוריינית בבית הספר היסודי

הספר המונח לפניכם מכוון ללוות את תלמידי כיתה ב' בבית הספר היסודי במסעם לרכישת כישורי לשון ואוריינות בשתי הדרכים שציינו בפרקים הקודמים – האחת, באמצעות עיסוק מרובה ומעניין בקריאה של טקסטים מסוגות שיח שונות ובעלי מטרות חברתיות-תקשורתיות מגוונות; והשנייה – באמצעות התמקדות מטא-לשונית במבנים לשוניים המופיעים בטקסטים אלה תוך קישורם לקטגוריות לשוניות שעליהם להכיר. מטרות אלה אינן יכולות להיות מושגות אם אנו כמורים מתעלמים מגילם של הילדים וממיקומם בבית הספר יסודי, שכן היכולות הלשוניות והאורייניות המאפיינות את ילדי כיתה ב' (בני 7-8) מחייבות התייחסות מושכלת אליהן המבוססת על המחקר. הספר מבוסס על התפיסה של

החוקר הדגול ויגוצקי (Chaiklin, 2003) באשר ל"איזור ההתפתחות המקורב" (Zone of Proximal Development – ZPD), שהוא ההבדל בין מה שהלומד יכול להשיג ללא עזרה ובאמצעות עזרה: הטקסטים והפעולותיהם מציעים תכנים ומבנים עשירים ומגוונים יותר מן השפה הדבורה השגורה בפה של הילדים, אך לא כאלה שאינם בני השגה על ידי תלמידי כיתה ב' בהינתן עבודת הוראה ולימוד בכיתה. עניין זה נוגע הן לכישורי האוריינות של הילדים והן לכישורי השפה שלהם.

מבחינת כישורי האוריינות, תלמידי כיתה ב' נמצאים בראשיתה של דרך ארוכה שבה הם יעברו מרכישת הקריאה וכתיבה לשימוש בהן למטרות לימוד. רבים מן הילדים עדיין אינם שולטים בקריאה הלא מנוקדת, במיוחד בכיתות בעלות אוכלוסייה מגוונת (בר און, 2010, 2011, בדפוס) וזקוקים לחשיפה מרובה לקריאה של טקסטים הולמים. הקריאה המרובה תסייע לא רק בהבנת הנקרא אלא גם לכתיבה, תחום שבו תלמידי כיתה ב' זקוקים להדרכה צמודה ואינטנסיבית בכל מה שקשור להמשגת התוכן ומבנה הטקסט כמו גם לאיות, לכתוב ולניסוח. הטקסטים שהם קוראים מהווים הדגמה מצויינת לכתיבה רצויה ומקור הולם להפקת ידע על מילים ומבנים לשוניים המאפיינים כל סוגה (Berman, 2008). ברוח ה-ZPD, דאגנו לכלול בספר טקסטים באורכים ההולמים את יכולות התלמידים בהינתן תיווך של הוראה, משימות כתיבה ההולמות את יכולותיהם ודיונים בתכנים המתאימים לגיל ולרמת הכיתה. השיר "אני לבדי בבית" (עמ' 120) מדגים זאת היטב: לא רק שהוא נכתב על ידי משוררת דגולה ובכך מציב לילדים דוגמה ללשון מופת, נושאו מתאים בדיוק להתנסות של התלמידים ביחסים שבין הורים לילדים ולראשיתו של מרד קטן בהורים. בחרנו להדגיש בפעילויות הנגזרות משיר זה את התמך של הבית כמקום שאליו מרגיש הילד שייכות וממנו הוא "ממריא" אל העולם החיצוני ובכך למקם את השיר בתוך כלל היצירות המוצגות תחת נושא "הבית".

מבחינת כישורי הלשון, התלמידים בכיתה ב' בבית הספר היסודי נמצאים בעיצומם של תהליכים התפתחותיים חשובים של הלשון הדבורה והכתובה המאפיינים את סוף ילדות הביניים (גילאי 4-8) כמו גם את המעבר מן הגן אל בית הספר (רביד, 2002). אוצר המילים מתרחב במובנים רבים, לא רק מבחינת למידת מספר גדול יותר של מילים, אלא גם רכישת מילים מופשטות יותר כמו פעלים מנטאליים (טעה, האמין, זכר, נדהם), היכרות מעמיקה עם שורשים ובניינים, למידת מבנים מורכבים כמו מבני סמיכות (ענפי העץ, הענפים של העץ וענפיו של העץ), הכרת מבני הקניין החבור (למשל, ארמונה), קישור בין צורות שונות של אותה יחידה לשונית (קן – קנים, לב – לבבות), ובמיוחד הופעת כישורי השיח ההכרחיים לכתיבה. בחירת המבנים הלשוניים שבהם עוסקים פרקי הספר נעשתה בקפידה כך שתהיה לא רק בעלת משמעות בהקשר של הטקסטים אלא גם שמבנים אלה יהיו מותאמים לידע הנדרש וליכולות הלשוניות ההתפתחותיות של תלמידי כיתה ב'. דוגמה לכך הן הפעילויות המלוות את השיר "הלביבה שהתגלגלה" (עמ' 172). בשיר יש אווירה פעלתנית וחזרה קצבית על מילים. התלמידים מסמנים את המילים המייצגות מקצב מהיר ומזהים את המילים והקולות שיוצרים אווירה של שמחה ומהומה.

מטרות ההוראה: התלמידים "יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה; וכן הם "ישכללו את התפקוד בשפה על פי המוסכם והרצוי בקהילות השיח שהם פועלים ועתידים לפעול בהן".

שונות בין תלמידים

הספר מיועד עקרונית לתלמידי כיתה ב', אך מראשית בנייתו הוא מכוון לקחת בחשבון את מה שידוע לכל מורה כיום – העובדה שקיימת שונות רבה בין תלמידים בני אותו גיל והמשתייכים לאותה שכבת גיל. להלן נמנה את הסיבות העיקריות לשונות הנצפית בין תלמידים:

א. **מיצב סוציו-אקונומי שונה**, כלומר יכולות משפחתיות כלכליות והשכלתיות המאפשרות לילדים למצות את יכולותיהם. הבדלים בין מיצבים סוציו-אקונומיים עלולים להציב מכשולים ללמידת השפה והאוריינות כמו גם להצלחה אקדמית בבית הספר (לוי ואביבי בן-צבי, 2010). מדד הטיפוח של משרד החינוך מתווה את אופן הקצאת המשאבים לבתי הספר היסודיים לשם סיוע אם רוב הילדים שלומדים בהם הם ממיצב ס"א נמוך (חוזרי מנכ"ל, 2007).

ב. **עלייה והגירה**. ישראל היא מדינה קולטת עלייה ויש בה גם מהגרי עבודה ופליטים; כך יש בינינו ילדים רבים שהעברית אינה שפתם היחידה ולצדה הם רוכשים בבית שפת אם נוספת, שלעיתים היא דומיננטית יותר מן העברית.

ג. **קבוצות מיעוט**. באוכלוסיית המדינה קבוצות גדולות של דוברי שפות אחרות – ערבים, דרוזים, צ'רקסים וגם קבוצות גדולות של עולים דוברי רוסית ושפות אתיופיות. ילדי קבוצות המיעוט במקרים רבים אינם דוברים עברית כשפת אם ראשונה.

ד. **לקויות שפה, קריאה, קשב ולמידה**. מעבר להרכב הדמוגרפי של אוכלוסיית המדינה, כ-20% ואפילו יותר מן הילדים בכל כיתה סובלים מלקויות מסוגים שונים, שהן מכשול רציני בדרך לרכישת כישורי אוריינות (לוי, 2012).

ה. **הבדלים אינדיווידואליים**. אנשים שונים זה מזה ביכולותיהם ובנטיות לבם, וכך גם ילדים בכיתה ב'. בכל כיתה, למשל, יש כחמישה אחוזים של תלמידים מוכשרים ומחוננים במיוחד. יש ילדים חובבי אמנות ויש המוכשרים במיוחד בספורט, במוזיקה או במתמטיקה. זו הסיבה שהספר שלנו, שנועד להקניה ולטיפוח של יכולות שפה ואוריינות בקרב ילדים דוברי עברית בכיתה ב', פונה לאוכלוסיית התלמידים בישראל – הטרוגנית על כל גווניה ויכולותיה. יש בספר רמות שונות של פעילויות תוכן ולשון, ותלמידים בעלי יכולות שונות יוכלו להפיק ממנו ידע. לדוגמה: הפעילויות בעקבות הסיפור "העצים הערומים" (חלק ראשון, עמ' 186) מכילות שאלות פשוטות של איתור מידע וסימונו בסיפור, ולעומתן שאלה המבקשת לאתר בטקסט מילים הקשורות לשמות מופשטים המציינים רגשות, כמו חולשה ובדידות. ילדים המתעניינים בתופעות טבע ומדע ימצאו עניין מיוחד בפעילויות העוסקות בביוֹלוגיה של העץ. המורה יכולה להטיל עליהם משימות להסביר את ההיבטים המדעיים של תופעת העצים הנשירים לעומת ירוקי העד. מטלה זו באה בהקשר של הסיפור. מהיבט אחר, אפשר לעודד ילדים בעלי קשיים חברתיים באמצעות שיתופם בדיאלוג כיתתי המייצג את פעולות הדיבור שבסיפור ואת הקולות שהעצים מייצגים. ילדים אלה עשויים ל"פרוח" תוך כדי משחק תפקידים. ילדים המתקשים לעקוב אחר מבנה הטקסט יפיקו תועלת מטבלת הארגון המלווה את האגדה. המורה יכולה להטיל משימה על שני ילדים: האחד יכתוב את שם העץ מצד אחד, והאחר יצרף אליו את הסיבה לסירוב – מצד שני.

דוגמה נוספת להוראה דיפרנציאלית של טקסט משמש הסיפור "בית ללביאה" (חלק ראשון, עמ' 108). תעודת הזהות, שהיא פעילות מטרימה, עשויה להיות פעילות הולמת לילדים המתקשים, מכיוון שהיא מסייעת לארגן את החשיבה על גיבורת הסיפור, הלביאה. תלמידים אלה יפיקו תועלת גם מארבע תמונות הרצף הגדולות והצבעוניות, וכן מארגון הסיפור בתרשים זרימה המסייע בהבנת הסיבה והתוצאה. לפעילויות אלו מצטרפות משימות לשוניות רלוונטיות כגון הכרת השמות בזכר ובנקבה, ביחיד וברבים, זיהוי הפעלים בסיפור ומעבר בין הזמנים. הפעילויות הלשוניות המוצעות עשויות לשמש ילדים ברמות שונות: התלמידים המתקשים יאתרו את הפעלים ואילו החזקים יותר יוכלו גם להסיק מסקנות לגבי הקשר בין זמן הפועל לתפקידי הפעלים בסיפור.

מטרות ההוראה: התלמידים "ייעזרו בשפה לצורך ביטוי העולם הפנימי ולפיתוח מודעות עצמית", "ייעזרו בשפה כדי לגבש השקפת עולם וכדי להכריע הכרעות אוטונומיות בדרך מודעת וביקורתית" וכן "יפתחו מודעות לשונית וירחיבו את הידע הלשוני: יוכלו להתבונן בשפה, להבין את יסודות המרכיבים אותה ולחשוב באמצעותה".

מבנה הספר והפעילויות שבו

הפעילויות בספר עוסקות בתוכן של עולמות השיח המגוונים: בפרטי התוכן כדי להבין את רצף האירועים או פרטי התיאור שבטקסט; בפרשנות ובהערכה – כדי להבין את המניעים למעשי הגיבורים ולמתרחש בטקסט; בנקיטת עמדה, בהבעת דעה, בבקרה וברפלקציה – כדי לחשוב על הטקסט כיחידת שיח הקשורה לאחרות ולהעניק לתלמידים ולמורים חוויה אסתטית. רבות מן הפעילויות עוסקות בכתיבה, שכן אחד המאפיינים המרכזיים של האוריינות הלשונית הוא היכולת להפיק טקסטים מגוונים ההולמים מטרות שונות. הספר עוסק בזיהוי הרכיבים בכל אחד מעולמות השיח השונים בעת הכתיבה, (ראו תבחינים להלן), במשימות כתיבה מסביב לאירוע מרכזי ובמשימות הדורשות דמיון ויזמה מבחינה צורנית, נושאי התוכן והסוגות הרלוונטיות המתייחסות אליו מהווים יחידה אחת הצבועה בצבע זהה כדי לציין את ההקשר (ראו תוכן עניינים). מבחינה עניינית, שלוש הסוגות העיקריות שבספר הן שיח הסיפור, טקסט המידע וטקסטים מעולם השיח התקשורתי (תקשורת בין-אישית ותקשורת המונים). לאלה מצטרפים טקסטים אינטראקטיביים המופיעים הן כלב היחידה והן בפעילויות המתייחסות אליה.

בתוכן העניינים מופיעים נושאים שונים הבנויים כאשכול שיח שבו מגוון טקסטים בעלי אופי אינטרטקסטואלי – כלומר יוצרים שרשרת של טקסטים העוסקים באותו הנושא ומתייחסים זה לזה, כנדרש במטרות החינוך הלשוני. תחת כל שם נושא מופיעים שמות הסיפורים, השירים והטקסטים המידעיים. רשימה מפורטת של המבנים הלשוניים וסוגות השיח מצורפת בתוכן עניינים נלווה בסוף הספר. הנושא הנלמד מצוין בשולי הדפים לאורך כל הספר, כמו למשל סיפור מעולם השיח הספרותי או טקסט מידע מעולם השיח העיוני. מצוין שם גם אופי הפעילות, כמו למשל על מה שבתוכן, פרשנות ומשמעות, על מה שבלשון, על מה שבמבנה, וכן סוגות נוספות, כגון ברכה, שיר ופרסומת. בכל שער של נושא משוחחות ביניהן בדרך כלל שתי דמויות (תולִי וגִמִי). הן שואלות ומסבירות, מבהירות מונחים, מפרשות רגשות, מפשטות מושגים הקשורים לחומר הלימוד ומתאימות אותם לגיל התלמידים ולרמת

הלימוד שלהם, ובכך עוזרות לתלמיד להבין כיצד להתמקד במשימה. לדוגמה: תולי שואלת מהו עלילון, וגמי עונה לה ומסביר את מאפייני העלילון. גמי שואל: כיצד כותבים מודעה? תולי עונה ומסבירה לו כיצד ומתי משתמשים במודעות, לאיזה אירועים ומה המטרה. הן הדמות הזכרית והן הדמות הנקבית עונות ושואלות כדי לשמור על האיזון המגדרי.

- במדריך למורה מופיעים **"תבחינים"** – מאפייני המבנה, התוכן והלשון בסוגות המגוונות המופיעות בספר זה. עיון בהם והוראתם יאפשרו למורה להנחות קריאה וכתובה מכוונת מאפיינים. יש לציין שה"תבחינים" אינם מיועדים לשכפול עבור התלמידים.

- בסוף כל אחד משני חלקי הספר מופיעים **שני דפי משוב** – דף משוב לשיח כתוב ודף משוב לשיח דבור (ראו הרחבה דידקטית בעמ' 255). את בדיקת הטקסטים ושחזורי הטקסטים שכתבו התלמידים. הבדיקה תיעשה בהוראה גלויה ותבדוק את הבנת הטקסט, את השפה שהשתמשו בה לכתובה ואת דרישות האופנות הכתובה כמו הפיסוק והניסוח.

- התלמידים והמורים בכיתה עוסקים בשיח דבור וכתוב לביצוע המשימות הלימודיות ולתקשורת בין אישית. הן השיח הדבור והן הכתוב הם ביטוי של ידע לשוני תלוי גיל ושנות לימוד, ולכל אחד מהם מטרות ואפיונים משלו. **השיח הדבור**, הבין-אישי, הוא תמיד ביטוי בן חלוף לאירוע שבו משתתפים לפחות שני בני שיח, ובהקשר הכיתתי – הרבה יותר. רק הקלטה ותעתוק של הנאמר יאפשרו לנו לזכור את כל מה שנאמר בדיוק. אך כוחו של השיח הדבור ביכולת האקספרסיבית הלשונית שלו, כלומר בכוח התקשורת הלשונית הישירה והמקדית. לשיח הדבור "עמוד שדרה" טמפוראלי, כלומר הוא מאורגן בעזרת ציר הזמן. השיח הדבור בנוי על שתי יחידות עיקריות: האחת היא מבעים, כלומר יחידות הבעה לשונית שגבולותיהן מסומנים בהנגנה, בעצירה או בהדגשה; והשנייה היא "תורות" – שכן בן השיח המדבר מקבל את הזכות למסור מידע ולהביע את רגשותיו ודעתו, אך אינו יכול לעשות זאת לעולם ועד, שכן עליו למסור את התור גם לבן שיחו. ארגון זה של השיח במבעים וב"תורות" דורש התייחסות משמעותית למעברים ביניהם ולמשא ומתן בין בני השיח על זכות הדיבור אך גם על זכות ההקשבה. ויסות ה"תורות" והמעברים בהתבטאות בשיח הכיתתי הדבור הוא תפקיד חשוב של המורה ויש להעבירו גם לתלמידים כדי שיקחו אחריות על הדרך שבה הם מנהלים את השיח שלהם.

- **השיח הכתוב** הוא יציב על גבי הנייר או על צג המכשיר האלקטרוני, ולכן קל הרבה יותר להכיל אותו כטקסט שלם. לעומת השיח הדבור, כוחו של השיח הכתוב הוא כוח הרפלקציה: השיח הכתוב מעודד את החשיבה על הלשון בכלל, שכן הוא משקף היבטים של השפה שאינם באים לידי ביטוי בדיבור, כמו למשל הפרדה בין מילים, סימני פיסוק המעידים על יחסים תחביריים, ומבנה המילה העברית מבחינת השורש והמוספיות השונות. לעומת השיח הדבור, שהוא אינטראקטיבי במהותו, השיח הכתוב הוא חד כיווני, שכן הטקסט עומד לרשות הכותב עד שהוא "משחרר" אותו לכל מאן דיכפין. בכך כוחו הטקסטואלי, המאפשר עריכה, שכתוב, כתיבה מחדש ודיוק לשוני בהבעת המסר. ואולם היכולת להכיל את הטקסט כיחידת שיח שלמה ולערוך בו שינויים תוכניים וצורניים היא יכולת המתפתחת עם הגיל ועם שנות הלימוד ודורשת אימון רב בהדרכה מפורשת על ידי המורים.

- לפי ההנחיות שלנו, את השחזור יכתבו התלמידים במחברת שפה ולא בספר הלימוד. הכתיבה במחברת – בשונה מכתיבה בספר או בחוברת – אינה מגבילה מבחינת המקום ומאפשרת כתיבת טיוטה, תיקון בעזרת דף המשוב וכתיבה מחדש. כמו כן, המחברת מאפשרת לצייר ולהדביק בה חומרים בהתאם למשימות ולתכנים הרלוונטיים. מורה שיבחר להשתמש בסביבה המתוקשבת יוכל להפנות את התלמידים לכתיבת שחזורים וסיפורים באתר התכנית.
- יש ערך רב לכך שכל הפעילויות ייעשו בתיווך המורה, שהוא המגשר בין פעילויות הלמידה לתלמיד והאחראי לאינטראקציה הולמת בעקבות התוכן המוצג והפעילויות המוצעות. תפקיד המורה כאן הוא למפות את תלמידי הכיתה על פי התוצרים שהפיקו וליצור קבוצות עבודה בהתאם לצרכיו ולצורכי התלמידים. תלמידים המתפקדים באופן עצמאי לאחר הדיון במליאה – יעבדו באופן עצמאי; תלמידים הזקוקים לתיווך חלקי או מלא – ייעזרו במורה בהתאם לצורכיהם לאורך כל הפעילויות. במהלך הפעילויות נדרשת התערבות המורה הן במעקב הן בהערכה.

מרחבי למידה

1. שילוב מרחב הלמידה של הספר עם הסביבה המתוקשבת

בשנת 2013 אין להציג ספר חדש להוראת העברית ללא התייחסות לנקודת המבט הדיגיטלית המאפיינת את החיים המודרניים בכל תחום בישראל. לכן עיצבנו לספרים בסדרה סביבה מתוקשבת המותאמת לכיתות ב'–ו' ותכנית מתוקשבת המקבילה לכל ספר, שקיבלה את אישור משרד החינוך.

הספר המודפס לכיתה ב' והסביבה הממוחשבת לכיתה ב' הם חומרים משלימים היוצרים יחד מערך הוראה/למידה שלם לקידום החינוך הלשוני. נוסף על כל התכנים והפעילויות בספר המודפס, שנועדו לקדם את הכשירות הלשונית של הלומד כדובר, כשומע, כקורא וככותב תוך הנאה מהעיסוק בשפה, יש ערך מוסף לסביבה הממוחשבת. ערך זה מושג באמצעות תיווך טכנולוגי, גרפי ואנימיטבי להבנת הנקרא (פעילויות הבנת הנקרא, אוצר מילים ולשון בתבניות טקסט, רמזים, משובים ועוד) ולהבנת תופעות לשוניות מורכבות (לימודונים להבנת מאפייני הסוגות, מושגים באוצר מילים ומושגים בלשון) ובאמצעות פעילויות של כתיבה ויצירה (מטלות סיכום נושא יצירתיות) ופעילויות מגוונות המזמנות הנאה מהעיסוק בשפה ("העשרה בכיף": צפייה בסרטונים, האזנה לשירים, משחקי שפה, כתבות רלוונטיות ואקטואליות וקישור לאמנות).

החומר המודפס והחומר הממוחשב זמינים ויוצרים חומרים משלימים עבור המורה ועבור התלמיד. הספר והתכנית הממוחשבת מציעים כיסוי קוריקולרי לכיתה ב' לפי מיומנויות השפה, לפי מושגי יסוד בתחום הדעת (ראו במערכת הממוחשבת "לימודונים") ולפי נושאי לימוד (ראו עץ הנושאים ומנוע חיפוש במערכת) תוך התייחסות לפיתוח מיומנויות כלליות של חשיבה וחקר. הסביבה הממוחשבת מאפשרת הרחבה של דרכי הלמידה וכוללת דרכים להבניית הידע. לכל שיעור גריין פתיחה אנימיטבי, הדגמות ויזואליות והרחבות (ראו מטלות והעשרה), תרגול אינטרקטיבי מגוון ברמות שונות תוך שילוב

תצוגות שונות של הטקסט, רמזים ומשובים ומשימות ביצוע וחקר (ראו תרגול ומטלות). המערכת מזמנת בניית קישורים בין נושאים, רעיונות, ותופעות לשוניות (ראו מטלות, קריאה חופשית ו"העשרה בכיף"). סביבה זו משלימה גם מבחינת יכולת המורה להעריך את הלומד. נוסף על "פינת הצילום שלי" ועל פעילויות יצירתיות בספר מפריד עומדות במערכת לרשות המורה פעילויות הערכה מעצבת, מטלות הכוללות גם משימות ביצוע. הערכת תהליך הלמידה מתבצעת במעקב מובנה אחר פעולות התלמיד, כולל שימוש ברמזים ובמשובים. המורה יכול לשלב את הספר ואת המערכת הממוחשבת בכל אחד מנושאי הלימוד ובכל אחד ממצבי הלימוד בכיתה ובבית.

- המלצות אופרטיביות לשילוב הספר יופיעו בסוף המדריך למורה של היחידות הממוחשבות.

נושאי התוכן המרכזיים משותפים לספר המודפס ולסביבה הממוחשבת. הטקסטים המשותפים נחלקים במערכת הממוחשבת לשתי צורות הגשה: א. חלקם מוגשים בלויית שיעור ובו גריין, קריינות טקסט ושאלות לדיון (לדוגמה: "כשהדוד שמחה שר"). ב. חלקם מלווים בקריינות ובאיורים בלבד (לדוגמה: "מעשה באזנהמן").

התרגול סביב הטקסטים המשותפים מורחב, אינטראקטיבי ומזמן עבודה ברמות שונות ובדרכים שונות. כך למשל הוא מאפשר להגיע לתשובות בדרך הגילוי בעזרת רמזים ומשובים ועונה לצורך של עבודה בכיתות הטרוגניות. לימוד התופעות הלשוניות, הנמצא לאורך כל הספר בתרגול, בתוך "בועות הסבר" ובסיכום – בצורת תבחינים – מקבל השלמה בסביבה הממוחשבת בצורת לימודונים. בכל יחידה ממוחשבת יש לימודון עצמאי ותרגיל מלווה לימודון באותם הנושאים הנלמדים בספר. הלימודון הוא שיעור קצרצר אנימטיבי המסביר וממחיש מושג מתחום מאפייני סוגה כמו "סיפור" ו"שיר", מתחום אוצר המילים כגון "מילים נרדפות", או מתחום הלשון כגון "שורש ומשפחת מילים", "חריזה – צלילים וסימני הכתב". הסביבה הממוחשבת משלימה את פעילויות ההעשרה הנמצאות בספר. החלק של "העשרה בכיף" כולל סרטונים, מצגות, כתבות עיתונאיות, פזמונים ומשחקים המלווים את הטקסטים ביחידה ומתאימים גם ללוות את ההוראה בספר. כך למשל ביחידה על "הלביאה" התלמידים צופים בסרטונים, נחשפים למפה אינטראקטיבית של הספארי (באתר הספארי), קוראים כתבות עיתונאיות כמו "גידל לביאה בחצרו ונעצר", "לביאה אימצה עיוור", ועורכים סיור וירטואלי בגן חיות בקנדה. דוגמה נוספת להעשרה היא היחידות על החגים, שבהן משולבות מצגות על מנהגי החג בעבר ובהווה כמו תחפושות, וכן האזנה לתפילה, תערוכות של חנוכיות ושירים מולחנים לחגים, ולצדם עוד מוצגי אמנות ותרבות הקשורים בחגים ומתאימים ללוות את הטקסטים המופיעים בספר. הסביבה הממוחשבת משלימה את הספר גם בנושא "קריאת ספרים" ומציעה השלמות הן מבחינת כמות הספרים והן מבחינת דרכי הצגת הספר, כמו קטעי קריינות מהספר ופעילויות מלוות באיורים אנימטיביים.

כיצד נכנסים לתכנית המתוקשבת? אפשר להתקשר אלינו בטלפון: 03-5587990, שלוחה 3 או להקליד בגוגל "הוצאת יסוד" ולמלא טופס ובו בקשה להתחבר לסביבת הלמידה "אלנט". אנו ניצור עמכם קשר ונדאג לחבר אתכם למערכת.

2. שילוב מרחב הלמידה של הספר עם "פינת הצילום שלי"

עם ההאצה בהתפתחותן של טכנולוגיות התקשורת, ילדים רבים מחזיקים במצלמה: מצלמה דיגיטלית, מצלמת טבלט ומצלמת טלפון סלולרי. המצלמות אקטיביות בחייהם של הילדים ומשמשות לתיעוד, למשלוח ולשיתוף הקהילות החברתיות שלהם. לטכנולוגיה המשולבת בהוראה יש כוח רב בפיתוח יכולות אישיות, ביצירת אינטראקציה חברתית בין ילדים ובלמידה זה מזה.

כוחו של הצילום ביכולת להבחין בדברים (פוקוס) ולהתמקד בדבר מסוים. בהתרגשות ממה שרואים ובהנצחה יש פן יצירתי. חשובה גם האפשרות לחלוק עם אחרים רגעים מרגשים, רגעים של למידה חדשה בדרך אחרת. אמצעי נפלא זה נבחר לשמש מקור מידע וכלי להבעת דעה. המצלמה מלווה את התלמידים לאורך שנת הלימודים במקביל לנושאים השונים המוצגים בספר, והתלמידים מחליפים מידע המוצג מזוויות ראייה שונות. השימוש באמצעי תקשורת זה תורם לפיתוחה של האוריינות החזותית.

תצלומים הם כלי שיכול לקדם מאוד את התקשורת בין הילדים לבין עצמם, בינם לבין המוסד החינוכי, ובינם לבין ההורים. זהו למעשה טקסט גרפי להעברת מידע בדרך אחרת. אמצעי זה מאפשר לשתף את כל הילדים והמשפחות שלהם. אין להתבסס על ההנחה שלכולם ידע עולם ורקע משותף, ולכן כשמדובר בחגים, למשל, אפשר לשתף את כולם באמצעות תצלומים.

השימוש במצלמה מכוון ומאפשר ללומדים רכישת מיומנויות של אוריינות חזותית (תוך הסתייגות מחדירה לפרטיות). אוריינות חזותית מוגדרת כיכולת להיות נגיש לדימויים חזותיים, לפרש, להשתמש, להעריך וליצור תמונות נייחות ונעות באמצעי תקשורת ישנים וחדשים (Tapscott, 1998). כמו כן, פינת המצלמה מספקת לתלמידים הנאה מאמצעי טכנולוגי רלוונטי לחיי הילדים המאפשר לחוות בדרכים אסתטיות ומרגשות את מה שנלמד ומה שמתרחש סביבם. זאת ועוד, למצלמה יש גם יתרון של עיסוק במיומנויות למידה: לחשוב, להעריך, להשוות, להסיק מסקנות, לשאול שאלות לגבי מה שהם רואים בתצלומים שלהם לעומת תצלומים שצילמו חבריהם.

הפעלת המצלמה

- ראשית יש לברר אם לכל ילד יש אמצעי לצילום (טלפון נייד או מצלמה פשוטה). אם אין מצלמה ברשותו של כל תלמיד – יצלמו התלמידים בקבוצות. כמו כן אפשר להשיג תצלומים במאגרי התמונות במרשתת.

התלמידים –

- ♦ ילמדו להפעיל מצלמה.
- ♦ ילמדו לצלם עיקר ולא טפל בדרך של ניסוי וטעייה (לא יצלמו ילד באופן חלקי, למשל).
- ♦ ילמדו לפתוח תיקייה ולהעביר אליה את כל התצלומים.
- ♦ ילמדו לתעד תהליכים ולכתוב זאת מתחת לתצלומים.
- ♦ ילמדו לחבר סיפורים לרצף של תצלומים.
- ♦ יכתבו מדוע בחרו לצלם את המוצג וישתפו אחרים במידע.

- ◆ ילמדו לשלוח את התצלומים לחברים.
- ◆ יקראו מה כתבו חבריהם ומה צילמו.
- ◆ יביעו את דעתם בקבוצה על התמונות.

חשוב לציין שההתכתבות ברשת בעקבות התצלומים חיונית להשגה של מטרת המשימה. אפשר לערוך תערוכה בכיתה ולהציג תמונות. מומלץ שהתערוכה תשמש סיכום לתהליך ההתכתבות בנושא הנלמד.

הצעות אופרטיביות

א. צילום בהתאם לנושאים המופיעים בספר: התחלות, חורף, חגים וכד'. התלמידים יצלמו, יכתבו, יחליפו ברשת רשמים וחויות וישתפו בהן גם את בני המשפחה. יש להדגיש שההתכתבות ברשת חיונית להשגה של מטרת המשימה.

ב. קיום נוהל של מפגש בקבלת שבת או בשיעור חברה: התלמידים יציגו בכיתה תצלומים של אותו אירוע, ישו וידונו – מה ראה כל אחד מנקודת מבטו; ישמעו דעות שונות, ישאלו שאלות ויסיקו מסקנות.

- חשוב שהמורה יחדד את נקודות המבט השונות וישלב תלמידים שונים בהצגה בשיחה. רצוי מאוד לאפשר הבעה – דווקא במשימה מסוג זה – לילדים המובדלים.

ג. צילום רצף של סיפור: הילדים יצלמו הילדים רצף אירועים וייצרו סיפורים. כך ייווצרו סיפורים אחדים, כולם יצירות הילדים, ויוצגו בכיתה. לדוגמה: תהליך בניית סוכה. הילדים יתארו את שלביה של הבנייה וייחשפו לסוגת ההוראות על ידי יצירתה. אפשר לצלם את תהליך הכנת לביבות לחנוכה או סיטואציה בהפסקה, למשל התפתחות מריבה עד לסיומה. אפשר לצלם אירועים חגיגיים בביה"ס או מעקב אחר התנהגות בעלי חיים וכד'.

לדוגמה: צילום בנושא "כל ההתחלות"
התלמידים –

- ◆ יצלמו דמויות מרכזיות בבית הספר, יכתבו כיצד הן נראות בעיניהם, מה הם מרגישים כלפיהן.
- ◆ יצלמו תלמידים בכיתה – בפינות שונות, בהפעלות שונות.
- ◆ יתעדו פינות חשובות ואהובות בבית הספר וידגישו מה חשוב להם.

תיבנה פינה פעילה:

- לאורך השנה ייאספו בתלקיט תמונות המועדפות על הילדים. התלקיט יכול להיות דיגיטלי או אוגדן ובו תצלומים מודפסים. אפשר להציגם בפינה שתיועד לכך או בתערוכה מתחלפת.

3. שילוב המרחבים הלימודיים של הספר במשימות "שוחחו עם חברים" ו"מספרים וכותבים"

משימות אלה מסכמות בדרך כלל את הנושא הנלמד ומאפשרות לנהל דיון ביקורתי. כמו כן הן מכוונות להזדהות ולהתבוננות עצמית. המשימות מכוונות את התלמיד לצאת מן התוכן אל ההזדהות (ראו בשיר-סיפור "כשהדוד שמחה שר" / ע' הלל).

במשימה "שוחחו עם חברים" ישוחחו התלמידים על סוד בעל תוכן חיובי או שלילי ועל ההבדלים בשמירת הסודות השונים – מה מספרים, מה אין מספרים, וכמה קשה לספר סוד שאיננו רוצים לספר. במשימה "מספרים וכותבים" כותבים התלמידים במחברת שפה על חוויות אישיות (לדוגמה: "אני אוהב להירטב" / מירה מאיר).

- לאורך השנה יאספו בתלקיט הסיפורים שהילדים כתבו. הסיפורים יוצגו בפינה שתיועד לכך. אפשר ליצור תלקיט במחשב.

4. שילוב המרחב הלימודי של הספר בהערות של תולי וגמי

תולי וגמי הם שתי דמויות חביבות המלוות את הספרים ועוזרות להגדיר, לפרש ולהרחיב מושגים בשפה. אפשר לעשות בהם שימוש רב הן בכיתה והן מחוץ לה, בשיעורי הבית ובהכנה לשיעורים. בכיתה עוזרות לנו הדמויות להקנות ידע על תופעות בשפה. תפקיד המורה הוא לקשר בין דבריהם של גמי ותולי לבין המשימות המתאימות: יש להסב את תשומת לבם של הילדים שאפשר לחזור ולעשות שימוש במידע זה בהקשרים מתאימים לאורך הספר. לדוגמה, בעמ' 133 בחלק הראשון, אומרת תולי: "רוב הפעלים בטקסט המידע כתובים בזמן הווה: מוסרים עובדות, מסבירים תופעות ותהליכים, לדוגמה: שואג, מבלה." מה עושים התלמידים? מחפשים את הפעלים בטקסט, ממיינים אותם בטבלה לפי זמנים ודרכים, עונים על שאלת ההיסק בסוף העמוד ומאששים את המידע שנתנה תולי בבועה שלמעלה.

מומלץ להקים לתולי ולגמי פינה בכיתה, הממוינת על פי סוגות, סוגות נוספות, תת-סוגות ולשון. למשל: כל אמירותיהם של גמי ותולי בהקשר לעלילון תרוכזנה תחת הכותרת עֲלִילוֹן. וכן בלשון: כל הנאמר על הפועל יופיע תחת נושא הפֶּעַל או פִּעְלִים. הפינה תהווה מעין סיכום לנושאים הנלמדים מנקודת מבט של הסוגות, תת-הסוגות והלשון.

5. הפעלת אסטרטגיות להבנת מילים מתוך הקשר

אוצר המילים הוא התשתית לשפה הן מבחינת התכנים המובעים בהן והן מבחינת תפקידיהן התחביריים (מילות תוכן כמו שמות, תארים ופעלים, מילות פונקציה כמו כינויי גוף, מילות קישור או ה' היידוע). תאוריות עדכניות של קריאה מצביעות על כך ש"איכות לקסיקאלית" – כלומר הכרת המילה על בוריה ועל כל היבטיה – היא המסד החשוב ביותר לקריאה. לכן מטרה חשובה של החינוך הלשוני היא הרכשת אוצר מילים רחב ועמוק ככל האפשר לתלמידים – כלומר מגוון גדול של מילים וגם ריבוי משמעויות לכל אחת. המופקדים על מערכות החינוך במדינות מערביות מתועשות מודעים היטב לדרישה זו ופועלים לביצועה במרץ. חוקרי השפה גילו, שמילים נרכשות תמיד מתוך ההקשר וכך גם מגיעים תפקידיהן ומשמעויותיהן לכלל מימוש. "ההקשר" פירושו הסביבה התחבירית והטקסטואלית שבה המילים מופיעות, כמו למשל שם העצם מים שיופיע בהקשר של ספינה או הפועל לישון שיופיע בהקשר של המילה יגע. לכן, ככל שנחשוף את הילדים לשפה דבורה וכתובה עשירה ומגוונת ככל האפשר הם ילמדו מילים רבות יותר, מסוגים רבים יותר, וגם את משמעויותיהן המגוונות, כמו בדוגמה של צבוע (שצבעו אותו, או לא ישר ומעמיד

פנים). בהינתן ידע של מילים רבות בטקסט, התלמיד יוכל לרוב להסיק את משמעותה של המילה שאינו מכיר, ואולם גם אם לא הסיק את המשמעות – פגישות נוספות עם המילה בהקשרים נוספים ישיגו את המטרה. בעברית מילים חולקות רכיבים מורפולוגיים כמו שורש, תבנית, בסיסים ומוספיות עם מילים אחרות, כך שמילה כמו **החלמה** תוכל להיעזר בידע (הלא מפורש) על מילים במשקל דומה, המבטאות תהליך (**הסכמה**, **הקלטה**) כמו גם ברמזי השיח התוכניים; ומילה כמו **אימות** תיעזר באמת כדי לעמוד על טיבו של התהליך. ואולם הספרות מצביעה על כך שעיסוק מפורש מדי במורפולוגיה עלול להשיג מטרה הפוכה, כמו למשל בדוגמה של **שכיח**, שהוא תואר שמשמעותו כיום נפוץ ומוכר, ואילו שורשו ומשקלו מצביעים בדיוק על ההפך. לכן, יש חשיבות מרובה לפגישה עם המילה בהקשרה, וככל שרבים ההקשרים, כלומר ככל שקוראים וכותבים יותר, כך יגדל אוצר המילים ויזכה לייצוג חסון ואיתן.

הספר המונח לפניכם בנוי כולו על תפיסה זו, ובכל פרק ופרק שבו נחשפים הילדים לאוצר מילים חדש ומגוון, תוך הנחייה מפורשת של המורים לגבי הדרך שבה המילים תופסות את מקומן בהקשר ודרכים לקשר בין המילה לבין הקשריה הדקדוקיים והמשמעותיים. כך למשל אפשר לעשות שימוש במילים שבשירו של ע' הלל "לקרוא ולכתוב" כדי לחזק את המודעות הפונולוגית – צלילי המילים המתחרזות כמו **סוס** או **דפוס**, ואת המודעות האורתוגרפית, כלומר תפיסת המילה הכתובה כקצרה או ארוכה כמו בדוגמה של **פרת משה רבנו** לעומת **פיל**. עיסוק בצליליהן של המילים ובצורתן הכתובה מסייע ביצירת הקשר שבין הדיבור לכתב, שהוא הכרחי בגיבוש אוצר המילים בגיל בית הספר.

טקסט המידע על הזית ישמש לנו להדגמה של הצעה לשימוש ברמזי תוכן, מורפולוגיה ותחביר בתיווך ההוראה כדי להבין את המילים **חלול**, **כבישה** ועוד. את המילה **חלול** ניתן לקשר למילה **חלל** ולצירוף **חלל ריק**. החלל נתפס בעיני הילדים כתחום ענק וריק ויש לדון עמם בקשר בין המילה **חלל** למילה **חלול**. בטקסט כתוב: "במרוצת השנים הגזע נעשה חלול". יש לבחון את המילה בהקשר התחבירי של המשפט ולהבין שהיא משמשת לתיאור הגזע. בהינתן הנתונים המורפולוגיים והתחביריים התלמידים יכולים להבין את משמעות המילה ולדמיין בעיני רוחם כיצד נראה גזע חלול. מומלץ להביא חפצים חלולים ולהראות תמונות באינטרנט של פריטים חלולים ושל הגזע החלול של עץ הזית. כן ניתן לקשר למשימה הרלוונטית המופיעה בספר בהקשר של הטקסט "בית ללביאה" על מקומות חלולים (עמ' 109). המילה **כבישה** גם היא איננה שכיחה אצל רוב התלמידים. הקשר המשפט: פרי הזית משמש למאכל רק לאחר כבישה במלח ובשמן. המילים: **מלח** ו**שמן** מסייעות להבנת שם הפעולה. יש לחפש מילים נוספות מאותו השורש ולרפרר לצירוף המוכר: **מלפפון כבוש**.

להלן נפרט ונבהיר מושגים חשובים העומדים בתשתית הספר הנוכחי והתכנית הכללית שלנו – הן זו שבדפוס והן זו הדיגיטלית.

חילון מושגים למורה

המילון מסודר לפי סדר האלף-בית, ובתוך כל קטגוריה יש תת-קטגוריות של אותו התחום המסודרות באלף-בית פנימי.

אנומטופאה. שימוש במילים המחקות צלילים המופיעים במציאות ובטבע: צפצוף, שריקה, קוקוריקו, הבהב.

איור. שימוש ביצירה חזותית (ציורים, תצלומים ועוד) בהקשר של טקסט. ההגדרה כוללת גם יצירה שהייתה במקור ציור עצמאי ושולבה בטקסט, ועשויה להפוך לאיור מעצם שילובה במערך סמיוטי (המוסר משמעות), הכולל תמונה וטקסט.

כינוי גוף. מילה דקדוקית המחליפה צירוף שלם, כמו: "הוא", "היא".

כינויים דאיקטיים. "אני", "אתה", "את" – כינויים המציינים את תפקידנו בשיחה. לדוגמה: אני – מדבר/ת; אתה, את – נוכח, נוכחת.

כתב. מערכת סימנים כתובים הרושמת את השפה.

אהו". אותיות עבריות המסמנות גם עיצורים וגם תנועות. לדוגמה, במילה ורוד, ה-ו' הראשונה מסמנת עיצור, והשנייה מסמנת תנועה.

אותיות. סימני כתב המסמנים בעיקר עיצורים.

סימני ניקוד. סימני כתב המסמנים בעיקר תנועות.

סימני פיסוק. סימני כתב (פסיק, נקודה, מרכאות, סימן שאלה, נקודתיים וכדומה) המסמנים הפסקות מסוגים שונים, תפקידים תחביריים של יחידות שפה, וכן שינויים בפרוזודיה (הנגנה) של הדברים הנאמרים בכתב.

לשון ציורית. לשון שאינה מעבירה רק מידע, אלא גם משתמשת בשפה כאמצעי אמנותי, כמו השימוש בביטוי המקראי "אימה חֲשָׁכָה".

מטפורות. אמצעי רטורי ולשוני המשתמש בייחוס תכונותיו של אובייקט אחד לאובייקט אחר. לדוגמה: הילד הזה הוא נמר, הילדה הזאת לביאה.

מגדר. מונח המתייחס לתכונות ולתפקידים על פי המינים. המונח מעמיד במרכז הדיון את ההוויה ואת החוויה של הזהות המינית.

מורפולוגיה. 1. מבנה המילים בשפה, הרכיבים הלשוניים המרכיבים אותן והדרכים שבהן הן מצטרפות זו לזו; 2. המשמעות והצורה של הרכיבים הפנימיים של המילה (תורת הצורות).

צורן. מורפֶּמָה; רכיב של המילה, חלק מן המילה שהוא בעל משמעות ותפקיד בתוכה, כמו לדוגמה הצורנים שורש, משקל, סופית.

בניין. צורן חשוב בעברית. סוג של תבנית (ראו להלן) המוסיפה מבנה פרוזודי, תנועות ומוספיות לשורש ויוצרת **פועל**. לדוגמה, בניין הפעיל מסייע ביצירת פעלים כמו הכתיב, הדליק. לבניינים משמעויות שונות, כמו לדוגמה גרימה – מי שמכתיב גורם למישהו אחר לכתוב.

הֶלְחָמִים. מיזוג של שתי מילים למילה אחת: חידק (ח י + דק), מחזמר (מחזה + זמר).

הקטנה. צורנים ודרכי תצורה המסמנים הקטנה, המעטה או שם חיבה וגם זלזול. לדוגמה: כלב – כלבלב במשקל קָטֹלֶטֶל, או כלבון בסופית יֹן.

כינויים חבורים. לעתים כינויי גוף מתחברים למילים ויוצרים צורות חבורות, כך שאפשר להביע שני רעיונות במילה אחת. לדוגמה, משאלותיך = המשאלות שלך; ארמונה = הארמון שלה, או: ראיתיך = ראיתי אותך, להצילני = להציל אותי.

משקל. סוג של תבנית (ראו להלן) המוסיפה מבנה פרוזודי, תנועות ומוספיות לשורש ליצירת **שם עצם** או **תואר**. לדוגמה: משקל מְקַטֵּל המסייע ביצירת שמות עצם, כמו: מכתב, משרד. למשקלים משמעויות רבות, כמו: בעלי מקצוע (נגר, טבח) או צבעים – ראו להלן משקל קָטֹל היוצר שמות צבעים רבים (לדוגמה: כָּחֹל, צָהָב, יָרֵק).

סופית. סיומת; צורן בסוף המילה שיש לו משמעויות שונות בדקדוק ובמילון – נקבה, רבים, הקטנה, בעל מקצוע וכדומה (X, הX, Xים, Xן).

שורש. הצורן החשוב ביותר בעברית; מורכב בדרך כלל משלושה או ארבעה עיצורים (בדיבור) או שלוש או ארבע אותיות (בכתב). השורש הוא תשתית לצורתה ולמשמעותה של המילה ומשמש מכשיר חשוב ביצירת משפחת מילים. בדוגמה שלום, שילם, השלים, השלמה, שלמות, תשלום – כל המילים גזורות משורש ש.ל.מ.

תבנית. שם מכליל לבניינים ולמשקלים.

מטא־קוגניציה. חשיבה על החשיבה, היכולת להתבונן "מבחוץ" בהליכי החשיבה של עצמנו. זוהי יכולת רפלקטיבית – תוכן הידע ההכרתי נעשה מטרת החשיבה ההכרתית, כך שאפשר לעבוד עליו ולשנותו.

מטא־לשון. סוג של פעילות מטא־קוגניטיבית ייחודית ללשון: התייחסות ללשון כאל תחום ידע נפרד מאתנו, אף על פי שהוא משרת אותנו מבחינת התוכן והשימוש. המטא־לשון היא חשיבה על הלשון, ייצוג של תהליכים לשוניים, עיסוק אנליטי בלשון וברכיביה למטרת למידה וחשיבה מושכלת.

מילון. אוצר המילים; המילים השונות בשפה, משמעויותיהן והקשרים ביניהן.

צירוף מילים. "מילה" ארוכה המורכבת משתי מילים (או יותר). לדוגמה: עושה־נפלאות, קרן־זווית, רודף־בצע, פְּגַע־וּבָרַח. צירופי מילים שייכים לקבוצות שונות, והידועה שבהן היא מבנה הסמיכות (להלן).

מבנה סמיכות. שילוב של שני שמות עצם סמוכים זה לזה לביטוי אחד, לדוגמה: פְּרוֹת־יַעַר, קְנֵה־סוּף, בֵּית־סֵפֶר, אֲנִשִּׁי־הַכֶּפֶר, עֵכְבֵר־הָעִיר. החלק הראשון נקרא נסמך והשני סומך. לעתים משתנה צורתו של הנסמך, כמו בדוגמה משפחה / משפחת האדם.

מילים נרדפות. מילים שמשמעותן זהה או דומה מאוד. לדוגמה: ירח ולבנה, עץ ואילן.

משפחת מילים. קבוצה של מילים הקשורות יחד, בדרך כלל באמצעות השורש. לדוגמה: שָׁלַם, שלום, שילומים, השתלם, השתלמות, השלים, השלמה, תשלום – כולן מן השורש ש.ל.מ. במשקלים ובבניינים שונים. משפחת מילים עשויה להיווצר גם ממילים החולקות אותה תבנית – בניין או משקל, כמו למשל תכנה, חמרה, למדה, שתפה – מילים הגזרות על פי משקל קטלה מעולם המחשבים.

פתגמים: אמירות שאנו זוכרים בעל פה (בדרך כלל משפט שלם הנזכר כמילה אחת), שיש להן ערך תרבותי ותקשורתי והן עוברות בין הדורות. לדוגמה: "לא כל הנוצץ זהב הוא".

מִשְׁלָב: רמת לשון גבוהה או נמוכה, שמכתיב ההקשר התקשורתי והיחסים שבין הנמען למוען.

פונולוגיה (תורת ההגה). המערך הצלילי של השפה העוסק בצלילי השפה, בדרך שבה הם מתחברים יחד, בהנגנה, בהטעמה, בטון ובעצמת הקול (פרוזודיה – ראו להלן). בפעילות מטא-פונולוגית מכוונת הילד מתבקש שלא להתייחס למשמעות השפה, אלא להתמקד בצלילים שלה. לדוגמה: עם מה מתחרזת ביצה – עם תרנגולת או עם חולצה?

הברות. ההברה היא שילוב של עיצור ותנועה (לפחות), לדוגמה ba. קיימות הברות מורכבות יותר, כמו kfar.

הגה (פונמה). היחידה הקטנה ביותר בשפה, יחידה פונולוגית בודדת, כמו b או a.

עיצורים. סוג של הגאים/פונמות, שבהם האוויר נעצר לחלוטין או נעצר חלקית. לדוגמה: f, p, n או g.

תנועות. סוג של הגאים/פונמות, שבהם האוויר אינו נעצר אלא נע, לדוגמה i, e, o.

חריזה. דמיון פונולוגי בין סופי המילים, לדוגמה: המילה **מסוגר** מתחרזת במילה **מאגר**.

פרוזודיה (הנגנה). התכונות הפונולוגיות היוצרות את ה"מנגינה" של השפה – הקצב, ההטעמה, גובה הטון, העצמה.

פועל. מילה המייצגת פעולה, מצב או תכונה (לדוגמה: קילף, ידע) וניתנת להטיה בזמן: נקלף, מקלפים, קילפנו.

זמן. זמן דקדוקי, הטיית הפועל בעבר, בהווה ובעתיד לסימון זמן הפעולה או ההתרחשות.

פועלי תנועה. פועל המציין תנועה של אדם או חיה כמו קפץ, טיפס, עף או זחל.

רמזי תוכן. רמזים העשויים להיות איור מלווה, הבנת המבנה של הסיפור, איורים על הכריכה וקריאת כמה שורות הפותחות את הסיפור. רמזי התוכן מעוררים חשיבה על התוכן ועוזרים לִתְהַלֵּךְ את הידע.

שיח. יחידת שפה גדולה בעלת מבנה פנימי, כמו טקסט שלם (בעל פה או בכתב) וגם שיחה או דיאלוג.

אזכורים (רפרור). מילים המתייחסות אל המשתתפים בשיח ומאזכרות אותם בדרכים שונות. לדוגמה: כינויי הגוף כמו **אתה**, הן והכינויים הרומזים כמו **הזה**. מילים המחליפות את שמותיהם של גיבורי הסיפור יוצרות שרשרת רפרור.

סוגה. סוג של טקסט בעל מטרה תקשורתית וחברתית מוגדרת ובעל אפיונים תוכניים, מבניים ולשוניים ספציפיים. סוגות טקסט הן הנרטיב (שיח הסיפור), הטקסט המידעי, העיוני, סוגות השיר, נאום, מודעה, צ'ט וכדומה. יש סוגות טקסט רבות ושונות המשרתות את כלל המטרות התקשורתיות והחשיבתיות.

נרטיב. הנרטיב – שיח הסיפור – הוא סוגה נפוצה המוכרת היטב לילדים. בנרטיב מופיעות דמויות החוות סדרת אירועים בהקשר של מקום, זמן ונסיבות נלוות. קיימות תת-סוגות שונות ומגוונות של הנרטיב, כמו סיפור אישי, סיפור בדיה דמיוני, סיפור עם ומשל.

מבנה ה-quest. "סיפור חיפוש": סוג נרטיב האופייני לסיפורי ילדים ומבוגרים כאחד. ב"סיפור חיפוש" מתואר חיפוש אחר משאת נפש, אדם בעל משמעות או חפץ יקר.

מבנה מעגלי. המבנה המעגלי מאפיין את סיפורי העם. הוא מתחיל בנקודת התחלה וחוזר אליה. המבנה מתבטא לא רק בתרשים מעגל חיצוני, אלא גם במבנה הפנימי החוזר על עצמו באותו האופן בכל אחד מחלקי הסיפור.

שם עצם. מילה המייצגת חפץ, אדם וחיה, מושג ורעיון, לדוגמה: עכבר, שטות.

חי/דומם. חלוקה מקובלת של שמות עצם לשמות המסמנים יצורים חיים, בייחוד בני אדם לעומת חפצים דוממים.

מין. זכר ונקבה, שני המינים שרוב רובם של שמות העצם בשפה העברית נטויים לפיהם והפעלים והתארים מסמנים אותם בהתאם לשם.

מספר. יחיד ורבים (וגם זוגי); הטיית השם (ובעקבותיו גם הפועל והתואר) ביחיד וברבים. פעולת ההטיה ברבים קרויה **ריבוי**.

ריבוי הפוך. יש שמות עצם בעברית המקבלים סיומת נקבה, אף שהם בזכר (גג=גגות) או סיומת זכר, אף שהם בנקבה (שנה=שָׁנִים).

שמות מופשטים. סוג של שמות עצם הנתפסים רק במחשבה, לדוגמה: חיפוש, כוח, זמן. רבים מן השמות המופשטים מציינים תכונות (ביישנות, חֲכָמָה), מצבים (יציבות, הֶעָדֵר) או רגשות (חרטה, שנאה).

שם המספר. המספרים בעברית מתאימים במין לשם העצם, שאותו הם מתארים, אף שצורתם שונה מזו של השמות, התארים והפעלים, ויש לשים לב לכך. לדוגמה: שלוש בנות, שלושה בנים.

מספר סודר. מספרים המציינים מיקום בסדרה: ראשון, שני, שלישי, רביעי וכדומה.

שפה דבורה ושפה כתובה. אופנות השפה – הדרך שבה מפיקים אותה – משפיעה על אופי השפה. השפה שאנו מדברים מכונה השפה הדבורה, והשפה שאנו כותבים מכונה השפה הכתובה. השפה הדבורה שונה באופיה מהשפה הכתובה, ויש להכיר את שתיהן.

תואר (שם תואר). מילה המתארת שם עצם והמייצגת תכונה או מצב שלו. לדוגמה: יפה, מדיני.

תואר תוצאתי. תואר המתאר תוצאה של פעולה, והוא בדרך כלל סביל. לדוגמה: כתוב, מגוהץ, מוחבא.

תחביר. תחום הלשון העוסק בדרך שבה המילים בשפה מתחברות לצירופים ולמשפטים.

דיבור ישיר ודיבור עקיף. מסירת מידע באמצעות דיווח. בדיבור ישיר מצטטים את הדברים כפי שנאמרו. לדוגמה: המורה קרא – "עכשיו נעבור לבניין השני." בדיבור עקיף מדווחים בעקיפין. לדוגמה: המורה הציעה שנעבור לבניין השני. דיבור ישיר רווח במסירה של דו־שיח ובסיפורים.

סדר המילים. המשפטים נאמרים בסדר המילים שמכתיב התחביר כמו גם ההקשר התקשורתי, האופנות (דיבור או כתיבה) והסוגה.

היפוך נושא-פועל. הצגת הפועל לפני הנושא שלו מסיבות שונות של הקשר וסוגה. לדוגמה, בספרי ילדים: אתמול יצאה כיפה אדומה לשדה.

מודאליות. הבעת דעתו של הדובר או של הכותב על הנאמר: אזהרה, הבעת כוונות, תכניות, פקודה, בקשה, הצעה, אישור, איסור, משאלה, אפשרות, ייתכנות, תנאי וכדומה. המודאליות יוצרת עולמות אפשריים.

תנאי. מבנה המביע תלות הדדית בין פעולות או בין מצבים.

תנאי קיים. תנאי המתייחס לעתיד – אם צד אחד יתקיים, יתקיים גם הצד השני. לדוגמה: "אם תבוא הערב, אראה לך דברים מעניינים במחשב."

תנאי בטל. תנאי היפותטי, שאינו יכול להתקיים. לדוגמה: "לו ידעתי מה התשובה, הייתי אומרת לך". מבנה התנאי הזה הוא בצורת עבר.

מראי מקום

בטלהיים, ב'. (1980). **קסמן של אגדות ותרומתן להתפתחות הנפשית של הילד**. ת"א: רשפים.

בר-און, ע'. 2010. תפקיד הידע הלשוני והתפתחותו בקריאת העברית הלא מנוקדת. עבודת דוקטור, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב.

בר-און, ע'. (2011). תהליכים לשוניים ברכישת העברית הלא מנוקדת. בתוך ד' ארם וע' קורת (עורכות) **אוריינות ושפה: יחסי גומלין, דו-לשוניות וקשיים**. ירושלים: מאגנס.

בר-און, ע'. (בדפוס). קריאה בצל ההומוגרפיות: הבעיה היא הפתרון, אוריינות ושפה, 5.

גולן, מ' (1983). **קריאה כהרפתקה**. תל אביב: ספריית פועלים.

גרון, ר'. (1998). המפגש בין הילד הצעיר והספרות – היבטים אסתטיים, פסיכולוגיים ודידקטיים. בתוך: יצירות ספרות לגיל הרך, מכללת לוינסקי.

גרון, ר' (2004). תיווך היצירה הספרותית לילד בגיל הרך. בתוך: **לחונות ספרות בגיל הרך**. מרכז לזין קיפניס לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך.

וקסמן, ש' ודויד-בראלי א'. (2000). דברים שרואים משם לא רואים מכאן: הרחבת טווח פרשנות לטקסט ספרותי כפונקציה של התייחסות לאינטראקציה בין דימויים ויזואליים ומילוליים. **מחשבות כתובות**, 17, 57-73.

חובב, ל' (1987). **יסודות בשירת ילדים בראי יצירתה של לאה גולדברג**. כרטא.

חוזרי מנכ"ל 2-3, 7. 2007. מדד טיפוח שטראוס. ירושלים: משרד החינוך.

ילן-שטקליס, מ' (1987). על ספרות לילד. בתוך: **חיים ומילים**. קריית ספר.

כהן, א' (1972). **דרכים בהוראת שירה**. עקד.

לונפלד, ו' (1970). על החינוך האסתטי. בתוך: כספי ולם (עורכים). **תורת החינוך**. ירושלים.

לוי, ר'. 2012. התפתחות מורפו-מילונית מאוחרת בעברית בצל לקות מולדת וחוסן סביבתי. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

לוי, ר' ואביבי בן-צבי, ג'. 2010. תהליכים מורפו - לקסיקאליים ברכישת התואר בעברית: התפתחות שפה תקינה ולקויה בגיל בית ספר בשני מיצבים סוציו - אקונומיים. בתוך ע' קורת וד' ארם (עורכות) **ספר לכבוד איריס לוי: אוריינות ושפה - יחסי גומלין, דו-לשוניות וקשיים** (עמ' 101-166). ירושלים: מאגנס.

מחרוזת, פרקי ספרות לביה"ס היסודי המ"מ והממ"ד, מדריך למורה, ת"ל, משרד החינוך והתרבות.

ניר-שגיב, ב', שטרנאו מ', ברמן, ר' וד' רביד. (2008). התפתחות המשלב הלשוני בגיל בית הספר כגורם מבחין בין סוגות (סיפורי / עיוני) ובין אפנויות (כתיבה / דיבור). **אוריינות ושפה**, 1, 71-103.

סירוטה, ש' (1977). **שילוב דרמה יוצרת בהוראה, הוראת טקסטים בשיטת הקריאה הפעילה**. משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית.

סמילנסקי, י'. (1982). **לקרוא סיפור**. עם עובד.

סנפיר, מ' וגרון ר' (תשנ"ג). **יסודות בשירת ילדים כמפתח להוראה**. מכון מופ"ת, גף להכשרת עו"ה, משרד החינוך והתרבות.

פאיאנס-גליק, ש' (1986). **החינוך בגיל הרך**. תל אביב: יבנה.

פלד, נ' (1996). פעילויות אורייניות בגיל הרך והצלחה בביה"ס. בתוך: נ' פלד (עורכת). **מדיבור לכתיבה - דרכים לאוריינות**, כרך ע' (עמ' 43-66). ירושלים: המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, הוצאת כרמל.

צ'וקובסקי, ק' (1985). **משתים עד חמש, ההתפתחות הלשונית של ילדים**. ספריית פועלים.

צלרמאיר, מ' (תשנ"א). התבנית הסיפורית בהוראת טקסט מספרי לימוד. בתוך: מלילות, ירושלים וכפר סבא: מכללת בית-ברל ומשרד החינוך, המחלקה למיומנויות יסוד (עמ' 65-78).

רביד, ד'. 1997. רכישת הלשון והוראת הלשון: השוואה והזנה הדדית. **חלקת לשון**, 25, 103-114.

רביד, ד'. 2002. לשון ואוריינות במעבר מן הגן לבית הספר. בתוך פ' קליין (עורכת) **שפה, למידה ואוריינות בגיל הרך**. תל אביב: רמות – אוניברסיטת תל אביב, 43-70.

רביד, ד' (2005). מילון מושגים למורה. בתוך: מדריך למורה לספר "אירגנתי משמע הבנתי", חלק א'. תל אביב: הוצאת יסוד.

רביד, ד'. 2011. כותבים מורפו(פונולוגיה): הפסיכולינגוויסטיקה של הכתיב העברי. בתוך ע' קורת וד' ארם (עורכות) **אוריינות ושפה: יחסי גומלין, דו לשוניות וקשיים**. ירושלים: מאגנס, 190-210.

רביד, ד' וצ' שלום. (2012). **דו"ח הסטנדרטים**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, מט"ח וקרן יד הנדיב. רות, מ' (1984). תהליך התיווך של המבוגר בין הספר לילד המתפתח. **מבחר ספרות לגיל הגילאי הגן**. אורנים.

ריבלין, א' א' (תשנ"ד). **מפתח דידקטי לפתיחת שיעור בספרות**. ת"ל, משרד החינוך והתרבות. רייזמן, ע' דליות (תשמ"ד). "היה היה ..." פיתוח היענות ורגישות לסיפור ולשיר. **פרקי לשון לגיל הרך**. משרד החינוך והתרבות.

שורצולד, א'. תשמ"ז. נונסנס, לשון ושיטה אצל עודד בורלא. **פרקים ז'**, 63-79.

שן, י' ור' ברמן (1997). מהאירוע הבודד למבנה הפעולה: שלבים בהתפתחות הנרטיבית. בתוך: י' שימרון (עורך). מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל: רכישת לשון, קריאה וכתיבה. ירושלים: מגנס.

תכנית הלימודים בחינוך לשוני. (תשס"ג). עברית – שפה ספרות ותרבות לביה"ס היסודי ממלכתי ממלכתי דתי. ירושלים: משרד החינוך.

Abrams, M. H. (1953). *The Mirror and the Lamp, Romantic Theory and Critical Tradition*. Oxford University Press.

Arbuthnot & Sutherland. *Children and Books*. Glenview, Illinois: Scott Foresman&Co. London.

Berman, R.A. (1986). A step-by-step model of language learning. In I. Levin (Ed), *Stage and structure: Re-opening the debate*. Norwood, N.J: Ablex, 191-219.

Berman, R.A. & D. Ravid. (2009). Becoming a literate language user: Oral and written text construction across adolescence. In David R. Olson and Nancy Torrance (eds.) *Cambridge handbook of literacy*. Cambridge: Cambridge University Press, 92-111.

Berman, R.A. (2008). The psycholinguistics of developing text construction. *Journal of Child Language*, 35, 71-735.

- Berman, R.A. & Slobin, D. I. (1994). *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale: Erlbaum.
- Bruner, J. (2000). Narrative distancing: A foundation of literacy. In J. Bruckmeier, M. Wang & D.R. Olson (Eds.), *Literacy, narrative and culture* (pp. 86-93). Richmond, Surrey: Curzon Press.
- Carey, S. 2011. *The origin of concepts*. Oxford: Oxford University Press.
- Chaiklin, S. (2003). The Zone of Proximal Development in Vygotsky's analysis of learning and instruction. In A. Kozulin, B. Gindis, V. Ageyev & S. Miller (Eds.) *Vygotsky's educational theory and practice in cultural context*. (pp.39-64). Cambridge: Cambridge University Press.
- Doherty, M. J., & Perner, J. (1998). Metalinguistic awareness and theory of mind: Just two words for the same thing? *Cognitive Development*, 13, 279-305.
- Frost, R. 2012. Towards a universal model of reading. Target article, *Behavioral And Brain Sciences*, 35, 263—279.
- Gaida, L. (1988). "Reader, Texts and Contexts: A Response- Based View of Literature in the Classroom" in *The New Advocate* 1.
- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work*. Oxford: Oxford University Press.
- Goswami, U., & Ziegler, J. C. (2006). A developmental perspective on the neural code for written words. *Trends in Cognitive Sciences*, 10, 142-143.
- Karmiloff-Smith, A. (1992). *Beyond modularity: A developmental perspective on cognitive science*. London: MIT Press.
- Martinez, M. & Roser N. (1991). Children's Responses to Literature. In: *Handbook of Research to Literature*. In: *Handbook of Research on Teaching ...* New York, Macmullan.
- Mioduser, D., R. Nachmias & A. Forkosh-Baruch. (2008). New literacies for the knowledge society. In J. Voogt & G. Knezek (eds.) *International handbook of information technology in primary and secondary education* (pp. 23-42). New York: Springer.
- Norton, D. (1995). *Trough the Eyes of a Child*. Prentice- Hall, U.S.A.
- Olson, D. R. (1994). *The world on paper*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Pearson, P., Hiebert, E., & Kamil, M. (2007). Vocabulary assessment: What we know and what we need to learn. *Reading Research Quarterly*, 42, 282-296.
- Pearson, P., Hiebert, E., & Kamil, M. (2007). Vocabulary assessment: What we know and what we need to learn. *Reading Research Quarterly*, 42, 282-296.
- Perfetti, C. A. (2007). Reading ability: Lexical quality to comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 11, 357-383
- Rapp, D. N., & Kendeou, P. (2007). Revising what readers know: Updating text representations during narrative comprehension. *Memory & Cognition*, 35, 2019-2032.
- Ravid, D. & A. Hora. (2009). From implicit to explicit language knowledge in intervention: Introduction to the special issue on Intervention and Meta-language. *First Language*, 29, 5-14.
- Ravid, D. & L. Tolchinsky. (2002). Developing linguistic literacy: A comprehensive model. *Journal of Child Language*, 29, 419-448.
- Saffran, J.R. (2003). Statistical language learning: mechanisms and constraints. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 110-114.
- Seidenberg, M. S. (2011). Reading in different writing systems: One architecture, multiple solutions. In P. McCardle, J. Ren & O. Tzeng, (Eds.), *Dyslexia across languages: orthography and the gene-brain-behavior link*. NY: Paul Brooke Publishing.
- Tapscott, d' (1998). *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*. McGraw-Hill, New York.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

חלק ראשון

נושא התוכן	לקרוא ולכתוב (עמ' 7)
 לקרוא ולכתוב השם הזה מרמזים כמה טוב כשיוצרים לקרוא וגם לכתוב! המורה – ישוחח עם התלמידים על האיור שבשער ועל הציטוט. ידון: מדוע מרגישים טוב כשיוצרים לקרוא ולכתוב? כיצד מיומנויות אלה עוזרות לנו בחיים? במה אנו שונים היום, בתחילת כיתה ב' ממה שהיינו בראשית כיתה א'? התלמידים יכינו במחברת עברית עמוד שער לנושא התוכן "לקרוא ולכתוב", יכתבו בו את הציטוט המופיע בספר וציטוטים אפשריים אחרים, ויאירו איור משלהם.	נושא התוכן הראשון משלב שלושה נושאים: השנה החדשה העומדת בפתח, החזרה לבית הספר והשפה העברית. בעמוד השער מופיע איור המשקף את התחושה שמיומנויות הקריאה והכתיבה משמחות, חוצות גבולות ומקנות הנאה ויכולת. הציטוט המופיע בשער לקוח מתוך השיר "לקרוא ולכתוב" של ע' הלל. המורה – ישוחח עם התלמידים על האיור שבשער ועל הציטוט. ידון: מדוע מרגישים טוב כשיוצרים לקרוא ולכתוב? כיצד מיומנויות אלה עוזרות לנו בחיים? במה אנו שונים היום, בתחילת כיתה ב' ממה שהיינו בראשית כיתה א'? התלמידים יכינו במחברת עברית עמוד שער לנושא התוכן "לקרוא ולכתוב", יכתבו בו את הציטוט המופיע בספר וציטוטים אפשריים אחרים, ויאירו איור משלהם.
עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	מתוך "אבינו מלכנו" (תפילה) (עמ' 8)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מפגש עם טקסט מן המקורות היהודיים הכרת רבדים של השפה
הקדמה	עם פתיחת השנה החדשה אופפת את הכול הרגשה חגיגית, ובלב ציפיות ותפילות שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. התפילות נוגעות הן לפרט והן לכלל ישראל. הציטוט מתוך "אבינו מלכנו" – תפילה הנאמרת בעשרת ימי תשובה ובתענית ציבור – נבחר לשקף תחושות אלה.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישתפו בתחושותיהם בפתחה של שנת הלימודים החדשה.

פעילויות במהלך הקריאה	המורה יקרא את הציטוט מתוך תפילת "אבינו מלכנו" וישאל: למי אנו פונים? מה אנו מבקשים? מהי "שנה טובה" בשבילנו? האם לכולנו אותה תפילה או שתפילותינו שונות? מומלץ לשוחח בהזדמנות זו על תפילת "אבינו מלכנו" ולקרוא בקשות נוספות המופיעות בתפילה זו. התלמידים – ♦ יכתבו את תפילתם האישית במה שקשור לבית, למשפחה, לחברים, ללימודים ולנושאים נוספים. ♦ יבחרו מבין ארבע הדמויות המופיעות בספר את זו שברצונם לברך.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	מומלץ להעתיק את הברכה שכתבו התלמידים על בריסטול ולהגיש אותה ישירות לנמען (תלמיד כיתה א', תלמיד כיתה ב', מורה, מנהל/ת בית הספר). פעילות יפה היא שכל תלמיד כיתה ב' יכין לתלמיד כיתה א' ברכה לקראת השנה החדשה ויגיש לו אותה.

עולם השיח	מעולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	לקרוא ולכתוב / ע' הלל (עמ' 10)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	פתיחת הספר בשירו של ע' הלל "לקרוא ולכתוב" נועדה לעורר בתלמידים תחושות ורגשות הכרוכים בגילוי הקריאה, ובמיוחד את תחושת הרווחה וההישג הנובעת מגילוי הקשר שבין הצליל לבין האות וממסודו. העמדת הקריאה בספרות כפעילות המזמנת חוויית הנאה ועניין 1. לקדם את המודעות הפונולוגית לצלילי השפה ולצופן הגרפופונימי, כלומר לדרך שבה הפונמות מותאמות לסימני הכתב (אותיות וסימני ניקוד); 2. להפנות את תשומת לב התלמידים בצורה מפורשת לקשר שבין משמעות המילים (סמנטיקה לקסיקאלית) לצורתן (מורפופונולוגיה, כלומר מבנה המילה בקשר לרכיביה המורפולוגיים), כמו במקרה של מילים הומופוניות זהות בצורתן אך שונות במשמעותן.

הקדמה	רוב הילדים בכיתה ב' כבר חוו את החוויה של רכישת הקריאה, הם בדרך לקריאה אוטומטית, ולכן אפשר לשתף אותם. סוגת השיר נפוצה, מוכרת לילדים ואהובה עליהם. יש בשיר שילוב של אמצעים ספרותיים ואמנותיים עם תוכן הקרוב לעולמם. השיר מתאים לפתיחת השנה ויש בו נגיעה קלה בהיבטי השפה הכתובה כמערכת רישום ובקשר בין השפה הדבורה – אורכן של המילים וצליליהן – לבין השפה הכתובה – האותיות המרכיבות אותן. משחקי המילים שבשיר מכוונים את הילד בצורה מפורשת לקשר שבין תופעות לשוניות לבין משמעות המילים וגורמים לו לחשוב על המילים בצורה מטאפורית בכך שמייחסים להן תכונות של החי ושל האנושי (כועסות, מעופפות, יחפות).
פעילויות טרום קריאה	יתנהל דיון מונחה על חווית הקריאה, העדפות קריאה וכדומה. התלמידים – ♦ ידווחו על נושאים שירצו לקרוא עליהם ועל אופים (מרתקים, מותחים, מבדחים, דמיוניים וכדומה). ♦ יספרו על חוויות מיוחדות שחוו כשלמדו לקרוא ולכתוב. ♦ יספרו על העדפות הקריאה שלהם, למשל: עיתון ילדים, אנציקלופדיות למיניהן או מידע באינטרנט.
פעילויות במהלך הקריאה 	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ בשיר כתוב: "כשפותחים ספר מוצאים בו את כל העולם". תפקיד המורה לעורר דיון על משמעותו של משפט זה. למה הכוונה ב"כל העולם"? הצעות לפעילויות לשוניות ♦ המורה יחלק לכולם את רשימת התלמידים בכיתה. הילדים יסמנו שמות קצרים באדום, ושמות ארוכים בכחול. על המורה להמחיש את ההבדל בין מילה קצרה למילה ארוכה. מילה קצרה היא מילה בת הברה אחת. לדוגמה: בת, סוס, שלוק, כרוב. היא יכולה להיות בת שתי אותיות, שלוש אותיות (כשלוש האות האמצעית היא א', ו', או י' אך גם כשהאות הראשונה שוואית – כפר) או ארבע אותיות (כפור, כרוב, קליק ועוד). חשוב להמחיש את המילים הקצרות בנות ההברה האחת באמצעות מחיאת כף, קפיצה מהירה, תיפוף ועוד (זאת לעומת המילה הארוכה, המכילה כמה הברות והיא ממושכת יותר). ♦ התלמידים יבחינו במילים תאומות שאינן תאומות (מילים הומופוניות) כדוגמת כן וקן, ובמילים זוגות שאינן זוגות כמו סיר וסירה – פעילויות המעוררות מחשבה ואהדה לחכמת השפה.

♦ התלמידים יבחינו במשמעות השם ביחס לאורכו. למשל: לפרת משה רבנו הקטנה – שם בן שלוש מילים, ואילו לפיל הענק – שם בן שלוש אותיות בלבד. ♦ התלמידים יבחינו במילים נמוכות, מילים ארוכות, מילים קצרות, מילים גבוהות, "מצחיקות, כועסות", עצובות. יכתבו אותן על קלפים וימיינו בטבלה לפי הזוגות.	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
♦ שיחה: אילו דברים חדשים גילינו על השפה? ♦ אפשר לנהל מילון כיתתי ולאסוף מילים לפי קריטריונים המוצעים בשיר (אמצעי לרפלקציה). ♦ אפשר לנהל יומן של מילים המצטברות מתוך התכנים בספר כולו. מטרתו להרחיב את אוצר המילים ולסייע בזכירת מילים וביטויים חדשים. בראש כל קבוצת מילים המופיעות בטקסט מסוים יכתב שם הטקסט. המילון ימויין על פי ארבע קטגוריות: א. מילים חדשות שלמדנו בטקסט ב. מילים מוכרות שפגשנו ג. ביטויים (צירופים, ניבים ופתגמים) הן מוכרים הן חדשים ד. מילה בתוך מילה: מילים שמכילות מילים אחרות כמו מרים – ים, פרפר – פר	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
המורה ישלח לתלמידים מצגת שירים של דתיה בן דור – "ככה זה בעברית". המצגת לקוחה מאתר החוג לשוחרי שירה של שרית ש"ץ. השירים עוסקים בתופעות בשפה. ♦ התלמידים יקראו שירים של מירי מיירס מתוך ספרה "על הס"ף". כן יוכלו לשיר אותם. ♦ התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת באתר "יסוד" בנושא "תופעות בשפה" – מילים נרדפות.	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
מילים של טעם / דתיה בן דור (עמ' 16)	הטקסט
1. הכרת היוצרת דתיה בן דור ועמידה על הייחוד ביצירותיה 2. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות

1. הפקת הנאה ממשחקי מילים ומחריזה 2. מפגש עם שדות סמנטיים מנקודת מבט הומוריסטית	מטרות ההוראה ב. מטרות העיסוק בשפה
דתיה בן דור ידועה כאחת המשוררות הרגישות ביותר לשפה העברית ולתכונותיה. השיר "מילים של טעם" כתוב בהומור ומציג משמעויות של מילים תוך שימוש בתארים. לשורות השיר מבנה קבוע. התלמידים ישוחחו על דתיה בן דור, יכירו את קורות חייה ויביאו לכיתה את ספריה "ככה זה בעברית", "שטוזים" ואחרים. "ספר השטוזים" מבוסס על איגיון (nonsense) לשוני המעורר צחוק אצל הילדים ויוצר אווירה נעימה.	הקדמה
התלמידים – ♦ יכירו את ספריה של דתיה בן דור. ♦ יגלו מה הם אוהבים בשירה של דתיה בן דור וישוחחו על כך עם חברים.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה המורה יקרא את השיר בקול וימחיש בעזרת את ההנגנה (אינטונציה) את המבנה של השיר. התלמידים – ♦ יסמנו בשיר באדום את ההוראה ("תגיד מילה...") ובירוק – את התשובה. ♦ יציעו מילים נוספות פרט למילים המוצעות בשיר (מילים קרות, מילים עם חור...) ♦ יציעו עוד שמות תואר למילים: מילים עצובות, מילים כועסות...	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים – ♦ יחברו עוד שיר בתבנית שיר זה (חיקוי יצירתי). תחילה יגשו לספר הלימוד (עמ' 17) וישלימו שיר שחלקו נתון ולאחר מכן ינסו ליצור שיר חדש בעצמם. ♦ ימחיזו את השיר תוך שימוש בציורים ובהבעות פנים מותאמות. תלמיד אחד יכול לומר את ההוראה, ותלמיד שני – את מילת המטרה. ♦ יערכו רשימת מילים משמחות וייתנו אותה לחבר או לבן משפחה (עמ' 18 בספר הלימוד).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

ממדף הספרים	עבודה עם ספר ספרייה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	אריה הספרייה / מישל קנודסן
מטרות ההוראה	עידוד קריאה, אימוץ כללים להתנהגות בספרייה
הקדמה	הספר מומלץ לקריאה במהלך העבודה על נושא התוכן "לקרוא ולכתוב". נושא תוכן זה עוסק בעיקר בשפה על כל מרכיביה. ספרים מייצגים תרבות ושייכים לחברה אוריינית; אריה מייצג יצריות ופראות ושייך לסביבה שאינה אוריינית. תקציר הסיפור: בסיפור מתואר אירוע יוצא דופן שאירע בספרייה. אריה נכנס לספרייה, מקשיב לסיפור ומתנהג בדומה לילדים. הספרן רוצה לסלקו, אך הספרנית מסרבת ומקבלת את האריה בטענה שלמרות השוני הוא מתנהג על פי כללי ההתנהגות בספרייה. אירוע חריג משנה את התמונה ומעורר בהלה באריה: הספרנית נופלת מן הסולם והאריה רץ להזעיק עזרה ושואג. הספרן אינו מבין אותו ומסלקו.
פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)	דיון מקדים ♦ התלמידים ישוחחו על כללי ההתנהגות בספרייה. ♦ מתי וכיצד נוצרים כללים להתנהגות (בטיול, בהצגה, בחציית כביש)? ♦ מי שבא מחברה אחרת לא תמיד מודע לכללים. מדוע?
פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)	המורה יסרוק שתי תמונות מן הספר: תמונה של אריה רץ ושואג, ותמונה של אריה המתנהג בספרייה כיאות. כתבו מתחת לכל תמונה כיצד מתנהג האריה. כתבו: מהי תגובת הספרנים?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ דיון בקבלת השונה: יש ילדים שאינם יודעים להתנהג בספרייה ובעת צפייה בהצגה. כתבו עצות כיצד לעזור להם להתנהג בהתאם לכללים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	פלאי פלאים / קדיה מולדובסקי (עמ' 19)

מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הצגת שינויים המתחוללים בהתנהגות בעקבות לימוד הקריאה 1. הכרת מקור ספרותי מן הרחוב היהודי של קדיה מולודובסקי 2. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד (אי יכולת לקרוא, רכישת הקריאה, יחסי גומלין עם הסובבים) 3. התנסות מחדש בחוויות מוכרות (רכישת הקריאה, למשל) ועירור תחושת שותפות עם גיבורת הסיפור 4. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המסופר והשגת חוויה הוליסטית 1. פיתוח אוצר מילים 2. קידום מודעות למילים בעלות אותיות משותפות שיש ביניהן קשר של משמעות 3. הכרת סיומות מקטינות והתנסות ביצירת מילים מוקטנות
הקדמה	השיר מציג קונפליקט המתעורר ביחסי הורים וילדים בעקבות התנהגות הילדים במסגרות החינוך תוך התמקדות בתהליך שבו נרכשת יכולת הקריאה והילדה הופכת חלק מן הקהיליה האוריינית. בשיר זה מוצגת ילדה שובבה ומפריעה. התפנית החיובית בהתנהגותה התרחשה רק כאשר "ישבה עצובה עד דמעות מרוב בכי הרטיבה את שתי הצמות". כל עולמה השתנה וכן יחס המשפחה כלפיה. ההורים בשיר משתדלים לשנות את התנהגותה של הילדה; ולא רק הם, אלא כל הסובבים אותה: הכלב, האחים – כולם מחפשים דרך לעזור לילדה לשנות את דרכה ולתעל את התנהגותה לכיוון חיובי. מתקיימות התייעצויות במועצת המשפחה כיצד לשפר את אורחותיה, והנה מגיע השיא שבו שרה מתחרטת על מעשיה. הקריאה והכתיבה מעניינים את שרה, והתנהגותה משתנה. התלמידים יכירו בהשפעה החיובית שיש לרכישת הקריאה והכתיבה על התחושות ועל ההתנהגות. השיר כתוב בשפה ארכאית גדושת פעלים שמניעים את התוכן במקצב מהיר ובחריזה כיאה לגיל זה. החריזה מאפשרת פעילות פונולוגית, שבמהלכה מניחים למשמעות ומתמקדים בצליל. התוכן תורם להכרת מקורות ספרותיים מן הרחוב היהודי של קדיה מולודובסקי. מומלץ להפנות את הילדים לקורות חייה של קדיה. זוהי הזדמנות ללמד את הילדים לקרוא ביבליוגרפיה של אדם ולרכז נתונים רלוונטיים. יוצר מעין מודל לתעודת זהות; במקרה זה – תעודת זהות לקדיה מולודובסקי: שנת לידתה ושנת פטירתה, תולדות חייה, מבנה משפחתה, מקום מגוריה, סגנונה והשפעתה.

דיון מקדים על – ◆ הכוח להתחרט על מעשים ולשנות את דרכי ההתנהגות. ◆ השינוי המתחולל בגישתם של ילדים כלפי בית הספר ובעניין שהם מוצאים בו כאשר הם רוכשים את יכולת הקריאה והכתיבה. ◆ התנהגות ילדים שאינם מוצאים את עצמם בבית הספר, כי אינם חווים את החוויה החיובית הזאת.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יבינו את מבנה הסיפור: התנהגותה של שרה לפני שהתחרטה על מעשיה, והתנהגותה לאחר מכן. ◆ יבינו את ערך ההכוונה של ההורים והתמיכה של האחים, וכיצד עקשנותם עוזרת לשרה להצליח. ◆ יביאו דוגמאות של התערבות ההורים שמטרתה להביא להתנהגות טובה יותר של ילדיהם, להצלחתם בלימודים וכדומה. הצעות לפעילויות לשוניות ◆ אוצר מילים – התלמידים יזהו את משמעות המילה הנתונה בין מסיחים. לדוגמה: "היא ירבה צייתנית בספסל הראשון." התלמידים יסמנו את המילה המתאימה: ממושמעת (משימת חשיבה המקדמת פרשנות בתוך משמעות). ◆ התלמידים יקראו משפטים מן הסיפור, למשל: "על גופה האֲדָם הסינר", יסבירו: צבע הסינר היה אֲדָם, וייתחושו לשלוש האותיות המשותפות (השורש המשותף לפועל ולתואר). בתחילת שנת הלימודים עדיין אין צורך להכיר את המונח שורש, אך חשוב שהתלמידים יהיו מודעים למילים בעלות אותיות משותפות, שיש ביניהן קשר של משמעות. תוך הישענות על הקשר הסיפורי, צעדנו עם הילדים עוד כמה צעדים בכיוון המורפולוגיה של הגזירה, כלומר יצירת מילים הגזורות מאותו השורש. שלוש מן הדוגמאות קישרו בין מילים המציינות צבעים (אדום, לבן וצהוב), כפי שבחרה לתאר זו מחברת השיר. ◆ קטנים-קטנים – מילים בהקטנה. מאחר שמדובר בילדונת ובסינר אדמדם, המשוררת משתמשת במילים מוקטנות. כדי להקטין מלים, מוסיפים סיומות מפנקות ומקטינות השכיחות בעברית. ילדה הופכת לילדונת, תפוח הופך לתפוחון וכדומה. גם כאן הפעילות הלשונית נגזרת מן התוכן ומשימושי הלשון המופיעים בו. ◆ התלמידים יתנסו ביצירת מילים מוקטנות מן השיר. לדוגמה: משפחה – משפחונת.	פעילויות במהלך הקריאה

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ מספרים וכותבים – התלמידים יעלו זיכרונות על פעולות שעשו כדי לחוות קריאה ועל תחושות ורגשות שעלו בהם כשגילו שהם כבר יודעים לקרוא. ◆ יכתבו במחברת עברית על מקרה התפרעות של תלמיד ויציעו דרכים לעזור לו. מומלץ לנהל דיון בנושא. ◆ התלמידים יספרו על תמיכת ההורים עד לשלב שלמדו לקרוא באופן עצמאי. ◆ מה השתנה אצלנו כאשר למדנו את הקריאה והכתיבה? ◆ יספרו על תחושות ורגשות סביב פחד מכישלון או על חשש שלא יוכלו לעמוד בציפיות מהם. ◆ יכתבו במחברת עברית מה פירוש "להיות בן אדם" תוך הסתמכות על מקורות המובאים בספר הלימוד (עמוד 23) ועל מקורות אחרים, על פי בחירת המורה.
פינת הצילום שלי (עמ' 26)	התלמידים – ◆ יצלמו תלמידים חדשים, פינות חדשות, בנייה חדשה. ◆ יכתבו מדוע בחרו לצלם את המוצג. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יעלו בעזרת המורה את עבודתם לסביבה המתוקשבת הכיתתית. ◆ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו. ◆ יספרו מה צילמו, מה ראו, מה הרגישו, מה חשבו ומדוע צילמו.
פעילות בסביבה המתוקשבת	◆ הצגת תצלומים מרחבי העולם ובהם תלמידים היושבים בכיתות לימוד. (חברה אוריינית מתאפיינת בכיתות לימוד שמתרחשת בהן הוראת קריאה וכתיבה כבסיס ללמידה). התצלומים מופיעים בתכנית המתקשבת "ילדה חדשה". ◆ התלמידים ידונו בתצלומים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	ככה זה בעברית / דתיה בן דור (עמ' 27)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת היוצרת דתיה בן דור ועמידה על הייחוד ביצירותיה 2. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה 1. הפקת הנאה מחידודי לשון 2. הבנה שלשפה "היגיון משלה" ואין בה בהכרח סימטריה 3. היכרות ראשונית עם גזירת מילים 4. קידום היכולת לשאול שאלות
הקדמה	דתיה בן דור ידועה כאחת המשוררות הרגישות ביותר לשפה העברית ולתכונותיה. השיר הקלאסי הזה, המבטא את רוח הנושא הראשון, כתוב בהומור, מבליט את חידוד הלשון ואת ההיגיון שבשפה ומציג מילים שאפשר להגיד בעברית וכאלה שאי אפשר. לדוגמה: "כשירד גשם אומרים היום מגושם?" מאחר שהתשובה שלילית, כמובן, השיר רצוף בשאלות המקדמות את הדיון: "מה פתאום?!!" ו"למה?" – שאלות שהן חלק מהאמצעים האמנותיים. התלמידים ישוחחו על דתיה בן דור, יכירו את קורות חייה ויביאו לכיתה את ספריה: "ככה זה בעברית", "שטוזים" ואחרים. "ספר השטוזים" מבוסס על נונסנס לשוני המעורר צחוק אצל הילדים ויוצר אווירה נעימה. השיר שלפנינו מזמן נגיעה קלה בגזירת המילים ובקשרים שבין מילים במילון הצעיר.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יביאו לכיתה את הספרים "ככה זה בעברית", "שטוזים" ואחרים. ♦ יגלו מה הם אוהבים בשיריה של דתיה בן דור וישוחחו על כך עם חברים.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ◆ המורה יקרא את השיר בקול. רצוי שהשיר יופיע על לוח דיגיטלי. כך אפשר יהיה להמחיש את האמצעים שבהם משתמשת המשוררת: סימני שאלה, קריאה, פליאה וכדומה. - התלמידים – ◆ יסמנו באדום את מה שאפשר לומר; בירוק – את מה שאין אומרים בעברית. ◆ ישלימו את צמדי המילים כדוגמת "יש משקפי שמש. האם יש משקפי גשם?" הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים – ◆ ישחקו בשיבוץ מילה מתאימה תוך מודעות למילה שאינה מתאימה. לדוגמה: מי שמסתבן הוא מסובן ולא מוסבן (תואר סביל). ◆ שואלים שאלות – בשיר שימוש רב בשאלת שאלות, ולכן כדאי לחדד את מקומן במשפט. ◆ יכתבו שאלות ומילות פליאה בבלוני הדיבור בסיפור המצויר (עמ' 29). ◆ ישלימו משפטים שחסרות בהם מילות שאלה (פעילות המשלבת עיסוק בתוכן ובלשון) (עמ' 29). ◆ עונים תשובות – ילמדו לענות תשובות מלאות על שאלות (עמ' 30).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ התלמידים יתבוננו בשפה מנקודת מבט של גילוי: מה ידענו עליה קודם ומה אנו יודעים עכשיו.

עונת הסתיו וחגי תשרי (עמ' 31)	נושא התוכן
עמוד השער מזמן שיח על האיוורים לחגים החלים בחודש תשרי. המורה – ♦ יבקש מהתלמידים למצוא איורים שרומזים לחגים השונים. ♦ יקרא יחד את התלמידים את הקטע מתוך תפילת העמידה לימים נוראים וישוחח עליו: למי אנו פונים בתפילה זו? מה אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא בפתחה של השנה החדשה? למה הכוונה "בספר חיים"? כיצד כל תלמיד מפרש "חיים טובים"? מה הם חיים טובים? יש לשוחח על המשפט: "אנחנו וכל עמך בית ישראל" – אנו מבקשים לא רק עלינו אלא גם על כל עם ישראל, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. ♦ יבקש מהתלמידים להכין במחברת עברית עמוד שער לחגי תשרי ובו הציטוט מן המקורות המופיע בספר, וכן לאייר איור מתאים.	
עולם השיח של המקורות היהודיים	עולם השיח
חודש (ירח) (מידע, תפילה) (עמ' 33)	שם הטקסט
1. מפגש עם טקסט מן המקורות היהודיים 2. העמקת הידע של מושגים הקשורים לחודש	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות
חודש בלוח השנה העברי הוא יחידת זמן הנקבעת על פי הירח. חודש שבו 29 ימים מכונה "חודש חסר"; חודש שבו 30 ימים מכונה "חודש מלא". בתחילת החודש הירח נראה כסהר דק, ואילו באמצע החודש הוא מלא. מאחר שיממה חדשה מתחילה עם שקיעת השמש (או עם צאת הכוכבים), הרי שחודש חדש מתחיל מהערב. שמות החודשים בימינו הם שמות בבליים. בתנ"ך ניתנו לחודשים שמות של מספרים סודרים (הראשון, השני וכו'). החודש הראשון הוא ניסן. בכל שבת לפני ראש חודש אנו מברכים את החודש החדש לפני תפילת מוסף ומכריזים על מועדו. בראש החודש עצמו מוסיפים תפילת "יעלה ויבוא" בתפילת העמידה ובברכת המזון, ובמהלך התפילה מוסיפים גם הלל, קריאה בתורה (פרשת פנחס) ותפילת מוסף לראש חודש.	הקדמה
♦ המורה ישוחח על האווירה החגיגית בראש חודש ויברר עם התלמידים כיצד הם מציינים חודש חדש בביתם ומה הם מאחלים לעצמם לחודש חדש.	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	♦ המורה יקרא בקול ובחגיגות את התוספת הנאמרת בראש חודש בברכת המזון: הֶרְחַמֶּן הוּא יַחְדָּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וישוחח עם התלמידים: למי אנו פונים? מה הבקשה שלנו? ♦ התלמידים ייתנו דוגמאות מהו חודש טוב ומבורך בשבילם. ♦ המורה יקרא את התפילה הנאמרת בבית הכנסת בשבת לפני חודש חדש ויבין עם התלמידים את המשמעות של כל אחת מהברכות: לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה, לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה, לְיִשׁוּעָה וּלְנַחְמָה, לְפִרְנֶסֶה טוֹבָה וּלְכָל־כָּל־ ♦ התלמידים יחולקו לקבוצות. כל קבוצה תכין מצגת/ בריסטול עם תמונות וקטעי שירה המדגימים את הברכות השונות: לדוגמה: קבוצת "לפִרְנֶסֶה טוֹבָה וּלְכָל־כָּל־" תציג תמונות של בעלי מלאכה שונים, של שטרות כסף. קבוצת "לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה" תציג תמונות של לידת תינוק, הצלחה במבחן – כל קבוצה על פי ראות עיניה. מובן שיכולה להיות חפיפה בין הקבוצות.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	יש להרחיב את השיחה על ראש חודש: תפילות נוספות שאנו אומרים בראש חודש, מראהו של הירח בזמנים שונים במהלך החודש, ברכת הלבנה, משמעות המילה חודש (חדש) ומשמעות המילה הנרדפת: ירח. מומלץ לנהל שיחה על האפשרויות לציון חודשים חדשים בכיתה במהלך השנה. בהמשך יש ליישם אותן: לבוא בלבוש חגיגי, לערוך סעודה בכל ראש חודש עם מאפיינים של חודש זה (מאכלי שמן בחודש כסלו, מאכלי חלב בחודש סיון), לקשט את הכיתה ועוד. בסיום כל חודש אפשר לתלות כרזה שכותרתה: לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה ולהדביק עליה תצלומים המציגים דברים מהחודש האחרון שהיו "לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה".

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	שנים עשר ירחים / נעמי שמר (עמ' 34)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. ביסוס הידע של שמות החודשים ושל סדרם 2. הפקת הנאה מצליל תוך האזנה, שירה והדגשת המחזוריות 3. קידום גרנות לשמות הקרויים על שם חודשים זימון חוויה רב חושית הנוצרת משילוב הקריאה בטקסט המחורז, התוכן והמקצב העליז 1. חזרה על סדר האלף־בית 2. הכרת מילים ממשלב לשוני גבוה
הקדמה	בשירה נתנה נעמי שמר ביטוי לכל היבט מן החיים הישראליים והיהודיים במדינת ישראל. השיר המובא כאן הוא <u>פזמון מושר</u> הסוקר את שנים־עשר החודשים ואת תופעות הטבע המתרחשות בכל אחד מהם. השיר משמש מסגרת לנושאים שיילמדו – עונות השנה וחגי ישראל. יש בו התייחסות ללוח העברי, הוא מזמן את הדגשת המחזוריות, חזרה על חודשי השנה ועל העונות, ולכן בחרנו להתחיל בו.
פעילויות טרום קריאה	♦ יתקיים דיון על השינויים החלים במזג האויר בעונה זו.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי סמוי) ♦ התלמידים יפתחו בשירה. המפגש עם הצליל, עם מבנה השיר ועם השפה העשירה מסייע לילדים להפנים את שמות חודשי השנה, את סדרם ואת התופעות המופיעות במחזוריות. ♦ רצוי להכין דגלונים ועליהם כתובים שמות החודשים. התלמידים המחזיקים בחודש המתאים ירימו דגלון בהתאם לסדר הנכון. אפשר לקום ולעמוד ברצף הנכון וכדומה. ♦ התלמידים יסמנו בשיר את שמות החודשים ואת תופעות הטבע המשויכות להם. ♦ התלמידים ידונו במושג שנה מעוברת – שנה שיש בה שלושה־עשר ירחים. המורה ישקול מתן הסבר לקיומה של שנה מעוברת: יש שנים שבהן חג הפסח חל מוקדם יותר בשנה. משום שנצטוונו לחוג את חג הפסח באביב – מציינים את חודש אדר פעמיים. זו הסיבה שחג הפסח חל תמיד באביב.

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	הצעות לפעילויות לשוניות פעילויות הלשון מבוססות ישירות על מחזוריות הטבע והשפה המופיעה בשיר ומתבטאת בשמותיהם של חודשי השנה. השיר כתוב במשלב גבוה המחייב פרשנות. ♦ אוצר מילים – התלמידים ימתחו קו בין מילה לפירושה. לדוגמה: שחום – שזוף. ♦ כדאי להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שדווקא ת' – האות האחרונה באלף-בית – נמצאת בראש שמו של החודש הראשון בשנה: תשרי. והנה, שם החודש האחרון בשנה – אלול, מתחיל באות א'. ♦ הילדים יתבקשו לאתר שמות ילדים ושמות משפחה הנקראים על שם חודשים. לדוגמה: סיוון – שם ילדה או ילד וגם שם משפחה. שמות נוספים: טבת (ש"מ), אלול (ש"מ), אדר (ש"פ וגם ש"מ) ועוד.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יאתרו בלוח השנה את שמות החודשים. יסכמו מה עולה מלוח השנה: חגים ועונות הבאים במחזוריות. * יש לציין שניהול הלמידה מוטל על המורה. עליו לשקול הוספת משימות, הקראה, פעילות פרטנית או במליאה – הכול בהתאם להרכב של אוכלוסיית הכיתה.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידעי
הטקסט	חגים וזמנים מיוחדים בלוח השנה העברי (עמ' 38)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	הכרת לוח החגים השנתי הכרת שמות החגים
הקדמה	לפני שנתחיל לעבוד עם הילדים על החגים הראשונים במחזור השנתי, כדאי שיסקרו את כל החגים שידונו לאורך השנה. התלמידים יכירו את משמעותם הדתית, ההיסטורית והחברתית.
פעילויות טרום קריאה	♦ סקירת חגי ישראל ומועדי במליאה: כמה זמן נמשך כל חג? מה מאפיין כל חג?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים יקראו את פריסת החגים וילמדו את סדרם, מועדם ומשקלם. יתייחסו לאיורים המלווים. יישאלו: מה רואים באיורים המלווים כל חג? אילו פעולות נעשות? אילו תחושות עולות בכל חג?

♦ התלמידים יזהו את החגים בלוח השנה. ♦ התלמידים יתבוננו במעגל השנה ויראו אילו חגים חלים בכל אחד מהחודשים ואילו חגים חלים בכל אחת מעונות השנה. על המורה להדגיש את תקופת השנה של החגים: פסח חל באביב, חנוכה בחורף וכו'.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
לכל אחת מעונות השנה יוחד עמוד שער ובו תצלומים המייצגים את העונה וממחישים את יפי הבריאה: "מה רבו מעשיך ה'". המורה יעודד את התלמידים להתבונן בטבע, להוסיף תצלומים ולהביאם לכיתה. מומלץ ליצור לוח שנושא "מה רבו מעשיך ה'" ועליו אוסף תצלומים ואיורים הקשורים לעונת השנה – מעשה ידי התלמידים.	
עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
לסתיו יש כישרון שאין לאף אחד אחר / מיכל סנונית (עמ' 42)	הטקסט
היכרות עם מאפייני הסתיו 1. הכרת אמצעי ספרותי רווח – האנשה (גם אם בשלב זה לא ישתמשו במושג) 2. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לסתיו 1. הכרת דימויים כמעצבי השיר 2. הרחבת המשמעות המילונית של מילים	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
זהו שיר העוסק בתוכן מופשט – עונה בשנה – ומייחס לעונת הסתיו תכונות אנוש: הסתיו הוא מעין יצור חי, כמעט אנושי, המשחק, מתעופף, שואף אל קרבו ריח, יש לו כישרון, הוא שר שירים, הוא הססן, הוא פוחד ויש לו דמעות. בתום השיר הילדים מרגישים שהם מכירים כבר מישהו ולא עונה בשנה. האמצעים המעצבים את השיר הם דימויים. השימוש בהם מייחס תכונות אדם לעצמים דוממים ולישויות מופשטות. ידיעת מובנן המטאפורי של מילים היא גורם חשוב בהבנת הנקרא. בלעדי מטאפורה, לא יוכל הילד לרדת לעומקן של הרעיונות הטמונים בטקסט. שימוש במטאפורה מרחיב את המשמעות המילונית שיש למילה. (ראו הגדרת מטאפורה במילון המושגים המופיע במבוא למד"ל).	הקדמה

♦ יתנהל דיון: איך הופך עצם דומם לבעל תכונות אנושיות בשיר? ♦ התלמידים יעלו דוגמאות והן תיכתבנה על הלוח.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (גלוי סמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר בכיתה. ♦ יזהו בשיר משפטים המעידים על הסתיו כבעל תכונות והתנהגות אנושיות, למשל: "הוא משחק עם הוילון". ♦ ידברו על כישרון המאפיין אותם ויבחינו בין מציאות ובין דמיון.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ האם אפשר להתייחס לעונה בשנה כאל אדם? ♦ מה תורמים לנו הדימויים בשיר?	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	הרוח השובב / דתיה בן דור (עמ' 44)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	הפקת הנאה מהצליליות המבטאת את קולות הרוח קידום יכולת ההבחנה בצליליות השפה כמקדמת את הבנת הטקסט
הקדמה	זהו שיר נוסף מאת דתיה בן דור, העוסק בנושא הסתיו ומתמקד בקולות הרוח. התלמידים שרים את השיר מגיל צעיר מאוד; הפעם יוכלו גם לקרוא אותו ולהתייחס לצליליות המתבטאת גם בטקסט הכתוב.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישירו את השיר "הרוח השובב". התלמידים יאזינו לשיר ביוטיוב.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יזהו את הקולות בשיר (המנגינה ממחישה את קולות הרוח. לדוגמה: "זה הרונווית, זה הרוח השובב").
פעילויות לאחר הקריאה	♦ אפשר לפתח דיון על מינה הלשוני של הרוח – זכר או נקבה – ועל השלכותיו במילות השיר. רוח שובב או רוח שובבה? אפשר להרחיב את הדיון הלשוני גם באשר למילה "שמש".

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	הפרחים הקרירים של הסתיו / בר חיון (עמ' 45)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. חשיפה למאפיינים של טקסט המידע למטרות הסבר 2. העמקת הידע על פרחי הסתיו הכרת מאפיין של שפה אינפורמטיבית: צמדי מילים
הקדמה	טקסט מידע מוסר מידע על עובדות ועל תופעות ומסביר אותן, ואינו מציג דעה אישית של הכותב. לטקסט המידע מבנה אופייני ובו משפט פתיחה מכליל, המציג את הנושא, גוף המרחיב את הנושא וקטע מסכם. לטקסט מידע רכיבים לשוניים אופייניים כמו פעלים בזמן הווה ובצורת רבים, ריבוי סמיכויות ושימוש רב בשמות תואר. הטקסט המידע-לימודי מצוי במקורות מידע שונים [...], זהו טקסט רווח בבית הספר (תה"ל לחינוך לשוני, תשס"ג, עמ' 25). לצד העיסוק בטקסט יש לעודד היכרות עם פרחי הסתיו: על סמך תצלומי הפרחים של הסתיו שצילמו, טיול בטבע המלווה בדיון על המאפיינים שלהם או כניסה לאתר פרחי סתיו בגוגל.
פעילויות טרום קריאה	♦ המורה והתלמידים יביאו לכיתה תצלומים של פרחי סתיו או יצאו לסיור מקדים. יש להנחיל את הוראות החברה להגנת הטבע בדבר הפרחים המוגנים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הטקסט במקראה. (הטקסט כתוב בעמודות כדי להקל על קריאתו). תלמידים הזקוקים לעזרה יקשיבו לקריאת המורה. ♦ יסמנו את שמות פרחי הסתיו ויזהו את המאפיינים שלהם. לדוגמה: פרחי פקעת ופרחי בצל. היותם בעלי פקעת או בצל מסביר את יכולתם לשרוד באדמה יבשה ולפרוח. ♦ יחפשו מידע במקורות שונים על צמחי פקעת ובצל, וישוחחו על התכונות המשפחתיות של הפרחים הללו.

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יזהו צמדי מילים המופיעים לאורך כל טקסט המידע (חומרי מזון, למשל) וישלימו אותם בעזרת מחסן מילים. צמדי מילים הם אחד ממאפייני השפה הדחוסה והאינפורמטיבית בטקסט מידע (עמ' 45).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ מאפייני מבנה הטקסט: התלמידים יבדקו מהו נושא הטקסט (עמ' 46, שאלה 3). ♦ מאפייני הלשון בטקסט: התלמידים יהפכו צמדי מילים למילים שאינן סמוכות זו לזו. למשל: חומרי מזון – החומרים של המזון. תרגול זה יסייע בפיתוח מודעות מורפולוגית ותחבירית.
פעילות בסביבה המתקשבת	♦ התלמידים יקלידו פרחי סתיו בגוגל ויקראו עוד מידע על פרחי סתיו.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	החצב / בר חיון (עמ' 47)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת הדרך שבה מוצג המידע בטקסט 2. הקניית דרך לאיסוף מידע בדגם קבוע (מודל) הרחבת אוצר מילים: הכרת מושגים ושמות פרחים השייכים לסתיו
הקדמה	העיסוק בעונת הסתיו מזמן קריאה של טקסט עיוני שעניינו פריחת החצב, פרח האופייני לעונה זו. זו גם הזדמנות לחשוף את הילדים לדרך שבה מוצג המידע בטקסט כזה, לחלוקה של הטקסט לפסקות העוסקות בנושא מסוים ולשפה המאפיינת את טקסט המידע.
פעילויות טרום קריאה	דיון מקדים ♦ התבוננות בחצב, דיון במראהו, במקום הימצאו ובתכונות הבצל.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ◆ פרח סתיו: החצב. ◆ יבחינו בידע החשוב ויארגנו אותו: יבנו לחצב דגם (מודל) להפקת מידע. ◆ יציינו בדגם: המשפחה שהוא שייך אליה, התפוצה, מקום הפריחה, התזונה שלו (פקעת, בצל, מערכת שורשים) ומועד פריחתו. ◆ יוכלו לעצב את הפרח בטכניקה של עיסת נייר או לייבש אותו בין דפי ספר. ◆ יציינו את מאפייני הפרח: האם הוא צמח בצל או צמח פקעת? האם הוא מוגן?
פעילות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ התלמידים יבינו מהו מודל ויבדקו אם אפשר לארגן באותו מודל את המידע על פרחי סתו אחרים.
פינת הצילום שלי (עמ' 49)	התלמידים – ◆ ילמדו לתעד תהליכים באמצעות רצף של תצלומים. לדוגמה: מעקב אחר התפתחות פרח. בה בעת אפשר לצלם פרחים במצבי התפתחות שונים, כמו ניצן ליד פריחה. ◆ יתארו מה רואים בתצלומים. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יעלו בעזרת המורה את עבודתם לסביבה המתקשבת הכיתתית. ◆ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו. * אחד מסימני הסתיו הוא הופעתו של הנחליאלי ושל ציפורים נפוצות נוספות. כדאי לעודד את התלמידים לצלם ולכתוב מידע על הציפורים שראו. * לתלמידים שרמת קריאתם מאפשרת התמודדות עם טקסט ארוך – מוצע הטקסט "הנווטים המופלאים" בתכנית המתקשבת. הטקסט דן בכישורי הניווט של החסידה ושל בעלי חיים אחרים.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	חודש אלול (מידע, פסוקים) (עמ' 50)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	1. העמקת הידע של מושגים הקשורים לחודש אלול 2. יצירת זיקה בין מקומו וייחודו של חודש אלול בלוח השנה היהודי ובין עולמו של התלמיד ויחסיו הבין-אישיים

הקדמה	בחודש אלול – המלך בשדה. תמיד אפשר וכדאי לבקש סליחה, אלא שימים אלו של חודש אלול הם ימי רצון. ימים אלו נכונים יותר להיענות ברחמים לבקשותינו ולסליחותינו. ממנהגי חודש אלול: אמירת סליחות (ספרדים – מראש חודש אלול; אשכנזים – מהשבוע שחל בו ראש השנה) ותקיעת שופר.
פעילויות טרום קריאה	המורה ישוחח עם התלמידים: מה הם יודעים על חודש אלול? מה עושים בחודש אלול?
פעילויות במהלך הקריאה	יתנהל שיח: ♦ אני לדודי ודודי לי – על הקשר בינינו לבין הקדוש ברוך הוא, ועל חיזוקו דווקא בימי חודש אלול – ערב הימים הנוראים. ♦ חודש הרחמים והסליחות – למה רחמים? למה סליחות? ממי צריך לבקש סליחה? כיצד מבקשים סליחה? (בהקשר זה אפשר להציג את שירה של אמונה אלון "איך מבקשים סליחה?"). ♦ אמירת סליחות – האם הלכו לבית הכנסת לאמירת סליחות? האם מכירים את הפיוטים השונים? מומלץ להשמיע פיוטים מוכרים. ♦ תקיעת שופר – מה משמעותה? מה חשים כשמאזינים לקולו של השופר? מומלץ לחלק את התלמידים לזוגות או לקבוצות ולבקש מכל קבוצה לבחור את אחד הנושאים הנידונים בספר הלימוד (חרטה ובקשת סליחה בין אדם לחברו, אמירת סליחות בבית הכנסת, תקיעת שופר), לקרוא עליו בספר ולהמשיך לחקור אותו במקורות אחרים. התלמידים יוסיפו ידע, ייתנו דוגמאות וימחישו את הנושא הנדון (לדוגמה: יביאו לכיתה ספרי סליחות וישמיעו פיוטים, ימחיזו דרך של בקשת סליחה זה מזה, יביאו לכיתה שופר ויספרו ממה מכינים אותו וכיצד תוקעים בו). ♦ התלמידים יבצעו את הפעילויות בספר הלימוד (עמ' 51) ויכתבו על מעשה טוב שעשו, על מעשה שהם מתחרטים עליו ועל סליחות שהשתתפו בהן. יש לאפשר לתלמידים שאינם מעוניינים לכתוב בספר דברים אישיים – לכתוב אותם על פתק ולהצניעו.
פעילות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	יש לבקש מהתלמידים לספר מה ייחודו של חודש אלול לעומת חודשים אחרים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	שיר לחודש תשרי / דתיה בן דור (עמ' 52)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות	1. הפקת הנאה מהמוזיקליות של השיר 2. עמידה על החזרה בשיר ועל תרומתה למשמעותו 3. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות
ב. מטרות העיסוק בשפה	מפגש עם לשון השיר ועם מבנהו
הקדמה	בשירה של דתיה בן דור "שיר לחודש תשרי" שלושה בתים. כל אחד מהם פותח בארבע שורות החוזרות על עצמן. לאחר מכן מוצגות שלוש שורות ייחודיות לכל בית ומודגם בהן פן אחר של חודש תשרי. לבסוף מופיע מעין סיכום ואפיון של החודש: חודש חגיגי, חודש הפכפך וחודש המתחיל שנה חדשה. המבנה הייחודי של השיר, השורות החוזרות, החריזה, התוכן והאמירה הנחרצת בסיומו של כל בית מעבירים את התחושה החגיגית ואת ההרגשה שחודש תשרי הוא אכן חודש מיוחד במינו.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר המולחן. ♦ התלמידים ישוחחו על מה שעולה במוחם למשמע המילים "חודש תשרי".
פעילויות במהלך הקריאה	התלמידים – ♦ יקראו את השיר בכיתה ויספרו על הרגשתם: איזו תחושה מעורר בהם השיר? (שמחה, התרגשות, חגיגות...) ♦ יתייחסו למשפט "עם כל שנאהב בחודש תשרי" ויספרו עם אילו דוגמאות מבין אלה שמונה המשוררת הם מזדהים. מה עוד הם אוהבים בחודש תשרי? ♦ יזהו את השורות החוזרות בשיר וידונו במטרת החזרה. ♦ יסמנו את השורה האחרונה בכל בית ויגלו את העובדות השונות על חודש תשרי שמציינת המשוררת. ♦ ידגימו מהשיר כל אחת מהעובדות הללו: כיצד יודעים שתשרי הוא חודש חגיגי, כיצד יודעים שתשרי הוא חודש הפכפך וכיצד יודעים שבתשרי מתחילה שנה חדשה. ♦ ימצאו את הרמזים לחגי תשרי המופיעים בשיר.

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	פעילויות לשוניות ♦ דיון במשמעות המילה "הפכפך" ולתת דוגמאות למזג האוויר ההפכפך. יש לתת את הדעת גם על הקשרים אחרים, כגון מצב רוח הפכפך. ♦ יש להבהיר את המילה "יורה" ולדבר עליה. ♦ יש לדון בתארים השונים שמופיעים בשיר ומתארים את חודש תשרי ולחשוב על שמות עצם נוספים שתארים אלה מתאימים להם (תשרי הוא חודש חגיגי, על מה עוד אפשר לומר שהוא חגיגי?).
פעילות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים מוזמנים ליצור בעקבות השיר: ♦ לבחור בית או שורה וליצור ציור מתאים ♦ להמחיש את השיר בתנועה ♦ לכתוב מכתב לחודש המתקרב ובא בבית האחרון בשיר מוזכרות ברכה, סליחה ותפילה. "... בְּרָכוֹת שֶׁל תִּשְׁרִי, סְלִיחוֹת שֶׁל תִּשְׁרִי, וּבִלְחֹשׁ עוֹלָה בִּקְשָׁה." התלמידים מוזמנים לבצע אחת או יותר מהמשימות הבאות: ♦ הכנת כרזה עם ברכה לשנה החדשה לאחד מבני משפחתם או לאחד מחבריהם; ♦ בקשת סליחה ממישהו שפגעו בו במהלך השנה (אפשר גם לכתוב לו מכתב סליחה); ♦ כתיבת בקשה אישית מה' לקראת השנה החדשה (יש להמליץ לקפל את הפתק ולשמור אותו במקום פרטי).

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	ראש השנה (מידע, פסוקים, מן המשנה) (עמ' 54)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת המקורות לחג 2. הרחבת הידע על מהות החג ועל מצוות ומנהגים הקשורים אליו הרחבת אוצר המילים והמושגים
הקדמה	ראש השנה הוא יום המלכת ה' עלינו. ביום זה נחרץ גורלה של כל השנה הן ליחיד והן למדינה כולה. אנו מתפללים לה': "כתבנו לחיים, מלך חפץ בחיים... למענך אלוקים חיים".

♦ התלמידים ישוחחו על ראש השנה: מה מציינים בחג זה? כיצד חוגגים אצלם בבית את החג? אילו מנהגים ומצוות הקשורים לראש השנה הם מכירים? מה הם מאחלים לקרובים להם ולעצמם לכבוד השנה החדשה? ♦ התלמידים יביאו לכיתה כרטיסי ברכה.	פעילויות טרום קריאה
המורה – ♦ יקרא את הפסוק מן המקורות ויבדוק עם התלמידים מה פירוש צמד המילים יום תרועה. איזו מילה מזכירה המילה תרועה? למה הכוונה? ♦ יסביר מהו החודש השביעי. חודש תשרי – החודש הראשון בשנה – קרוי בתורה "החודש השביעי". עובדה זו עלולה לבלבל את התלמידים, ולכן מופיע הסבר בספר הלימוד על ספירת החודשים בתנ"ך (עמ' 54). ♦ ידבר על משמעות יום הדין ועל השלכותיו על כל אחד מאתנו. התלמידים – ♦ יקראו את המידע על מושגים, מצוות ומנהגים הקשורים לראש השנה: ברכות ואיחולים, תפילות ראש השנה הכתובות במחזור לראש השנה, תקיעה בשופר, סימני ראש השנה, תשליך. ♦ יספרו על חוויותיהם ותחושותיהם בעת קיום מצוות ומנהגים הקשורים לראש השנה. ♦ יקראו את המידע המורחב על תקיעת שופר וישוחחו על מהות המצווה, על הקשר המורפולוגי בין המילים שופר ושיפור, על סוגי התקיעות השונים ועל מה שהם מסמלים ♦ יכינו כרטיס ברכה. ♦ יביאו לכיתה ברכות שונות ויבחינו במבנה הברכה . ♦ ימיינו בטבלה את הברכות שהביאו לכיתה . ♦ ישימו לב לפרטים בטבלה (עמ' 59) ויכתבו לאיזו מטרה נשלחה. ♦ יעמדו על הקשר בין מי שכותבים לו את הברכה לבין תוכן הברכה. ניסוח הברכה משתנה בהתאם לנמען. הערה: בכל פרק העוסק בחגים צורף מידע על מצוות ומנהגים הקשורים לאותו החג. הטקסטים מלווים בפעילות קצרה כלשהי על מנת שהתלמידים יהיו פעילים בעת הקריאה (לדוגמה: מתיחת קו בין טקסט לאיור, הוספת כותרות). מומלץ להרחיב את הידע על המצוות והמנהגים לפני קריאת הטקסטים או אחריהם. לפני קריאת הטקסטים אפשר לבקש מתלמידים להעלות בעצמם מצוות ומנהגים ולספר עליהם. אחרי קריאת הטקסטים המורה מוזמן לבקש מהתלמידים להכין מצגת מצוות ומנהגים, לראיין אנשים על מצווה נבחרת, לערוך חיפוש במרשתת על אותה המצווה, להכין תערוכת תצלומים בנושא ועוד.	פעילויות במהלך הקריאה

♦ התלמידים יבדקו אם כל מאפייני הברכה מופיעים בברכה שכתבו. ♦ יכינו תוצר הקשור למידע שלמדו: מצגת מצוות ומנהגים, שיר או סיפור לראש השנה, קטע מחול ועוד. ♦ יאזינו לשירים הקשורים לחג כדוגמת: בראש השנה http://www.youtube.com/watch?v=o9PxSc8uofg	פעילות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
--	---

עולם השיח	עולם השיח של התקשורת הבין אישית
הסוגה	ברכה
הטקסט	ברכות (עמ' 61)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	לימוד מבנה הברכה 1. הנחת תשתית להכרת סוגות וסגנונות 2. התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות
הקדמה	כותבים לנמענים שונים, למטרות שונות. אפשר לברך בעל פה ואפשר בכתב.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ילמדו שגם ילדים וגם מבוגרים כותבים ברכות. תוכן הברכה תלוי במטרה שלכבודה כותבים את הברכה ובנמען. הברכות יכולות להימסר באמצעים שונים: בגלוי, בעיתון, במסרון וכדומה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הברכות. ♦ ישלימו את השאלות. ♦ יעמדו על הצורך לתת את הדעת על הנושא, על ההקשר ועל הנמען בעת כתיבת ברכה. ♦ יפתחו קריאה ביקורתית של ברכות וידעו לציין אם כתב אותן מבוגר או ילד ולאזו מטרה.
פעילות בסביבה המתקשבת	♦ התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "חגי תשרי ב" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	בראש השנה / נעמי שמר (עמ' 62)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	זימון חוויה אסתטית בזיקה לחויית החג 1. קידום המודעות הפונולוגית דרך מבני החריזה 2. הכרת סדר מילים שבו קודם הפועל לנושא
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר בכיתה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ ישירו את הפזמון "בראש השנה". ♦ יסמנו את הפזמון החוזר בשיר.
פעילויות לאחר הקריאה	♦ התלמידים יכתבו מה הם האיחולים לשנה החדשה בשיר.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	סיפור לראש השנה על יוסי והגברת הזקנה / רבקה אליצור (עמ' 63)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הקניית ערכים: ביקור חולים ודאגה לזולת 2. יצירת הזדהות עם גיבור הסיפור קידום ההבחנה בין שפה דבורה לשפה כתובה (רכישת מבני קניין תָּבוּר)
הקדמה	הסיפור עוסק במצוות ביקור חולים בראש השנה. הסיפור נותן מקום להזדהות עם חשבון הנפש של יוסי: על מעשיו הרעים ועל מעשיו הטובים.

הקדמה (המשך)	רבקה אליצור כתבה יצירת ספרות דידקטית שתכליתה העיקרית להועיל לקורא: ללמוד "אמת" כלשהי על הממשות – טבע האדם, החברה או העולם – ועל ידי כך לשפר את התנהגותו. לפי הגדרה זו, מטרת הספרות הדידקטית היא להנחיל לקורא השקפת עולם או הוראות להתנהגות נאותה ולעורר אותו לבקר תופעות חברתיות. בספרות הדידקטית מסוג זה תמיד ינצח הטוב, והרע יבוא על עונשו או אף יחזור בתשובה (ברוך ואלמוג, 2001).
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יעלו זיכרונות על מעשים טובים שעשו. ♦ יספרו היכן חגגו את ראש השנה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור בכיתה (אפשר בקול ובחלוקה לתפקידים). ♦ יביעו דעה על מעשיו הרעים והטובים של יוסי ויחשבו מדוע הסיפור מתאים לראש השנה. ♦ יקראו ב"קיצור שולחן ערוך" קטע הדן במצוות ביקור חולים. ♦ יספרו על מקרה שבו הם קיימו מצווה זו, על תחושותיהם ועל תחושת החולה. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יעסקו ברכישת מבני קניין חבור, המופיעים רבות בסיפור. שמות עצם עם כינוי השייכות (ביתה, מיטתה) מאפיינים שפה כתובה, ובמיוחד שפה ספרותית, כמו בסיפור שלפנינו. ♦ המורה יקרא את תוכן בועת הדיבור של גמי וידגים כינויי שייכות מהסיפור. ♦ התלמידים יתרגלו במחברת עברית מעבר ממילים בעלות מבנה קניין חבור, המופיעות בסיפור, למילים בעלות מבנה פרוד: פניה (הפנים שלה) מיטתה (המיטה שלה) עיניה (העיניים שלה) אחותו (האחות שלו). הפעילות תקדם את ההבחנה בין שפה דבורה לשפה כתובה.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים ידונו בנושא הכנסת אורחים בחגים, ובאנשים שאין להם אפשרות לחגוג מסיבות שונות.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	על הצומות / על פי אורי אורבך (עמ' 66)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	הכרת ששת הצומות והסיבות להם חשיפה למאפיינים של טקסט מידע למטרות הסבר
הקדמה	שישה ימי צומות יש במהלך השנה: שני ימי צום עיקריים המתחילים בערב: יום כיפור ותשעה באב ועוד ארבעה ימי צום המתחילים ביום: צום גדליה, י"ז בתמוז, תענית אסתר ועשרה בטבת. יום כיפור הוא יום של תפילה וחזרה בתשובה (ראו הרחבה). י"ז בתמוז, תשעה באב, צום גדליה ועשרה בטבת קשורים למצור על ירושלים, לחורבן בית המקדש ולגלות שנגזרה על עם ישראל. תענית אסתר היא לזכר בקשתה של אסתר המלכה לצום עליה שלושת ימים טרם בואה למלך אחשוורוש. מטבע הדברים, יש צומות שלומדים עליהם יותר (יום כיפור, תענית אסתר) ויש צומות שמטפלים בהם פחות במהלך השנה. תקופה זו של השנה, שצום גדליה חל בה, מזמנת שיחה והסבר על צום זה ועל חמשת הצומות האחרים.
פעילויות טרום קריאה	יש לכתוב את שמות כל הצומות על הלוח ולבקש מהתלמידים לספר מה ידוע להם על כל אחד מהם. אפשר להכין מראש פתקים עם מושגים הקשורים לכל אחד מהצומות ולבקש מכל תלמיד בתורו להצמיד פתק לצום מתאים. דוגמאות לפתקים: גדליה בן אחיקם, אסור לנעול נעליים מעור, תחילת המצור על ירושלים, אסתר המלכה, הלילה לא לומדים תורה.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה יקרא את הטקסט בשלבים. בסיומה של כל פסקה יסכמו התלמידים מה נלמד בה. המורה יבקש מהתלמידים להוסיף פתקים עם מידע על הצומות במהלך הקריאה. דוגמאות לפתקים אפשריים: היום העצוב בשנה, צום ארוך, צום קצר. המורה יכוון לחידה שבספר ויבקש מהתלמידים להסביר כל פרט המפיע בה. מומלץ להיעזר במעגל השנה (עמ' 39). התלמידים יסמנו לאיזה צום או לאילו צומות מתאים כל היגד (ספר הלימוד, עמ' 67).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יספרו על חוויותיהם מצומות אלה: מי צם בבית? מה עושים במהלך הצום? לדוגמה: בתשעה באב בונים בבתים רבים את בית המקדש מִלְגוּ.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	יום הכיפורים (מידע, פסוקים, מן המשנה) (עמ' 68)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות ליום הכיפורים 3. עמידה על מהותו של יום הכיפורים והכרת מצוות ומנהגים הקשורים ליום זה בניית מאגר תרבותי-לשוני
הקדמה	יום הכיפורים, היום הקדוש בשנה, הוא יום צום ותענית אך לא יום אבל. ביום זה אנו מתוודים על מעשינו, מבקשים סליחה וכפרה ומסיימים אותו מתוך שמחה ותקווה שעוונותינו יתכפרו ושנזכה לשנה טובה. המצווה העיקרית ביום הכיפורים היא עינוי הגוף, ככתוב בתורה (ויקרא טז, כט): "וְהִיְתָה לָכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם: בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנּוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם, וְכָל-מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם." האיסור הוא על חמשת עינוגי הגוף – אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה בשמנים, יחסי אישות ונעילת נעלי עור. אכילה ושתייה אסורות מן התורה; שאר העינויים מקורם באיסור חכמים. מטרת הצום (ויקרא טז, ל): "כִּי-בְיוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ."
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישוחחו על יום הכיפורים: מה מהותו של יום זה? מה תחושותיהם ביום זה? מה המצוות והמנהגים הקשורים ליום זה? למה הכוונה במילות התפילה "סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו"? כן תתנהל שיחה גם על הימים שבין כסה (ראש השנה) לעשור (יום הכיפורים): עשרת ימי תשובה שבהם ניתנת לכל אחד ואחד מאתנו ההזדמנות להתחרט על מעשינו ולשוב בתשובה שלמה.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ♦ יקרא את פסוקים התנ"ך הקשורים ליום הכיפורים ויבהיר יחד עם התלמידים למה הכוונה במילים "ועיניתם את נפשותיכם", "לכפר עליכם", "שבת שבתון". ♦ יבהיר שיום הכיפורים אינו יום אבל אלא מהותו עשיית חשבון נפש, חרטה, חזרה בתשובה וקבלה לעתיד. ♦ יסביר כיצד אנו מענים את נפשנו: האיסורים המפורטים במסכת יומא.

התלמידים – ♦ יסמנו על גבי האיור שבספר הלימוד את כל הפעילויות שאסור לעשות ביום הכיפורים (עמ' 68). ♦ יקראו את המידע על מצוות ומנהגים ביום הכיפורים: כפרות, סעודה מפסקת, בקשת סליחה איש מרעהו, תפילות מיוחדות, התחלה של בניית סוכה. ♦ יספרו על חוויותיהם ותחושותיהם בביצוע מצוות ומנהגים אלה. ♦ יתארו את אוירת החג בביתם ובסביבתם. ♦ יענו על השאלות שבספר הלימוד.	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
הילדים יעלו מחשבות: על מה מתחרטים? על מה הם מבקשים סליחה? כיצד עושים זאת? אפשר לשוחח גם על הקושי בבקשת סליחה כפי שמובא בסיפורה של אמונה אלון "איך מבקשים סליחה" (מתוך "סיפורים לימים טובים").	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
סיפור	הסוגה
סיפור על ילד קטן ביום כיפור / רבקה אליצור (עמ' 72)	הטקסט
1. הבנת דמות הילד בסיפור ואת גורמי פעולתה וקביעת עמדה בהתייחס לאופיה 2. חשיבה על מקומו של הילד בעולם שבו יש גם חובות ואיסורים 3. עירור אמפתיה והזדהות עם הדמויות בסיפור ועם המצבים האנושיים המתוארים בו 4. ביטוי מחשבות ורגשות כלפי המסופר הכרת לשונה ומבנה של סוגת הסיפור	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה
התלמידים יחשבו על מטרתו של הצום ועל מקומו של הילד בהקשר לכך. יום הכיפורים נועד לאפשר לאדם לעבור תהליך של תשובה.	הקדמה
♦ יתנהל דיון על הצום ועל איסורו מתחת לגיל תשע. על שום מה האיסור?	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור (אפשר בקול ובחלוקה לתפקידים). ♦ ישוחחו על משמעות המשפטים: "מה שאתה חייב לעשות, אין אתה עושה. ומה שאין אתה חייב לעשות, אתה עושה." אילו חובות יש לילדים כלפי הוריהם לפי הסיפור?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ יספרו על חובות שאינן קשורות בסיפור. מה אין חייבים לעשות בגיל זה? ♦ יקראו ב"קיצור שולחן ערוך" את המקור לאיסור צום של קטנים ויקשרו בינו ובין הסיפור. ♦ ידונו בבקשת הסליחה של דוד: על מה ביקש ומדוע נסלח לו.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	חג הסוכות (מידע, פסוקים) (עמ' 76)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג הסוכות 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו בניית מאגר תרבותי-לשוני
הקדמה	חג סוכות הוא השלישי בחגי תשרי. הוא בא אחרי חג ומועד שיש בהם אימת הדין והוא מתייחד כחג של שמחה. סוכות הוא אחד משלושת הרגלים. שמו של החג נקבע על פי המצווה העיקרית הנוהגת בו – מצוות הסוכה. "לִמְעַן יֵדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בַּסֹּכֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ויקרא כג, מב-מג). הישיבה בסוכות היא לזכר הסוכות שבהן ישבו בני ישראל בזמן יציאתם ממצרים. היום הראשון נקרא "יום טוב" (או "מועד") והוא אסור במלאכה. ששת הימים שאחריו נקראים "חול המועד". בסיומו של החג נחגג שמיני עצרת – חג נפרד שבו אין נוהגים לשבת בסוכה. לחג סוכות שמות נוספים: חג האסיף – על שום שבתקופה זו (בארץ-ישראל) נהגו לאסוף את הפירות והתבואה של סוף הקיץ: "בְּאֶסְפָּה מְגֻרְנָהּ וּמִקְבָּהּ" (שמות כ"ג, טז; דברים טז, יג). שם אחר לחג הוא זמן שמחתנו, שם המסמל את השמחה הרבה שיש בחג זה. חז"ל מציינים שהשמחה בחג זה נובעת מסיום השנה החקלאית ומתחושת ההיטהרות שלאחר יום הכיפורים.

המורה – ♦ ישוחח עם התלמידים על חג הסוכות: מה הם יודעים על חג זה? כיצד הם חוגגים את חג הסוכות? אילו שירי חג הם מכירים? ♦ ישיר עם הילדים שירים הקשורים לחג זה. קישורים מומלצים: חגי ישראל עם רינת גבאי ומימי, סוכות http://www.youtube.com/watch?v=CGliKiUQyck	פעילויות טרום קריאה
המורה – ♦ יקרא את הפסוקים בתנ"ך העוסקים בחג הסוכות וישוחח על המידע שעולה מהם: כמה ימים יש בחג הסוכות? מה מצווים לעשות בחג הסוכות לפי פסוקים אלה? מדוע יושבים בסוכה? ♦ ישוחח עם התלמידים על המשמעות של חול המועד ועל ההבדל בין ימים אלה ובין ימי החג. ♦ יקרא את הפסוק: "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" וישוחח על המילה "אך" ועל משמעה. יש תלמידים העלולים לבלבל בינה לבין המילה ההומופוניית "אח", ולכן חשוב להדגיש שהכוונה כאן היא "רק". מומלץ לנצל זאת לשיח על ההבחנה בין שתי המילים ולפיתוח המודעות האורתוגרפית. התלמידים – ♦ יקראו את המידע על מצוות ומנהגים בחג הסוכות. ♦ יספרו על חוויותיהם ותחושותיהם בעת קיום מצוות ומנהגים אלה. ♦ יתארו את אוירת החג בביתם ובסביבתם. ♦ יבצעו את המשימות בספר הלימוד. מומלץ לחלק את התלמידים לזוגות או לקבוצות ולבקש מכל קבוצה לבחור את אחד הנושאים הנדונים בספר הלימוד (שמחת החג, סוכה, ארבעת המינים, אושפיזין), לקרוא עליו בספר ולהמשיך לחקור אותו במרשתת או במקורות אחרים. התלמידים יסיפו ידע, ייתנו דוגמאות וימחישו את הנושא הנדון (לדוגמה: יביאו לכיתה את ארבעת המינים, ישוחחו על מצוות השמחה בחג ועל השאלה אם אפשר להכריח מישהו לשמוח, יבנו מודל של סוכה כשרה). בספר הלימוד מובאים שלושה טקסטים שכתב אורי אורבך הקשורים לחג הסוכות (עמ' 79). הצגתם נועדה לגרום הנאה ועניין וכן לשמש גריין לתלמידים לשתף בחוויות שלהם מחג זה. יש לעודד את התלמידים לכך, להציג תמונות של סוכות או של נטילת לולב, לכתוב הזמנה לאושפיזין להתארח בסוכה ועוד.	פעילויות במהלך הקריאה

♦ התלמידים יכינו תוצר הקשור לסוכות: קישוט לסוכה, מודל של סוכה, ציור של ארבעת המינים ועוד.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "חגי תשרי ב'" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.	פעילות בסביבה המתקשבת

ממדף הספרים	עבודה עם ספר ספרייה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	אולי בשבת יזרקו סוכריות / אורי אורבך מבטיח, בלי נדר / אורי אורבך ילדה כמוני / אורי אורבך (עמ' 79)
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות	1. הפקת הנאה מטקסט הומוריסטי 2. יצירת הזדהות עם הדובר/ת בשיר
הקדמה	ספריו של אורי אורבך עוסקים בחוויותיהם של ילדים דתיים. הספרים מכילים טקסטים קצרים, חינוכיים והומוריסטיים, המשקפים רגעים בחיים מנקודת מבטם של הילד או הילדה. ילדים דתיים הקוראים את הטקסטים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות. לבד מהמלצה בספר הלימוד משולבים לאורך הספר טקסטים רבים מתוך הספרים בהתאם לנושאים השונים (לדוגמה: בנושא שבת שולבו שירים העוסקים בהכנות לשבת ובחוויות השבת עצמה). מומלץ גם לחשוף את התלמידים לספר "מתקן החלומות" של אורי אורבך. גם ספר זה נכתב באותה רוח.
פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)	המורה יחלק את התלמידים לקבוצות וייתן לכל קבוצה טקסט קצר העוסק בחוויות מחיי היום יום הקשורות לתפילה, לנטילת ידיים, לברכות, למעשי חסד, לצדקה, ליחסים שבין אדם לחברו ועוד. חברי הקבוצה יתבקשו לשוחח ביניהם על חוויות סביב אותו נושא (של הילדים או של בני המשפחה) ואם אפשר, להמציא סיפורים סביב הנושא. לאחר הפעילות התלמידים יספרו את סיפוריהם במליאה. כן אפשר לערוך פעילות דומה בהקשר של חג או שבת (ההכנות לשבת, כניסת השבת, בבית הכנסת, הדלקת נרות). לאחר הפעילות מומלץ לומר לתלמידים שאורי אורבך, כותב הספרים, בחר לכתוב על חוויותיהם של ילד ושל ילדה דתיים. התלמידים מוזמנים לקרוא.

♦ התלמידים יבחרו טקסטים מתוך הספרים שאתם הם מזדהים במיוחד, יקראו אותם בקול בפני הכיתה ויספרו מדוע בחרו טקסטים אלה. ♦ התלמידים ינסו לאפיין את דמותו של הילד כפי שעולה מכל אחד מהספרים: בציור, במילים או בהמחזה. ♦ התלמידים ייחשפו לאיוריו המשעשעים של שי צ'רקה וישוחחו על תרומתם לטקסטים ועל ההומור שבהם. מה משעשע בהם?	פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)
התלמידים ישוחחו על התרשמותם משלושת הספרים: מה דעתם על הספרים? מה אהבו בהם? מה אהבו פחות? תתנהל שיחה: אילו טקסטים מזכירים להם חוויות אישיות? על אילו נושאים אחרים היו רוצים לקרוא? אפשר להציע לתלמידים לנסות לכתוב טקסטים ברוח זו סביב חיי היום יום שלהם.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

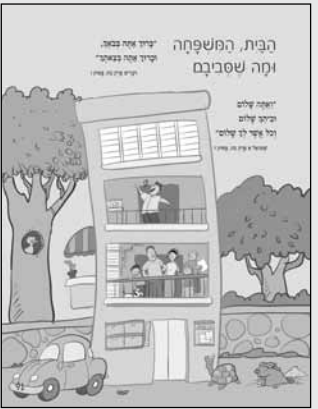
עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר־פזמון	הסוגה
שלומית בונה סוכה / נעמי שמר (עמ' 80)	הטקסט
הפקת הנאה מהשילוב בין המוזיקה לתוכן החגיגי יצירת זיקה רגשית בין תוכנו של השיר ועיצובו ובין חוויות אישיות הקשורות בבניית סוכה, בישיבה בה ובחברותא הנוצרת בה מפגש עם לשון השיר	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ ישירו את השיר. ♦ יסמנו בשיר את המילים המציינות קישוט לסוכה.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ יספרו על הסוכה שלהם ועל חוויות מהישיבה בסוכה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	סכך לסוכה / לזין קיפניס (עמ' 81)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. ביסוס הידע של חלק מהלכות סוכה באמצעות סיפור 2. הכרת הסוגה האטיולוגית של התבוננות בתופעות טבע, שאילת שאלות וניסיון להסבירן בעזרת הדמיון 1. חיזוק הידוע וחיפה לתופעות חדשות המעשירות את אוצר הידע על העולם – באמצעות ייחוס תכונות אנושיות לעצים 2. קידום היכולת לבחון את נקודות המבט השונות ביצירה (צרכיו של הילד מול יכולתם של העצים לסייע לו) הכרת שפה ציורית ושפת הסיפור
	לסיפור מבנה חזרתי הדומה לזה של סיפורי עם, אך הוא מעוגן במנהגי סוכות – הילד חוזר ופונה לאילנות שונים כדי לבקש מהם סכך לסוכה. דימויי ההאנשה בסיפור (העצים עונים כבני אדם) הם חלק מן התכונות הקאנוניות של טקסט ספרותי אטיולוגי. בטקסט מסוג זה המספר אינו מוותר על המסר החברתי, אך בונה מסר פשוט וגלוי הנשען על מאפיינים עובדתיים. (סוגי האילנות, מבנה העלים מראה הפרות והפריחה). הדיוק בעובדות תומך בהבנת השתלשלות הסיפור.
	♦ תתנהל שיחה על חווית בניית סוכה. ♦ יתנהל דיון על הלכות סוכה: מהי סוכה כשרה ומהי סוכה שאינה כשר (התמקדות בסכך). יתנהל דיון על תרומתם של העצים לסביבה ולאדם. ♦ התלמידים יכירו סוגי עצים ויבחינו במבנה שלהם (ברוש, זית, תמר ורימון). אפשר לראותם בסיור בשכונה או בתצלומים. ♦ מומלץ לשוחח עם התלמידים על לזין קיפניס, כותב הסיפור.

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יקראו את הסיפור (אפשר בקול ובחלוקה לתפקידים). אפשר להקרין את הסיפור על הלוח. ◆ יסמנו את הדורשיח בין הילד ובין העצים. ◆ יבינו את הסיבות לסירוב העצים לתת מענפיהם; העובדות הנמסרות נכונות: יש עצים שאינם יכולים לשמש סכך. ◆ יבינו מדוע הילד מבקש רשות מן העצים להוריד ענפים. ◆ יבינו מה תרומתם של העצים לאדם ולציפורים. ◆ יקראו הלכות סוכה כשרה מתוך "קיצור שולחן ערוך" ויקשרו בינם ובין מעשיו של דוד. ◆ ידונו בסוכות כשרות ולא כשרות בעזרת ציורים (עמ' 85).	פעילויות במהלך הקריאה
◆ הסיפור נכתב כאגדת עם. על המורה להיעזר בתבחינים של סיפור העם ולסמן עם הילדים את המאפיינים בסיפור. - לדוגמה: התלמידים יזהו באגדת עם את מאפיין השילוש ואת החזרות על מילים ועל מבני משפטים. ◆ התלמידים ידונו בתוצאה: האם הילד הצליח להשיג את מבוקשו? ◆ מדוע הילד השיג כפות תמרים ולא ענפים אחרים? (מה הקשר בין תכונות העץ בטבע להיענותו?) ◆ התלמידים יוכלו להמחזיז את הסיפור ולשחק בתפקידים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
◆ התלמידים יופנו ליחידת הלימוד "חגי תשרי ב".	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח של המקורות היהודיים עולם השיח העיוני	עולם השיח
שמחת תורה (מידע, פסוקים) (עמ' 86)	הטקסט
1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג שמחת תורה 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מתן ביטוי לרגשות ולחויות	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות

בניית מאגר תרבותי-לשוני	מטרות ההוראה ב. מטרות העיסוק בשפה
מיד לאחר חג הסוכות חל חג שמיני עצרת – בארץ הוא גם חג שמחת תורה (בחוץ לארץ חוגגים יומיים: היום הראשון מכונה 'שמיני עצרת'; היום השני מכונה 'שמחת תורה'). חג שמחת תורה הוא היום שבו אנו מסיימים את קריאת התורה ומתחילים אותה מחדש.	הקדמה
חג שמחת תורה חווייתי מאוד לילדים. יש לשוחח עמם על חוויותיהם ועל הרגשתם בחג זה: חג זה הוא חגה של התורה – מה התורה בשבילנו? מה עושים בבית הכנסת? מה הם אוהבים בחג זה?	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ תפקיד המורה לקרוא את המידע מן המקורות. ♦ התלמידים יספרו על הקפות בערים השונות.	פעילויות במהלך הקריאה
מומלץ להרחיב על תפילת הגשם או על ברכת כל הנערים ולהפיק תוצרים כגון תצלומים המתאימים לתפילת הגשם, הכנת כרזה ובה ברכת כל הנערים ואיורים מתאימים. רעיון לפעילות אפשר לייחד זמן בבית הספר לנושא הגשמים: להעלות הצגה על חוני המעגל, יצירות (כמו הכנת מדי גשם וטל מבקבוקי משקה), כרזות בנושא הברכה שגלומה בגשם ועוד. כסיכום לחגי תשרי (עמ' 88) ימיינו התלמידים את המושגים לפי החגים. עבודת המיון היא הכנה חשובה להתמודדות עם טקסטים אינטראקטיביים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ♦ יצלמו מוצגים השייכים לחגים ויספרו על תפקיד המוצגים הללו בחג. ♦ יצלמו חוויות מהחג: ישיבה בסוכה, טיולים שערכו עם המשפחה וכדו'. ♦ יספרו על חוויותיהם בחגי תשרי כפי שמשתקפות בתצלומים. ♦ ישלחו את התצלומים לחברים. ♦ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו.	פינת הצילום שלי (עמ' 89)

נושא התוכן	הבית, המשפחה ומה שסביבם (עמ' 91)
	נושא תוכן זה עוסק במעגל החברתי הראשון שממנו באים הילדים אל בית הספר. מחד גיסא הוא קרוב אליהם מאוד מבחינה רגשית ומאידך גיסא הוא רחב דיו להכיל משתתפים רבים. במסגרת המשפחתית נבנה עולם הערכים של בני המשפחה ומתעצבת דעתם על נושאים רבים בתחומים שונים. בעמוד שער זה נבחר הציטוט מספר דברים: "ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך". אומר הרש"ר הירש: "ברוך אתה בבואך – ברכה תחול עליך בחיי ביתך שלך ובהמשך: ברוך אתה בצאתך – גם ביציאתך מביתך שלך לעסוק בצורכי ציבור". התורה מדגישה את חשיבותה של ההשקעה בבית הפרטי על מנת שתהא הברכה שורה בו. עם זאת חשובה האחריות לכלל: לחברים, לציבור ולקהילה. ציטוט נוסף שנבחר הוא מספר שמואל: "אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום". בברכה זו אנו שואפים לשלום עם עצמנו ולשלום בקרב בני המשפחה – הורים, ילדים ומשפחה מורחבת – ולשלום עם כל אשר לנו. יש לשוחח עם התלמידים על משמעות הבית והמשפחה: מהו בית עבורי? מהי משפחה עבורי? מה אני מרגיש כשאני מגיע הביתה? למה הכוונה במילים "לחיות בשלום עם בני הבית"? כיצד אנו צריכים להתנהג עם בני הבית וכיצד אנו צריכים להתנהג כשיוצאים מהבית? התלמידים יכינו במחברת עברית עמוד שער לנושא תוכן זה, יעתיקו את הציטוטים ויוסיפו איורים מתאימים.
עולם השיח	עולם השיח העיוני
הטקסט	מרכיבי הסיפור (עמ' 92)
מטרות ההוראה	1. הכרת מעגלים חברתיים 2. הבנת הרכיבים העיקריים של שיח הסיפור וקידום היכולת לייצג אותם
הקדמה	כאשר תלמידים מתבקשים לספר דבר מה או להמציא סיפור הם טוענים לעתים קרובות: "אין לי מה לספר". משימת "הסיפור המצויר" נועדה לסלק את המחסום ולעודד כתיבה לציור. ילדים הרי מספרים סיפורים באורח טבעי (מחפשים אירוע ומשתתפים ומארגנים את הסדר הכרונולוגי, שלא תמיד קיים בשיח הדבור). המשימה נועדה לבסס את מה שהילדים עושים ממילא בספרם סיפורים ולעורר את המודעות שלהם לכך. בסיפור המצויר שלפניכם גיבורים שחווים סדרת אירועים. יש השתלשלות אירועים שקרו לדמויות בהקשר של מקום, של זמן ושל נסיבות נלוות.

הקדמה (המשך)	התלמידים יכירו מרכיבים הכרחיים בסיפור (המשתתפים, הרקע, האירוע שמפר את הסדר והפתרון), יזהו דמויות וקורותיהן, יבטאו עמדה אישית כלפיהן (תה"ל החדשה בלשון תשס"ג עמ' 90, הישג 6, תיבה 4), ויתרגלו את המעבר מביטוי אוראלי לביטוי גרפי (לקראת כתיבת סיפורים).
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יתבוננו באיורים. ♦ ישערו: מדוע כולם צוחקים? מה הבעיה? ♦ יתכננו את הסיפור על סמך המרכיבים שלפניהם.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יישאלו שאלות מכוונות ויספרו מה הם רואים באיור: מי המשתתפים ואילו פריטים נוספים יש באיור (עמ' 92). ♦ יתארו מה הן הפעולות המתרחשות. ♦ יענו על שאלות שאינן תלויות באיור והן מבוססות על ידע קודם, לדוגמה: אילו תכונות מוכרות יש למשתתפים?
פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	♦ יעזרו בהערות שמעירים המשתתפים, הכתובות בבלוני דיבור בעלילון (קומיקס) "מי לקח את הביצים שלי?" יספרו על תחושות ורגשות העולים כאשר לוקחים לנו משהו או מלגלים עלינו. תפקיד המורה להתייחס למה שמפר את הסדר בסיפור ולפתח שיחה סביב הרעיון המרכזי. ♦ יענו על השאלה "מה מוזר בסיפור?" ויספרו את הסיפור בעל פה. תפקיד המורה לתווך ולהקפיד על בהירות הסיפור שיסופר ועל הסדר שבו; תינתן תשומת לב לרכיבים, לתיאור הדמויות, למעשה ולתכונות. ידונו בכותרות אפשריות לאחר שסיפרו את הסיפור, ויבחרו לו שם (תה"ל עמ' 85, הישג 3, תיבה 5). כל הפעילויות לעיל יסייעו לתלמידים להבין ולייצג את הרכיבים העיקריים של שיח הסיפור. ♦ רקע לסיפור ♦ התלמידים יכתבו היכן מתרחש האירוע, מתי ומה קורה במהלכו ויתארו את הרקע שהם רואים בתמונה. ♦ התלמידים ישתמשו בהערות מן הקומיקס כדי לספר את הסיפור שלהם. ♦ יזהו את השלט (עמ' 93).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו בכיתה את תוכן התמונה וייתנו לה שם (עמ' 93). ♦ התלמידים יקשיבו לסיפורים של החברים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור-שיר
הטקסט	כשהדוד שמחה שר / ע' הלל (עמ' 94)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. קידום היכולת לגלות בטקסט את המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח הספרותי 2. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים 3. יצירת ערנות ליסוד המתח בסיפור וציפייה להפתעה 4. קידום ההבנה שהצחוק ביצירה נוצר הודות למצבים הבלתי צפויים והמפתיעים 5. הפקת הנאה מקריאת יצירה הומוריסטית חיזוק המודעות הלשונית לסוגיה (פונולוגיה, אורתוגרפיה, מורפולוגיה ותחביר)
	ע' הלל אהב לכתוב על גיבורו "הדוד שמחה" בהומור, בשובבות ובמשחקי לשון בדרך של סיפור אישי. כתיבתו של ע' הלל היא מעין שיחה עם הקורא – שאלות וחידות סביב האירועים הבונים את ההתרחשות. להומור פנים רבות והגדרות שונות. ביסוד ההומור לסוגיו ולגווניו קיים מרכיב של אי סדר המבוסס על ידיעת סדר נתון. אדם אינו יכול לצחוק אם אינו קולט את המגוחך, הנלעג והשונה שבמציאות. בכל הומור ישן רמיזה, וזו מחייבת ידיעת השלם שרמיזה זו נלקחה מתוכו (רז, 2005). יצירה זו נבחרה לפתוח את נושא "הבית, המשפחה ומה שסביבו" כי היא מציגה בן משפחה אהוב ומיוחד, זמר המשעשע את כל השכנים, מנעים את חייהם והוא הסוד של הילד המספר. היכרות עם היצירה "כשהדוד שמחה שר" מאפשרת הבנת טקסט מעולם השיח הספרותי, המתאים להוראה של סוגת הסיפור. הקוראים הצעירים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות (יחסי שכנות, חברות, הדדיות, הומור, שמחה וכדומה) ואגב כך לגלות את המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח הספרותי. השיר מתאפיין במבנה של סיפור מתח ושל שאלות הבנויות כחידות, וכתוב בקצב של חריזה המאפשר להידבק בעליזות המצטיירת. ההומור בשיר מחבב אותו על הילדים, מעורר מוטיבציה ללמידה ויוצר אווירה נעימה; ספרות הילדים ההומוריסטית מאפשרת פתיחות וביטוי עצמי אצל ילדים מופנמים.

♦ יתנהל דיון על בית משותף: מי גר בבית המשותף שלנו? את מי אנו מכירים? עם מי יש לנו מערכת יחסים? ♦ יש לעורר דיון ביחסי שכנות גם אם אין זה בית משותף.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) החשיפה הראשונה לשיר תהיה באמצעות קריאת המורה או באמצעות האזנה לקריינות ביחידה המתקשבת. התלמידים – ♦ ידונו בתמה: מסופר על סוד, ועל יחסים בין דיירים בבית משותף. כמה פעמים חוזר המשפט "לעת עתה זה סוד"? משפט זה בונה את המתח בסיפור עד לשיא שבו מגלים לנו את הסוד. השיא הוא גילוי הסוד: מיהו החבר הטוב ביותר. ♦ ידונו בפסוק מספר משלי יא, יג: "הולך רכיל מגלה סוד..." ויביעו את דעתם על אנשים המגלים סודות של אחרים. ♦ יספרו על ניסיונם האישי בסודות וידונו במשמעות הסוד עבורם. ידונו בדודים אהובים או בשכן מיוחד. ♦ ימיינו את שמות הדיירים ובעלי המקצוע. תהליך המיון הזה מזמן היכרות עם המשתתפים ועם תפקידם (עמ' 99). ♦ יכירו את סדר הקומות ואת הדיירים המתגוררים בהן. ♦ ידונו ביחסי החברות בין השכנים ויביאו דוגמאות אישיות מהבניין או מהשכונה שהם חיים בה. כך יבינו את המשמעות הגלויה של הטקסט ויקשרו ידע עולם למשמעות הסמויה (תה"ל עמ' 86, הישג 4, תיבות 2 ו-3). אפשר להבהיר את המושג פרשנות גלויה באמצעות הצגת מוצגים שרואים בכיתה, בחצר ובשכונה, לדוגמה: בית הכנסת, פינת החי, הספרייה או בית השכנים, ולתת להם פרשנות סמויה העוסקת ברגשות ובחוויות אישיות הקשורות למוצג (עמ' 101). ♦ ידונו במקצועות המוזכרים בסיפור, בתפקידם של בעלי המקצועות (הספר – מספר, הזמר – מזמר). המורה והתלמידים יסקרו את המקצועות של ההורים (עמ' 101). ♦ עולמות שיח אפשריים – התלמידים ידמינו מצבים אפשריים במקום הקיימים. המשימה תחזור על עצמה בהתאם לתכנים השונים כדי לפתח דמיון ויזמה אצל התלמיד (עמ' 104).	פעילויות במהלך הקריאה

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	הצעות לפעילויות לשוניות כל פעילויות הלשון נובעות מן המבנים המופיעים בטקסט ומאפיוניהם – שאלות, אותיות, מספרים סידוריים והדקדוק של שם העצם (יחיד / רבים, זכר / נקבה). כל אלה מוצגים במסגרת של שיר מחורז, המושך את תשומת לבו של הילד לסופי השורות ובכך מאיר את התוכן. פעילויות אלה מחזקות את המודעות הלשונית לסוגיה – פונולוגיה (צלילי השפה), אורתוגרפיה (אותיות, סימני ניקוד), מורפולוגיה (מבנה המילים) ותחביר. התלמידים – ♦ יאתרו את משפטי השאלה בסיפור ויסמנו אותם (מי גר? באיזו קומה?) ♦ התלמידים יאתרו את החרוזים. תפקיד המורה לפתח דיון לזיהוי המאפיינים הבולטים בשיר, כמו: חריזה, חזרות, מקצב, בתים (תה"ל עמ' 91, הישג 6, תיבה 7). - השיר מזמן חזרה על – ♦ שמות האותיות (עמ' 103). ♦ הסימנים הגרפיים של האותיות (עמ' 99). ♦ המספר הסידורי של האות (קומה אלף = קומה ראשונה) (עמ' 102). ♦ זיהוי האות הראשונה במילה ועל שמה של האות (עמ' 99). ♦ אפשר לסמן עם התלמידים מילים בשיר המסתיימות בסימות הרבים של זוגות מילים, כמו: מגף ועוד מגף הם מגפיים, חודש ועוד חודש הם חודשיים. יש להכיר גם מילים המתחרזות עם הזוגות וגם את המילים אפרים ובינתיים שהסיומת שלהם דומה בצליליה לזוגי. ♦ התלמידים יסמנו מילים שמחות כמו: "מחיך המרתף". זו פעילות ההופכת את הסמנטיקה הלקסיקאלית (העיסוק במשמעות המילים) למשמעותית במיוחד משום שהדוד שמחה כשמו הוא – אדם שמח, ובטקסט אוצר מילים המעיד על רגשות של שמחה ואושר. ♦ התלמידים יחליפו את תפקידי השכנים (זכרים) שבסיפור בשכנות (נקבות) ויקראו את הסיפור בלשון נקבה. לדוגמה: "אני גרה ברחוב שמגר. בקומה אלף גרה אפי הספרית." התרגיל נועד לאיזון המגדרים, להבנה שכל תפקיד שעושה הגבר – עושה גם האישה (עמ' 105).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ תפקיד המורה להתייחס למבנה השיר הבנוי כסיפור מתח (כמה פעמים חוזר הפזמון "לעת עתה זה סוד?") ולדון עם התלמידים בשאלות, כגון מה הם האמצעים שעושים את השיר למעניין ומשעשע? ♦ ילדים רבים מתביישים כאשר המבוגרים הקרובים שרים. מדוע? מה מביך בכך?
פעילות בסביבה המתוקשבת	♦ התלמידים יופנו ליחידת הלימוד "כשהדוד שמחה שר" (ביחידה לימודון להקניית נושא החריזה ולחזרה עליו).

עולם השיח	עולם השיח של תקשורת המונים
הסוגה	פרסומת
הטקסט	פרסומת (עמ' 106)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנה שלטקסטים יש מטרות (הפרסומת היא טקסט הממחיש זאת באופן מיוחד) 2. הבנת מטרתה של הפרסומת 1. הכרת המאפיינים הלשוניים של הפרסומת 2. הבנת תפקידם של המאפיינים הלשוניים בהשגת מטרות הפרסומת
הקדמה	חלק מהתלמידים חשופים לאמצעי תקשורת המונים כמו העיתונים, הטלוויזיה והרשתות החברתיות, ולכן הם יודעים כיצד פרסומות נשמעות ונראות. סוגת הפרסומת – מטרתה לשכנע את הנמען לקנות, להצטרף לפעילות כלשהי או לחשוב בדרך מסוימת, ליידע ולפרסם מידע למטרת שיווק. הטקסט פונה באמצעים חזותיים ושכנוע לשוני אל הרגש, אל השכל, אל הצרכים ואל הרצונות של הנמען. השפה כתובה במשלב יומיומי, בססמאות ובביטויים דרמטיים. לפעמים יש שימוש בטיפוגרפיה להבלטת מסרים בתצלומים, בקריקטורה ובאמצעים אור־קוליים (בהתאם לתה"ל, עמ' 36, 37).
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יביאו תצלומים של פרסומות ויגלו את המרכיבים המשותפים לכל הפרסומות. ♦ התלמידים יזכירו פרסומות שהם מכירים (אפשר לכתוב אותן על הלוח).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יתבוננו בפרסומת לחם טרי ויבחנו את המודעה על פי המאפיינים. ♦ יצטטו פרסומת מוכרת להם. ♦ יגלו יחד עם המורה את לשון הפרסומת, את האמצעים לפרסום (מקובלים ויוצאי דופן) וכדומה. ♦ יעתיקו למחברת עברית פרסומת שאהובה עליהם.

♦ כל הפרסומות יוצגו במליאה (התלמידים יגיבו לפרסומות וידונו בטיבן: האם הן מוצלחות? האם יש שימוש ברכיבים מתאימים לסוגה: מילות שכנוע, ססמאות, ביטויים דו־משמעיים, זמריר (ג'ינגל) וכדומה? ♦ התלמידים יתבקשו לשווק את אחד מבעלי המקצוע המוזכרים ויתנסו בכתיבה הממוקדת בנושא או ברעיון (הישג נדרש 3, עמ' 85 תה"ל). יקראו את ההוראות לכתיבת הפרסומת ויכתבו עם קבוצת חברים. * אפשר להיעזר ב"תבחינים" המצורפים בנספח מורה. התבחינים מבליטים את המאפיינים של הסוגה ובודקים אותם.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
♦ התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "פרסומת" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
סיפור	הסוגה
בית ללביאה / חיה דוידזון (עמ' 110)	הטקסט
1. הכרת מבנה של סיפור מסוגת החיפוש 2. התנסות בארגון של רצף הסיפור בעזרת מקדמי ארגון 1. ביסוס מקומם של ערכים חברתיים: הבנת ערכם של עזרה הדדית, יחסי חברות ויחסי שכנות טובים 2. עמידה על חשיבותו של הבית כמשקפת ומאירה את התייחסותו של הילד הקורא לביתו 3. הרחבת המשמעות של הטקסט בעזרת עמידה על יחסי הגומלין בין הטקסט לאירועים 1. הבנת הקשר בין זמני הפועל בסיפור ובין אופיו של הסיפור 2. קידום היכולת לבנות רצף תחבירי תקין בתוך המשפט 3. הבנת תופעה מורפולוגית: הקטנה באמצעות משקל קִטְלִיט 4. הבנת המושג אזכורים	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	טקסט הסיפור הקצר הוא בעל היקף מצומצם ומתמקד באירוע אחד בעל חשיבות מכרעת בחיי הגיבור. השיא, הרגע המותח ביותר ביצירה, מופיע כמעט בסופה (ריבלין, 1988). הקוראים הצעירים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות (יחסי חברות, עזרה הדדית) ואגב כך לגלות את המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח הספרותי. התלמידים יכירו את המבנה הסיפורי מסוגת החיפוש (מבנה ה-quest – ראו במילון המושגים). סיפורים כאלה מתאפיינים במסע לקראת פתרון או לקראת גילוי. לדוגמה: "חיפשו חיות היער ומצאו עץ חלול... חיפשו ומצאו מערה גדולה... חיפשו... ולפתע מצאו מחילה באדמה."
פעילויות טרום קריאה	◆ לפני העיסוק בתוכן ילמדו התלמידים מהו דגם (מודל) (עמ' 108). ◆ תינתן פרשנות מוקדמת למקומות חלולים מסוגים שונים (לדוגמה: יונה בנקרה) כהכנה למושג מקום חלול המופיע בטקסט (עמ' 109). ◆ אפשר לפנות ליחידה המתקשבת "הלביאה (מידע)" כפעילות מקדימה. מופיעים בה סרטונים וכתבות. ראו עמ' 82 במד"ל.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יזהו באמצעות התמונות את רצף האירועים בסיפור וישלימו את המשפטים (תה"ל עמ' 85, הישג 3, תיבות 7, 8). התמונה מאפשרת לארגן דרכה את עיקרי הדברים. התלמידים יכתבו בבלוני הדיבור במטרה להרחיב ולפרש את היצירה ברמת הכשירות הלשונית של התלמידים בגילים אלה. ◆ יבינו את הסדר הכרונולוגי של האירועים בסיפור (תה"ל עמ' 90, הישג 6, תיבה 5) ויספרו את הסיפור בעל פה על בסיס יחסי הגומלין שבין האירורים ובין הטקסט, בהתאם לכתוב בתכנית הלימודים החדשה, בהקשר להרחבת משמעות בתיווך האירורים (תה"ל עמ' 91, תיבה 9). ◆ יספרו על עזרה שנתנו לחבר בשעת מצוקה וידונו על ערכה של עזרה הדדית. כן ידונו בחשיבות הבית, יחסי חברות ושכנות ובחשיבות העזרה ההדדית. ◆ יארגנו את הסיפור במסלול עם שאלות מכוונות (עמ' 113). ◆ יכתבו תקציר לסיפור ויבדקו בעזרת דפי משוב. הצעות לפעילויות לשוניות כל הפעילויות בחלק זה נובעות ממאפייני שיח הסיפור הבאים לידי ביטוי בסיפור שלפנינו, כמו ריבוי פעלים, זמני הפועל (בעיקר בעבר – זמן

המאפיין את הנרטיב), מין ומספר (זכר ונקבה, יחיד ורבים), מבני הקטנה וחיבוב ואזכור הדמויות העיקריות באמצעות כינויים. ♦ התלמידים יאתרו את הפעלים בסיפור (חיפשו, מצאו) ויבינו שיש גם פעלים שאפשר לכנותם פועלי תנועה, כלומר פעלים המציינים תנועה בעזרת הגוף. ♦ התלמידים יאתרו בסיפור את השמות בזכר ובנקבה, ביחיד וברבים, וימינו אותם בטבלה (בעמ' 114 בספר – בהתאם לתה"ל הישג 8, תיבה 7). חשוב שתהיה התאמה ללשון רבים וללשון יחיד בבניית המשפט. ♦ התלמידים יאתרו את הזמנים בסיפור, כמו בדוגמה "בקצה היער חיו אריה ולביאה". תפקיד המורה לכוון למילה חיו ולשאול באיזה זמן המילה כתובה. זמן עתיד, לדוגמה, מוזכר רק פעם אחת – "בקרב אמליט", וגם הוא בהקשר של דיבור ישיר מנקודת הראות של ההווה המתרחש מול עינינו. לאחר שמסיימים את העיסוק בזמנים רצוי להדגיש לפני התלמידים ולתת להם להבין שזמן עבר הוא אחד ממאפייני הנרטיב הטיפוסי. ♦ התלמידים יזהו את צורות הלשון הדקדוקיות בסיפור – זכר ונקבה, יחיד ורבים. לדוגמה: שני משפטים נכתבו בזכר – "האריה היה...", "בא נחש והרס". כל המשפטים האחרים כתובים בלשון נקבה, מפני שגיבורת הסיפור היא הלבאה. כל המשפטים המתארים את פעילות החיות החברות של הלבאה הם בלשון רבים. ♦ התלמידים יבינו את המונח אזכורים, המתייחס לתופעת הרפרור. האזכורים חוזרים ומציינים את גיבורי הסיפור אגב שימוש בכינויי גוף (הוא, היא, את, אתה, אתם, אתן, אני, וגם הזה, הזאת) ובדרכים אחרות. לדוגמה: "החיות ניקו ורפדו אותה. למי הכוונה במילה אותה?" ♦ התלמידים יאתרו בסיפור את המשפטים בהתאם למין ולמספר (תה"ל הישג 8, תיבה 8) ובהתאם לצורני הֶקְטָנָה. בסיפור נולד "גור קֶטְנָטֵן", ולכן יש כאן הזדמנות ללמד את משקל קֶטְלָטֵל המציין הֶקְטָנָה ובכך לפתח את המודעות המורפולוגית. התלמידים יתרגלו (עמ' 118) סיומות שונות המקטینות את המילה, כמו: ♦ Xֹן – דָּבֹן, יָת – פֹּסִית, או Xֶנֶת – שְׁמִנְמֶנֶת (תה"ל הישג 8, תיבה 7). ♦ יאתרו את המילה קֶטְנָטֵן בסיפור ויבינו את משמעות ההקטנה. קֶטֶן הופך לקֶטְנָטֵן במשקל קֶטְלָטֵל (עמ' 110, 119).	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
התלמידים – ♦ יכתבו תקציר לסיפור ויבדקו בעזרת דפי משוב. ♦ יוכלו לצייר את מבנה הסיפור.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח של התקשורת הבין אישית
סוגות נוספות הסוגה	תעודת זהות (עמ' 108)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	קידום המיומנות של איסוף מידע באמצעות תעודת זהות הכרת משמעותן ותפקידיהן של מילות השאלה
הקדמה	אפשר להשתמש ב"תעודת הזהות" כשרוצים לדעת על אחד המשתתפים בסיפור או על אישים חשובים (משוררים, סופרים וכדומה). דגם (מודל) זה מהווה אסטרטגיה נוספת ללימוד על המשתתפים ועל תפקידם. התלמידים יביאו לכיתה תצלומי תעודות זהות של ההורים ויבדקו עם המורה איזה מידע כתוב שם ומהו המבנה הפורמלי של התעודה.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ימלאו את תעודת הזהות של האריה ויענו על השאלות. הפעילות לאיסוף מידע באמצעות תעודת זהות מתאימה בדרך כלל לפעילות מטרימה, והיא גם תסייע לתלמידים לערוך אינטגרציה של מידע כנדרש בטקסטים אינטראקטיביים.
פעילויות במהלך הקריאה	♦ הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים ימלאו את תעודת הזהות בהתאם לנשאל (לצורך מילוי הפרטים יוכלו להיעזר במקורות מידע או בסרט שראו בפעילות מטרימה). ♦ הדיון באוצר מילים (עמ' 109) לפני הסיפור הוא אסטרטגיה של טרום-קריאה המקדמת ידע מילוני וידע עולם בקרב התלמידים. הידע על משמעות המילים יתבסס לכשיקראו את הסיפור.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	אני לבדי בבית / לאה גולדברג (עמ' 120)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. פיתוח היכולת להבין שיר לירי ולחוש אמפתיה כלפי הגיבור 2. השגת שחרור ממתחים רגשיים: התמודדות איתם בדרך עקיפה, דרך השיר 3. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המשתקף בשיר: לתחושת הבדידות ולגעגועים לאם מפגש עם לשון השיר ומבנהו
הקדמה	הפעם עובר העיסוק מן הבית שבחוץ – הבית הפיזי – אל הבית שבפנים. זהו שיר לירי ישן המשקף יחסים הירארכיים בין ילדים להורים. השיר עוסק בקונפליקט בין ילדים להורים, המסתיים בכך שהילד נשאר בבית לבדו. אף שהילד טוען "לי בכלל לא עצוב", כל מכלול השיר הוא על הבדידות בבית ועל הגעגועים לאם. השיר מעורר הזדהות עם הילד ותהייה על מניעיו, על מחשבותיו ועל רגשותיו.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ישוחחו על מצבים שבהם נשארו בבית לבדם. מה חשו? האם הם אוהבים להישאר לבדם?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ מה עושים כשנשארים לבד? בגיל זה מתחילים להישאר לבד וחשוב לשוחח על כך. ♦ יש לדון במשפט: "מתי כבר אימא תחזור?!" מה חשים כשאומרים זאת? מדוע הזמן נראה ממושך כ"כ"? ♦ יש לעסוק בניגוד בין מה שהילד אומר לבין מה שהוא מרגיש (שאלה 3): איך אנו הקוראים יודעים שעצוב לו למרות מה שהוא אומר? ♦ צמד המילים "אני לבדי" מופיע כמה פעמים. מדוע? ♦ מה עושה הילד שבשיר לבדו בבית?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ מדוע לדעתכם כתב המחבר את השיר? ♦ יש ילדים שגרים בבניינים משותפים ויש שגרים בבתים פרטיים. מה ההבדל בין שהייה לבד בבתים השונים? השוו את התחושות. ♦ יתנהל דיון: המשוררת בחרה לכתוב על המבט דרך החלון כתשובה לבדידות. מדוע? (היום האמצעים האלקטרוניים מחליפים את המבט החוצה, ואולי תחושת "הלבד" אינה עזה כ"כ.)

אפרים סידון (עמ' 122)	פינת היוצר
היוצר אפרים סידון נבחר להיות הסופר שהתלמידים יכירו לאורך הספר. התלמידים ייחשפו ליצירותיו של יוצר אחד ויערכו היכרות מעמיקה עם מגוון יצירותיו.	
עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע	הסוגה
אפרים סידון (עמ' 122)	הטקסט
1. רכישת ידע על אפרים סידון 2. רכישת מיומנות לארגון מידע על קורות חיים	מטרות ההוראה מטרות כלליות
דיון מקדים ♦ מה נרצה לדעת על דמותו של היוצר?	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את טקסט המידע. ♦ יסמנו בצבעים שונים את הפרטים על חייו של היוצר (שנת לידה, מקום מגורים, תחביבים) וישוחחו על יצירותיו. ♦ על המורה להנחות את התלמידים לחפש בטקסט מידע ולסמן כל מידע חדש בצבע שונה. מומלץ להדגים את המיומנות בטקסט זה. לדוגמה, המורה יסמן את המילים "בתל אביב" בצבע אחד, ואת המילים "בשנת 1946" בצבע אחר. אלה שני פרטי מידע: מקום הולדתו של אפרים סידון ושנת לידתו.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ התלמידים יבחרו את הספר המועדף עליהם ויספרו מדוע הם אוהבים אותו. חלק מן הספרים יילמדו בהמשך.	פעילות אחרי הקריאה (סיכום ורפלקציה)
♦ התלמידים יוכלו להיכנס לגוגל ולחפש מידע נוסף על חייו ועל פועלו של אפרים סידון.	פעילות בסביבה המתקשבת

ממדף הספרים	המלצות ♦ כדאי לייחד מדף לספרים המייצגים את יצירותיו של אפרים סידון ולהזמין את הסופר לכיתה. בהמשך תופיע פינת היוצר (אפרים סידון) בנושא תוכן. ♦ מומלץ ללכת יחד להצגה של אחד הספרים המומחזים. לדוגמה: "מעלה קרחות". ♦ אפשר למצוא קו משותף לנושאים שהוא מעלה בסיפוריו ולעורר תשומת לב לעיסוקו ביחסים בין בני אדם ממעמדות שונים, ביחסים בין שכנים ובין האדם לעצמו. ♦ בשלב זה נפתח בשיר הקשור לנושא התוכן "הבית, המשפחה ומה שסביבם".
--------------------	---

פינת היוצר	אפרים סידון
עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	תמיד בבית / אפרים סידון (עמ' 123)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום יכולת ההשוואה 1. היכרות עם יצירה נוספת של אפרים סידון 2. הבנת תופעות חברתיות (הישארות בבית) מפגש עם לשון השיר ומבנהו
הקדמה	גם בפינת היוצר נמשך נושא הבית, והפעם דרך הצב שהוא דימוי למי ש"אוהב להיות בבית". דימוי זה משויך לצב מכיוון שהוא נושא את ביתו על גבו. אפשר להשתמש בשיר הקצר הזה לדיון בדור המחשב, המעדיף לנהל את חייו בתוך הבית.
פעילויות טרום קריאה	♦ יש לעורר דיון במשמעות שם השיר "תמיד בבית". מי נמצא תמיד בבית, מי אוהב להיות בו רוב זמנו ומדוע? ♦ יש ילדים המנהלים חיים חברתיים דרך הרשת החברתית ומסתפקים בזה. רצוי לדון בסכנות הכרוכות בכך, בבדידות ובהבדלים בין מצבו של מי שמנהל חיים חברתיים מחוץ לבית ובין מצבו של השרוי בבית מול המחשב והטלוויזיה.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) השיר הוא חשיפה נוספת לכתיבתו של היוצר אפרים סידון. התלמידים – ♦ ידונו בתופעה של ילדים שאינם יוצאים מהבית. מדוע חשוב לצאת? ♦ יזדהו עם אחד מבעלי החיים המייצגים את אופיים או יספרו למי הם היו רוצים להידמות ומדוע. ♦ יחפשו בספר "שירים במיץ" עוד שירים העוסקים באופיים של ילדים.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ האם לדעתכם הכותרת תמיד בבית מתאימה? הסבירו. ♦ השיר מתאים מאוד לדור המחשב. דונו באמירה זו. ♦ התלמידים יראיינו את אפריים סידון באמצעות התכתבות במייל או במפגש בכיתה. לדוגמה: מתי כתב את השיר? מה הניע אותו לכתוב אותו? היכן כתב אותו?

עולם השיח	עולם השיח של התקשורת הבין אישית
סוגות נוספות (הסוגה (תת-סוגה)	תעודת זהות
הטקסט	הבית שלי (עמ' 125)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	1. קידום הבנת חשיבותו של הבית 2. הרחבת נושא הבית
הקדמה	נושא הבית מקבל כאן היבט נוסף בטקסט אינטראקטיבי.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו בחשיבות הבית, בביטחון שהוא מעניק, בערכה של ההשתייכות לשכונה ובערכה של השכונה (השלכות של מעבר דירה, פינוי שכונה, משמעות הבית והקושי להתאקלם במקום חדש, חברים חדשים וכדומה).
פעילויות במהלך הקריאה	♦ הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים ימלאו פרטים: כתובתם, שכניהם. חשוב לוודא שהם יודעים פרטים אלה. יכירו את המושג כתובת אישית: מי גר בבית? חשוב לציין שילדים בגיל זה כבר צריכים להיות בקיאים בכתובתם. הצעות לפעילויות תוכן ולשון כל מיני בתים (עמ' 128) התלמידים – ♦ יכירו בתים שונים ואת דייריהם: בדווים באוהל, מלכים בטירות, בארמונות וכדומה.

♦ יבחינו בבתי שונים: בית לפרה ובית שלומדים בו (אוצר מילים). פעילות זו חשובה במיוחד לילדים שאינם מכירים את השמות הספציפיים האלה. יש בכך התחשבות בשונות בין תלמידים. ♦ יתוודעו לבתי ציבוריים: בית כנסת, בית דואר. זוהי פעילות מטרימה לנושא מבני הסמיכות. מבני הסמיכות מבטאים חלק גדול מן המושגים המורכבים בעברית. הגרעין בית שימושי מאוד ומוכר לילדים כבר בכיתה ב'.	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
♦ משימה היתולית (עמ' 129): התלמידים ישלימו שמות (באיורים היתוליים) של בתי בנוסח בית ספר, בית קפה וכדומה. יוסיפו שמות כמו "קופי ענאן" (בית קפה על הר בנטל ברמת הגולן). מן המקורות (עמ' 128) ♦ התלמידים ייחשפו לדברי הרמב"ם על בית כנסת: כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שייכנסו בו לתפילה – בית כנסת.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני	עולם השיח
המזוזה וברכת הבית (מידע, פסוקים) (עמ' 126)	הטקסט
העמקת הידע על מצוות מזוזה ועל ברכת הבית הרחבת אוצר המילים	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
מדי יום אנו אומרים: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד." זו התמצית של 'להיות יהודי'. על מילים אלו נצטוונו: "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". ולכן, פרשת "שמע ישראל" (וכן פרשת "והיה אם שמוע") כתובה בידי סופר סת"ם על גבי קלף מעור בהמה כשרה, נמצאת בתוך בית מזוזה ותלויה בכל בית יהודי על המשקוף הימני. תפקיד המזוזה להזכיר לנו את אמונתנו בבורא עולם ואת הצורך בקיום מצוות, וכן מסמלת את שמירתו של הקדוש ברוך הוא על בתי ישראל. את המזוזה קובעים בעת כניסה למקום מגורים, מברכים ברכה מיוחדת: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לקבוע מזוזה" ויש הנוהגים להוסיף ברכת "שהחיינו". המזוזה היא חלק בלתי נפרד מהבית היהודי. לכן שולב נושא המזוזה בפרק זה, הדן בבית.	הקדמה

פעילויות טרום קריאה	יש לבקש מתלמיד לעמוד בפתח הכיתה, להניח יד על גבי בית המזוזה ולספר מה הוא מרגיש כלפי המזוזה, מה טמון בפנים.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה יקרא בקול את הפסוק וישאל מאין הוא מוכר לתלמידים. יש להסביר שהפסוק מופיע בקריאת שמע: נצטוונו לכתוב את פרשת "שמע ישראל" על מזוזות ביתנו ובשערינו. יש להבהיר מה הכוונה בביטוי "ובשערינו". המורה יקרא את טקסט המידע בקול והתלמידים יספרו איזה מידע נוסף להם בעקבות הטקסט. התלמידים יספרו באילו חדרים נקבעות מזוזות ובאילו חדרים לא נקבעות מזוזות. התלמידים ישערו מדוע אין מזוזות בחדרים מסוימים.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יכינו מצגת ובה תצלומים של מזוזות, קטעי שירה הולמים ופסוקים מתאימים. בהמשך הפרק מופיעה ברכת הבית. יש לדון בהבדל בינה ובין מזוזה. ברכת הבית אינה מצווה כמו המזוזה. מדובר בעיטור שבבתים רבים נוהגים לתלות אותו אך איננו מחויבים לו. מומלץ לקרוא את תוכן הברכה ולבקש מהתלמידים לחבר ברכות משלהם.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	האריה שומר המשפחה (עמ' 130) והלביאה – הצייד של המשפחה (עמ' 134)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הרחבת הידע המדעי הקשור לסיפור "בית ללביאה" 2. קידום הבנת הטקסט באמצעות זיהוי חלקיו 1. הרחבת אוצר המילים 2. קידום הבנת הקשר בין זמני הפעלים בטקסט ובין אופיו של הטקסט 3. קידום יכולת ההבחנה בין סוגי פעלים 4. קידום הבנת התופעה של גזירת מילים מהשם

הקדמה	מן הבית אנו עוברים אל המשפחה בגישה אינטרסקטואלית הקושרת לטקסטים המידעיים שלפניכם הן את הנושא העיקרי של הבית והמשפחה והן את הנושא הספציפי של משפחת האריות בהקשר לנושא התוכן בסיפור "בית ללביאה". מטרתם להרחיב את הידע על המשתתפים בכך שקוראים כל אחד מהטקסטים, משוחחים עם התלמידים על הידע שיש להם בתחום הזה ועל הידע שנוסף להם בעקבות הקריאה. לדוגמה: האם ידעו שהלביאה היא הצייד במשפחה – ולא האריה? אפשר להקדים ולקרוא את הטקסטים המידעיים לפני קריאת הסיפור "בית ללביאה" ולשוחח על ידע העולם הקודם – מה התלמידים יודעים, ואיזה ידע חדש רכשו מן הטקסטים.
פעילויות טרום קריאה	אפשר לצפות בסרט "מלך האריות", ללמוד על אורח חייהם של הכפיר, האריה והלביאה ולשוחח עם התלמידים על המידע שהפיקו מן הסרט לעומת המידע שהפיקו מטקסט המידע (ראו על הסביבה המתקשבת בעמ' 23).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה חלק מתהליך ההבנה של טקסט המידע קשור ליכולת של הקורא לזהות את חלקיו. ♦ התלמידים ילמדו לענות תשובות מלאות על השאלות שנשאלות על טקסט המידע בעזרת סימון השורות (עמ' 131). ♦ כשלב מקדים יסמנו את התשובות בתוך הטקסט במדגש (מרקר) בהתאם לחלקיו: מבנה המשפחה, המזון, מקום המחיה, תפקידי הלביאה, תפקידי האריה ומידע על הכפיר. - התלמידים יקראו בקול או יאזינו לקריינות בסביבה המתקשבת. ♦ התלמידים יבינו איך מעבירים את התשובות שסימנו בטקסט – לתשובה מלאה כתובה. אפשר לתווך באמצעות סימון כל פסקה בטקסט בצבע שונה, כדי שהתשובות יזוהו ביתר קלות. ♦ התלמידים יסמנו את התשובה ויכתבו אותה. ♦ התלמידים יכולים לזהות את חלקי הטקסט באמצעות סימון השורות ברצף של מספרים. הצעות לפעילויות לשוניות כמו בשאר הטקסטים והפעילויות בספר זה, הפעילויות הלשוניות נובעות ישירות מן הטקסט ומבקשות להרחיב ולבסס ידע לשוני ההולם את כיתה ב'. התלמידים – ♦ ירחיבו את אוצר המילים שלהם: יזהו מבין המסיחים את משמעות המושגים "ארץ האריות" "נמלט על נפשו" ואחרים.

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	♦ ילמדו שפעלים המופיעים בטקסט מידע כתובים בדרך כלל בזמן הווה לציון העובדות הכלליות. פעילות זו חשובה במיוחד כשמשווים את זמני הפועל בטקסט המידע על האריות עם זמני הפועל בטקסט הסיפורי "בית ללביאה" (עמ' 136). ♦ הילדים ילמדו על פעלים בתנועה – כאלה המציינים תנועות שעושים בעזרת הגוף (עמ' 137). ♦ ימינו פועלי אכילה ופועלי שינה המופיעים בטקסט. אלה הפעילויות האופייניות לאריות, וכך נשיג גם תשומת לב למידע חשוב על משפחת האריות וגם סיווג של מילים שיסייע להבנתן ולזכירתן (עמ' 137). ♦ ילמדו מילים נגזרות מן השם, למשל: הלבאה ציידת > הלבאה יוצאת לציד. פעילות זו מקדמת את הבנת השורש – צורן חשוב במילון העברי (עמ' 138).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ אפשר לערוך טבלה שתהווה דגם (מודל) לארגון מידע על בעלי חיים, ולהשוות בין תפקידי הלבאה לבין תפקידיו של האריה. נושאי ההשוואה עשויים להיות: מהו סדר היום של הלבאה? מהו סדר היום של האריה? מי דואג למזון? מי אחראי לשמירה על המשפחה? מי הצייד של המשפחה? עריכת סיכום בטבלה משווה היא מודל של מידע מסודר ומאורגן לתוכן מסוג זה ודוגמה נוספת לטקסט אינטראקטיבי. ♦ התלמידים יבינו מי באמת הצייד במשפחת האריות. ♦ התלמידים יקראו כתבה בסביבה המתקשבת: "לביאה אימצה עיור". * רצוי לציין כבר בשלב זה היכן אפשר למצוא מידע (אנציקלופדיה, אינטרנט, הורים, מוזאון וכדומה).
פעילות בסביבה המתקשבת	התלמידים – ♦ יצפו בסרטונים. ♦ יפעלו במפה האינטראקטיבית של הספארי (באתר הספארי ברמת גן). ♦ יקראו כתבות עיתונאיות כגון "גידל לביאה חצרו ונעצר". ♦ יחפשו באינטרנט את גן החיות הווירטואלי בקנדה ויסיירו בו. ♦ יקראו את טקסט המידע "האריה הלבן", המובא להרחבת הידע בנושא האריה והלבאה.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים
הסוגה	אגדת חז"ל
הטקסט	אברהם מכניס אורחים (עמ' 141)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. הרחבת הידע על אברהם אבינו 2. הכרת היבטיה השונים של הכנסת האורחים – פן נוסף של הבית. 1. יצירת מודעות לדפוסי התנהגות בין־אישיים רצויים – הכנסת אורחים 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים בין האגדה שלפנינו ובין יצירות אחרות ("ההר הירוק" ו"המלך הקבצן"). מציאת קשרים החורגים מגבולות הטקסט מקדמת הבנה שיצירות "נשענות" על יצירות. מפגש עם לשון המקורות
הקדמה	אגדות חז"ל באות להרחיב את הידע על הדמויות בתנ"ך. את אגדות חז"ל סיפרו בעל פה חכמינו כדי להוסיף לנו ידע על אירועים חשובים ועל דמויות חשובות במקרא. מאוחר יותר קובצו האגדות ונכתבו בקובץ אגדות חז"ל. "סיפורים כאלה נחלקים לשני סוגים: הסיפור המרחיב את סיפורי המקרא, כדוגמת אברהם מכניס אורחים או משה הרועה , וסיפורים על מעשי חכמים כדוגמת יוסף מוקיר שבת " (פרנקל, 1993). במקרה שלפנינו, התלמידים ילמדו וירחיבו את הידע על דמותו של אברהם אבינו. לפני קריאת האגדה יש להזמין את התלמידים לעיין במקורות המקראיים שבעקבותיהם נכתבה האגדה (עמ' 139). "לקריאה במקורות תרומה נכבדה לחינוך הלשוני והתרבותי של התלמידים..." (תה"ל לחינוך הלשוני, עמ' 61, תשס"ג).
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ ידונו במצוות הכנסת אורחים. יספרו על אופי האירוח בביתם: מי האורחים? מי דואג לרווחתם ולהנאתם? האם האורחים לנים בביתם? ♦ ידונו בשמו של אברהם אבינו שהפך שם נרדף למארח למופת. יעלו שמות של מארחים אחרים, הדומים בתכונותיהם לאברהם אבינו (סבא, דוד).

פעילויות במהלך הקריאה

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי)

המורה –

- ◆ יקרא את פסוקי התנ"ך המתארים את הכנסת האורחים של אברהם אבינו.
- ◆ יסביר בעזרת התלמידים את הכתוב ויפנה את התלמידים לטבלה בעמ' 140.
- ◆ ישוחח עם התלמידים על הכנסת האורחים של אברהם ועל מה שאפשר ללמוד ממנה.
- ◆ יפנה את תשומת הלב לשורש מ.ה.ר, המעיד על זריזותו של אברהם בהכנסת אורחים.
- ◆ יורה לתלמידים לקרוא את האגדה, שנכתבה בעקבות הפסוקים מהתנ"ך.
- ◆ התלמידים –
- ◆ יקראו את הסיפור.
- ◆ יכירו בתי מגורים מתקופת המקרא וידונו על משמעות הפתחים בכל אחת מארבע רוחות השמים.
- ◆ ידונו על חשיבות הכנסת אורחים ויתייחסו למצווה במעשה זה.
- ◆ יציינו את תכונותיו הבולטות של אברהם אבינו ויכתבו על כך במחברת עברית.
- ◆ ילמדו בהזדמנות זו על שושנת הרוחות: צפון, דרום, מערב ומזרח (עמ' 143). הכרת שושנת הרוחות מופיעה בתה"ל במולדת לכיתה ב'. אפשר לקשר בין התחומים, להפנות לספר המולדת ולחזק את הידע בהקשר (תכנית הלימודים תשע"ב).
- חשוב לנצל את השיח על הכנסת אורחים לשיחה הנוגעת לחיי היום יום של התלמידים: כיצד אני צריך לארח? יש לתת את הדעת שכשאורח בא אני מקבל את פניו ולא ממשיך לשחק במחשב, מתחשב בו וברצונותיו, מציע לו לשתות ומלווה אותו כשהוא יוצא מביתי.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

- ◆ אפשר לספר את סיפור העם "המלך הקבצן", המספר על מלך שיצא לבדוק את היענותם של התושבים להכנסת אורח עני. הסיפור מופיע בגרסאות רבות.
- ◆ אפשר לספר על מצבים שבהם אנשים איבדו את בתיהם בשַׁרְפָה או במלחמה, ברעידת אדמה או בשיטפון, בארץ ובעולם, וכיצד אנשים התגייסו לעזרתם וקיימו מצוות הכנסת אורחים או התנדבו לעזור בהקמת בתייהם מחדש. אפשר להיעזר לשם כך בספר "ההר הירוק" מאת הסופרת מיריק שניר.

ממדף הספרים	עבודה עם ספר ספרייה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי; עולם השיח של המקורות היהודיים
הסוגה	ספר – אגדות חז"ל
הטקסט	על אבות לילדים / רבקה אליצור (עמ' 140)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטר-טקסטואליים (הקשר: אגדות חז"ל שעובדה אותה יוצרת – רבקה אליצור; אגדות שונות על אותה דמות) העשרת אוצר המילים
הקדמה	הספר "על אבות לילדים" מוצג לתלמידים בעקבות הסיפור "אברהם אבינו מכניס אורחים". בספר זה אוסף אגדות חז"ל הכתובות בשפה פשוטה וברורה לילדים. אגדות אלה מבוססות על סיפורי אגדה שסיפרו חז"ל ומטרתן לספר על אישים מהתנ"ך, כגון אבותינו אברהם, יצחק ויעקב; אמותינו שרה, רבקה, רחל ולאה; יוסף הצדיק, מרים הנביאה, משה רבנו ואהרן הכהן.
פעילויות טרום קריאה	דיון מקדים המורה יציג דמות מהתנ"ך והתלמידים יספרו מה ידוע להם עליה. המורה ירפרר לאגדת חז"ל "אברהם מכניס אורחים" וישוחח עם התלמידים על אישים נוספים מהתנ"ך המעניינים אותם ושהיו רוצים לשמוע עליהם אגדות וסיפורים.
פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)	♦ המורה יחלק את הכיתה לקבוצות ויבקש מכל קבוצה לבחור דמות מהתנ"ך ואגדה הקשורה אליה. ♦ התלמידים יציגו את מאפייני הדמות כפי שמשקפים באגדה, את הבעיה, את הפתרון ואת הלקח שאפשר ללמוד מסיפור זה. ♦ התלמידים יספרו את האגדה במילים שלהם בפני כל הכיתה. אפשר גם להמחזיז אותה. ♦ התלמידים יקראו מתוך התנ"ך פסוקים המתאימים לאגדה שקראו. ♦ התלמידים יעיינו באגדות נוספות על אותה דמות.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	תתנהל שיחה: מדוע חשוב לקרוא אגדות חז"ל? מה אפשר ללמוד מהן? מומלץ להשוות בין האגדות בספר זה ובין הפסוקים מהתנ"ך: במה הם דומים ובמה הם שונים?

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	משל
הטקסט	עכבר הבית ועכבר השדה / אזופוס (עמ' 145)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הפגשת הילד עם בעיות קיומיות המעסיקות אותו 2. חידוד ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים 3. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי 4. הבנה ש"לא כל הנוצץ שווה זהב" קידום הגמישות הלשונית: פיתוח היכולת לנסח מחשבות על אותו האירוע או על אותו הנושא בדרכים שונות
	המשל הוא סיפור אלגורי קצר, סיפור דמיוני או שיר שיש בו מוסר השכל וכן מעשה בדוי שיכול לשמש דוגמה לאחרים. המשל הוא חלק מסוגת הסיפור העממי הכוללת חידה בדיחה, אגדה, מעשייה ושיר ערש (מילון אבן-שושן). הדמויות במשל הן בדרך כלל חיות הנוהגות כבני אדם וכן גם צמחים ודוממים. הן מתאפיינות בסטראוטיפים: אריה חזק ועכבר קטן וחלש. מספר הדמויות בדרך כלל: אחד מול אחד או אחד מול קבוצה. המשל מציג בעיה; הנמשל מציע פתרון. המשל מסתיים במסר דידקטי ברור – הלקח הנלמד.
הקדמה (המשך)	משלי החיות משקפים את עולמם של הילדים, שמשמשים בו ביחד דמיון ומציאות. היסודות הדמיוניים מעבירים את ההתרחשות של כאן ועכשיו אל עולמו הפנימי של הילד ומפגישים אותו עם בעיות קיומיות המעסיקות אותו. משלי החיות עונים על צרכיו הנפשיים של הילד ומדברים בשפתו. מבחינה זו הם גורם חשוב בצמיחת ה"אני" שלו. הדמויות במשלים הן מעולמו הקרוב של הילד, והאינטראקציה ביניהן דומה לזו המתרחשת בחיי היום יום בסביבתו הקרובה של הילד: יחסי אהבה, שנאה, קנאה תחרות וכדומה. זו מציאות שמתגשמות בה שאיפות כמוסות. אמנם אין הילד רוכש במשל מידע על העולם המציאותי, אולם הוא לומד על תהליכים פנימיים המתרחשים בו ויוצא לעצמאות דרך ההיבט המעשי והלקח הנלמד במשלים (בטלהיים, 1987; שביט, 1996). במשל "עכבר הבית ועכבר השדה" מוצגים בעלי חיים הנמצאים במצבים מנוגדים: אחד מהם מנסה לחיות את חייו של האחר. למרות כל הטוב של האחר, מעדיף האחד את חיי העוני שאינם מלווים בדאגות ובפחד תמידי על חיי עושר בצל הסכנה.

פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו בהבדל בין מגורים בעיר לעומת מגורים בכפר / בשדה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יבחינו ביתרונות הבית והשדה לעומת חסרונותיהם. ♦ יחליטו איך כדאי לחיות: בשקט ובשלווה אך בצמצום או ברוב מותרות ונוחות המלווים במתח ובחרדה. חשוב לדון: האם גם בחיי הילדים יש מצבים המזכירים את ההתלבטות האמורה? כדאי להזכיר ניבים ופתגמים שעניינם בשאלה זו. ♦ יחשבו מה הן תכונות העכבר ומדוע קוראים לעכבר המחשב בשם זה. על המורה להסב את תשומת לבם של התלמידים למראהו של האביזר ולהדגיש את תכונתו הבולטת של העכבר: חדירה לכל מקום. כך במחשב וכך בעיתון המספק מידע על מקומות בילוי והנקרא "עכבר העיר" (עמ' 153). ♦ התלמידים ילמדו ביטויים מן המקורות המשקפים את מוסר ההשכל במשל, לדוגמה: "מרבה נכסים מרבה דאגה".
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יוסיפו מחשבות של העכברים (דמיון ויזמה – מחשבות מחשבות, עמ' 149) ♦ המורה יוכל לתת לתלמידים לבדוק את המשל בעזרת המאפיינים המופיעים ב"תבחינים" שבנספח המדריך.

עולם השיח	עולם השיח של תקשורת המונים ותקשורת בין אישית
סוגות נוספות הסוגה	הזמנה, שלט בצד סוגות השיח העיקריות שבטקסט – שיח הסיפור והשיח המידעי – הספר פורש סוגות שיח תקשורתיות הקשורות לנושא הנלמד. בדוגמאות שלפנינו אפשר לקשר את ההזמנה והשלט לתוכן המשל על עכבר הבית ועכבר השדה.
הטקסט	עכבר הבית מזמין (עמ' 150)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	קידום ההבנה שלצורך הפעלה יש לספק את המידע הדרוש
הקדמה	הזמנה היא צורת טקסט השייכת לסוגה הרחבה של טקסטים למטרות הפעלה. מטרתה של ההזמנה היא שהנמען יבצע את הפעולה, כמו למשל יגיע ליום ההולדת, להרצאה וכדומה. לצורך כך יש לפרט את המרכיבים כמו: סוג האירוע, המקום, הזמן ושם המזמין.

פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יביאו הזמנות לאירועים שונים: חתונה, יום הולדת, הרצאה וכדומה. גם כאשר שולחים הזמנה בדואר אלקטרוני ובמסרון (סמס) יש לציין פרטים מלאים: באיזה אירוע מדובר, מתי ייערך, היכן ומי שלח את ההזמנה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ ילמדו על מבנה ההזמנה. ♦ יכתבו הזמנה בכל דרך שירצו: על גבי נייר מקושט, במייל או באמצעות הטלפון סלולרי.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ מאפייני ההזמנה ייבדקו בעזרת המורה ובעזרת ה"תבחינים" להזמנה.
הטקסט	שלט (עמ' 151)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנת תפקידו של השלט 2. קידום יכולת הבחנה בין סוגי שלטים התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות
הקדמה	השלט הוא צורת טקסט השייכת לסוגה הרחבה של טקסטים למטרות הפעלה.
פעילויות טרום קריאה	♦ אפשר לסייר בבית הספר ומחוצה לו ולדון בשלטים ובתפקידם (עריכת השוואה).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים ידונו על תפקיד השלטים השונים. ♦ התלמידים ילמדו כיצד כותבים שלטים למטרות שונות (עמ' 151, 152).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יציירו שלטים תואמים למידע הכתוב. ♦ יבדקו את השלטים (המורה יוכל להשתמש ב"תבחינים" שבנספח לבדיקת מאפייני השלטים).

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	פתחו את השער / קדיה מולדובסקי (עמ' 154)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. עמידה על הקשר בין מבנה השיר ובין משמעותו 2. הבחנה במקצב ועמידה על תרומתו לשיר 3. הפקת הנאה משילוב התוכן, המקצב והאווירה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
הקדמה	את השיר "פתחו את השער" כתבה קדיה מולדובסקי, משוררת ילדים. את שיריה כתבה ביידיש. פניה ברגשטיין תרגמה את השיר לעברית. בשיר שלושה בתים הפותחים בשתי שורות זהות: "פתחו את השער, פתחוהו רחב / עבור תעבור בו שרשרת זהב". בשער הרחב עוברות בכל בית שרשרת של דמויות או של מאכלים. בבית הראשון עוברים בני המשפחה המצומצמת, בבית השני – בני המשפחה המורחבת, ובבית השלישי עוברים בשער מטעמים שונים. כל אחד מהעוברים בשער מוזכר בשורה נפרדת ולפניו ו' החיבור. צורת כתיבה זו מדגישה את הקשר ההדוק בין החוליות בשרשרת הזהב.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר המולחן ביוטיוב או במקורות אחרים. ♦ התלמידים ישירו את השיר.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ המורה יקרא את השיר בקול. רצוי שהשיר יופיע על לוח חכם כדי שאפשר יהיה להמחיש את האמצעים שהמשוררת משתמשת בהם: חזרה על שתי השורות הפותחות את השיר, הצגת העוברים בשער – כל אחד בשורה נפרדת, השימוש ב-ו' החיבור, המדגיש את הקשר בין החוליות. יש לכוון את התלמידים להאזין לקצב המיוחד של השיר. ♦ יתנהל דיון על הבחירה ב"שרשרת זהב". מדוע דווקא שרשרת זהב? מה היא מייצגת? מה מייצגות החוליות שבשרשרת? ♦ התלמידים יזהו ממה מורכבת שרשרת הזהב בכל אחד מהבתים וישוחחו על הדמויות שבחירה המשוררת ועל תחושותיהם לגבי דמויות אלה. ♦ לבחירת המורה: אפשר להתייחס לסוגי המרכבות – מרכבת קלה, מרכבת פנינים.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ יצירה בתנועה ובציור: – התלמידים ימחישו בגופם את השיר: קבוצת ילדים תיצור שער רחב ובתוכו תעבור קבוצה אחרת. – התלמידים יציירו את השער ואת העוברים בתוכו. ♦ יתנהל דיון על חשיבות הקשר הבין דורי, והתלמידים יעלו הצעות לשרשראות זהב אחרות הקרובות ללבן. מומלץ ללוות גם את הדיון זה בתנועה וביצירה.
---	--

עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	כבוד ודרך ארץ (מידע, פסוקים, מן הגמרא) (עמ' 157–158)
פעילויות טרום א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	העמקת תחושת החשיבות של ערך הכבוד לזולת מפגש עם לשון המקורות
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יעלו ידע קיים על הדיבר החמישי, שעניינו בכיבוד הורים. ♦ המורה ידון עם התלמידים על הפסוק השגור כל כך בפהם ויעודד מתן דוגמאות.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יופנו לקריאת פסוקים שעניינם דרך ארץ וכבוד להורים (עמ' 157). ♦ יערכו דיון משותף עם המורה ויבהירו את המושגים "מורא", "תיקאו" (עמ' 158). ♦ יקשרו בין הפסוק "כבד את אביך ואת אמך" ובין הסיפור או השיר המתאים. ♦ ידונו בפעילויות חיוביות שיש לעשות למען ההורים (לדבר יפה, לשמוע בקולם) ובפעולות שאין לעשותן (לבזות, להתחצף). מומלץ לערוך טבלה ולמייין פעולות "עשה" שמומלץ לעשותן ופעולות "לא תעשה": שאסור לעשותן. הצעות לפעילויות לשונית ♦ התלמידים ישוו את שפת המקורות לשפה בימינו. ♦ התלמידים יעסקו בפרשנות למילה המקראית מורא (פחד).

♦ התלמידים יכינו כרזות ובהן טקסט מן המקורות המובאים כאן, דוגמה ממחישה, איור / תצלום מתאים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
המלצות ♦ התלמידים יקבלו המלצה לספרים העוסקים בנושאים הקשורים לבית ולמשפחה, יקראו וימליצו בכיתה על ספר אחד שקראו מתוך רשימת ההמלצות (עמ' 156).	ממדף הספרים

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
חיים בחיק המשפחה (עמ' 159)	הטקסט
1. יצירת הזדהות עם חוויות הדוברים 2. מתן ביטוי לחוויות, למחשבות ולרגשות 3. הפקת הנאה מתיאור המצבים הלכוחים מעולם של הילדים מפגש עם שירים קצרים ועם לשונם	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה
לכל אורך ספר הלימוד קיים הדהוד לחייו של הילד הדתי. הטקסטים הקצרים שכתב אורי אורבך מדברים אל הילדים ומעצימים את תחושת ההזדהות עם חוויותיהן של הדמויות בשיר. הטקסטים בעמוד זה מספרים על רגעים בחיק המשפחה: נסיעה מהכותל עם אבא באוטובוס הצפוף, אימא כבר לא שולחת את ילדיה לטבול כלים במקווה, חווית פתרון תשבץ עם סבתא, חתונה נפרדת שבה הגיבור זוכה לפגוש לרגע בסבתא ולקבל ממנה נשיקה ועוד.	הקדמה
התלמידים יספרו על חוויותיהם בחיק המשפחה המצומצמת והמורחבת: ביומים (הכנת שיעורי בית, ארוחות, מקלחות, משחקים) ובימים מיוחדים (בשבת אחר הצהריים, בחגים, בטוילים).	פעילויות טרום קריאה
התלמידים יקראו את השירים הקצרים וייהנו מהמצבים המתוארים בהם.	פעילויות במהלך הקריאה

התלמידים יכינו מצגת על חוויות שלהם בחיק המשפחה. כן יספרו על בן משפחה אהוב במיוחד ועל רגעים מיוחדים עמו.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ◆ יצלמו את בני משפחתם. ◆ יתארו מה רואים בתמונות שצילמו. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יעלו בעזרת המורה את עבודתם לסביבה המתוקשבת הכיתתית. ◆ יקראו מה כתבו חברים ויראו מה צילמו.	פינת הצילום שלי (עמ' 160)

עונת החורף וחגי החורף (עמ' 161)	נושא התוכן
♦ נושא תוכן זה דן בחגים החלים בחורף – חנוכה, ט"ו בשבט ופורים – וכן בעונת החורף על מאפייניה השונים. ♦ הציטוט שנבחר לעמוד השער הוא פסוק מספר דברים: "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, ואספת דגנך תירושך ויצהרך". פסוק זה מוכר לתלמידים שכן מופיע בפרשה השנייה של קריאת שמע. הקשרו הרחב – הקדוש ברוך הוא אומר לישראל: אם תשמעו אל מצוותיי – ונתתי מטר ארצכם בעתו, אך אם לא תשמעו "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר..." גשם היורד בעתו ומאפשר יבול הוא ברכה, ולכן יום יום בעונה המתאימה אנו מתפללים לה' שישפיע עלינו שפע גשם: "ותן טל ומטר לברכה". המורה – ♦ יקרא את הפסוק ויפרש לתלמידים מילים לא מובנות. לדוגמה: מטר, יורה, מלקוש, דגן, תירוש, יצהר. ♦ ישוחח עם התלמידים על הפסוק בהקשר הרחב שבו הוא מופיע. ♦ ישוחח על האיור המופיע בעמוד זה ועל החגים הנרמזים בו. ♦ ישוחח עם התלמידים על רגשותיהם בהקשר זה: מה תחושותיהם כלפי עונת החורף וכלפי החגים המופיעים בה? ♦ יורה לתלמידים לצייר במחברת עברית עמוד שער לנושא תוכן זה, להעתיק את הפסוק, לחשוב על ציטוטים מתאימים נוספים ולהוסיף איורים בהתאם.	
עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני	עולם השיח
חנוכה (מידע, תפילה, מן הגמרא) (עמ' 163)	הטקסט
1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג החנוכה 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מתן ביטוי לרגשות ולחויות 1. בניית מאגר תרבותי-לשוני 2. קידום הידע האורתוגרפי (הקשור לכתב ולכתיב) באמצעות הדיון בראשי התיבות	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	חג החנוכה הוא חג המזוהה עם אור וניצחון. לפני מאות שנים, כאשר ניסו היוונים לגרום לעם ישראל לעזוב את ערכיו, הפגינה קבוצה קטנה של חשמונאים אומץ ומסירות וניצחה את הצבא היווני. כשנכנסה לבית המקדש מצאה פך שמן שבדרך נס הספיק לשמונה ימים.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישוחחו על מנהגי החג בביתם ועל תחושותיהם כלפי חג זה. הפעילות מזמנת שיתוף כל הילדים מכל התפוצות (התלמידים ישמעו על מגוון מנהגים).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את קטע התפילה שנאמר בתפילת העמידה ובברכת המזון. יש לבאר את המושגים בתפילה זו. ♦ יקראו את קטעי המידע "נס ניצחון המכבים על היוונים" ו"נס פך השמן" ויספרו אותם במילים שלהם. ♦ יקראו את הנאמר במסכת שבת על נס פך השמן. מומלץ לדון במילה "ונצחום" ולהסביר ממה היא מורכבת. יש להבהיר שהמכבים הם מבית חשמונאי (המילה מכבי היא כינוי שהוצמד למנהיג המרד – יהודה: יהודה המכבי). בספר הלימוד מצוטט המשך תפילת "על הנסים": "מסרת גיבורים ביד חלשים..." מומלץ לכתוב תפילה זו על הלוח ולסמן בצבעים שונים את התיאורים של היוונים ואת התיאורים של החשמונאים. בכיתות שיש בהן לוח חכם מומלץ להשתמש בו, ולאחר מכן לאגד את התיאורים לשתי קבוצות. היוונים בטקסט מכונים גיבורים. יש לעמוד על שהמושג גיבורים מובא לרוב בהקשר חיובי. כאן הכוונה לחזקים, והכינוי מכון ל"רעים" דווקא – ליוונים. מצוות ומנהגים לאחר שהתלמידים קראו טקסטים מידעיים המתארים מצוות ומנהגים של חגים שונים הם יכולים לחקור בעצמם את המצוות והמנהגים הקשורים לחג החנוכה ולנסח טקסטים מידעיים במחברתם, בדומה לאופן שבו הטקסטים הללו כתובים בספר הלימוד. מצורפים תצלומים (עמ' 165) ואפשר להיעזר בהם. הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים יבינו את משמעות האותיות החרותות על הסביבון – ראשי תיבות של נס גדול היה פה. יבינו את משמעות המושג מכבי – ראשי תיבות של מי כמוך באלים ה'.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יביאו לכיתה סמלים כגון מיני חנוכיות ומיני סביבונים. אפשר לערוך תערוכה של חנוכיות או של סביבונים. מומלץ לבקש מהתלמידים לשאול את הוריהם אם יש באמתחתם סיפור הקשור לחנוכייה שעברה במשפחה, לסביבון בעל ערך נוסטלגי ועוד. אפשר להכין בכיתה מאכל מסוים הקשור לחנוכה, כגון לביבות או סופגניות [ויש האומרים שגם טוגנים (צ'יפס) ספוגים בשמן יכולים להיחשב כחלק מסמלי החג].
---	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	כד השמן / לזין קיפניס (עמ' 166)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קירוב הילדים לסיפור הנס עירור הזדהות עם רגשות העולים מהסיפור קידום יכולת הזיהוי של קישוריות ולכידות בשיח
הקדמה	מאחר שילד צעיר אינו מסוגל להבין תהליכים היסטוריים הקשורים בתפיסת זמן ומקום – מוגש סיפור, הנשען על המקורות, ובמרכזו דמות היוצרת חוויה. הסיפור ההיסטורי המוגש לילדים בגיל זה שם דגש בדומה, בדמות ובמעשה גבורה. הילד חווה הנאה מניצחוננו של "החלש" את "החזק". הסיפור ההיסטורי המיועד לילדים בוגרים שונה באופיו: הוא מתמקד בתהליכים היסטוריים ובעיצוב תקופה. הסיפור "כד השמן" נסב על נס פך השמן.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו בשימושיו של השמן, במיוחד בתרבויות עתיקות. ♦ התלמידים ידונו ברקע לנס פך השמן – גזירות אנטיוכוס ומלחמת המכבים ביוונים (ובמתיוונים).

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ המורה יפתח בקריאת הסיפור ההיסטורי. אפשר להשתמש בלוח החכם. התלמידים – ♦ יתייחסו להתפתחות העלילה, לבעיה שנוצרה ולנס. ♦ ישייכו לדמויות המופיעות בסיפור את הרגשות והתחושות הנזכרות בו. ♦ ידונו בשמות נוספים לחג. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יזהו קישוריות ולכידות בשיח: יזהו למי הכוונה כשמשתמשים בכינויי גוף בסיפור. זהו תחום שכבר עסקנו בו בנושאים קודמים (עמ' 165).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ תתקיים שיחה: אילו פרטים היסטוריים עולים מן הסיפור? מהו הנס הגדול שהתרחש? ♦ התלמידים יכתבו במחברת עברית שחזור של הסיפור על פי תרשים זרימה שיבנו עם המורה על הלוח.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	כדנית / ליאורה חשין (עמ' 169)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנת הקשר בין הטקסט המידעי לטקסט הסיפורי 2. חשיפה לתופעת טבע נדירה הרחבת אוצר המילים
הקדמה	כד השמן מתקשר לטקסט הנוכחי, העוסק בצמח הכדנית. טקסט המידע מוצג במבנה של משפט פתיחה, המכליל את הסיבות לחג ומדגיש את הנס, במשפטי הסבר למהלכים, המרחיבים את הנושא, ובמשפט מסכם המציג את הנס בטבע: "והנה לכם פלא – מנפלאות הבריאה!"
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו על צמחים טורפים (התבוננות בתצלום או בצמח השתול בעציץ).

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את המידע. ♦ יכירו את הכד שצומח בטבע – צמח שצורתו ככד. ♦ יבינו מה פירוש הביטוי "נפלאות הבריאה" ומדוע נקרא הצמח "כדנית". ♦ ישוחחו על הקשר בין הטקסט הסיפורי "כד השמן" לטקסט על הכדנית. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יבחינו בין שם (כדנית) לכינוי (צמח מלכודת). שמות וכינויים אופייניים לא רק לצמחים אלא גם לחברת הילדים. ♦ התלמידים יבינו את המונח "מלכודת".	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים – ♦ יוכלו לבקר בפארק "אוטופיה" כדי לראות את הצמח. המורה יכולה להביא דוגמה לאחד מן הצמחים הללו: שופרית או כדנית – צמחים שצורתם מאפשרת להכיל חרקים, נוזלים וכדומה. ♦ התלמידים ידונו בהבדל בין כד השמן בסיפורו של לוי קיפניס ובין הכדנית בטקסט של ליאורה חשין (האחד נותן והאחרת לוקחת).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
♦ התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "חנוכה". ביחידה פעילויות נוספות. ♦ התלמידים יקראו את טקסט המידע "צמחים טורפים", הבא להרחיב את הידע בנושא.	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר־פזמון	הסוגה
לכבוד החנוכה / חיים נחמן ביאליק (עמ' 171)	הטקסט
השיר עוסק בסמלי החג.	הקדמה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים ישירו את השיר.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ אפשר לשיר עוד שירים מתוך אוסף שירי חנוכה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	הלביבה שהתגלגלה / תלמה אליגון (עמ' 172)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	העמקת הזיקה לחג באמצעות עיסוק באחד ממאכליו 1. זיהוי המבנה הצביר בשיר 2. קידום הערנות ליסוד הריתמי בשיר ולתרומתו להבנת השיר 1. זיהוי פעלים והבנת תפקידם בשיר 2. קידום הערנות לקולות ולמקצבים
הקדמה	נושא חנוכה נמשך כאן בשיר-סיפור המזכיר את ה"חד גדיא" של פסח. השיר עוסק בגלגולה של לביבה לאחר שברחה מן המחבת במקצב דינמי שמצליח להמחיש את סיבובי הסביבון. כמו הלביבה, העלילה מתגלגלת וצוברת קהל רודפים עד התפנית שבה הזאב מצליח להפסיק את הדינמיות המתגלגלת ולאכול את הלביבה. המעשייה הזאת היא טקסט צביר: סיפור עם חזרות רבות, כאשר בכל פעם מצטרפת לעלילה דמות נוספת (דר, 2005). לכן מומלץ לקרוא מיד לאחריו את השיר "הסביבון" של לאה גולדברג. סמיכות היצירות תיצור פעילות אינטרטקסטואלית – יצירת קשרים בין יצירה ליצירה בנושא תוכן והרחבת משמעותה של היצירה.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו על לביבות שמכינים בבית או יביאו לביבות שהכינו. (הפעילות מזמנת שיתוף כל התלמידים מכל התפוצות.)
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר (אפשר לקרוא בתפקידים). ♦ יזהו את תפקידם של כל המשתתפים ברדיפה אחר הלביבה (עמ' 175). ♦ יזהו את התכונות האנושיות המוענקות ללביבה: "רצה, צחקה". ♦ יזהו את התפנית בשיר. התפנית מתרחשת כאשר הזאב מצליח – בשלווה, ברוגע ובקולות חנופה ושכנוע – לעצור את מרוץ הלביבה ולאכול אותה.

הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יזהו את הפעלים בשיר. ריבוי הפעלים מבטא את הפעלתנות בשיר: רצה, צחקה, קפצה (עמ' 177). ♦ הילדים יעסקו בקולות ומקצבים המיוצגים ב- "הופ הופ" ו"גיל גול" המתארים את בריחת הלבובה (עמ' 176). ♦ הפעילויות הלשוניות שבטקסט מתייחסות לשני אפיונים שלו – המצלול והמקצב וריבוי הפעלים. ♦ יזהו בשיר ביטויי חנופה כגון "לביבה חמודה" וקולות שמחה ומהומה: "צחקה וצחקה" (עמ' 176).	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
עולמות שיח אפשריים ♦ דמיון ויזמה: התלמידים יכתבו את מחשבותיה של הלבובה אילו יכלה לחשוב ולדבר. לדוגמה: אל תאכלו אותי, אני רוצה לטייל (עמ' 176).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

תקשורת בין אישית	עולם השיח
טקסט מידע מפעיל	הסוגה
מתכון להכנת לביבה (עמ' 178)	הטקסט
1. קידום המיומנות בביצוע הפעלות הטקסט 2. קידום היכולת לכתוב טקסט מפעיל (מתכון) 3. הפקת הנאה מפעילות חווייתית בכיתה 4. קידום מיומנות חברתית: עבודה בשיתוף התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
מתכון הוא טקסט למטרות הפעלה. התלמידים יפעלו על פי ההוראות וההנחיות. המשימה תיעשה בשיתוף – בכיתה או בבית.	הקדמה
♦ התלמידים יביאו מרשמים ללביבות.	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ◆ יקראו הוראות ויבצעו את המשימות. ◆ ידונו עם המורה על המאפיינים של הטקסט: הכלים והמצרכים מופיעים כרשימת שמות עצם, אופן ההכנה הוא רצף של משפטים פועליים, והפועל מופיע בזמן הווה, בלשון רבים. ◆ יכתבו את המתכון כפי שמקובל לכתוב את הסוגה (מצרכים, כלים ואופן ההכנה). ◆ יקלידו את המתכון במחשב במסמך word וישלחו אותו לחברים במייל. מומלץ להקרין את המתכון על הלוח ולהדגים בצבעים שונים את המאפיינים. מומלץ להביא לכיתה מתכונים נוספים ולבדוק את מאפייניהם (יש מתכונים שאופן ההכנה כתוב בלשון ציווי, יש כאלה שאינם כוללים כלים ועוד).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ התלמידים יכינו לביבות בכיתה, יטעמו ויעריכו את העשייה. ◆ התלמידים יביאו עוד מתכונים למאכלי חג החנוכה ויבדקו את מאפייניהם.
פינת הצילום שלי (עמ' 179)	◆ התלמידים יצלמו סמלי חג: סביבונים מסוגים שונים, חנוכיות שונות, טקס הדלקת נרות וכדומה. ◆ מומלץ לצלם את שלבי הכנת הלביבה ולציין את התהליכים מתחת לתצלומים. ◆ התלמידים ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ התלמידים יקראו מה כתבו חבריהם ומה צילמו.

עונות השנה הן תופעות מחזוריות. אפשר לאפיין את עונות השנה לפי משתנים כגון טמפרטורה, אורך היום, עצמת הרוחות ורמת הלחות. לימוד מאפייני העונות הוא ספירלי – עוסקים בו מדי שנה בהתאם לגיל התלמידים. הטקסטים המובאים פה דנים בהיבטים שונים של עונת החורף ברוח אינטרטקסטואלית.

כפי שצינו, לכל עונת שנה יוחד עמוד שער ובו תצלומים המתאימים לעונה זו: מה רבו מעשיך ה'. בשער לעונת החורף נבחרו ציטוטים הקשורים לעונה החורף: האחד, מן התפילה, הוא הבקשה שאנו מבקשים יום בעונת החורף: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקדוש ברוך הוא, ברצותו יביא עלינו שנה גשומה, וברצותו – שנה שחונה. אנו מתפללים לאלוקים שיוריד גשמים. הציטוט הנוסף לקוח מספר תהלים קלה, ז: "מַעַלָּה נִשְׁאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לְמָטָר עֲשֵׂה...". מפאת הקושי של הפסוק מובא בספר הלימוד הסבר: הקב"ה מביא עננים מרחוק ושולח ברקים, המופיעים עם המטר. כל התופעות הקשורות לחורף, כמו תופעות הטבע האחרות, הן מנפלאות הבריאה.

המורה –

- ◆ יקרא עם התלמידים את הציטוטים המובאים בספר הלימוד ויסביר אותם (משיב הרוח, נשיאים, ברקים למטר עשה).
- ◆ ידון עם התלמידים: מה קורה כשאין גשם? מדוע הגשם חשוב כל כך? מה צריך לעשות כדי שהשנה תהא גשומה?
- ◆ יבקש מהתלמידים להכין עמוד שער לעונת החורף ולהוסיף ציטוטים ואיורים.

מומלץ להכין לוח בכיתה שייוחד לעונת החורף ובו תצלומים שיביאו התלמידים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר-פזמון
הטקסט	ברקים ורעמים / יהונתן גפן (עמ' 181)
הקדמה	השיר עוסק בתופעת הברק והרעם.
פעילויות טרום קריאה	◆ התלמידים יביאו את הספר "הכבש השישה עשר" לכיתה (נכסי צאן ברזל) והדיסק המלווה או הקלטת. ◆ התלמידים יעלעלו בספר ויכירו את סביבתו של השיר.

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים ישירו את השיר.	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים – ♦ יאזינו לשיר בתקליטור או יצפו בקלטת. (יש ילדים שאינם מכירים את האוסף שבספר זה. גם לא הוריהם. חשוב להשמיע להם את השיר.) ♦ יציירו את השמים בעת סערת ברקים ורעמים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע למטרת הסבר	הסוגה
מי מפחד מברקים ומרעמים? / עדית בן פורת (עמ' 182)	הטקסט
1. קידום מיומנות הפקת מידע מטקסט כתוב 2. הפחתת פחד מפני ברקים ורעמים באמצעות הסברים והבאת הוראות אזהרה	מטרות ההוראה מטרות כלליות
מטרתו של הטקסט היא מידוע, תיאור והסבר למטרת איסוף המידע, ארגון טקסט וסיכום. המידע מרחיב את הידע בנושא רעמים וברקים ומסייע להפחית את הפחדים מפניהם.	הקדמה
♦ מומלץ לפתוח בשיר המושר: להאזין לו ולשיר אותו. אפשר להיעזר ביוטיוב. ♦ התלמידים יספרו על חוויותיהם בעת רעמים וברקים.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יזהו בטקסט את השאלה המרכזית: מהו ברק ומהו רעם? ♦ יקראו על הברק והרעם ויבינו שהם תופעות טבע. ♦ ילמדו איך להימנע מפגיעת ברק. ♦ יעלו חששות וחרדות מפני רעמים וברקים. יש להדגיש ששאלות 1 ו-2 בעמוד זה מתבססות על המידע בטקסט הכתוב. המשימה ב"מספרים וכותבים" קשורה לידע ולרגש שמביא עמו התלמיד עצמו. על המורה להבהיר זאת ולקרוא יחד עם התלמידים את בועת הדיבור של גמי, המשקפת סוגים שונים של שאלות ותשובות.	פעילויות במהלך הקריאה

◆ שיחה: מה למדנו על תופעת הברקים והרעמים? ◆ התלמידים יספרו ויכתבו על תופעת הטבע תוך מיקוד בפחדים המלווים אותה. ◆ התלמידים יבדקו את הכתוב בעזרת דפי המשוב לשיח כתוב. במקומות אחדים בספר גם גמי ותולי מדגימים התבוננות רפלקטיבית על השיח הכתוב. למשל לכאן מתאימה ההתבוננות הרפלקטיבית של תולי (עמ' 183). תולי בודקת שם אם השתמשה בסימני פיסוק. ◆ אפשר לצפות בסרטי טבע על רודפי ברקים ורעמים, על טורנדו וכדומה. ◆ לתלמידים שרמת קריאתם מאפשרת התמודדות עם טקסט ארוך – מוצע הטקסט "מי מפחד מברקים ורעמים" בתכנית המתוקשבת. ◆ המורה ישוחח עם התלמידים על הברכות הנאמרות כשרואים ברק ("...עושה מעשה בראשית") וכששומעים רעם ("...שכוחו וגבורתו מלא עולם").	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
---	---

עולם השיח של תקשורת ההמונים	עולם השיח
כתבה: טקסט סיפורי מידעי בעל ערך חדשותי	הסוגה
"אימא! השמים זורקים עליי אבנים!" (עמ' 184) תופעות טבע מדהימות – כתבה מתוך עיתון "פילון"	הטקסט
הרחבת ידע על תופעות טבע הכרת דרכי הביטוי בטקסט מידעי	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
"הכתבה העיתונאית היא טקסט סיפורי בעל ערך חדשותי, שמטרתו להציג נושא מסוים, תופעה או דמות מסוימת מזווית הראייה של הכותב" (תה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג, עמ' 54). לכתבה העיתונאית <u>רצף אופייני</u>: כותרת שמציגה את הנושא, ופתיח מעניין שהוא הכותרת המשנית. בפתיח מוצג הנושא בצורה מושכת. תפקידן של שתי הכותרות – הראשית והמשנית – לעורר סקרנות אצל הקורא. בגוף הכתבה מופיע תיאור של הדברים, פירוט הנושא והסברים, ויש בו שילוב של מידע ממקורות שונים. סגנון הכתיבה מתאפיין במשפטים פשוטים ככל האפשר, וחוזרות בו מילים שצוינו בכותרות. סגנון כתיבה זה מקל על קליטת המידע. לעתים מצורפת תמונה.	הקדמה

פעילויות טרום קריאה	♦ ייערך דיון על מקום פרסום הכתבות – אמצעי התקשורת (כתובים ואלקטרוניים). ♦ תלמידים יביאו כתבות על תופעות חריגות ויחלקו אותן עם חברים (מדוזות מזן חדש, ציפורים כבני אדם וכדומה).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ המורה יקרא את הכתבה בקול רם. התלמידים – ♦ ימצאו במפה את מקום ההתרחשות. ♦ יסבירו את תופעת הטבע. ♦ ישוחחו על מכת הברד המוזכרת בספר שמות: המכה השביעית במכות מצרים.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יכתבו מדוע נכתבה הכתבה. מה היה האירוע יוצא הדופן?

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	אגדה
הטקסט	העצים הערומים (עמ' 186)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרה של תופעות החורף 2. הכרת עצים 1. הכרת המבנה של השתלשלות הסיפור 2. עמידה על הקשר בין היסודות המציאותיים באגדה (תכונותיהם הייחודיות של העצים השונים) ובין היסודות הדמיוניים כמקדם את הבנת האגדה שלפנינו. 3. הפעלת חשיבה יצירתית: מה היה קורה אילו... (פעילות לאחר קריאה) 4. יצירת אמפתיה כלפי הזקוק למחסה וחזוק הערך של מתן עזרה לזולת 1. זיהוי קולות בסיפור 2. זיהוי סימני הפיסוק כמקדמי הבנת הסיפור

הקדמה	התלמידים יכירו את תופעות הטבע בחורף, את תכונותיהם של כמה מן העצים וילמדו על חשיבותה של העזרה לחלש בעת מצוקה. הסיפור הוא במתכונת הסוגה האטיולוגית, "המעבירה את נקודת הכובד מן המסר החינוכי-מוסרי להקניית ידע" (אלמוג וברוך, 1966).
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יכירו סוגי עצים (ברוש, צפצפה, ערבה ואחרים).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור בתפקידים. ♦ ייחשפו לסוגי העצים, לתועלתם ולתפקידם בטבע. חשוב לצלם ברוש ואורן כדי להכיר את תכונותיהם: מדוע הם יכולים לעזור לציפור ועצים אחרים אינם יכולים. ♦ יארגנו בטבלה את המידע שבסיפור: שם העצים והסיבות לסירובם. ♦ יזהו את התפנית ואת הפתרון. אפשר לסקור סיפורים בעלי מבנה דומה. ♦ ילמדו על תפקידה של הדמות המצילה בסיפור האגדה (מלאך היער): המלאך מופיע כאן כמי שהעניק כתודה למעשה טוב של העץ את התכונה להיות ירוק כל השנה. ♦ ידונו בלקח הנלמד מהסיפור: כיצד יש להתייחס למי שמבקש מאתנו עזרה. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ כדאי להדגיש את השימוש בסימן שאלה, בסימן קריאה ובמרכאות. ♦ סימני פיסוק אלה בולטים באגדה שלפנינו משום שהם חלק מן הדיאלוג. ♦ יבחינו בין סוגי עלים. יש להביא לשיעור עלים שונים כדי להבין את תפקידם ואת מראם: מחטניים, מעוגלים, משוננים וכדומה. איסוף הפרטים על הענפים והעלים מוסיף ללומדים אמצעי בקרה ויזואלי נוסף על קריאתם, והבנה מעמיקה יותר, לכך שעצים מסוג זה בעלי עלים מסוג זה חזקים, תמיד ירוקים להבדיל מהאחרים הנשירים החלשים. העובדות מסבירות את מבנה הסיפור והשתלשלותו (עמ' 189).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ ישערו מה היה קורה לולא קיבלה הציפור מחסה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	מדוע יש לאורן מחטים דוקרניות? / מירי ברוך (עמ' 190)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הפגשת הילד עם בעיות המעסיקות אותו 2. קידום הבנת ערך ההסתפקות במה שיש לנו (איזהו עשיר? השמח בחלקו). 3. חידוד ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים 4. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו הסיפור דמיוני בניית מאגר תרבותי-לשוני
הקדמה	מהסיפור שלפנינו עולה תכונה המוכרת לילדים רבים (ואף למבוגרים): הקושי להסתפק במה שיש לנו ולהכיר על כך טובה. בסיפור מסופר על עץ אורן שלא היה מרוצה ממחטיו הדוקרניות. לאחר שהוא מתכסה בעלים אחרים ממינים שונים – פעם אחר פעם – הוא מגיע למסקנה שעליו שלו הם הטובים ביותר. דרך קריאת הסיפור והבנת רגשותיו של האורן יכולים הילדים להשליך על רגשותיהם ועל החשיבות באמירת תודה לה', יום יום, על מה שיש לי במקום להתלונן על מה שאין.
פעילויות טרום קריאה	יש לבקש מהתלמידים לכתוב במחברתם דבר אחד שיש להם והם מרוצים ממנו, ודבר אחד שאינם מרוצים ממנו. תלמידים המעוניינים ישתפו את תלמידי הכיתה האחרים.
פעילויות במהלך הקריאה	התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור בקריאה קולית. ♦ יגלו מה הייתה בעייתו של האורן. ♦ יארגנו את תרשים הזרימה על פי קשרי סיבה ותוצאה (עמ' 194). ♦ ישוחחו על הפתרונות השונים שהוצעו לאורן ויביעו דעה על פתרונות אלה.

♦ יאפיינו את האורן על פי – – מראהו חיצוני (גבוה, בעל עלים מחטניים, ירוק עד...). – רגשותיו (בשלבים שונים של הסיפור: בהתחלה – עצוב ולא מרוצה; בסוף – שמח ושבע רצון). – פעולותיו. – תכונותיו (בשלבים שונים של הסיפור: בהתחלה – קנאי; בסוף – שמח בחלקו). ♦ יביעו דעה על התנהגותו של האורן בשלבים השונים של הסיפור.	פעילויות במהלך הקריאה
המורה ינהל שיחה עם התלמידים על האמרה מפרקי אבות פרק ד' משנה א': "איזהו עשיר? השמח בחלקו". התלמידים ידונו בקשר שלה לסיפור ובמשמעותה, ייתנו דוגמאות מחייהם ויכירו ביטויים הקשורים לעולם התוכן הזה, כגון הביטוי בלשון הדיבור: "הדשא של השכן ירוק יותר".	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
אני אוהב להירטב / מירה מאיר (עמ' 196)	הטקסט
1. הבחנה בעיצוב השיר על הדף והצבעה על תרומתו למשמעות השיר (ריבוי שורות בנות מילה אחת או שתיים המדמות טיפות גשם) 2. הבחנה באמצעים המוזיקליים בשיר – חריזה ומקצב – והבנת תרומתם לשיר 3. יצירת הזדהות עם הילד הדובר בשיר	מטרות ההוראה מטרות ספרותיות
השיר מאפשר לחוות את אחד ממאפייני החורף בארץ – שלוליות. מבנה השיר משקף את המסר הקצבי והמטפטף. אפשר לחוש את מה שעובר על הילד בשלולית ולהזדהות אתו. התלמידים ידונו בהבדלים בין הנאות הילדים להנאות המבוגרים ("אני אוהב להירטב – אבל אימא קוראת לי... לך דבר למבוגרים"). השיר כתוב בשורות קצרות ויש בו שימוש באמצעים אמנותיים כמו חריזה, מקצב ודימויים.	הקדמה

הקדמה (המשך)	לדוגמה: אני אוהב להירטב לעמוד בשלולית מים את ההרגשה במגפים ולראות טיפות נוטפות מראשי וקופצות לשלולית ורוקדות.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו בכותרת. ♦ התלמידים יספרו על חוויות הקשורות בשלוליות. ♦ המורה יספר על חוויותיו בגשם: מימי ילדותו או מימים אלה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ קריאת המורה בקול תמחיש את מבנה השיר. ♦ התלמידים ישוחחו על תחושותיו של הילד בשיר כשהוא בשלולית בעת הגשם. ♦ התלמידים יתארו את הרגשות שעולים בהם כשהם נרטבים. ♦ התלמידים יעלו תחושות ורגשות בעקבות גשם. ♦ התלמידים ישוו את העדפות המבוגרים בימי גשם לעומת העדפותיהם.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ מה אנו למדים מהשיר על תופעות החורף? ♦ התלמידים יבינו את הקשר בין מבנה השיר לנושאו. בשיר תופעה צורנית המדגישה את משמעות השיר: מילה היא שורה – צורת כתיבה המזכירה את טיפת גשם. ♦ התלמידים ישוחחו: האם כולם אוהבים להירטב? ♦ מה הם אוהבים לעשות ביום גשם? ♦ מומלץ לחלק את התלמידים לקבוצות ולשוחח על נושאים אלה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	אגדה
הטקסט	נרקיס מלך הביצה (עמ' 197)
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות	1. הכרת אגדת העם 2. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים באגדה שלפנינו 3. מתן ביטוי לרגשות ומחשבות על המסופר באמצעות העלאת חוויות אישיות הקשורות במתן עזרה לזולת
הקדמה	אגדת עם היא תת־סוגה של הסיפור. זהו לרוב סיפור פשוט בצורתו וקריא בלשונו, שעלילתו תמימה ומשלבת מציאות ודמיון, התרחשות טבעית ועל־טבעית, הפרזה והגזמה. סיפורי אגדה נכתבו כסיפור אטיולוגי המתייחס לתופעות טבע שונות ונכתבו בעיקר בסגנון הסיפור העממי. האגדה "נרקיס מלך הביצה" שייכת לסוגה האטיולוגית העממית. הסיפור מתבסס על מאפיינים עובדתיים המוסברים כפי שהם במציאות, גם כאשר ההסבר הנלווה המתייחס למקור התופעה נשאר דמיוני ונושא מסרים חינוכיים. המסר בסיפורים אלה גלוי ופשוט והוא מתייחס ליחסים שבין אדם לחברו. הדבר בולט במיוחד בסיפורים לגיל הרך כדוגמת "העצים הערומים" בנושא החורף ו"סכך לסוכה" בנושא חגי תשרי. הסיפור אינו מוותר על המסר החברתי, אך בונה מסר פשוט וגלוי המתייחס לתופעות טבע ומסביר אותן. בסיפור זה שום פרח לא רצה לרדת לביצה ולתת מריחו. רק הנרקיס ירד לביצה. העובדות העומדות בבסיס הסיפור: 1. הנרקיס גדל בביצה, במקום שהצפרדעים חיות בו. 2. הנרקיס בולט בביצה הודות לכתר הזהב שעל ראשו.
פעילויות טרום קריאה	♦ יתנהל דיון על ההתמודדות עם אתגר. ♦ ייאסף מידע על סגולותיהם הרפואיות של צמחים. הסיפור מופיע כספר. כדאי להביאו לכיתה.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ ידונו בהמלצת הרופא לריפוי המלך. ♦ יסמנו את שמות הפרחים המוזכרים ואת הסיבות לסירובם. ♦ יארגנו את המידע בטבלה: שמות הפרחים והסיבות לסירובם (עמ' 200). ♦ יזהו את התפנית בסיפור: יצינו את הפרח שמסכים לסייע ויחשבו מדוע דווקא הוא הסכים. ♦ איזה פלא אירע? מהו הנס באגדה? ♦ יקראו את המשנה ממסכת אבות על גמילות חסדים, יבחינו בין חסד בגוף וחסד בכסף וידונו על סוג החסד שעשה הנרקיס.
פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	♦ יעמדו על העובדות שעליהן מתבסס סיפור העם הזה (על הנרקיסים הגדלים בביצה ועל הצפרדעים החיות בה) ועל הקשר בינן לבין המסופר כאן.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יבדקו אם הסיפור שייך לסוגה של אגדת עם. ♦ יאתרו את השילוש בסיפור. ♦ יאתרו את המשאלה הכמוסה. ♦ יסמנו דו־שיח ויצינו מי הדוברים. ♦ יגלו אם יש מעשה פלאי באגדה. (המלך הריח את ריח הנרקיס והחלים.) ♦ יספרו על תחושת הסיפוק המתעוררת בעקבות התגייסות למען חבר חולה, הורה חולה וכדומה. ♦ ישוו בין הסיפורים "נרקיס מלך הביצה" ו"העצים הערומים" – מבחינת התוכן ומבחינת המבנה. ♦ ישירו את השיר: "הנרקיס מלך הביצה" (עמ' 202).
פינת הצילום שלי (עמ' 202)	התלמידים – ♦ יצלמו פרחי חורף. ♦ יזהו תופעות חורף כגון שלולית, קשת וברד. ♦ יכתבו מה הן התופעות שזיהו ויסבירו אותן. ♦ יכתבו על חוויות שחוו בעת ברד, גשם חזק מאוד, ביקור בעיר מושלגת, הצפות, טיול בשדות פורחים וכדומה. ♦ ישלחו את התצלומים לחברים. ♦ יקראו מה כתבו חברים ויראו מה צילמו.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	ט"ו בשבט (מידע, פסוקים, מן המשנה, מדרש) (עמ' 203)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות	1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג האילנות 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מפגש עם טקסט מידע 5. מתן ביטוי לרגשות ולחויות
ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי טבע
הקדמה	ט"ו בשבט נקרא על שם התאריך שבו הוא חל. על פי בית הלל נחלקת השנה בשני תאריכים שווים: חמישה-עשר בשבט וחמישה-עשר באב. מט"ו באב ואילך תש כוחה של חמה ושיאו של הקיץ משתפל והולך לקראת החורף, ואילו מט"ו בשבט ואילך תש כוחם של הגשמים ומתגבר כוחה של החמה. או כדברי חז"ל: "ראש השנה לאילן על שום מה? הואיל ויצאו רוב גשמי שנה" (ראש השנה יד ע"א). ורש"י פירש: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים [...] ועלה השרף באילנות ונמצאו הפרות חונטים מעתה." זהו אפוא יום של מפנה לעץ (על פי יואל רפל, "מועדי ישראל", אנציקלופדיה שימושית לשבת ולחג). תאריך ט"ו בשבט משמעותי לענייני מצוות הקשורות בעץ כמו תרומות ומעשרות. כאשר רוצים לקבוע לאיזו שנה שייכים פירות העץ – התאריך של ט"ו בשבט הוא הקובע.
פעילויות טרום קריאה	המורה – ♦ יספר לתלמידים על החג הבא עלינו לטובה: ט"ו בשבט. מה הם יודעים על ט"ו בשבט? כיצד הם חוגגים את החג? ♦ ישוחח עם התלמידים על שבעת המינים: מה הם שבעת המינים? מה מיוחד בשבעת המינים? – כולם מינים הצומחים בארץ-ישראל. ♦ יבקש מהתלמידים להביא לכיתה תצלומים הקשורים לט"ו בשבט. יש להנחות אותם לחפש בעיתונים ו/או במרשתת. מומלץ להביא גם תמונות אישיות הקשורות לחג זה.

פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ◆ יקרא את המקורות הקשורים לחג זה המובאים בספר הלימוד. ◆ ישוחח עם התלמידים על מצוות נטיעת הארץ, על הכינוי ראש השנה לאילנות ועל המדרש המובא בספר הלימוד. יש להרחיב: במה האדם דומה לעץ? מדוע טען העץ שגם לו מגיע ראש השנה? למה נבחר דווקא תאריך זה לראש השנה לאילנות? התלמידים – ◆ יקראו את המידע על מנהגים בט"ו בשבט. ◆ יספרו כיצד הם חוגגים את ט"ו בשבט. ◆ יקראו את המידע העוסק בפרות יבשים ובפרות טריים ויספרו מה אפשר ללמוד מכך.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	מומלץ לערוך בכיתה פעילות חווייתית סביב החג כמו סדר ט"ו בשבט או נטיעה (במידת האפשר). החג הוא גם הזדמנות להכיר שמות עצים ותכונות עצים. מומלץ לשיר שירי חג ולהפנות את התלמידים להכין מצגת של תצלומים ושירים הקשורים לט"ו בשבט.
פעילויות מתוקשבות	התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "ט"ו בשבט ב'" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	עץ נטעתי / זאב אהרון (עמ' 206)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות 1. הפגשת הילד עם שיר 2. הפקת הנאה משילוב התוכן, החריזה והאווירה 3. מתן ביטוי לחוויות ולרגשות 4. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (קישור למדרש תנחומא) ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר	

הקדמה	את השיר "עץ נטעתי" כתב זאב אהרון (שמו הספרותי "זאב"). זאב עלה ארצה בשנת 5291 והרבה לכתוב שירים המספרים על הקשר בין האדם לאדמתו. שיר זה קשור קשר הדוק לנושא ט"ו בשבט – ראש השנה לאילנות – וממחיש את הנלמד על הפסוק בספר דברים כ, יט: "כי האדם עץ השדה". האדם נמשל לעץ, והעץ נמשל לאדם. כשם שהעץ מתחיל בנטע רך שצומח, גדל ונותן פירות, כך גם הילד הקטן צומח וגדל ותורם את תרומתו לעם ישראל ולעולם כולו.
פעילויות טרום קריאה	♦ המורה יציג שוב את הפסוק "כי האדם עץ השדה" וישוחח עם התלמידים על הדמיון בין האדם לעץ. ♦ התלמידים יאזינו לשיר המולחן. ♦ מומלץ לספר על זאב ועל שירים שכתב.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ♦ יקרא בקול את השיר בשלמותו. ♦ יקרא שוב את חמש השורות הראשונות של השיר ותתנהל שיחה: מי המספר? מה המספר מספר שעשה? אל מי הוא מדבר? יש להיעזר בפעילויות 1 ו-2 שבספר הלימוד: התלמיד מתבקש לבחור איור המתאים לשיר ולענות על שאלות הקשורות להבנת האירוע המתואר בשיר. ♦ יקריא את המשך השיר עד סופו. יבקש מהתלמידים לכתוב בבועת הדיבור של הילד מה הוא אומר לאדמה (פעילות 3 בספר הלימוד). תתנהל שיחה על מילותיו של הילד: "אני ואת קשורים לעד": למה הילד מתכוון? מדוע הוא קשור לאדמה? יש להדגים לתלמידים את הקשר בין הילד לאדמה שמומחש לא רק במילים "אני ואת קשורים לעד" אלא גם בתחילת השיר: "גני הקטן", "אדמת גני". ♦ ימשיך לשוחח על המילים "בנטע הרך שיגדל ויצמח". מה הילד מאחל לנטע הרך (ובעצם גם לעצמו)? יש להדגיש את הדמיון בין הנטע הרך ובין הילד: כשם שהעץ המתחיל בנטע רך – צומח, גדל ונותן פירות, כך גם הילד הקטן צומח, גדל ותורם את תרומתו לעם ישראל ולעולם כולו.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו על חוויות שלהם מנטיעת שתילים: כיצד הרגישו? כיצד עקבו אחרי גדילת העץ לאורך זמן? ♦ מומלץ לבקש מכל תלמיד להכין מצגת. בכל מסך (שקופית) יופיעו שתי תמונות זו לצד זו: התלמיד כתינוק מול שתיל רך, התלמיד בן שנה מול שתיל גדול יותר וכך הלאה. ♦ כדאי לערוך פעילות חווייתית ובה מעקב אחרי גדילתו של שתיל / גור של חיה / הילד עצמו. מומלץ להציג בפני התלמידים את מדרש תנחומא: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם – אמר להם הקב"ה לישראל: אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא היו זהירים בנטיעות, שנאמר: 'ונטעתם כל עץ מאכל' – כשם שהכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם היו נוטעים לבניכם." שוחחו: מה למדים מהמדרש? כיצד מדרש זה קשור לשיר שקראנו?
---	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	איך זה להיות עץ? / דתיה בן דור (עמ' 208)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום היכולת להתבונן בתופעה מזוויות ראייה שונות 1. מתן ביטוי לרגשות ולמחשבות כלפי המסופר וכלפי תחושות של "נטוע במקומו" 2. פיתוח היכולת "להיכנס לנעליו של האחר" ולהזדהות עמו 3. הבחנה באמצעים אמנותיים בשיר: האנשה ודו־שיח 4. פיתוח חשיבה יצירתית: לו הייתי עץ... 5. בחינת הזיקה בין השיר שלפנינו ובין הביטוי שקיבל במדיה אחרת: באנימציה הכרת לשון השיר

הקדמה	השיר הנפלא כתוב כתחקיר: "תגיד עץ: איך זה להיות עץ – טוב או רע?" מהותו של השיר הוא התבוננות בחיי העץ ובמאפייניו מנקודת ראות שאינה אנושית אלא "עצית". הילד חושב על פעילויות של חי, הכרוכות בתנועה, ואילו העץ עונה לו מנקודת הראות של הצומח, הנטוע במקומו. זו הזדמנות נדירה לחשוב במושגים של האחר ולחוות את העולם מנקודת מבטו של השונה מאתנו.
פעילויות טרום קריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ אפשר לפתוח את השיעור בכניסה ליוטיוב. יש לשיר קריינות ואנימציה. הילדים יאזינו לטקסט ויצפו בו. ♦ אפשר לפתח דיון על חשיבות התחושה להיות נטוע וקבוע (תחושת ביטחון). התלמידים ילמדו שהמושג "תקוע", הנושא בדרך כלל משמעות שלילית, הופך למושג חיובי ומשמעו "נטוע", בטוח ומאושר במקום שהוא שתול בו.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים ילמדו על יתרונותיו של העץ ועל תרומתו הקריטית לחיים על גבי כדור הארץ. ♦ התלמידים יאתרו אמצעים אמנותיים של האנשה. ♦ התלמידים יסמנו את השאלות והתשובות המניעות את השיר ויבינו שהשיר בנוי כתחקיר המוביל למסקנות.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו על מצבים שבהם העניקו משהו משלהם, בדומה לעץ. מה חשו? ♦ התלמידים ישוחחו על הרגשתם כשהם עושים חסד עם הזולת. ♦ כדאי לעורר את הנושא האקולוגי של תרומת העצים לאקלים. ♦ יש בארץ עצים עתיקים מאוד. אפשר להביא תמונות שלהם או לארגן טיול אליהם. ♦ תלמידים שצילמו עצים מרשימים בטיולים שונים יכולים להביא את התצלומים לכיתה ולהעשיר את הידע של החברים בסוגים שונים של עצים. ♦ עולמות שיח אפשריים של יזמה ודמיון: תלמידים ידמינו את הרגשתו של העץ ויכתבו בשמו. ♦ התלמידים ישוו את השיר לסיפור ה"עץ הנדיב".

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	מדוע פורחת השקדייה בחורף? / משה שרגל (עמ' 211)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת מבנה טקסט המידע 2. קידום חשיבה מארגנת 3. קידום יכולת למזג מידע הרחבת אוצר המילים
הקדמה	נושא העצים נמשך כאן אל טקסט מידע על השקדייה. לטקסט מידע זה מבנה אופייני ובו משפט פתיחה מכליל – המציג את הנושא, גוף טקסט – המרחיב את הנושא, ומשפט מסכם. מטרתו העיקרית של טקסט מידע זה היא להרחיב ולהבהיר את התופעה המופלאה של פריחת עץ השקדייה באמצע החורף. המבנה פותח בהגדרה המפרטת קטגוריה של עץ פרי ממשפחת הוורדניים. בגוף הטקסט נמצא פירוט הנותן מידע קבוע על פריחה, רבייה והבשלת הפרי, ולבסוף מופיע המשפט המסכם. הפעילויות מפנות לאיתור העובדות ולתופעה יוצאת הדופן.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יצאו לטבע לראות עץ שקדייה. ♦ יתארו את מראהו.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הטקסט. ♦ יכירו את תכונות עץ השקדייה, הפורח בחורף.

♦ התלמידים יאתרו עובדות בטקסט על פי השאלות המופיעות בדגם לארגון מידע. ♦ התלמידים יכירו את העץ על פי הדגם (מודל). בכתיבת הדגם שואלים שאלות קבועות המתאימות לארגון מידע על כל הפרחים והצמחים. למשל: לאיזו משפחה שייך העץ? מתי הוא פורח? כיצד מתרחש תהליך הרבייה? מתי הוא מבשיל את פירותיו ולמה הם משמשים? זהו טקסט אינטראקטיבי המקדם חשיבה מאורגנת ומיזוג מידע (עמ' 212). הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים ישלימו את התארים המתאימים בעזרת מחסן התארים. כפי שכבר ראינו, תארים מוסיפים מידע חשוב על שמות עצם, וזו ההזדמנות להשתמש בהם בצורת רבים, כפי שהטקסט דורש.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
---	---

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
אגדה	הסוגה
השקדייה פורחת (עמ' 213)	הטקסט
הכרת מאפייני השקדייה 1. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים באגדה שלפנינו והבנת השיוך של השקדייה למעשה פלאי 2. הבלטת חשיבותה של המצווה "והדרת פני זקן" 3. מתן ביטוי לרגשות ומחשבות על המסופר באמצעות העלאת חוויות אישיות הקשורות במתן עזרה לזולת 1. הבנת ביטויים 2. הבנת ההקשר של הביטוי בטקסט וייחוסו להקשרים אפשריים אחרים	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
ההקשר הכללי של השיח הוא השקדייה, שכבר פגשנו אותה בצורה אחרת בטקסט מידע. גם הסיפור הזה שייך לסוגה האטיולוגית העממית. הסיפור מתבסס על מאפיינים עובדתיים המוסברים כפי שהם במציאות (פריחת השקדייה באמצע החורף). בסיפור ניתן לתופעה הסבר דמיוני הנושא מסרים חינוכיים. המעשייה מציגה את הצדיק הנשכר ומזכירה את הסיפור "חנה'לה" ושמלת השבת", מעשייה הנשענת על מורשת התרבות היהודית.	הקדמה

פעילויות טרום קריאה	♦ ישוחחו על עזרה וכבוד לאנשים מבוגרים: קימה באוטובוס, עזרה במקומות ציבוריים (מעבר חצייה, למשל).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את האגדה. ♦ יזהו את הסוגה המזכירה את האגדה "חנה'לה" ושמלת השבת". (בסוגה פתיח, המשמש כרקע לסיפור וכולל את הצגת הדמויות את תיאור הזמן והמקום, עלילה ובה אירוע מאתחל שממנו נובעת בעיה (הסיבוך), שיא העלילה, התרה (הצעות לפתרון) וסיים – הפתרון. ♦ יזהו את המעשה הפלאי באגדה זו. ♦ יכירו מאפיין של אגדות מסוג זה: המלאך גבריאל משיב טובה מִיְדִית לילדה צדיקה שעזרה. הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים – ♦ יזהו תיאורים המאפיינים אגדה כמו למשל: "ילדה טובת לב". ♦ יכירו ביטויים חשובים כגון "טובה תחת טובה" (עמ' 215), יסבירו אותם וישתמשו בהם. ביטוי נכון תמיד להקשרו, וזו ההזדמנות להבין את ההקשר שבו הופיע בטקסט ולייחס אותו להקשרים אפשריים אחרים.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יכירו את מאפייני השקדייה ויקשרו את תופעת פריחתה באמצע החורף למעשה פלאי. ♦ יצלמו שקדייה ויתארו אותה.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	פורים (מידע, פסוקים, מן הגמרא) (עמ' 217)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות בתחום בשפה	1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג הפורים 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מפגש עם טקסט מידע 5. מתן ביטוי לחוויות עמידה על הקשר בין לשון המצווה ובין יישומה (משלוח מנות – משלוח אחד ובו שתי מנות)

הקדמה	חג הפורים נחגג לזכר הישועה שנושעו ישראל בימי אחשוורוש מלך פרס (מגילת אסתר ט, כ-כב). פורים נקרא על שם הפור, הוא הגורל אשר הפיל המן כדי לקבוע מתי להשמיד את היהודים. בחג הפורים אנו מקיימים ארבע מצוות, המתחילות באות מ"ם: מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים ומשתה ושמחה. מצוות אלה מרכיבות פסיפס של חג שמח הכולל את כל הקהילה.
פעילויות טרום קריאה	אין כמו חג הפורים לעורר אצל התלמידים רגשות וסיפורי חוויות. המורה ישוחח עמם על כך וישאל מדוע נחגג חג הפורים ואיזו מגילה קשורה לחג זה. מומלץ לשיר שירי פורים. לדוגמה: מחרוזת שירי פורים – עוזי חיטמן, חני נחמיאס http://www.youtube.com/watch?v=iFZzVq1XTv4 מחרוזת שירי פורים – משה דן http://www.youtube.com/watch?v=6Evp9s2ofAE ליצן קטן שלי – רוחמה רז http://www.youtube.com/watch?v=Gul_Pj73Di8 מומלץ לשאול את התלמידים מה דעתם: האם גם הם חושבים ש"חג פורים הוא חג גדול לילדים"? מדוע?
פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ♦ יקרא את הפסוקים מתוך מגילת אסתר המופיעים בעמוד השער וישוחח עם התלמידים: מתי חוגגים את חג הפורים? מה המשמעות של שני התאריכים המוזכרים במגילה? (י"ד בערי הפרזות וט"ו בערים מוקפות חומה; יש ערים שחוגגים בהן בשני התאריכים בגלל הספק, בלוד, למשל). זו גם הזדמנות לשוחח על ההפכים: מיגון לשמחה, מאבל ליום טוב. כבר כאן מומלץ להתחיל להתייחס למצוות המוזכרות בפסוק: ... יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשָׁלַח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיָנִים. ♦ ידון בטקסט מהתלמוד הבבלי "משנכנס אדר מרבין בשמחה", יבקש מהתלמידים דוגמאות לכך וישאל: על מה השמחה הגדולה?

פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	סיפור המגילה הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) סיפור המגילה ארוך, ולכן תחולק קריאתו בין התלמידים. כל אחד יקרא פרק בקול. זוהי פעילות המעודדת לכידות חברתית סביב נושא אחד, כדוגמת קריאת ההגדה בליל הסדר. התלמידים – ◆ ישוחחו על סיפור המגילה, על האירועים ועל הנס הגדול שקרה ליהודים. ◆ יארגנו את רצף התמונות של סיפור המגילה וישרטטו חצים לפי רצף האירועים. ◆ יארגנו את רצף האירועים במספרים. ◆ ילמדו מה הייתה התפנית בסיפור המגילה ויסבירו מהו הפור. מצוות ומנהגים התלמידים – ◆ יקראו את הטקסטים המידעיים ויוסיפו כותרות מתאימות. ◆ יתאימו בין מקורות המובאים בספר הלימוד למצוות חג הפורים. ◆ ידונו בצמדי המילים "משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים" ובהלכות הנובעות מהטיות המילים (משלוח ביחיד, כלומר משלוח אחד; מנות ברבים – לפחות שתי מנות).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים ישוחחו על סיפור המגילה: ◆ העלאת השערות לגבי סירובה של ושתי לבוא למסיבה ◆ כיצד היה נראה סיפור המגילה לולא מונתה אסתר למלכה? ◆ מהו הנס הגדול שאירע לנו?
פינת הצילום שלי (עמ' 243)	התלמידים – ◆ יצלמו תחפושות מעניינות ויכתבו מדוע צילמו אותן. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יקראו מה כתבו חברים ויראו מה צילמו.
פעילויות מתוקשבות	התלמידים יופנו ליחידה המתוקשבת "פורים ב'" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי ועולם השיח של תקשורת ההמונים
הסוגה	עלילון (קומיקס)
הטקסט	שני עלילונים מתוך "דביר" / אפי אונגר (עמ' 230–231)
מטרות ההוראה	עמידה על יחסי הגומלין בין האיור ובין הטקסט ועל תרומת האיור לפרשנות הטקסט
א. מטרות ספרותיות	1. קידום ההבחנה במאפייני הלשון הדבורה, הרווחת בעלילון
ב. מטרות העיסוק בשפה	2. קידום כתיבת טקסט דבור המאפיין עלילון
הקדמה	העלילון הוא תת־סוגה של הסיפור. זהו סוג של סיפור, שעלילתו מתפתחת בציור המסופר בתמונות המשולבות בכתוב. המרכיב החזותי משרת את המרכיב המילולי ולהפך. הדו־שיח מתנהל במילים פשוטות ובמשפטים קצרים (חד־איבריים) ומבדחים. מחשבות נכתבות בעננות, דיבורים נכתבים בבלוני דיבור (בועות) ויש שימוש באונומטופאות כמו "זום־זום", "בום", "מִיָּאוּ" ו"אוף". כמו כן מופיעים סמלילים המביעים רגשות כמו אהבה – למשל לב. בעלילון יש שימוש בלשון ציווי ובמשפטי שאלה רבים. לכן מופיעים בו סימני קריאה וסימני שאלה רבים (תה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג, עמ' 52, 53). אופן כתיבת העלילון ♦ המחשבות, המופיעות בעננות, כתובות במשלב יומיומי ויוצאות מראשי המשתתפים בסיפור כייצוג קולי בדיבור ישיר. הדיבור מופיע בבועות דיבור היוצאות מן הפה. ♦ סוג השיח משפיע ישירות על המבנים הלשוניים המופיעים בו – דו־שיח המתנהל בדיבור ישיר – בגוף ראשון ובגוף שני, וכן שימוש במשפטים קטועים בדומה לדו־שיח דבור, לדוגמה: "יופי! עוד מסכה!".
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יביאו דוגמאות של עלילונים ויסקרו את המאפיינים יחד עם המורה בעזרת הנאמר בעמ' 229.

פעילויות במהלך הקריאה	התלמידים – ◆ יקראו את העלילון "אימא" מאת אפי אונגר (עמ' 230). ◆ יזהו את ההומור שבעלילון. ◆ יזהו את המשתתפים בעלילון. ◆ יתארו מה מספרים האיורים שבעלילון וכירו בחשיבות האיורים כחלק מהסיפור. ◆ יקראו את העלילון השני של אפי אונגר המופיע בספר הלימוד (עמ' 231). ◆ יזהו את ההומור שבעלילון. ◆ יזהו את המשתתפים בעלילון. ◆ יבחינו בין בועת מחשבה לבין בועת דיבור וידונו מדוע חשוב להבחין בין השתיים.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים ישלימו את העלילון "הצפרדע שהתחפשה" (עמ' 232) בטקסט ובאיורים. מומלץ לעודד תלמידים לאסוף עליונים נוספים המתאימים לפורים וכן להכין עוד עלילון נוסף על סמך סיפור לפורים או על פי עלילה שימציאו בעצמם.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור עם
הטקסט	הכובען והקופים (עמ' 234) הערה: בגרסאות אחרות מופיע הסיפור בשם "כובעים למכירה".
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הכרת מבנה סיפור העם 1. הבחנה ביסודות משעשעים ומפתיעים בסיפור כמקדמת את הבנת הסיפור 2. בניית עולם טקסט אישי: מתן ביטוי למחשבות, לתחושות ולרגשות העולים בעת מצבים הדומים למצבים שהכובען היה נתון בהם (חוסר אונים, היעלמות דבר־מה חשוב) הרחבת אוצר המילים

הקדמה	נושא התחפושת מחליף צורה ועובר לסיפור הקופים המשטים בכובען. זהו סיפור עם הבנוי כמקובל – ללא ציון של הזמן או של התקופה שבהם מתרחש הסיפור, ללא ציון של שם המקום, בכיכובן של דמויות סטריאוטיפיות – טובות וחלשות מול רעות וחזקות ובחזרות על אירוע, על מצב או על תכונה. גם פה מופיע מוטיב מפתיע וסוף טוב שאינו מלווה במקרה זה במוסר השכל.
פעילויות טרום קריאה	פעילות מטרימה: לפני קריאת הסיפור יתאימו התלמידים כובעים לדמויות השונות. כובע הוא סמל לדמויות שונות: טבח, כבאי, ליצן וכדומה (עמ' 233).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יקראו את הסיפור. ◆ יזהו במה עוסק הכובען ומהי פרנסתו. ◆ יזהו את עקרון השילוש – למשל: שלוש פעמים מתחנן הכובען לפני הקופים ששייבו לו את כובעיו. ◆ יזהו את התפנית בסיפור: מה שכנע את הקופים להשיב את הכובעים? ◆ יסמנו בסיפור אירועים משעשעים ואירועים מפתיעים כמו: הסל ריק – הכובעים נעלמו ואינם.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ יעלו מחשבות של הכובען כשעמד נבוך וחסר אונים מול הקופים (עמ' 237). ◆ ידונו בתחושות וברגשות העולים במצבים שבהם נעלם להם משהו חשוב.

סוגות נוספות	
עולם השיח	עולם השיח של התקשורת הבין אישית
הסוגה	טקסט מפעיל: הוראות משחק
הטקסט	משחק הניחוש (עמ' 238) התלמידים ישחקו בזיהוי טעמים של אוזני המן: ◆ התלמידים יקשרו עיניים לתלמיד הטועם. ◆ תפקיד התלמיד הטועם לזהות את המילוי. ◆ אם יזהה נכון, ימשיך במלאכת הזיהוי. ◆ אם לא יזהה, יוחלף. הוראות משחק שייכות לסוגה של טקסטים שמטרתם הפעלה. ביצוע מוצלח של ההוראות מוביל להצלחת המשחק.

הטקסט (המשך)	בעמוד זה מופיע עוד טקסט של אורי אורבך על דברים שהיה ממציא או מסדר. מומלץ לקרוא את הטקסט יחדיו, ליהנות מההומור שבו ולעודד את התלמידים להמציא דברים נוספים. אפשר לייחד פינה בכיתה ל"המצאות שלנו" המלוות באיורים או בתצלומים.
---------------------	--

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	מעשה באוזנהמן / לוי קיפניס (עמ' 239)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. קירוב הילדים לחג הפורים 2. הכרת מנהגי החג 3. הבלטת חשיבותו של שיתוף הפעולה כמיומנות חברתית 1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית 2. חידוד ההבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים כמקדמת את הבנת הסיפור. 3. יצירת הזדהות עם משתתפי היצירה 4. פיתוח חשיבה יצירתית (העלאת השערות באשר לרגשותיהם ולמחשבותיהם של המשתתפים) הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית
הקדמה	בצד טקסטים שונים, שירים וסיפורים בלשון ימינו, אנו משלבים בספר סיפורים ושירים בעלי אופי ארכאי יותר, מ"בית אבא". כמו הלביבה, גיבורת חנוכה, גיבור השיר-סיפור הזה הוא ה"אוזנהמן", מאפה גדול ומפלצתי המאיים לשנות סדרי עולם בסיפור המשלב דמיון ומציאות. כמו ב"אליעזר והגזר" דרוש מאמץ של בני הזוג והתארגנות קולקטיבית כדי לפתור את הבעיה, מה שמוכיח שאין דבר העומד בפני הרצון, וגם מהמעט שיש – אפשר לקיים את מצוות החג (משלוח מנות). מודגש המנהג לאכול אוזני המן ולחלק משלוח מנות לאביונים. הסיפור מחנך את הילדים לעמוד באתגרים, לשתף פעולה עם בני משפחה וחברים ולא לאבד תקווה.

פעילות מטרימה התלמידים – ◆ יזהו את מנהגי החג. ◆ ישחקו במשחק ניחוש המלית באוזן המן (ראו בסוגות נוספות בהמשך).	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יקראו את הסיפור. ◆ יכינו הצגה על פי הכתוב ויציגו אותה בכיתה.	פעילויות במהלך הקריאה
◆ יציירו עלילון ויכתבו בענני המחשבות מה חושבים ומה מרגישים המשתתפים, ובבלוני הדיבור – מה הם אומרים. יש להתחלק לקבוצות וליצר את העלילון (הקומיקס) ביחד. ◆ יביאו לכיתה מתכונים של אוזני המן. ◆ ילמדו שמהמעט שיש – אפשר לקיים את מצוות החג (משלוח מנות). מודגש המנהג לאכול אוזני המן ולחלק משלוח מנות לאביונים. ◆ כדאי להזכיר את הפתגם "אין דבר העומד בפני הרצון". מהו פתגם הפתגם הוא צירוף לשון כבול* המביע חכמת חיים ואמת כללית ונושא מוסר השכל. משמעותו עשויה להיות מילולית (למשל: "אין חכם כבעל ניסיון") או אידיומטית, כמו משמעות הניב (לדוגמה: "הווה זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים"). לפתגמים תמיד מבנה של משפט שלם (על פי פרוכטמן, בן-נתן, שני, 1995). * צירוף לשון כבול הוא רצף של שתי מילים או יותר המופיעות יחד, בצמוד זו לזו ובסדר קבוע. הניב והפתגם הם שניים משלושת הסוגים של הצירופים הכבולים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ◆ יצלמו תחפושות מועדפות. ◆ יזהו תחפושות לא נוחות. ◆ יכתבו על חוויות שחוו. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו. ◆ יבחרו את התחפושת היפה ביותר בעיניהם.	פינת הצילום שלי (עמ' 243)

נושאי התוכן של הספר ממשיכים לנוע מן המעגל הכללי (לקרוא ולכתוב) והפרטי יותר (הבית והמשפחה) אל מוקד הזהות העצמית של הילד. בנושא תוכן זה יש התייחסות לשמות, לתכונות ולערכים שבין אדם לחברו.

הכלל המנחה אותנו בהתנהגות כלפי הזולת הוא "ואהבת לרעך כמוך". מכלל זה נגזרות דרכי התנהגות רבות. אהוב את רעך כשם שאתה אוהב את עצמך – אל תשמח לאידו, אל תעשה לו מה שאינך רוצה שיעשו לך, התנהג אליו כפי שהיית רוצה שיתנהגו אליך.

המורה –

- ◆ ישוחח עם התלמידים על הפסוק המופיע בשער: "...ואהבת לרעך כמוך...": למה הכוונה? האם זה אפשרי? יש להביא דוגמאות רבות ככל האפשר על מנת להפוך פסוק זה לרלוונטי לחיי היום יום של הילדים.
- ◆ ישוחח על המושגים המופשטים המופיעים בעמוד השער: חברות, בדידות, פרידה, קרבה, אמון. מה המשמעות של כל אחד ואחד מהם?
- ◆ יבקש מהתלמידים להכין במחברת עברית עמוד שער, להעתיק את הפסוק המצוטט ולהוסיף ציטוטים מתאימים אחרים, לבחור אחד מהמושגים המופשטים המופיעים בעמוד השער ולהוסיף איור מתאים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	והילד הזה הוא אני / יהודה אטלס (עמ' 246)
מטרות ההוראה	1. עירור ההזדהות עם תכנים המשותפים לכל הילדים 2. בניית עולם טקסט אישי באמצעות מתן ביטוי למחשבות על הכתוב ולרגשות המתעוררים הכרת שפה העוסקת בתקשורת בין אישית
הקדמה	נושא התוכן עוסק ב"אני" וביחסים שבין אדם לחברו. בחרנו לפתוח את נושא התוכן בשיר הזה כדי לצאת מה"אני" אל "השאר" (מהפנים אל החוץ). השיר המולחן שלפנינו לקוח מתוך סדרת הספרים "והילד הזה הוא אני". הספר הוא קלאסיקה שנמצאת על כל מדף ספרים בבית ובבית הספר ויש בו עושר רב של נושאים שעוסקים ב"אני" של הילד ו"בשאר" (מה שסביבו). השירים מזמנים מוקדים רבים להזדהות מוחלטת עם הכתוב.

◆ השמעת השיר המולחן ◆ הבאת הספר לכיתה (לוודא שהסדרה מוכרת לכלל הילדים)	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ◆ יש לדון בעובדה שלכל אחד ייחוד משלו. כל אחד יחיד ומיוחד. ◆ התלמידים ישוחחו על המילה "אני": מדוע היא המילה החשובה ביותר בשיר? ◆ מדוע הילד בשיר רוצה שכולם יבחינו בו?	פעילויות במהלך הקריאה
◆ מה מיוחד בשיר? ◆ התלמידים יבחרו בשירים נוספים מתוך הספר "והילד הזה הוא אני". ◆ התלמידים יכינו תעודת זהות אישית: יכירו את כל הפרטים הקשורים ב"אני" (עד עכשיו עסקו בתעודות זהות של אחרים). ◆ התלמידים ידונו: האם כל אחד רוצה שיבחינו בו?	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

	סוגות נוספות
עולם השיח של התקשורת הבין אישית	עולם השיח
תעודת זהות (עמ' 247) ◆ התלמידים ימלאו תעודת זהות ובה פרטים רבים על המראה שלהם, תחביבים, מקום מגוריהם. זהו טקסט אינטראקטיבי המאפשר לילדים לחשוב על עצמם ועל זהותם.	הסוגה (תת-הסוגה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
סיפור	הסוגה
בגלל סבא משה / אורי אורבך (עמ' 249)	הטקסט
עמידה על חשיבות שמו של אדם 1. עירור הזדהות עם הדמות בסיפור 2. מתן ביטוי למחשבות, לדעות ולרגשות 3. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (דיון בשמות): קישור ל"ילד טוב ירושלים" מאת יעל משאלי 4. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית מפגש עם לשון הסיפור	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	הסיפור ההומוריסטי מספר על המקור לכינוי החיבה מִשָּׁה-אוּ-שָׁ. סיפור זה לקוח מתוך הספר "מָה שֶׁקָּרָה אוּ שֶׁלֹּא לְמִשָּׁה אוּ שָׁ" ובו סדרת סיפורים על חוויותיו של הילד הדתי משה-אוּ-שָׁ הכתובים בגוף ראשון. הסיפור מהווה גריין לעיסוק בשמות. שמו של אדם הוא ביטוי מהותי לזהותו, וילדים בבית הספר היסודי נמצאים בעיצומו של תהליך ביסוס הזהות העצמית שלהם. הדיון המרכזי יתנהל סביב שמות: מחשבות על השם שנתנו לנו ההורים, על משמעותו, על הסיבות למתן השם, על שם שני ושלישי ועל כינויי חיבה.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים יספרו על שמם ועל הסיבה לו. גם המורה, אם ירצה, יספר על שמו, על מקורו ועל הסיבה לבחירתו.
פעילויות במהלך הקריאה	התלמידים יקראו את הסיפור קריאה קולית. התלמידים יתייחסו לנושאים השונים שעולים מהסיפור הקשורים בשמות, ייתנו דוגמאות ויביעו על כך את דעתם: ◆ קריאת שמו של אדם על שם מישהו קרוב ◆ שמות של סבים וסבתות לעומת שמות של ילדים צעירים ◆ כינויי חיבה ◆ שמות ארוכים ושמות קצרים (הנושא יידון בהרחבה בשיר פרת משה רבנו). ◆ מציאות שבה יש כמה ילדים בכיתה בני אותו השם כמו כן מומלץ לשוחח גם על מתן שם שני ושלישי ועל השימוש בו (יש המקפידים לקרוא לילד בכל שמותיו; יש בנים שמשתמשים רק בשם הראשון, ואילו השם השני נאמר בעלייה לתורה ועוד). בהזדמנות זו אפשר לשוחח לא רק על כינויי חיבה אלא גם על כינויי גנאי: יש תלמידים הקוראים זה לזה בשמות גנאי – מדוע זה פסול? כיצד מרגיש מי שקוראים לו כך?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	המורה יבקש מהתלמידים לספר על כינויי החיבה שלהם. אפשר לערוך זאת דרך משחק: כל תלמיד יכתוב כינוי חיבה על גבי פתק, הפתקים יעורבבו וכל אחד בתורו ירים כינוי חיבה וינחש למי הוא שייך. התלמידים יכתבו קטע יומן המתייחס לשמם, בסגנון הקטע שקראו. קטעי היומן יאוגדו ליומן שמות הכיתה.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה) (המשך)	בספר הלימוד מוצג שירה של יעל משאלי "ילד טוב ירושלים", שגם עניינו שמות ומשמעותם. שיר זה מהווה הזדמנות מצוינת לעיסוק במשמעות השמות: שמות הקשורים לירושלים, שמות הקשורים לבית המקדש, שמות הקשורים לספר תהלים, שמות של דמויות מהתנ"ך ושמות הקשורים למועדים ולחגים. יש להרחיב את הנושא ולמייין שמות נוספים לפי שדות סמנטיים (שמות בטבע, שמות קשורים לארץ־ישראל, שמות הקשורים למים). מומלץ לקחת את שמות ילדי הכיתה, למיינם לפי נושאים שונים ואף להכין כרזה מעוטרת לתלייה בכיתה.
--	--

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	פרת משה רבנו / אפרים סידון (עמ' 255)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום ערנות לשמות אנשים ולמקומם בחיי האדם מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי שמות שניתנו לנו או לאחרים קידום ערנות פונולוגית (שימת לב לחלק הפונולוגי של השם)
הקדמה	בשיר זה נמשך הדיון בנושא השמות. התלמידים יבחינו במשמעות השם ביחס לאורכו. למשל: לחיפושית הקטנה שם בן שלוש מילים (פרת משה רבנו), ואילו לים הגדול שם בן שתי אותיות בלבד. הדוגמה מזמנת דיון. פעילויות התוכן נובעות מתוך רעיון אי ההלימה בין היצור הקטן לבין שמו הארוך במין הלא נכון. פעילויות הלשון, לעומתן, מתייחסות לחלק הפונולוגי של השם (אורכו בצלילים ובאותיות) ומקדמות ערנות פונולוגית.
פעילויות טרום קריאה	דיון מקדים ♦ התלמידים יביעו דעה על שמם. גם המורה ידון בשמו ויספר על מקורו ועל הסיבה לבחירתו. ♦ התלמידים ייתנו דוגמאות לשמות ארוכים ולשמות קצרים.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר בקריאה קולית. ♦ יחפשו שמות נוספים המשמשים דוגמה לפער בין השם לבין אישיות האדם הנושא אותו. לדוגמה: שמחה שאינו שמח. ♦ ישאלו שאלות על היצירה שנלמדה: מתי נכתבה? איך נכתבה? מדוע בחר היוצר לכתוב אותה וכדומה. אפשר לחפש מידע במחשב על השיר או לרכז את השאלות לקראת פגישה עם הסופר. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ יכירו שמות בעלי שתי מילים ובעלי שלוש מילים (כדוגמת גמל שלמה ופרת משה רבנו). ♦ ימיינו שמות המורכבים משתי מילים. השמות ילקחו ממקורות מידע שונים כגון עיתונים, ספר טלפונים, יומן הכיתה. ♦ יקבלו דף קשר: יוכלו לבחון אם שמות הילדים בכיתה ארוכים או קצרים, יבררו כמה אותיות מכיל כל שם ומכמה מילים הוא מורכב. ♦ יבדקו מדוע פרת משה רבנו אינה אוהבת את שמה ובאילו שמות היא מנסה לקרוא לעצמה. משלוש מילים היא עוברת לשתיים, ולבסוף למילה אחת: בואי. מדוע?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ יש לעורר דיון והבעת עמדה: מדוע מעדיפה החיפושית שם קצר? ♦ מה מידת התאמתו של בעל החיים או העצם לאורך השם שנתנו לו? ♦ האם החיפושית צדקה בהעדפותיה?

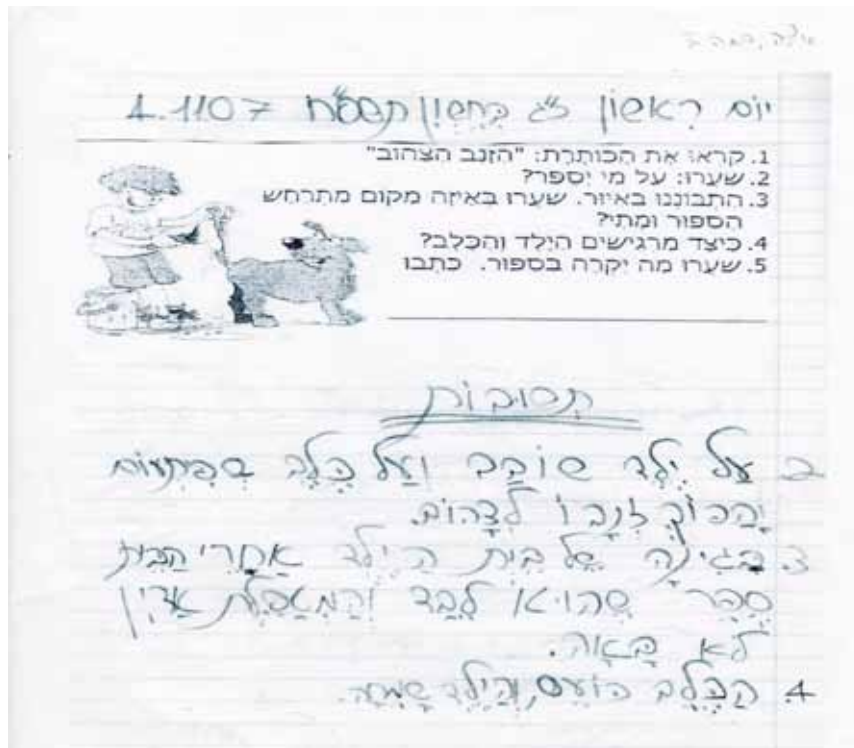
עולם השיח	עולם השיח העיוני
הטקסט	מרכיבי הסיפור (עמ' 257)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	קידום המיומנות של הפקת מידע על תוכן בעזרת רמזי תוכן (איור, כותרת).
הקדמה	הלומדים ילמדו להתבונן ברמזי תוכן על מנת להבין על מה הסיפור מספר. תחילה יתבוננו באיור ויפיקו ממנו מידע על הרקע של הסיפור ועל הבעיה ולאחר מכן יפיקו מידע הן מאיור והן מכותרת. השאלות המנחות מפגישות את התלמיד עם מרכיבי הסיפור: משתתפים, מקום, זמן, בעיה, פתרון, השתלשלות אירועים וסיום.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יתבוננו באיורים ויעלו השערות.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ שאילת שאלות לאיורים המתארים: מה רואים והיכן, אילו פעולות מתרחשות ומה חושבים המשתתפים, וכן שאלות המבוססות על ידע קודם ועל ידע חדש: מה משערים? ♦ התאמת כותרת
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יתבוננו בכותרות ובאיורים של סיפורים נוספים ושאלו את עצמם את השאלות המתייחסות למרכיבי הסיפור כפי שנלמד בספר. התלמידים יכתבו סיפור בעקבות אחת התמונות ויבדקו האם יש בו התייחסות למרכיבים השונים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	הזנב הצהוב / חיה דוידזון (עמ' 260)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום היכולת לארגן סיפור 1. עירור ההזדהות עם ילדים אחרים 2. בחינת הסיפור כמשקף ומאיר את מציאות חיי הקורא הצעיר 3. זיהוי המבנה הצביר בסיפור והפקת הנאה ממנו זיהוי פעלים והבנת תפקידם כמקדמי הבנת הסיפור
הקדמה	זהו טקסט המאפשר לקוראים הצעירים לחשוף את ה"אני" המרדן והשובב שלהם. הילדים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות (שעמום, מעשה שובבות, הזדהות עם צבע) ובה בעת לגלות את המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח של הספרות. התלמידים יפגשו בסוג של נרטיב השייך לסיפור המצטבר. בכל פסקה גדי מוסיף צבע וצובע עוד פריט בבית – "צבע את הכיסא, צבע את השולחן, ואפילו את הכלב צבע" – עד לתפנית שבה אימא נכנסת, והרצף מגיע לסיומו. התלמידים יוכלו להזדהות עם ילדים אחרים ולדון בניצול שעות הפנאי.

פעילויות טרום קריאה

ופעילות מטרימה: התלמידים ישערו בעזרת רמזי התוכן כמו כותרת ואיור מלווה על מה יסופר. לדוגמה:

פעילויות במהלך הקריאה

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי)
התלמידים –

- ◆ ילמדו על המבנה של הסיפור: האירועים מתפתחים ברצף מצטבר, חוזרים על עצמם בדרך כלל, בכל פעם עם משתתף חדש.
- ◆ ילמדו שכדי לעורר עניין צריכה להיות בסיפור תפנית המפרה את רצף האירועים. כמו כן מתחייבת סיומת הסוגרת את הסיפור.
- ◆ יאתרו את האירועים המרכזיים בסיפור ואת הסדר הכרונולוגי שלהם, תוך כדי שימוש בתמונות ברצף המלוות את הסיפור. כמו כן התלמידים מוזמנים לכתובה בבלוני מחשבה, המהווים סימן מוסכם בעלילון (תה"ל עמ' 52, 53) למסירת מחשבות של דיבור פנימי. המחשבות הן היבט רגשי המבליט את האירוע בסיפור (עמ' 261, 262).

הצעות לפעילויות לשוניות פעלים בסיפור התלמידים – ♦ יזהו את הפועל צָבַע, המופיע שמונה פעמים ומניע את הסיפור. תשומת לב למילה חשובה בטקסט מקדמת את הבנת הנקרא (עמ' 264). ♦ יעסקו בזמני הפועל, המקודדים אירועים, מחשבות, רצונות ועולמות אפשריים כפי שהם נמסרים בסיפור שלפנינו (עמ' 264). ♦ יסמנו את הפעלים המופיעים בסיפור בזמן עבר ובזמן עתיד. ♦ יצינו מי אומר את הפעלים בעתיד ומה משמעות הדבר. ♦ יחשבו מדוע שני פעלים – "משעמם" ו"אוהב" – מופיעים בהווה. המורה יוכל לסייע להם בכך שיסביר ששניהם מתייחסים למצבים שאינם זמניים, ולכן מתאים להם במיוחד זמן הווה (עמ' 264). פעילות זו תסייע לילדים לא רק להבין את הטקסט אלא גם לכתוב טקסטים הולמים בעתיד בתחומי דעת שונים. צבעים ♦ הצבע הצהוב מוביל את כל הסיפור ולכן הוא וצבעים אחרים מהותיים לו (עמ' 265). ♦ התלמידים יצינו שמות של צבעים המופיעים במשקל דומה (קטל), כפי שכבר ראינו בראשית הספר. ♦ התלמידים יכלילו את שם הצבע של המושגים המופיעים בקבוצה. לדוגמה: תפוז, גזר, דלעת = כתום.	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
♦ יכתבו את הסיפור בקיצור ויבקרו אותו בעזרת דפי במשוב שבסוף הספר. ♦ כדאי להתייחס לתכונותיו של גדי – שובב, ג'ינג'י, משועמם – ולשוחח על תכונות בולטות שיש לילדים בכיתה. ♦ ידונו: מה עושים כשיש פנאי? ומה עשה גדי? ♦ ידונו בצבעים האהובים על כל אחד ובסיבות לכך, וכן בבחירתו של גדי בצבע הצהוב – מדוע בחר דווקא בו?	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
♦ התלמידים יופנו ליחידה הממוחשבת "הזנב הצהוב" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	הילד הרע / לאה גולדברג (עמ' 266)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. קידום ההבנה באשר לאוניברסליות של תופעת "הילד הרע" 2. עירור הזדהות עם השניות שבתוכנו 3. זיהוי האני הדובר, התנהגותו ומניעיה 4. הבנת העימות של הילד הדובר עם המבוגרים בסביבתו 5. בניית עולם טקסט אישי: התנסות בחוויות רגשיות ואסתטיות והבעת רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר 6. פיתוח ערנות ליסוד הריתמי בשיר והבנת תרומתו להבנת השיר (הצליל RA חוזר 17 פעמים). 1. הכרת לשון ציורית 2. הרחבת אוצר המילים
הקדמה	בטקסט זה יש התייחסות ל"ילד הרע" שבתוכנו. שירה של לאה גולדברג "הילד הרע" הולחן ואפשר להשמיעו טרם קריאתו בכיתה. בשיר שלפנינו מוצג ילד קטן הנמצא בקונפליקט כפול – עם עצמו ועם חברת המבוגרים, הדורשת ממנו להתנהג על פי נורמות שקבעה. לאורך כל השיר מיטלטל הילד בין היעדר היכולת למלא אחר התביעה החינוכית להתנהגות נאותה. מאחר שאינו עומד בדרישות, מדביקים לו תווית "ילד רע" והוא מנסה להתנער ממנה: "לך מפה, אני מבקש אותך, כי אני רוצה לגרש אותך". כדי להתמודד עם רגשי האשמה, הוא משליך אותם על דמות הילד הרע שבתוכו. רק בסוף השיר מבין הילד כי הילד הרע באישיותו הוא אכן חלק ממנו, ועם התבגרותו אולי ייעלם (גרון, 2011). השיר עוסק באי קבלת אחריות: "זה לא אני, זה הילד הרע שבי." על פי תפיסת העולם שבבסיס השיר יש באדם עצמו טוב ורע. המעשים הרעים נובעים מגישה האומרת שאין לאדם שליטה על החלק הרע שבו.
פעילויות טרום קריאה	♦ יש לעורר דיון על השניות – הילד הטוב והילד הרע "שוכנים" בכפיפה אחת: הייתכן? אפשר לדבר על ההתמודדות עם המבוגרים. ♦ יתארו מצב שבו המבוגרים אינם מבינים את הילד. ♦ יספרו על מצבים שבהם השתלט עליהם הילד הרע. כיצד הם מרגישים במצבים אלה?

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יבחינו בין הילד הרע ובין הילד הטוב בשיר: יסמנו בשיר בצבעים שונים מעשים רעים לעומת מעשים טובים. ◆ ישוו את מעשיו הטובים של הילד עם מעשיו הרעים. ◆ ידונו אם ייתכן שיש כוחות שונים המתרוצצים זה לצד זה או אולי אישיות אחת לאדם ויש לה פעולות רבות, פעמים טובות יותר פעמים טובות פחות, ועם זאת חייב אדם לשלוט על מעשיו. יש לתת דוגמאות של מעשים טובים ורעים מחיי היומיום של הילדים. ◆ ידונו בסוגיה של קבלת האחריות על מעשים רעים. תעלה לדיון האפשרות שלפעמים אנו טועים ויש לקחת אחריות ולהפיק לקחים: אי אפשר לזרוק אשמה על מישהו אחר או להסיר אחריות אישית. חשוב לעורר תלמידים לתת דוגמאות אישיות ממעשיהם. ◆ יסבירו מדוע המבוגרים מגיבים בכעס על מעשיו של הילד הרע, ובה בעת הילד חושב שהמבוגרים אינם מבינים אותו. ילדים ייתנו דוגמאות על מקרים שקרו להם ועל מעשים שעשו ושהתפרשו כמעשים רעים. מתי חשבו שהמבוגרים לא הבינו אותם? יש לעורר בכיתה דיון שינתח את התנהגותם השלילית. בשיר זה אין ניסיונות מצד המבוגרים לעזור כמו בשיר "פלאי פלאים" מאת קדיה מולודובסקי, אלא רק הטחות אשמה. אומרים לו: "פרא אדם", "ילד רע", "תתבייש". אין מצד המבוגרים ניסיון לנתב את ההתנהגות הרעה לדרך טובה ואין גם ניסיון לברר מה הרקע למעשה.	פעילויות במהלך הקריאה
עולמות שיח אפשריים ◆ התלמידים יעסקו בעולמות שיח אפשריים. ניתנת הזדמנות לפיתוח דמיון ולכתיבה עצמית. מה הם היו אומרים לגדי לו יכלו לדבר אליו? (עמ' 268) ◆ התלמידים יעלו תחושות ורגשות העולים בהם כאשר הם עושים מעשים רעים. האם הם מנערים מעליהם אחריות או מרגישים אחראים? התלמידים יביאו דוגמאות אישיות ("מספרים וכותבים", עמ' 269). בסיום הפעילויות מובא מדרש: מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך. המדרש נותן לנו כלים להתנהגות טובה יותר. על המורה לקרוא את המדרש, לבאר בעזרת התלמידים כל משפט ולדון: מדוע דברי הלל הם כל התורה כולה? למה הכוונה במילים "מה ששנוא עליך"? איך יכול משפט זה לעזור לנו להתנהג טוב יותר? יש לעודד את התלמידים להביא דוגמאות ממקרים שקרו להם או לחבריהם.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עשה טוב	כמשקל נגד למעשים הרעים המתוארים בשיר "הילד הרע" – מובאים טקסטים קצרים שכותרתם "עשה טוב". מטרתם להציג מצבים שונים שבהם ניתנת לנו ההזדמנות לעשות טוב: עזרה בבית, סיוע לנזקקים, מצוות ביקור חולים ועוד. יש לקרוא עם התלמידים את הטקסטים הקצרים, ל"גזור" מהם את המעשים הטובים ולשוחח: אילו מעשים טובים שמוזכרים בטקסטים גם הם עושים? אילו מעשים טובים אחרים הם עושים? מה עוד אפשר לעשות שלא נעשה עד היום? אפשר להניח בכיתה צנצנת שקופה למעשים טובים. בכל פעם שילד עושה מעשה טוב, יכניס גולה לתוך הצנצנת (הוא יכול לבחור: לספר על המעשה או לא לספר) אט-אט תראה כל הכיתה איך הצנצנת מתמלאת במעשים טובים.
-----------------------	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור-משל
הטקסט	מלחמת התיישים / שלמה אבס (עמ' 272)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום ההבנה ש"אין דבר טוב ואין שלום יוצאים מתוך מריבה" 1. הבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים בסיפור-משל 2. מתן ביטוי לדעות, למחשבות ולחויות 3. עירור הזדהות עם המסופר (קישור לעולמם של הילדים) הרחבת אוצר המילים
הקדמה	בסיפור-משל "מלחמת התיישים" ניטש ויכוח בין שני תיישים העומדים זה מול זה על גשר צר ואף אחד מהם אינו מוכן לוותר לחברו ולתת לו לעבור. הוויכוח בין התיישים מתפתח במהירות לצעקות, לאיומים ולמלחמה של ממש, שבסופה שני התיישים מפסידים ונופלים למים הגועשים. הלקח של המשל ברור: אף אחד לא מרוויח ממלחמה. כשיש עימות – יש לפתור אותו בדרכי שלום ולעתים צריך להתפשר.
פעילויות טרום קריאה	בשמות רבה נאמר: "אין דבר טוב ואין שלום יוצא מתוך מריבה". המורה יכתוב אמרה זאת על הלוח וידון עם התלמידים במשמעה. התלמידים יביאו דוגמאות לאמרה זו.

הצעות לפעילויות תוכן לאחר קריאה קולית של המשל התלמידים – ◆ ישוחחו על הבעיה שעמדה בפני התיישים. ◆ ישוחחו על הפתרון שמצאו התיישים. ◆ יביעו דעתם על פתרון זה. ◆ יציעו פתרונות יעילים יותר. הצעה לפעילות לשונית תתנהל שיחה סביב אוצר מילים בטקסט: למרגלות ההר, אחו, גועש, אָנַח / מנגחים.	פעילויות במהלך הקריאה
יתנהל דיון על הלקח שאפשר ללמוד מהמשל וייתנו דוגמאות מחיי היומיום לפתרון בעיות בדרכי שלום. מומלץ ליצור דגם בעקבות המשל – ”בֵּין שְׁנֵי הָהָרִים הָיָה עֵמֶק וּבֹו זֶרֶם נָהָר, וּמַעַל לְנָהָר הָיָה גֶשֶׁר.” אפשר ליצור הרים מעיסת נייר, לצייר ביניהם נהר ולבנות גשר מחומרים שונים. על הגשר אפשר להעמיד שני תיישים מפלסטיק ולהמחזיז בעזרתם את הסיפור. לאחר המשל מופיע שירה של יעל משאלי ”גיבור”. השיר מזמן דיון באיפוק ובוויתור המונעים מריבה. יש להורות לתלמידים לקרוא את השיר ולחשוב כיצד הוא קשור לסיפור ”שני תיישים” ומה אפשר ללמוד ממנו על חייהם שלהם.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
לו היה לי קרנף / נורית אלטוביה (עמ' 275)	הטקסט
1. העמקת התובנות באמצעות ההבחנה בין מציאות לדמיון בשיר 2. התנסות בחוויית אמפתיה והזדהות עם הדמות ועם עולמה הדמיוני 3. בניית עולם טקסט אישי: התנסות בחוויות רגשיות ואסתטיות וביטוי מחשבות ורגשות בהתייחסות לכתוב בשיר הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	אנו חוזרים כאן לעולמו הפנימי של הילד בשיר נפלא ההופך את הטיול היומיומי עם כלב למשהו לא מציאותי. השיר נחלק לשניים: באחד מוצג עולם של משאלות ורצונות, שבו הילד מבקש את הייחוד שלו באמצעות קרנף-מחמד, שהוא יצור מופלא באמת. בשני – עולם המציאות של ילדים רבים המחפשים כיצד למשוך תשומת לב בעזרת המצאת דמויות נחשקות. התלמידים יבחינו בין מציאות לדמיון ויזדהו עם עולמו הדמיוני של הילד.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו מה הם עושים כאשר ברצונם למשוך תשומת לב.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ ידונו במצבו החברתי של הילד. ♦ ידונו ביתרונות שהיו לילד "המחזיק בקרנף". ♦ יספרו כיצד חשו כלפי הילד שבשיר.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ מספרים וכותבים: כיצד נעזרים בדמיון כדי להיחלץ ממצבים קשים?

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	ידידי טַנְטֵן / מרים ילן-שטקליס (עמ' 277)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. חשיפה ליצירה לירית המאירה את עולמו הפנימי של הקורא (רגשות, מחשבות, מאוויים; הכרת "האני האחר") 2. הרחבת נושא הסוד ודיון בחבר דמיוני (לרוב הילדים יש חבר כזה; הבנת ההבדל בין הידיד הסודי לידידים אחרים) 3. פיתוח היכולת לגלות משמעויות מפורשות וסמויות 4. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים 5. הבנת המניעים ליצירתה של הדמות הדמיונית על ידי הדובר מפגש עם לשון השיר ומבנהו

הקדמה	נושא הסוד נמשך גם אל שיר ידוע זה, העוסק בחבר דמיוני. חבר דמיוני יכול להיות שותף למשחק, אמצעי להתמודדות עם מצבי לחץ וחרדה ודרך ביטוי לדחפים אסורים ולהתנהגויות כמו משיכה בזנב חתול. הילד יודע שלו ביצע אותן בעצמו, היה נענש. בשיר מתבטאת הקלה נפשית, המתרחשת בשל העברת האחריות למעשי הקונדס לידידו טינטן שהוא סודי וקטנטן. טנטן מסוגל להיות כמו שמשון הגיבור, שאינו פוחד בלילה בלי אור – בזמן שהילד פוחד גם פוחד. הידיד הזה הוא "האני האחר", שתפקידו לסייע לילד להתגבר על הקונפליקטים בין דחפיו הבלתי נשלטים ובין רצונו להפגין בגרות. בגיל חמש-שש הילד כבר יודע להבחין בין מציאות לדמיון. החבר הדמיוני אינו חדל להתקיים אבל לובש צורה התואמת את ציפיות המבוגרים התובעניים והבלתי רגישים. לדמיון חשיבות גדולה בעולמו של הילד בגיל הרך מכיוון שזו דרכו הטבעית ביותר להתוודע אל המציאות ולמצוא פתרון למצוקותיו הרגשיות. הילד מציין שהמבוגרים אינם יודעים מיהו ידידו, והוא סודי, והוא רק שלו (טקסט אינטרנטקסטואלי בנושא הסוד) (כהן, 1990).
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר. ♦ התלמידים ידונו בשם טנטן. מה מסתתר מאחוריו: מפלצת או בובה קטנה?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ ידונו מהו הסוד וכיצד יודעים שמדובר בחבר דמיוני. ♦ יספרו על חבר דמיוני סודי שלהם בעבר או בהווה.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו כיצד הם מתמודדים עם פחדים ועם חרטה על התנהגות קונדסית.

חיה דוידזאן

המקראה שלי ב

לבית הספר הממלכתי-דתי

תוכן, מבנה ולשון

מיועד לכיתה ב'

מדריך למורה

חלק שני

ייעוץ מדעי: פרופ' דורית רביד
עריכת לשון: שלומית ברנע

הוצאת יסוד

תוכן העניינים

חלק שני 155

הפעלות דידקטיות בנושאי התוכן הבאים:

שבת 155

אנחנו ובעלי החיים 164

על מנהיגים ועל מלכים 184

עונת האביב וחגי האביב 197

עונת הקיץ 231

נספחים

שני דגמים לשיעור מיטבי 235 ♦

על דפי המשוב 255 ♦

"תבחינים" 257 ♦

פריסה של הטקסטים והיצירות המופיעים בספר 269 ♦

חלק שני

נושא תוכן	שבת (עמ' 7)
	השבת היא אי של שלווה במערבולת העבודה, המאבק והמצוקה המאפיינים את חיי היום-יום שלנו בשאר ימות השבוע. במשך כ-25 שעות בשבוע העולם עומד מלכת, פשוטו כמשמעו: העסק סגור, המכונית נשארת בחניה, הטלפון חדל מלצלצל, הרדיו, הטלוויזיה והמחשב כבויים, והלחצים והדאגות של החיים החומריים נסוגים אל מאחורי מסך של שכחה. כשאנו עוצרים כל מעורבות יצירתית בעולם הפיזי, מבטנו מופנה פנימה – למשפחה ולחברים, לעצמיותנו הפנימית, לנשמתנו (מתוך אתר בית חב"ד). בשל חשיבותה של השבת בחרנו לפתוח את החלק השני דווקא בה ולשלב טקסטים הקשורים להכנות לשבת, לליל שבת וליום השבת. כל מסגרת חינוך בוחרת כיצד לציין את בואה של השבת: יש האופים חלות, יש השרים שירי שבת ויש המבקשים מהתלמידים לספר בסבב את פרשת השבוע, להכין יצירות הקשורות לפרשת השבוע ועוד. בטבלה זו נתייחס למקורות המשולבים בפרק זה בעמודים 9 ו-21. בטבלאות בהמשך נפרט רעיונות לפעילויות בעקבות טקסטים נוספים המופיעים בפרק זה.
עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	שבת (מידע, פסוקים, ברכות, תפילה, מן הגמרא) (עמ' 9, 21)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	הכרת המקורות לשבת
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ ידונו בציור של מוריץ אופנהיים המופיע בעמוד השער. ♦ ישערו מי הן הדמויות בציור. ♦ יתארו את הפעילות המתרחשת. ♦ יספרו על האווירה בבית לפני השבת, במהלכה ובצאתה, יספרו על הרגשתם כשהשבת מתקרבת וכשהשבת יוצאת, ישוחחו על חשיבותה של השבת. ♦ יכינו במחברת עברית עמוד שער לשבת, יעתיקו פסוקים מתאימים מן המקורות ויאירו איורים ההולמים את הנושא.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים יקראו את הטקסטים מן המקורות וישוחחו – – “ויברך אלוקים את יום השביעי...” מהו היום השביעי? מה קרה לפני היום השביעי? מה פירוש המילה שבת? ממה שבת אלוקים? – ברכת הדלקת נרות: כיצד מתבצעת הדלקת הנרות? מה האווירה בבית? לעתים גם הבנות מדליקות – האם יש בנות בכיתה המדליקות נרות? מה הרגשתן בעת ההדלקה? – תפילת “זכנו לגדל בנים...” – למי פונים? מה הבקשה? מתי נהוג לאומרה? מומלץ להפנות את הילדים אל אמותיהם ולשאול אותן על תפילה זו. מומלץ לשיר את השיר המולחן ולהשמיע אותו. – בשיר “כשאהיה גדולה” של אמונה אלון, המופיע בספר בהקשר זה, מסופר על הדלקת נרות מנקודת מבטה של ילדה קטנה שעדיין אינה מדליקה נרות והיא כבר רוצה לעשות זאת וללחוש ברכה ותפילה. קראו את השיר, שוחחו על דבריה של הילדה, שאלו אם מי מהתלמידים מזדהה עמה והפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד.
פעילויות לאחר הקריאה	התלמידים – ♦ ישירו שירי שבת. ♦ יעסקו בפעילות חברתית לקראת שבת.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	מהר מהר / רבקה אליצור (עמ' 10)
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות	1. בחינת השיר כמעורר הסתכלות על חיי הקורא הצעיר (על האווירה בביתו ברגעים שלפני כניסת השבת, על ההכנות לשבת) 2. התנסות מחדש בחוויות מוכרות (ההכנות לשבת והאווירה בבית לפני כניסת השבת) 3. הבחנה בקשר בין מבנה השיר (שורות קצרות) ובין האווירה הקדחתנית שבו 4. עמידה על הקשר בין ביטויי הזמן הרבים בשיר וריבוי סימני הקריאה ובין האווירה שבו 5. יצירת קשר אינטרטקסטואלי בין היצירה ובין האמרה מתלמוד בבלי (מי שטרח בערב שבת – יאכל בשבת) והטקסטים של אורי אורבך מתוך הספר “אולי בשבת יזרקו סוכריות”

הקדמה	השיר "מהר מהר" של רבקה אליצור מתאר את הרגעים האחרונים לפני כניסת השבת, כאשר המשפחה נמצאת בשיאן של ההכנות. השיר מביע את תחושת הלחץ והדחיפות להספיק לסיים את המטלות לפני שהשבת נכנסת. בביתים רבים שוררת אווירת מתח, ויש האומרים אף שדקות אלו, שמתאפיינות פעמים רבות בכעס ובעצבנות, באות בניגוד מוחלט לתחושת הרוגע והשלווה האופפת את הבית עם הדלקת הנרות. השיר בנוי משורות קצרות המסייעות לביטוי תחושת הזמן הקצר, ושזורים בו ביטויי זמן שונים כדוגמת "עוד מעט", "עוד רגע קט", "אין זמן", "אין פנאי".
פעילויות טרום קריאה	המורה ישוחח עם התלמידים על הרגעים האחרונים לפני כניסת השבת: ◆ איזו אווירה יש בבית – קדחתנית? מתוחה? רגועה? ◆ כיצד מרגישים בני הבית – עצבניים? שלווים? שמחים? ◆ מה הן הפעולות שעושים בבית לפני כניסת השבת? ◆ מה תפקידו של כל ילד לפני כניסת השבת?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן, מבנה ולשון קראו את השיר והדגישו את הקצב המהיר שבו שוחחו: ◆ איזו מילה חוזרת בשיר פעמים רבות? מה המשמעות של חזרה זו? ◆ מה ההרגשה שמעורר שיר זה? מה גורם להרגשה זו? (התייחסו לשורות הקצרות, לביטויי הזמן הרבים, לסימן הקריאה שמופיע פעמים רבות בשיר.) ◆ אילו מטלות שיש להספיק לפני שבת מתוארות בשיר? האם הילדים יוכלו להוסיף מטלות המוכרות להם מביתם? ◆ האם הילדים מזדהים עם השיר? האם מה שמתואר בו מוכר להם מביתם?
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ המורה יציג בפני התלמידים את האמרה "מי שטרח בערב שבת – יאכל בשבת" (תלמוד בבלי, עבודה זרה, ג' ע"א). יש לדון במשמעות אמרה זו ובקשר בינה לבין השיר. ◆ המורה יבקש מהתלמידים להציע דרכים להיכנס לשבת באווירה רגועה יותר: אם מניסיונם האישי ואם רעיונות יצירתיים אחרים. לדוגמה, אפשר להכין "לוח לקראת שבת" ובו מטלות, חלוקת תפקידים וזמנים. ייתכן שבעזרת לוח כזה יגיע כל אחד לשבת באווירה רגועה יותר. ◆ המורה יציע לתלמידים ליצור שיר בסגנון זה, המספר על האווירה בביתם כשהנה-הנה השבת נכנסת. השיר יכול לפתוח ולסגור באותן המילים: מהר! מהר! / מהר, אין פנאי! הנה שבת על המפתן!

בהמשך הספר מופיעים טקסטים קצרים מתוך ספרו של אורי אורבך "אולי בשבת יזרקו סוכריות" ובהם חוויות ההכנה לשבת. הטקסטים מחויכים, משעשעים, ובעיקר גורמים לתחושת הזדהות עם מצבים שרובנו חווים אותם: חיתוך נייר טואלט, סילוק ה"מוקצה", מקלחות לפני שבת ועוד. יש לעודד את התלמידים לספר על תחושותיהם בעקבות קריאת טקסטים אלה: האם הם מזדהים? האם הדבר מוכר להם מביתם? יש לחשוב על נושאים נוספים הקשורים להכנות לשבת ושאפשר לחבר עליהם טקסטים בסגנון זה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה) (המשך)
--	--

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
אגדה	הסוגה
יוסף מוקיר שבת (עמ' 14)	הטקסט
1. ביסוס ההכרה בחשיבותה של השבת 2. קידום הבנת הסיפור בעזרת מקדמי ארגון 1. העמקת התובנות באמצעות הבחנה בין מציאות לדמיון 2. העמקת התובנות באשר לעולמן הפנימי של הדמויות מנקודת המבט של המקורות היהודיים 1. הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית 2. הרחבת אוצר המילים והביטויים בהקשר של הטקסט הנקרא – כדי להבין את מניעיהן ועולמן הפנימי של הדמויות בסיפור 3. קידום ההבנה שלמילים מאותה משפחה יש אותיות משותפות	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
הסיפור על יוסף מוקיר שבת מבוסס על תלמוד בבלי, מסכת שבת דף קיט, עמוד א. הסיפור עוסק ביחסים בין עשיר לעני, בין מעסיק לעובד – על רקע חשיבותה של השבת. גם כאן הסיפור משלב דמיון ומציאות, והפתרון מגיע בדרך פלאית – סופו הטוב של החלש מגיע באמצעות נס. המסר העולה מן סיפור הוא חשיבותה של השבת והעזרה שמושיט הקדוש ברוך הוא למי שמכבד את השבת כמו יוסף. העיסוק בטקסט מן המקורות היהודיים מכוון לחיפוש אחר משמעויות נרחבות הקשורות לחיי היחיד והחברה מנקודת מבט של היהדות כפי שצוין בתכנית הלימודים תשס"ג (עמ' 19).	הקדמה
♦ יתנהל שיח על ההכנות לשבת ועל הפעולות שאנו עושים כדי לכבד את השבת.	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יקראו את הסיפור בקריאה קולית. ◆ ישוו את שתי הדמויות המרכזיות: תכונות רעות לעומת תכונות טובות, כפי שבאות לידי ביטוי באגדה (עמ' 16). ◆ יחפשו מילים המביעות עוני לעומת מילים המביעות עושר – חיזוק של אוצר המילים בהקשר של הטקסט הנקרא כדי להבין את מניעיהן ועולמן הפנימי של הדמויות בסיפור. ◆ יספרו על מסעה של האבן. ◆ ילמדו לארגן בתרשים זרימה את התוכן ולשאל שאלות מתאימות לרקע הסיפור, שמתאר את המשתתפים, את המקום ואת הזמן, ולהתרחשות שמביאה לרצף האירועים, הבעיה והפתרון (עמ' 19). ◆ יענו על השאלות בתרשים, שהוא סוג של טקסט אינטראקטיבי. הצעות לפעילויות לשוניות ◆ אוצר מילים: התלמידים יעסקו בפרשנות לביטויים כמו "כלכל את נפשו", "לחם צר ומים לחץ" ו"מעלות השחר עד צאת הכוכבים" (עמ' 18). ◆ משפחות מילים: התלמידים ישלימו משפטים במילים מאותה משפחה ביחידת קלז. באופן זה יפגשו אותיות שורש המשותפות למילים שונות הרלוונטיות לאירועי הטקסט. לדוגמה: יוסף <u>עבד</u> בפרך; האדומי <u>העבד</u> את יוסף בפרך (עמ' 18).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	◆ התלמידים יכתבו במחברת עברית תקציר לסיפור ויבדקו אותו בעזרת דפי המשוב המופיעים בסוף הספר.
פעילות בסביבה המתקשבת	התלמידים יופנו לפעילויות מתוקשבות בנושא שבת.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	שני המלאכים / מדרש אגדה (עמ' 23)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות	העמקת ההבנה של חשיבות הכנת הבית לשבת 1. היכרות עם לשון המדרש (לשון חכמים) 2. קידום היכולת לכתוב מדרש בלשון ימינו

הקדמה	המדרשים הם אוסף של דברי פרשנות על התורה, שנאמרו תחילה בעל פה ואחר כך הועלו על הכתב. יש מדרשי הלכה העוסקים בפרשנות להלכות שונות הכתובות בתורה ויש מדרשי אגדה הסובבים בעיקר סביב סיפורים ואנשים המוזכרים בתורה. מדרש האגדה "שני המלאכים" מספר על שני מלאכים המלווים את האדם בבואו לביתו מבית הכנסת בליל שבת – מלאך טוב ומלאך רע. אם הבית מוכן לקראת השבת – מלאך טוב מברך שיהי רצון שכך יהיה גם בשבת הבאה, ומלאך רע עונה אמן בעל כורחו. אם הבית אינו מוכן – מלאך רע מאחל שכך יהיה גם בשבת הבאה, ומלאך טוב עונה אמן בעל כורחו. על בסיס מדרש זה חובר הפיוט "שלום עליכם, מלאכי השרת". שפת המדרש עלולה להיות קשה לילדים בגיל הזה. עם זאת, בחרנו להביא את הכתוב כלשונו ולעבד אותו יחד עם התלמידים. תחילה מומלץ להקריא את המדרש כלשונו ולהמתין לתגובות התלמידים. חשוב לתת לגיטימציה לקושי בהבנת הטקסט. לאחר מכן, יש לקרוא שוב את הטקסט בהדרגה בעזרת הפעילויות שבספר הלימוד. בקריאה החוזרת יש לנסות לפענח יחד עם התלמידים מילים ומושגים (בעזרת ההקשר ובעזרת המבנה המורפולוגי של המילה), לדון במאזכרים ולהסביר כל משפט.
פעילויות טרום קריאה	המורה ישוחח עם התלמידים על המושג "מדרש אגדה", יבהיר אותו ויכין את התלמידים לכך ששפתו שונה במעט מהשפה שאנו רגילים אליה.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה יקריא את המדרש בשלמותו ויבדוק בעזרת שאלות מנחות מה הבינו התלמידים. המורה יעבור משפט-משפט, בעזרת הפעילויות שבספר הלימוד, והתלמידים יסבירו, בעזרתו של המורה, את משמעות המשפט. בסיום, יספרו התלמידים את תוכן המדרש במילים שלהם. יתנהל דיון: מה המדרש רוצה ללמדנו? כיצד נראָה בית שמלאך טוב מברך עליו? כיצד נראָה בית שמלאך רע מברך עליו? יש לקשר בין המדרש לשירה של רבקה אליצור "שלום לך אורחת" – מי יברך את הבית המתואר בשיר? מדוע? יש לקשר בין המדרש לפיוט "שלום עליכם" – הפיוט "שלום עליכם" נכתב בעקבות המדרש. בפיוט זה אנו שרים לאותם שני מלאכים המלווים את האדם בשובו מבית הכנסת.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	תיערך תערוכת תצלומים וציורים בכיתה. כותרת התערוכה: יהי רצון שכך יהיה גם בשבת הבאה. אפשר לצלם לפני השבת את הבית המוכן לקראת שבת, לצייר דוגמאות לשולחן ערוך / מיטה מוצעת / נרות דולקים, לחפש תמונות ותצלומים באינטרנט ועוד.
---	--

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	שלום לך אורחת / רבקה אליצור (עמ' 26)
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות	1. מתן ביטוי למחשבות ולדעות כלפי המסופר 2. יצירת זיקה רגשית בין תוכנו של השיר ובין חוויות אישיות מהבית 3. פיתוח חשיבה יצירתית (העלאת השערות באשר לרגשות המשוררת) 4. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו נושא (בואה של שבת)
הקדמה	בשיר "שלום לך אורחת" מורגשת אנחת הרווחה על ששבת המלכה הגיעה סוף סוף. בשיר פונה המשוררת אל השבת בכינוי אורחת, וכיאה לאורחת מכובדת הבית נקי ושטוף, מפה לבנה פרושה על השולחן ופרחים נקטפו. האורחת – שבת המלכה – מתקבלת בשמחה ובהדרת פנים. בחרנו להביא שיר זה לאחר המדרש על שני המלאכים כהדגמה לבית המתואר במדרש "ומוצא נר דלוק ושולחן ערוך ומטתו מוצעת" – בית שעליו מברך המלאך הטוב: יהי רצון שתהא לשבת אחרת, והמלאך הרע עונה אמן. שיר זה מתכתב גם עם השיר "מהר מהר" של רבקה אליצור. בשיר "מהר מהר" אנחנו רגע לפני השבת – זמננו דחוק ואנחנו ממהרים לסיים את המטלות הרבות; בשירנו זה אנחנו אחרי הדלקת נרות – נושמים לרווחה ומקבלים בשמחה ובנחת את פני האורחת.
פעילויות טרום קריאה	המורה ישוחח עם התלמידים על האווירה בבית עם כניסת השבת: ♦ איזו אווירה יש בבית – מתוחה? רגועה? ♦ כיצד מרגישים בני הבית – עצבניים? שלווים? שמחים? מתוחים?

אחד התלמידים יקרא את השיר. תתנהל שיחה בעקבות השיר: ◆ למי פונה המספר? ◆ כיצד מכונה השבת? ◆ איזו אווירה מתוארת בשיר? ◆ מה התחושות מתעוררות למקרא השיר? ◆ כיצד הבית מוכן לקראת השבת? ◆ יש להפגיש את התלמידים עם ביתם שלהם – האם הם מזדהים עם השיר? האם המתרחש בבית המתואר בשיר דומה למה שקורה בביתם? יש לקשר בין השיר לבין המדרש "שני מלאכים": איזה מלאך ידבר בראותו את הבית המתואר בשיר? כיצד יודעים זאת? יש להשוות בין שיר זה לשיר "מהר מהר": ◆ למי פונה המספר בכל אחד מהשירים? ◆ מה מתאר כל אחד מהשירים? ◆ איזו אווירה יש בכל אחד מהשירים? (מתוחה, נינוחה...) ◆ מה דומה בין שני השירים? (תיאור ההכנות לשבת...)	פעילויות במהלך הקריאה
◆ יש לשוחח עם התלמידים על משמעות הכינוי אורחת. כיצד מתכוננים בביתם לבואם של אורחים? במה זה דומה להכנות לקראת שבת המלכה? מה מרגישים כשבאים אורחים? כיצד יש להתייחס אליהם? ◆ יש לבקש מהתלמידים לצייר במחברת עברית שני ציורים: האחד בעקבות השיר "מהר מהר", והשני בעקבות השיר "שלום לך אורחת". ◆ לבחירת המורה: אפשר לחבר ריקוד שמדגים את השיר "מהר מהר" (ריקוד קצבי, סוער, לא מסודר) וריקוד המתאים לשיר "שלום לך אורחת" (רגוע, מחויך). אפשר לבחור מוזיקה שמתאימה לכל אחד מהשירים (מוזיקה קצבית לעומת נעימת ולס רגועה ושקטה).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח של המקורות היהודיים	עולם השיח
פיוט	הסוגה
שלום עליכם (עמ' 28)	הטקסט
1. מתן ביטוי לרגשות 2. יצירת זיקה רגשית בין תוכן הפיוט ובין חוויות אישיות (שירת הפיוט בבית)	מטרות ההוראה מטרות ספרותיות

הקדמה	"שלום עליכם, מלאכי השלום" הוא פיוט אנונימי מן המאה ה-17, המושר בכל עדות ישראל בליל שבת. לפני הקידוש, כשהמתפללים שבים לביתם, מברכים בני המשפחה את המלאכים בשלום ומבקשים מהם לברך את ביתם לשלום. לאחר שירת פיוט זה נוהגים לשיר את "אשת חיל". הפיוט מציין בחגיגות את מעבר התרחשויות השבת מהמרחב הכללי והציבורי (בית הכנסת) אל המרחב האישי, המשפחתי. הפיוט מושתת על מדרש ממסכת שבת (ק"ט ע"ב), המספר שבמעבר המרחבי-זמני הזה מלווים שני מלאכי שרת את האדם בצאתו מבית הכנסת לאחר תפילת ערבית של שבת עד ביתו, ומברכים אותו ואת יושבי הבית כאשר הכול מוכן בביתם לשבת. על פי האתר "הזמנה לפיוט" piyut.org.il
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישירו יחד עם המורה את הפיוט "שלום עליכם". מומלץ לשיר כמה פעמים בלחנים שונים. המורה יסביר לתלמידים את המושג פיוט ויספר שהפיוט המוכר "שלום עליכם" נכתב בעקבות מדרש האגדה שנלמד – "שני מלאכים".
פעילויות במהלך הקריאה	תתנהל שיחה: למי פונים בפיוט זה? מומלץ להעלות את מילות הפיוט על לוח דיגיטלי ולסמן בצבע כחול את המילים החוזרות בפיוט, ובצבע צהוב את המילים שמשתנות. לאחר מכן יתבוננו התלמידים על המילים שמשתנות: – כיצד מברך היהודי את המלאכים? – מה מבקש היהודי מהמלאכים? יש להסביר: "שלום עליכם" – ברכת שלום שנהוג לומר למי שנכנס לביתנו. "בואכם לשלום" – ברכה שאנו מברכים את המלאכים שיבואו לשלום. "ברכוני לשלום" – לאחר שבירכנו את המלאכים אנחנו מבקשים מהם שיברכו גם אותנו. "צאתכם לשלום" – אנו מברכים את המלאכים שצאתם מביתנו תהיה בשלום.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יספרו: מתי שרים בביתם פיוט זה? היכן זה קורה? (ליד שולחן האוכל, בסלון) כיצד הם מרגישים כשרים את הפיוט? (שמחה, חגיגות, התרגשות...)

נושא התוכן	אנחנו ובעלי החיים (עמ' 33)
	נושא תוכן זה עוסק בנושא אהוב על רבים מהילדים והמבוגרים כאחד: בעלי חיים. הדאגה לבעלי החיים והטיפול בהם הם מעשי חסד שאנו למדים עליהם מהתורה. כך לדוגמה כתוב: 'ונתת לבהמתך ואכלת ושבעת'. אדם מצווה לדאוג לבהמתו למאכל ורק לאחר מכן לאכול בעצמו. המורה – ◆ ישוחח עם התלמידים על יחסם לחיות ועל יחס התורה אליהן. ◆ יקרא את הציטוט המופיע בעמוד שער: "שניים שניים באו אל התיבה" וידון: מי הם השניים? לאיזו תיבה הגיעו? (בספר הלימוד יש פעילות העוסקת בתיבת נח. ראו פירוט בהמשך טבלה זו). ◆ יורה לתלמידים לצייר עמוד שער במחברת עברית לנושא תוכן זה, להעתיק את הציטוט, להוסיף ציטוט משלהם ולאיר איור מתאים.
עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	נח והמבול (מידע, פסוקים) (עמ' 34)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות	1. ביסוס הידע על תיבת נח 2. ביסוס ההבחנה בין עוף, בהמה ורמש 1. פיתוח חשיבה יצירתית 2. מתן ביטוי לדעות ולמחשבות
הקדמה	בספר תהילים נכתב: "טוב ה' לכל, ורחמי על כל מעשיו" (תהילים קמה, ט). דאגת ה' נתונה לא רק לאדם – ובמקרה דנן לנח הצדיק ולביתו – אלא גם לבעלי החיים (דעת מקרא, ספר בראשית פרשת נח). בחרנו לבחור את התורה כנקודת מוצא לפרק העוסק בבעלי החיים. כשהקדוש ברוך הוא זכר את נח הוא לא זכר רק אותו, אלא גם את החיה והבהמה אשר אֵתו. וכך זוגות־זוגות נכנסו החיות אל התיבה.
פעילויות טרום קריאה	המורה יציג את הנושא ויבדוק מה יודעים התלמידים על נח ועל התיבה. אפשר להציג תמונות של חיות שנכנסו לתיבה.

פעילויות במהלך הקריאה	המורה יקרא בקול את הקטע המקדים לפסוקים, ולאחר מכן את הפסוקים עצמם. המורה יעצור בסיומו של כל פסוק ויפרש בעזרת התלמידים את הנאמר בו. התלמידים – ♦ יעתיקו את הפסוקים שעניינם החיות שנכנסו אל התיבה. ♦ ימיינו את החיות לפי עוף, בהמה ורמש. ♦ יתאימו בין זכר לנקבה. ♦ יביעו דעה על עמדתם של מוריה ואיתי. ♦ ייצרו בעקבות הנושא.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	אפשר להכין מצגת תמונות של חיות שנכנסו אל התיבה. את התמונות יש למיין לפי עוף, בהמה ורמש ולהציג זכר ונקבה מכל סוג. מומלץ לקרוא לתלמידים את הסיפור "נח ובניו דואגים לחיות שבתיבה" מאת יוכבד סגל. הסיפור מופיע בספר "כה עשו חכמינו".
פינת הצילום שלי (עמ' 30)	התלמידים – ♦ יצלמו בעלי חיים אהובים. ♦ יספרו על סיבת הבחירה בהם, על תכונותיהם, על טיב הקשר ביניהם ועל הטיפול בהם. ♦ ישלחו את התצלומים לחברים. ♦ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־סיפור
הטקסט	דודי שמחה אוהב חיות / ע' הלל (עמ' 37)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות	1. עירור הזדהות עם ילדים שהוריהם מתנגדים לגידול חיית מחמד בבית 2. הכרת מבנה השיר־סיפור 3. הפקת הנאה מהיצירה ההומוריסטית 4. קידום ההבנה שהמצבים הקומיים נוצרים בשל הגזמותיו של הדוד 5. מתן ביטוי לרגשות ולתחושות שהשיר מעורר 6. הבנת מרכזיותם של החרוזה והקצב בשיר 7. יצירת מארג תרבותי־ספרותי באמצעות קשירת קשרים עם יצירה אחרת ("יוסי – ילד שלי מוצלח")
	1. הרחבת אוצר המילים 2. זיהוי קולות השמחה כמקדמי הבנת השיר

הקדמה	הדוד שמחה, המוכר לילדים מראשית השנה, חוזר אלינו ביצירה "דודי שמחה אוהב חיות", המזמנת מפגש עם סוגת הסיפור ההומוריסטי. הקוראים הצעירים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות, כגון אהבה לבעלי חיים והתמודדות עם התנגדות ההורים לגידול בעל חיים בבית. ההומור מאפשר פתיחות וביטוי עצמי של הילדים לצד גילוי המאפיינים המיוחדים של שיר-סיפור. השיר הסיפורי מזמן היכרות עם משתתפים רבים ועם תכונותיהם, מתאפיין במבנה של סיפור המשווה תגובות של ילד ומבוגר, וכתוב בחריזה היוצרת קצב המדביק את הקורא בעליזות. הסיפור מהווה חלק מתוך הספר "דודי שמחה".
פעילויות טרום קריאה	♦ יתנהל דיון בסלחנות האם כלפי גידול בעלי חיים בבית.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ מומלץ שהקריאה הראשונה תהיה קריאה קולית של המורה. ♦ התלמידים ישוו את בעלי החיים לפי תכונותיהם, ולפי מידת הטיפול שהם זקוקים לו. הדגים, למשל, אינם משמיעים קול, והטיפול בהם קל יחסית. הסייח, לעומת זאת, משמיע קולות רמים ודורש טיפול רב. לכן האם מתנגדת להכנסתו הביתה (עמ' 44). ♦ כל בעל חיים מעורר התרגשות רבה עם קבלתו. התלמידים יביעו את הקולות הנשמעים בתגובה לכל קבלה של בעל חיים (עמ' 45). ♦ התלמידים יסמנו את תגובותיה של האם ואת רגשותיה המשתנים עם כל בעל חיים חדש שהדוד שמחה מביא.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ כדאי להאזין לשיר "יוסי – ילד שלי מוצלח" ולערוך השוואה עם הסיפור שלפנינו. בשתי היצירות מופיעה תגובה זהה של האם – סלחנות וקבלה, למרות שמעשיו של הילד אינם מוצאים חן בעיניה. ♦ התלמידים יספרו על בעלי חיים שהם מגדלים, על הטיפול בהם, על הרגשות כלפיהם, על התייחסות ההורים ועוד. רצוי לעודד אותם להביא לכיתה תצלומים.
פינת הצילום שלי (עמ' 45)	התלמידים – ♦ יצלמו בעלי חיים אהובים. ♦ יספרו על סיבת הבחירה בהם, על תכונותיהם, על טיב הקשר ביניהם ועל הטיפול בהם. ♦ ישלחו את התצלומים לחברים. ♦ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו.

ממדף הספרים		עבודה עם הספריה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי	
הסוגה	שיר־סיפור	
הטקסט	דודי שמחה / ע' הלל (עמ' 43)	
מטרות ההוראה	מטרות ספרותיות	1. יצירת הזדהות עם המסופר – באמצעות קישור לחוויות אישיות – משפחתיות 2. מתן ביטוי לדעות 3. פיתוח חשיבה יצירתית (ניבוי, העלאת השערות)
הקדמה		"דודי שמחה" הוא ספר משמח. גיבורו הוא שמחה, איש־ילד מבולבל ומרושל, אהוב מאוד על כל סובביו ובעיקר על אחיינו המספר. הסיפורים המחורזים כתובים ברוח שפתו של ילד והם בעלי אופי קליל. בחירת המילים, המצלול והחלוקה לשורות מכתיבים את הקצב ואת ההפסקות. בספר הלימוד נפגשו התלמידים עם שני שירי־סיפור מתוך הספר: "כשהדוד שמחה שר" ו"דודי שמחה אוהב חיות". הם נחשפו לטקסטים השובבים של ע' הלל, לסגנון האישי שמנהל מעין שיחה עם הקורא, לקצב של החריזה, ובעיקר להומור הרב. מומלץ לנצל את הדיון בספר לעיסוק בסופר ע' הלל (עומר הלל) וביצירות נוספות שכתב: "למה לובשת הזברה פיז'מה?", "מעשה בחתוליים", "יוסי – ילד שלי מוצלח" ובאחרות.
פעילויות טרום קריאה	פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)	מאחר שהתלמידים נחשפו לשתי יצירות מתוך הספר הם כבר מכירים את דמותו של דוד שמחה. יש לעודד את התלמידים לנסות לנבא אילו מעשים מבולבלים נוספים יסופרו בספר. הם יכולים לעשות זאת במילים או בציור. מומלץ להראות את איוריה של שלומית צרפתי כדי לתמוך בתהליך הניבוי.
פעילויות במהלך הקריאה	פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)	♦ אפיינו את דמותו של דוד שמחה: מבולבל, טוב לב, שמח... ♦ דונו בשמו: מדוע בחר ע' הלל לקרוא לו דווקא שמחה? ♦ אפיינו את דמותו של המספר. ♦ דונו בקשר בין דוד שמחה והמספר. ♦ הציגו בפני הכיתה איורים מתוך הספר ושוחחו על הטקסטים המאירים. ♦ הקריאו אחד מהסיפורים ובקשו מהתלמידים להמחזו תוך כדי ההקראה (תוכלו להשתמש באביזרים כגון כובעו האופייני של הדוד שמחה).

נהלו דיון: מה דעתכם על הקשר בין הדוד שמחה למספר? האם גם לכם יש קשר כזה עם בן משפחה? ספרו על כך. האם הדוד שמחה יכול להיות דוד אִמְתִּי? וכן: מה דעתכם על ספר זה? למי תמליצו לקרוא אותו? מדוע? לו הייתם ספרנים בספרייה – תחת איזה נושא הייתם שמים ספר זה?	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ◆ יצלמו בעלי חיים אהובים. ◆ יספרו על סיבת הבחירה בהם, על תכונותיהם, על טיב הקשר ביניהם ועל הטיפול בהם. ◆ ישלחו את התצלומים לחברים. ◆ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו.	פינת הצילום שלי (עמ' 45)

ממדף הספרים	עבודה עם הספרייה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	מעשה בצב, כלב ושני ילדים... / רבקה מגן (עמ' 46)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות	ביסוס מקומו של ערך אנושי-חברתי: חמלה כלפי הזולת וכלפי סבלם של בעלי חיים 1. מתן ביטוי לדעות ולרגשות כלפי המסופר 2. יצירת הזדהות עם רגשות הדמויות 3. פיתוח חשיבה יצירתית (העמדת עצמי במקום אחת הדמויות) 4. הרחבת משמעות הטקסט בעזרת בחינה של יחסי הגומלין בין הטקסט לאירורים
הקדמה	הסיפור מספר על הילדים גיא ונאור, שמוצאים צב בגן השעשועים. הם משחקים אתו וצובעים את שריונו כדי שכולם ידעו שהוא שלהם. לגן השעשועים מגיע ילד עם כדור. הילדים רוצים לשחק בכדור, ולכן הופכים את הצב האומלל כדי שלא יברח. את הצב מחלץ פוקסי הכלב. הסיפור תורם ליצירת אמפתיה ורגישות לסבל בעלי החיים בפרט, ולכל יצור חי ונושם בכלל.

פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)	כפי שמתואר בספר הלימוד מומלץ לנסות לנבא במה יעסוק הספר בעזרת כריכת הספר, איורים מתוכו וקטע מתוך הסיפור. התלמידים יקראו המלצה שכתב תלמיד כיתה ב' על הספר ויביעו דעתם אם המלצה זו גורמת להם לרצות לקרוא את הספר או לא ומדוע.
פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)	◆ המורה ישאל מי המשתתפים בסיפור ויכתוב את שמותיהם על הלוח. ◆ התלמידים יצינו את המאפיינים של כל דמות. ◆ התלמידים ידונו ברגשותיהן של הדמויות וברגשות שלהם עצמם בנקודות שונות במהלך הסיפור (עצב, בושה, צער, חמלה, כעס...). ◆ התלמידים ישחזרו את מהלך הסיפור, יתייחסו למעשים של כל דמות ודמות ויביעו דעתם על מעשים אלו. ◆ התלמידים ייתנו דעתם על האיורים וידונו בתרומתם להבנת הטקסט.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	יש לנהל דיון שעיקרו חמלה כלפי הזולת ויחסינו אל בעלי החיים: לו הייתי במקום אחת הדמויות, כיצד הייתי מגיב? מדוע חשוב להגיב כך? יש לעודד את התלמידים לספר על מעשי חמלה וחסד כלפי חיות או כלפי אנשים שזקוקים לכך. אפשר לדון גם במעשים שהצטערתי עליהם ומה עשיתי בעקבות זאת. מומלץ להציע לתלמידים להמחזיז את הסיפור או חלקים ממנו בתנועה, בציור, בצילום, בעלילון או בנגינה.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	משל
הטקסט	האריה והעכבר / אזופוס (עמ' 79)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	1. קידום ההבנה שהשונים – שווים בהיבטים מסוימים 2. הכרה בכוחו של דו־שיח לפוגג חוסר אמון וליישר את ההדורים 1. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי 2. הפגשת הילד עם בעיות ושאלות המעסיקות אותו כגון קנאה ותחרות 3. הפנמת מסר על היכולת הגנוזה בכל אחד – הפנמה המסייעת בעיצוב תכונותיו ומאוויו של הקורא הצעיר 4. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולהבעת עמדה 1. הרחבת אוצר הביטויים 2. פיתוח השפה באמצעות רכישת מילים והיפוכן

הקדמה	כבר ראינו שהמשל הוא חלק מסוגת הסיפור העממי, שאחרות מתת־סוגותיה הן החידה, האגדה, המעשייה ושיר הערש. משלי אזופוס מעובדים לילדים ומשמשים כלי להעברת מסרים חינוכיים כאחד האמצעים לעיצוב תכונותיו ומאוויו של הילד. הדמויות במשלים הן מעולמו הקרוב של הילד והאינטראקציה בין הדמויות דומה לאינטראקציות בחיי היומיום בסביבה המוכרת לילד: יחסי אהבה, קנאה, תחרות וכדומה. תוך כדי קריאת משלים והאזנה להם הילד לומד על תהליכים פנימיים המתרחשים בו. במשל הנוכחי שלפנינו – בעלי חיים המייצגים מצבים מנוגדים: עכבר כלוא ואריה חופשי, אריה כלוא ועכבר חופשי. יש לפתח דיון על שונים שבעניינים מסוימים הם גם שווים. כל אחד יכול לנסות כוחו בפתרון בעיות.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ידונו על מקרים שבהם דו־שיח הביא להשלמה ולפשרה בין חברים שהיה ביניהם חוסר אמון או סכסוך.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את המשל בקריאה קולית. ♦ ילמדו שבעלי חיים הם חד־ממדיים ומייצגים תכונות או תופעות. הם מאופיינים בסטראוטיפים: גדול וחזק מול קטן וחלש. ♦ בעלי החיים משולים לבני אדם יסווגו את התכונות לסוג האדם. ♦ ילמדו שהנמשל מציע פתרון, שהמסר גלוי וברור והלקח נלמד. גם קטן יכול להציל גדול וחזק. ♦ יסבירו את הקשר בין הניב "השיב טובה תחת טובה" ובין המשל. ♦ יארגנו את התוכן בתרשים זרימה. הצעות לפעילויות לשוניות אוצר מילים התלמידים – ♦ יפרשו ביטויים מן הסיפור: "מתחנן על נפשו" ו"משיב טובה תחת טובה". ♦ יזהו בסיפור מילים והיפוכן. הסיפור בנוי ממילים מנוגדות: חזק מול חלש, קטן מול גדול וכדומה. ידוע כיום שרכישת מילים והיפוכן היא תהליך למידה חשוב בשפה.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו על מקרים בכיתה שבהם תלמידים חלשים המשמשים מושא ללעג, מגלים את כוחם ואת יעילותם. ♦ מומלץ לבדוק את הסיפור בעזרת דף המשוב לשיח דבור. כמו כן גמי ותולי מדגימים התבוננות רפלקטיבית על הרלוונטיות של השיח הדבור שלהם (עמ' 48 בספר) (ראו חוקי גרייס בעמ' 255 במד"ל).
פעילות בסביבה המתקשבת	♦ התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "האריה והעכבר".

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	הכלבה שהלכה לאיבוד / חיה דוידזון (עמ' 51)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום הבנת הסיפור בעזרת מקדם ארגון (תרשים זרימה) עירור הזדהות עם צער על היעלמות בעל חיים 1. קידום המיומנות של שחזור סיפור 2. הכרת מאפיינים לשוניים של סוגת הסיפור
הקדמה	הקוראים הצעירים יכולים למצוא כאן נקודות רבות להזדהות, כגון דאגה לבעלי חיים שהולכים לאיבוד, ובה בעת לגלות את המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח של הספרות. התלמידים יפגשו סוג של נרטיב השייך ל"סיפור חיפוש" (quest). החברות, עינב והכלבה, מוצגות על הרגליהן היומיומיים. ההרגלים משתבשים כאשר הכלבה לא באה כהרגלה להעיר את עינב. כך מופר הסדר בסיפור ומתחיל החיפוש עד לפתרון. עינב, מחפשת אותה מתחת לארגז, מתחת למיטה ובין השיחים. לשמחתה מתגלה הכלבה לאחר ההמלטה.
פעילויות טרום קריאה	♦ יתנהל דיון על תחושות ורגשות כאשר בעל חיים הולך לאיבוד.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור. ♦ ישוחחו על מבנה הסיפור, על האירועים ועל התפנית שחלה עם היעלמות הכלבה. ♦ יכתבו משפטים לתמונות המוצגות ברצף הסיפור. ♦ יבינו בעזרת שאלות המנחות את הרקע בסיפור, הזמן, המקום, המשתתפים, ההתרחשויות המרכזיות, ההסתבכות, הניסיונות לפתור את הבעיה והפתרון. ♦ יענו על השאלות הקשורות להרגלים של עינב ושל הכלבה. ♦ רצוי לעורר את תשומת לב התלמידים לרגע שבו מתרחשת התפנית בסיפור. השימוש במילים פתאום ולהפתעתה מאפיין את מבנה נקודת השיא בנרטיב (עמ' 55). הצעות לפעילויות לשוניות (עמ' 58–60) ♦ התלמידים ילמדו על מאפיינים לשוניים המייחדים את סוג השיח הספרותי, לדוגמה: שימוש רב בפעלים המניעים את העלילה. כתוב בסיפור – יוצאות, מטיילות, משחקות, קוטפות, מקפצות, שרות ועוד. בתשובות על השאלה "כיצד פתרה עינב את הבעיה?" יש שימוש בצורות שמעה עינב, חיפשה עינב. ♦ כמו כן מופיעות המילים לפתע ופתאום הבונות את התפנית בסיפור. ♦ התלמידים יזהו את לשון הסיפור בהקשר לגיבורים ויִתְּרְגְּלוּ במשחקים של זכר/נקבה מאחר ששתי גיבורות הסיפור הן במין נקבה (עמ' 58).
פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	♦ התלמידים יאתרו את התארים המתארים את גיבורי הסיפור (הכלבה היפהפייה והקטנטנה) ויסמנו בצבעים שונים, לפי המקרא הנתון, את סוגי התואר: גודל, צורה וכדומה כדי לאפיין את הכלבה שנעלמה ואת תכונותיה של הילדה המחפשת אחריה (עמ' 59). ♦ בסיפור מופיעים צמדי מילים. לדוגמה: פְּרוֹת יער. התלמידים יזהו את צמדי המילים בסיפור ויתרגלו מבני הסמיכות מוכרים כמו בית ספר, קופת חולים (עמ' 60).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יכתבו את הסיפור במחברת עברית ויבדקו אותו בעזרת דפי המשוב. ♦ יספרו על קשר חברי עם בעל חיים.
פעילות בסביבה המתקשבת	התלמידים יופנו ליחידה "הכלבה שהלכה איבוד" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	גורי כלבים / מתוך "טוב לדעת" (עמ' 61)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	הרחבת הידע על צרכיו של גור מרגע ההמלטה הכרת לשון שיח המידע ואוצר המילים האופייני לו
הקדמה	מטרתו העיקרית של טקסט מידעי היא להגדיר, להסביר, להרחיב משמעויות של מונחים ומושגים, תופעות ותהליכים על העולם (תה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג). הטקסט רלוונטי לנושא התוכן בסיפור על "הכלבה שהלכה לאיבוד". כדאי לשוחח עם התלמידים על החוויה של גידול גור. הטקסט כתוב במבנה של פתיחה המציגה את הנושא, הרחבה ופירוט הנושא וסיכום. הקוראים בטקסט המידע הזה מתמודדים עם אוצר מילים מורכב ובו מושגים מתחום התוכן כגון משפחת הטורפים ומחלקת היונקים . חשוב לציין שהמאפיינים שצוינו משותפים לבעלי חיים. עוד על טקסט מידע, על מטרותיו ועל מאפייניו הלשוניים אפשר לקרוא בתה"ל (עמ' 24, 25, 26).
פעילויות טרום קריאה	♦ יורחב הידע בנושא באמצעות מנוע החיפוש גוגל: יקלידו משפחת הטורפים מחלקת היונקים . ♦ התלמידים ילמדו מה מאפיין את משפחת היונקים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) – התלמידים ♦ יקראו את הטקסט קריאה דמומה. ♦ יסמנו בצבע את החלקים בטקסט לפי ההוראות: פתיחה, פירוט וסיכום (עמ' 62). ♦ יקראו את העובדות הפותחות את הטקסט ויענו על השאלה. ♦ יסמנו את שלושת משפטי הפירוט המבהירים את המידע שנכתב בפתיחה על מאפייני גורי היונקים, ויכתבו את הפרטים על טיפול האם בגוריה.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	– התלמידים ♦ ישוו בין גידול גור כלבים ובין גידול תינוק – כסיכום לנושא במה דומים גורי הכלבים לתינוקות ובמה שונים? ♦ יפנו למידע על מוצאו של הכלב ויקראו באתר "סנונית" את הטקסט שכתב רפי קישון "מדוע הכלב הוא ידידו של האדם". המידע מרחיב את הידע של הילדים ומעניין מאוד. אפשר לתאר בכיתה את דרכי הביות של הכלב (עמ' 63).

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	בילי / נורית זרחי (עמ' 64)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. עירור הזדהות עם מי שחווה אבדן 2. קידום היכולת לזהות רגשות בטקסט 3. העמקת התובנות של הקורא הצעיר על עולמו שלו באמצעות ביטוי רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר בשיר מפגש עם לשון השיר ומבנהו
הקדמה	הכלב, חברו הטוב ביותר של הילד, משמש מסגרת לשיר של נורית זרחי, העוסק באבדן ומתאר רגשות קשים המתלווים לחוויה טראומתית. הילד מתמודד עם מצוקה ומתאר קשר מיוחד לכלב. ספרות הילדים מנסה באמצעות בעלי החיים להתגבר על נושאים שיש לגביהם טאבו (קוגמן, 2007). השימוש בבעלי חיים נפוץ בספרות הילדים כאמצעי ליצירת אמפתיה והזדהות. כמו כן מוצגים פערם בין עולם המבוגרים לעולם הילדים – בין האם לבנה – באשר לקשר עם בעלי חיים.
הקדמה (המשך)	השיר בא להאיר עולם פנימי: רגשות ומחשבות הקשורים באבדן החבר הטוב והמבין. הוא מזמן הזדהות עם חוויה אישית־רגשית: הקורא הופך לשותף פעיל וממשיך לברוא אותה בהתאם לרקע האישי שלו. השיר מאפשר לגיטימציה ופורקן: "להלביש במילים התרחשויות רגשיות עמוקות" (רות, 1977).
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו על מקרים שבהם איבדו בעלי חיים שאהבו, ויעלו רגשות של צער ופרידה מבעלי חיים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר בקריאה קולית. ♦ יזהו משפטים המביעים עצב. ♦ יזהו את הפערים בין דברי האם ובין מחשבותיו של הילד על בילי. ♦ יציעו כיצד לנחם את הילד האבל.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ◆ ישוחחו עם חברים על אבדן של חית מחמד (עמ' 66). "משוחחים על חוויות אישיות ועל רגשות שניעורו בזמן הקריאה" (ת"ל לחינוך לשוני, תשס"ג, עמ' 58). את הסיפורים אפשר לכתוב במחשב ולהעריך את הכתוב בעזרת דף המשוב (עמ' 223). ◆ יכתבו סיפורים ויציעו הצעות כיצד לשמור על בעלי החיים כדי להימנע מחויית אבדן (עמ' 66). ◆ התלמידים יתנסו בכתיבה השייכת לסוגת העלילון – מחשבות העולות בראשו של הכלב. המחשבות ישקפו את ההיבט הרגשי הכרוך בחוויה מכוננת של הליכה לאיבוד. התרגיל נועד לפיתוח דמיון ויזמה וייכתב בגוף ראשון (עמ' 67). ◆ ישחקו במשחק "פתקים בכובע" (עמ' 65). ◆ ילמדו את סוגת המודעה העוסקת באבידות (עמ' 68).
---	--

סוגות נוספות	
עולם השיח	עולם השיח של התקשורת הבין-אישית
הסוגה	הוראות למשחק
הטקסט	פתקים בכובע (עמ' 65)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	התיידדות עם קריאת הוראות הכרת מאפיין של לשון הוראות: פתיחה בפועל, פעמים רבות בלשון ציווי.
	הוראות משחק הן טקסט שילדים פוגשים בעיקר בבית, מתקשים לקרוא בדרך כלל ומגלים חוסר סבלנות. זו ההזדמנות להתיידד עם תת-הסוגה. עמידה בכללי משחק היא תוצאה של קריאת הוראות המציגות הסבר. אלה פונות אל נמען משוער במטרה להפעילו (תה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג). טקסט למטרות הפעלה כתוב ברצף של הוראות המנחות לסדר פעולות (משחק, הפעלת מכשיר, הכנת אוכל וכדומה). כל הוראה ברצף פותחת בפועל, פעמים רבות בלשון ציווי.
פעילויות טרום קריאה	◆ התלמידים יֵשבו במעגל על הרצפה כדי ליצור אווירת משחק.

הוראות למשחק ♦ כתבו על פתק את שמו של ידידכם הטוב (ילד או בעל חיים). ♦ הכניסו את הפתקים לכובע. ♦ שלפו פתק מן הכובע. ♦ נחשו – על סמך היכרות עם הילד ועם ידידו – מי כתב את הפתק.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ אם התשובה נכונה, יספר הילד שזוהה מי ידיד האמת שלו ומדוע.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח של התקשורת הבין־אישית ושל תקשורת ההמונים	עולם השיח
מודעה (עמ' 68)	הסוגה
הקניית כללים לכתובת מודעה ובה פרטי אבידה קידום יכולת ההבחנה בין משלבי שפה במודעות השונות	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
נושא האבידה נמשך כאן בסוגת שיח שונה מזו שבה הופיע קודם לכן. סוגת המודעה שייכת לעולם השיח של התקשורת הבין־אישית ושל תקשורת ההמונים. התלמידים יביאו מודעות לכיתה ויגלו מודעות שונות בעיצובים שונים, התומכים במודעה הכתובה. על התלמידים להבין שהטקסט חייב להיות מפורט ביותר מאחר שהנמען אינו מכיר את האבידה ועליו לדעת במה מדובר (רמת המקושרות תלויה בקשר שבין המוען ובין הנמען). על הכותב למסור במודעה את כל המידע הדרוש לאיתור האבידה.	הקדמה
התלמידים – ♦ יצלמו מודעות על אבידות או יביאו לכיתה מודעות כאלה. ♦ יספרו: היכן מצאו את המודעות? אילו אבידות מוזכרות בהן? כיצד כתובות המודעות (במחשב, בכתב יד)? האם מופיעים במודעה כל פרטי האבידה (האם יודעים למי להתקשר, למשל)?	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ ילמדו מה הם הפרטים ההכרחיים שיש לכתוב במודעה על אבידה. לצורך זה מוצעים "פיגומים" להכנת המודעה והאיור ובהם סדרת שאלות (עמ' 68). ♦ יסמנו בצבע אחד את מה שנכתב על המראָה, ואת יתר המידע יצבעו בצבעים אחרים. ♦ יקראו את המודעות וישלימו את הפרטים החסרים בהן, כדי שהנמען יקבל את מרב המידע. כמו כן יבחינו התלמידים במשלבי השפה של המודעות השונות (שפה יומיומית או כתיבה פורמלית-רשמית בלשון גבוהה).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יבחרו ציור המתאר דבר מה שאבד (יוכלו לצייר בעצמם) ויכתבו מודעה מתאימה. את המודעה יתלו על לוח מודעות בבית הספר או בכיתה. ♦ את המודעה על מאפייניה אפשר לבדוק בעזרת ה"תבחינים" למודעה.
ספרים בהקשר	ספריית הכיתה (עמ' 70) התלמידים יעסקו בפעילות אינטרטקסטואלית (עמ' 70) – יצירת קשרים בין יצירות בנושא התוכן והרחבת משמעותה של היצירה באמצעות הספרים המומלצים לקריאה, העוסקים בכלבים שהולכים לאיבוד ("לסי חוזרת הביתה", "איה פלוטו", "בייגלה"). חשוב שכל הספרים יהיו בכיתה וכל תלמיד יקרא אותם לקראת המשימה. אפשר לכוון את המשימה בקריאת הבוקר או לבקש לקרוא בבית ולפתח את הנושא בכיתה. כל הספרים עוסקים ברצון של הדמות הראשית לשנות, לברוח, לחפש – אולי יחול שינוי. רצוי להרחיב את הדיבור עם התלמידים על תחושות ורגשות של חוסר שביעות רצון, של בריחה ממצאות קיימת, של כעסים, של שינוי שאולי יביא פריחה. חשוב לחתור להבנה "שאדם מחזיק בעצמו את הגה חייו [...] חובתנו התמידית היא להשתנות, להתחדש ולשמוח. אם לא נעשה זאת, נהפוך קשים" (גֶּתָה). בהזדמנות זו אפשר ללמוד על דמותה של לאה גולדברג מחִפְּרַת "איה פלוטו" ולבנות לה דיוקן אישי על פי דגם (מודל) אישיות: שנת לידתה, שנת מותה, מקום לידתה, חינוכה ולימודיה, מעשיה, מצבה המשפחתי ועוד. ♦ כמו כן אפשר להוסיף ולהרחיב את המידע הנפלא ששלחה אליי חברתי. מסופר בו על יצירת הספר "איה פלוטו". זו הזדמנות לפתח שיחה על יצירת ספרים ועל המתרחש מאחורי הקלעים: למי נכתבו? מדוע נכתבו? כיצד נכתבו? מה מטרתם?

ספרים בהקשר (המשך)

לפניכם שני פרטים מעניינים על הספר "איה פלוטו".

א. על כריכת הספר כתוב: "החרוזים: לאה גולדברג".

מדוע בחרה לאה גולדברג לציין את שמה כך?

ב. בעמוד השער, מעל שמו של הספר, מופיעה הקדשה מסתורית: "לאסנת".

מה משמעותה?

לידיעתכם:

א. בכל ספריה של לאה גולדברג מופיע שמה בלי תוספת; זו הפעם היחידה שמצורף לשמה הסבר כלשהו.

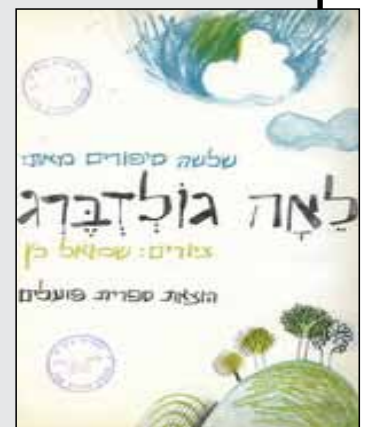
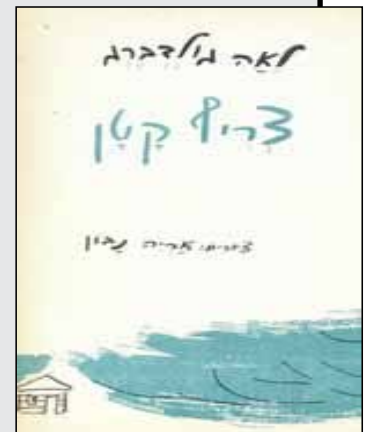
ב. אין זה מקובל למקם הקדשה מעל שם הספר בעמוד השער. המקום מיועד בדרך כלל לציון שמו של המחבר.

מתברר שאסנת היא בתו של המאייר ולפנינו נפרש תהליך כתיבת הספר – סיפור מעניין ביותר...

אסנת, התינוקת מקיבוץ מגידו, נולדה בשנת 1955. אביה ארי רון, חבר הקיבוץ וצייר מוכשר ביותר, רצה לשעשע את התינוקת החמודה וצייר לה את פלוטו, כלב המשפחה. אסנת אהבה את הציור מאוד. היא הביטה בפלוטו שוב ושוב, קשור לאחד העצים במשק, ולידו קערת אוכל ועצם. האב הגאה ראה כמה בתו אוהבת את הציור והכין לה עוד ציור. הפעם רץ הכלבלב בחדווה בשבילי הקיבוץ. אך אסנת לא הסתפקה בציורים וביקשה שיספרו לה את הסיפור על פלוטו. "מדוע הוא קשור? לאן הוא רץ?" דינה, אמה של אסנת, התנדבה לחבר עבורה את סיפורו של הכלב, וכך התווספו ציור לציור, עלילה לעלילה.

לימים, כאשר הדפים הפכו לספר קטן, פנו חבריו של ארי והפצירו בו לשתף גם את שאר ילדי הקיבוץ בסיפורו של הכלב. הציורים מוסגרו ונתלו בחדר האוכל של קיבוץ מגידו, ובמשך כמה שבועות עברו ילדי המשק והביטו בהרפתקאותיו של פלוטו ברחבי המשק.

השמועה על הצלחתה של התערוכה הגיעה לאוזני חברים במחלקת החינוך של התנועה הקיבוצית, ואלה ניסו לשכנע את המאייר לקיים תערוכה נודדת בין כל ילדי הקיבוצים, אך הוא סירב. מי מהם הציע להפוך את הסיפור לספר אמתי, ותוך זמן קצר נוצר הקשר עם "ספרית פועלים".

בוקר אחד, בראשית שנת 1957, יצא ארי רון, חבר קיבוץ מגידו, בדרכו לתל אביב העיר הגדולה, לבוש בבגדיו החגיגיים, לפגוש את לאה גולדברג. נטלה המשוררת את דפי הציורים ואת הטקסט הנלווה, וקראה שוב ושוב על הרפתקאותיו של הכלב פלוטו מקיבוץ מגידו, מקום שבו לא ביקרה מעולם. כעבור כמה דקות, הרימה את ראשה וקבעה כי הסיפור נהדר ומקסים. אבל, המשיכה, ילדים אינם אוהבים סיפורים בפרוזה. ילדים זקוקים לחרוזים. ארי הסביר לה כי הסיפור נכתב כסיפור לפני השינה לבתו הפעוטה, ואין שום אפשרות שדינה רעייתו מסוגלת להפוך את הסיפור לשיר בחרוזים. "אם לא איכפת לכם", אמרה לאה גולדברג, "אני אכתוב את החרוזים." כך סוכם. לפני לכתו השאיר ארי את ציוריו ואת הסיפור שכתבה דינה. הוא צירף לסיפור הקדשה לבתו הקטנה אסנת. בהקדשה סיפר לה כיצד הופך הסיפור הקטן שסיפרו לה לפני השינה לְסֵפֶר שכל ילדי ישראל יוכלו לקרוא בו.

כעבור ימים אחדים הגיעה מעטפה לביתם ובה מכתב מלאה גולדברג, וכתב היד של הספר **איה פלוטו**

לפניכם המכתב בכתב ידה של לאה גולדברג:

9.2.57		
ארי שלום רב לך,		
סלח לי שלא עניתי תיכף. לא הייתי בקו הבריאות. לספר שלך [ואני שמחה מאד שיופע במהרה!] יש להוסיף עמוד שער.		
פלוטו	איה	
צייר:	ארי	רון
חריזה: לאה גולדברג		
אשר להקדשה. בפרנציפ אינני מתנגדת. אבל ההקדשה אינטימית בנוסח זה מעט יתר על המידה. אבקשך לכתוב רק "לאסנת". על ידי מלה אחת זו אתה עושה חסד גם אתי ומרשה לי להשתתף בהקדשה לבתך, מה שינעם לי מאד.		
הייתי רוצה מאד להגיע אליכם ולראות את הגברת הצעירה וכן את דינה. אלא שביתנים אין מצב בריאותי מרשה לי קפיצות יתרות.		
על כל פנים מקוה אני שאגיע אליכם באחד הימים.		
והרבה	ברכות	לדינה.
	שלך	בידידות,
לאה גולדברג.		

9.2.57

ארי שלום רב לך,

סלח לי שלא עניתי תיכף. לא הייתי בקו הבריאות. לספר שלך [ואני שמחה מאד שיופע במהרה!] יש להוסיף עמוד שער.

פלוטו

צייר: ארי רון

חריזה: לאה גולדברג

אשר להקדשה. בפרנציפ אינני מתנגדת. אבל ההקדשה אינטימית בנוסח זה מעט יתר על המידה. אבקשך לכתוב רק "**לאסנת**". על ידי מלה אחת זו אתה עושה חסד גם אתי ומרשה לי להשתתף בהקדשה לבתך, מה שינעם לי מאד.

הייתי רוצה מאד להגיע אליכם ולראות את הגברת הצעירה וכן את דינה. אלא שביתנים אין מצב בריאותי מרשה לי קפיצות יתרות.

על כל פנים מקוה אני שאגיע אליכם באחד הימים.

והרבה ברכות לדינה.

שלך בידידות,

לאה גולדברג.

עולם השיח	עולם השיח של תקשורת ההמונים
הסוגה	פרסומת
הטקסט	דרושים הורים מאמצים (עמ' 71)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	עיסוק בנושא האבידה בסוגה נוספת הנגזרת מן התוכן 1. הכרת המאפיינים הלשוניים של הפרסומת 2. הבנת תפקידם של המאפיינים הלשוניים בהשגת מטרות הפרסומת
הקדמה	"מטרתה של הפרסומת לשכנע את הנמען לעשות דבר מה או לחשוב בדרך מסוימת. יש פנייה לרגשותיו, למחשבותיו ולרצונותיו של הקורא. אופנות: דבורה, כתובה ואורקולית" (תה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג, עמ' 36). בפרסומת שלפנינו יש ניסיון לשכנע אנשים לאמץ כלבים חסרי בית.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יביאו פרסומות שצילמו במקורות שונים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הפרסומות. ♦ ידונו במבנה ובלשון. הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים – ♦ יכתבו בפרסומת מילות שכנוע המוצעות במחסן (עמ' 71). ♦ יסמנו מילות שכנוע.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ המורה יציג בעזרת ה"תבחינים" את המאפיינים של הפרסומת. ♦ התלמידים יבדקו אם המאפיינים מופיעים בפרסומת שכתבו.

השבת אבידה (עמ' 72)	נושא התוכן
עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
השבת אבידה / מיריק שניר (עמ' 72)	הטקסט
הכרת מקורות שעניינם השבת אבידה 1. עירור הזדהות עם המתרחש בעולמם של הילדים 2. קידום היכולת להתבונן בתופעה מזוויות ראייה שונות (נושא האבידות מהיבטים שונים) 3. חשיפה למאפייני כתיבה של שירה מודרנית קידום ערנות ללשון יחיד וללשון רבים כרלוונטים להיבט הרגשי של הכתיבה	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
השיר בנוי לפי הגישה של שירה מודרנית האומרת שאפשר לפרוץ את המוסכמות שהיו קיימות ביחס לכתיבת שירה. אין תבנית אחידה ואין בתים במבנה סדור. המבנה חופשי ולמשפטים אורך משתנה. השפה היא שפת הדיבור. מבנה זה מאפשר להביא אל הקורא שיר העוסק בחיי היומיום. הרגשות בשיר אינם מוחצנים. השיר נפלא ומשלב היסטוריה עכשווית, רכושנות וגם תופעות אנושיות כמו שליטה עצמית, (איבוד עשתונות, אבדן הסבלנות) ושכיחות האבידות. הסיומת נפלאה גם היא: היא משייכת את המוצאים למקיימי מצווה, ואת המקבלים – למשיבי תודה.	הקדמה
התלמידים – ♦ יספרו על חפצים מוחשיים שאיבדו (קלמר, עיפרון, כדור). ♦ יספרו על אבידותיהם שערכן רגשי: תצלומים שעלו באש וחברים (אולי גם מעבר דירה הוא מעין אבידה).	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ ימינו בטבלה בת שלוש עמודות חפצים שאיבדו. בעמודה הימנית יכתבו שמות החפצים. בראש שתי העמודות האחרות: היכן נמצאו וכיצד נמצאו.	פעילויות במהלך הקריאה

♦ ידונו במצוות השבת אבידה וייתנו דוגמאות מעשיות מחייהם: יספרו כיצד הרגישו כשעזרו בחיפושם וזכו להיות המוצאים או העוזרים של המחפשים. ♦ יכתבו מתי איבדו משהו שאינו שֶׁוּה כסף. לדוגמה: איבדו עשתונות, סבלנות, תיאבון, חבר. ♦ יספרו על כך בכיתה או יקראו מה שכתבו. ♦ התלמידים יספרו על אֲבִדוֹת בעזרת מדרש תמונה ובעזרת שאלות מנחות: מה קרה? היכן קרה? מהו האירוע המרכזי? מה הן ההצעות לפתרון? הצעות לפעילויות לשוניות ♦ יחיד ורבים: האבידות בשיר מתוארות תמיד בלשון רבים משום שהן תופעות מכלילות. בהקשר זה התלמידים יזהו את השמות הכתובים בלשון רבים ויהפכו אותם ללשון יחיד – מה שיסייע להם להתחבר לאבידה הפרטית שלהם (עמ' 73).	פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
מספרים סיפורים על אבידות (עמ' 74) התלמידים – ♦ יכתבו סיפור על פי התמונות ובעזרת השאלות. ♦ יחברו שאלות מתאימות לתמונה השנייה. ♦ יבחרו בנושא הקשור באבידות כגון "הלכתי לאיבוד", "אבדה לי הכיפה", ויכתבו סיפור במחברת עברית. ♦ יקראו בספר דברים על מצוות השבת אבידה וישלימו טקסט המסכם את הלכות השבת אבידה (עמ' 75).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
סיפור עם אתיופי	הסוגה
הרמאי (עמ' 76)	הטקסט
1. קידום ההבנה שאיבוד חפצים ובעלי חיים הוא תופעה כלל אנושית 2. קידום הבנת הסיפור באמצעות מקדם ארגון (תרשים זרימה) ביטוי מחשבות ועמדות באשר למסופר ושיתוף אחרים הכרת לשון הסיפור	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות בתחום העיסוק בשפה

הקדמה	הסיפור העממי, תת־סוגה של הסיפור, עוסק בתופעה כלל אנושית. כפי שכבר הוסבר בהקשרים אחרים בספר, סיפור העם הוא סוג של סיפור קצר, המתאר התרחשות המתאימה לכל תקופה ולכל מקום. לרוב הוא סיפור אנונימי שסופר בעל פה והועבר מדור לדור. כשהתפתחה השפה הכתובה, נאספו הסיפורים ונכתבו בקבצים שונים. בסיפור העממי יש בדרך כלל מפגש בין טוב לרע, בין חכם לטיפש, בין עשיר לעני – ושופט צדק. הסיפור העממי מציג מוסר השכל ומטרתו "לחנך" את הקוראים (ריבלין 1990). במקרה שלפנינו יפגשו התלמידים את המושג משפט צדק וידונו בחשיבותה של השבת אבידה.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו על מצבים שבהם מצאו משהו. האם השיבו את המציאה לבעליה?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות מבנה ותוכן (גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור קריאה דמומה. ♦ יבינו את התמה של האבידה, הצדק והרמאות. ♦ ידונו בהחלטת המלך השופט: האם היא צודקת? ♦ יענו על השאלות לארגון הסיפור וישחזרו אותו במחברת (עמ' 80). ♦ ישחקו במשחק תפקידים המשקף את נקודות מבטן של הדמויות מהסיפור העממי: המלך, הסוחר והמוצא הישר. ♦ ידונו בקבוצות בהתנהגות הדמויות ובלקח הנלמד מהסיפור. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ ימלאו את המשימות: שיוך תארים לכל משתתף והשלמת טקסט חסר (קלוז) (עמ' 78).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יפגשו דוגמאות מהעיתונות. למשל: מובטל שמצא כסף רב והשיבו לבעליו או ילדים שמצאו חפצים בעלי ערך והשיבו אותם לבעליהם.

נושא התוכן	על מנהיגים ועל מלכים (עמ' 81)
	נושא זה מעגן את הפרט בתוך החברה שבה הוא חי. הפרק עוסק בדמותם של מנהיגים מהשורה הראשונה השייכים לעם היהודי כמו משה רבנו ודוד המלך. כן מוזכרים בו גם מנהיגים שלא כדאי ללמוד מהם כמו אבימלך (עליו נכתב משל יותם). התלמידים עוסקים בתכונות של מנהיגים ולומדים מתכונות אלו על עצמם. המשך הפרק נסוב סביב מלכים המוזכרים בספרות כמו המלך צב־צב והמלך מבגדי המלך החדשים. על המורה – ◆ לשוחח עם התלמידים על מנהיגים ומלכים שהם מכירים. ◆ לחשוב יחד עם התלמידים מדוע חשוב ללמוד על מנהיגים בעם ישראל. מדוע לימוד זה רלוונטי לתלמידים? ◆ לבצע סיעור מוחין של תכונות שצריך להיות למנהיג. יש לשמור סיעור מוחין זה ולחזור אליו במהלך הלימוד כאשר כל מנהיג יוסיף תכונות לרשימה זו ◆ לבקש מהתלמידים להכין עמוד שער במחברת עברית ובו שם נושא התוכן ואיור מתאים. התלמידים יחפשו במרשתת ציטוטים שיכולים להתאים לפרק זה ויכתבו אותם בעמוד השער שיכינו.
עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	אגדת חז"ל
הטקסט	משה הרועה / רבקה אליצור (עמ' 82)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	עמידה על התכונות הנדרשות ממנהיג עמידה על חלק מתכונותיו של משה רבנו הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית
הקדמה	אגדת חז"ל שלפנינו באה להרחיב את הנאמר על משה רבנו בספר שמות פרק ג' ולהפנות זרקור לתכונת הרחמים שבו. משה רבנו רחום ומבין את הגדי הקטן המסמל את עם ישראל. הוא לא עוזב אותו עד ששב בבטחה לחיק אמו. תכונה זו חיונית למנהיג שצריך להוביל את העם.
פעילויות טרום קריאה	◆ המורה ישוחח עם התלמידים על דמותו של משה רבנו ועל תכונותיו. ◆ המורה ידון במשמעות המושג רועה.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את אגדת חז"ל, המרחיבה את הידע של התלמיד על משה המנהיג: כיצד נבחר משה ומדוע? ♦ ילמדו על המבחן שהקדוש ברוך מעמיד בו את משה. ♦ יקראו פסוקים המספרים על משה רבנו ויכתבו ליד כל פסוק איזו תכונה ניתן ללמוד ממנו על משה המנהיג. הצעות לפעילות לשונית ♦ התלמידים ישוו בין לשון ימינו ללשון אגדות חז"ל. לדוגמה: בשפת הדיבור – "אולי יפול הגדי"; בשפת האגדה – "שמא יפול הגדי" (עמ' 85). ♦ התלמידים ידונו במילה מנהיג ובקשר שלה למילה נהג.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יקבלו תצלומים של מנהיגים בישראל ושל נושאי תפקידים בכירים מסביבתם הקרובה. ♦ יכתבו את שמותיהם וירחיבו מעט על ייחודם (עמ' 86). ♦ ידונו בתכונותיהם של מנהיגים שהם מכירים.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	הזית (עמ' 88)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	הרחבת הידע על הזית 1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי מדע
הקדמה	בעולם השיח העיוני שואלים שאלות על העולם שסביבנו ומחפשים עליהן תשובות. טקסט המידע שלפנינו נותן תשובות על שאלות שעניינן מאפיינים משותפים – שאלות שאפשר לשאול על הצומח. הטקסט הובא כדי להרחיב את הידע על הזית לפני קריאת הסיפור "העצים שבקשו להמליך עליהם מלך".
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו מה ידוע להם על הזית. האם ראו עצי זית? היכן? כיצד הם נראים? מהו הפרי ומה טעמו? ועוד.

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את טקסט המידע קריאה דמומה. ♦ יענו על השאלות באמצעות סימון השורה שהתשובה כתובה בה, שעניינה שייכות משפחתית, זמן פריחה, מראה העלים ואורך חייו של העץ. ♦ יסבירו מהו קטיף זיתים, יסכמו את שימושיו של הזית וישלימו על פי הטקסט את הידוע להם על הסוגים השונים של הזית (עמ' 90). הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יסבירו את המילה כסוף.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יעלו השערות מדוע הפך עלה של זית לסמל של שלום (עמ' 90).

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע
הטקסט	התאנה (עמ' 91)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	הרחבת הידע על התאנה בהקשר לסיפור "העצים שביקשו להמליך עליהם מלך"
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יספרו מה ידוע להם על התאנה: כיצד היא נראית? מהו פרייה ומה טעמו? היכן מוזכרת התאנה בתנ"ך? ♦ יש להזכיר לתלמידים שגם הזית וגם התאנה הם מפרות שבעת המינים שבהם השתבחה (התברכה) ארץ ישראל.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יקראו את הטקסט בקריאה דמומה. ♦ יסמנו את התשובות בצבעים שונים (עמ' 92). ♦ יתאימו בין שם הפרי לשמה של פעולת הקטיף. ♦ יאמרו אם הטקסט עונה על שאלות נתונות.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים ישוו בין הטקסט על הזית ובין הטקסט על התאנה ויראו איזה סוג מידע מוסרים שני הטקסטים.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	משל
הטקסט	העצים שביקשו להמליך עליהם מלך / דבורה עומר (עמ' 93)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	קידום הבנת הטקסט באמצעות זיהוי קשרים סיבתיים - למידה על תופעות חברתיות בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל מדבר על העולם המציאותי - מתן ביטוי לדעות ולמחשבות על המסופר - פיתוח חשיבה יצירתית (העמדת עצמי במקום אנשי שכם) - הרחבת משמעותו של המשל באמצעות יצירת קשרים אינטרטקסטואליים (עם משל יותם ועם טקסטים מידעיים על הזית ועל התאנה) ובאמצעות קישור למנהיגות. - הבנת מקומם של הפעלים במשל: פעלים בעבר מקדמים את העלילה. - רכישת ידע על שימוש נכון בשם המספר - רכישת ידע על אחד המאפיינים של השפה הכתובה – הקדמת הפועל לשם העצם
הקדמה	המשל מספר על עצים שחיפשו להם מלך. הם פונים תחילה לעצים שמראם יפה ופריים טעים – הזית, התאנה והגפן, אך אלו מסרבים להפסיק לתת תוצרת ו"ללכת לנוע על העצים". בלית ברירה הם מגיעים לאטד הקוצני, אך בורחים ממנו לאחר שהוא קורא להם לבוא לחסות בצלו ומאיים עליהם שישרוף את ארזי הלבנון, אם יסרבו לעשות זאת. המשל מבוסס על משל יותם המופיע בתנ"ך בספר שופטים פרק ט'. יותם, בנו של גדעון השופט אינו חושב שאחיו אבימלך ראוי להיות מלך. הוא משווה אותו לאטד שיום יבוא ו"תצא אש מאבִּימֶלֶךְ, וְתֹאכַל אֶת־בְּעָלֵי שָׁכֶם וְאֶת־בֵּית מְלֹא". דבורה עומר משלבת בעיבודה זה פסוקים רבים ממשל יותם שבתנ"ך.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישוחחו על מלכים מסוגים שונים בקרב בני אדם ובקרב החיות.

פעילויות במהלך הקריאה

הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי)
התלמידים –

- ◆ יקראו את הסיפור בקריאה קולית.
- ◆ יכתבו משפטים עיקריים לתמונות המוצגות ברצף (עמ' 96–97).
- ◆ יארגנו את תרשימים הזרימה על פי קשרי סיבה ותוצאה (עמ' 98).
- ◆ יעלו ידע רלוונטי קודם על הזית והתאנה (בעקבות הטקסטים המידעיים שקראו) ויוסיפו מידע על התאנה מתוך המשל.
- ◆ יעלו מידע על האטד מתוך המשל (עמ' 99).
- ◆ יביעו דעה על התנהגותם של הגפן, התאנה והזית ועל התנהגותו של האטד.

- ◆ יביעו דעה על תגובתם של העצים לדברי האטד.
- ◆ ילמדו את הנמשל למשל זה ויכירו את המקור מספר שופטים (עמ' 100).

כפעילות העשרה מומלץ להרחיב את ההשוואה בין המסופר במשל על הזית והתאנה לבין טקסט המידע על הזית וטקסט המידע על התאנה: האם המידע תואם? האם במשל נלמד מידע חדש או שהמידע חוזר על עצמו?

הצעות לפעילויות לשוניות

הפעילויות הלשוניות נובעות ישירות מן המשל המכיל פעלים בעבר ובעתיד.

התלמידים –

- ◆ ימיינו בטבלה פעלים המופיעים בסיפור: לפעלים בעבר ולפעלים בעתיד.
- ◆ יגלו באיזה זמן כתובים רוב הפעלים לאורך הסיפור.
- ◆ ילמדו על ההבדל בין השפה הדבורה ובין השפה הכתובה. בשפת הסיפור הפועל עשוי לבוא לפני הנושא, ובשפת הדיבור הנושא מופיע לפני הפועל.
- ◆ ילמדו את שם המספר ואת התאמתו לשם העצם.
- ◆ חשוב להציג בכיתה את טבלת שמות המספרים בזכר ובנקבה מאחת עד עשר. שם המספר נחשב לאחד השדות הבעייתיים ברכישת האוריינות הלשונית וכדאי להתחיל ללמד אותו כבר בכיתה ב', בהקשר המזמן אותו.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	מומלץ להקריא את המשל כפי שכתוב בתנ"ך בספר שופטים פרק ט'. התלמידים – ♦ יספרו את המשל ברצף וישחזרו אותו במחברת עברית בעזרת התרשים. ♦ יבדקו את הסיפור בעזרת דף המשוב (עמ' 222). ♦ ישוחחו עם המורה על מנהיגות, על חשיבות המנהיג, על תכונות הנדרשות למנהיג ועל אכזבות ממנהיג. ♦ יקראו מן המקורות על תכונותיו של מנהיג שכן ראוי ללמוד ממנו: דוד המלך (עמ' 104). בפעילות שבספר הלימוד נדרשים התלמידים ללמוד מהפסוקים על חלק מתכונותיו של דוד המלך. תכונות אלו באות בניגוד גמור לתכונותיו של האטד (אבימלך). יש לשוחח על תכונותיו של דוד ועל תכונות נוספות שמכירים התלמידים וכן לרפרר לתכונותיו של מנהיג גדול עליו נלמד בתחילת הפרק: משה רבנו (ראו טבלאות: משה הרועה, דוד המלך).
---	---

עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	דוד המלך (מידע, פסוקים) (עמ' 104)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	זימון חשיבה על תכונותיו של מנהיג ראוי
הקדמה	אחרי שהתלמידים קראו את הטקסט "העצים שבקשו להמליך עליהם מלך" ופגשו את האטד (אבימלך) שהוא דוגמה לא מוצלחת למלך הם נחשפים לפסוקים על המלך דוד, המלך הבולט והנערץ ביותר לעם ישראל. דוד המלך ידוע כחכם, כאמיץ לב וכבעל מרץ רב אשר לא נבעת מפני כישלונות ומפלות. דוד היה בעל סבלנות רבה וחתר אל מטרותיו בשקט ומתוך ראייה לטווח ארוך. איש מלא רגשות היה דוד ומעל לכול – ירא אלוקים בעל אמונה חזקה. כן מכונה דוד "נעים זמירות ישראל" – מיטיב נגן ופייטן גדול. אלו חלק מתכונותיו של מי שמלך ארבעים שנה על ישראל, מהן שבע שנים ושישה חודשים בחברון ושלושים שנה בירושלים (על פי אנציקלופדיה מקראית, חלק ב).

המורה – ◆ יבקש מהתלמידים לצייר את דוד המלך ולכתוב תכונה אחת שידוע להם כי המלך דוד ניחן בה. ◆ יציג את עבודות התלמידים ויצור בעזרתן פסיפס תכונות המאפיינות את דמותו של דוד המלך.	פעילויות טרום קריאה
המורה – ◆ יקרא את הפסוקים ואת ההסבר לכל אחד מהם. ◆ יבקש מהתלמידים לומר על איזו תכונה כל פסוק מעיד. ◆ ידון בכך ויבקש מהתלמידים להסביר מדוע בחרו בכל תכונה. ◆ יבדוק אם התכונות מופיעות בפסיפס שנוצר קודם לכן. אם אינן מופיעות, יוסיף תכונות לפסיפס. ◆ ישוחח עם התלמידים – מה אפשר ללמוד מתכונותיו של דוד המלך? אילו תכונות ירצו לנסות לאמץ?	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים – ◆ יתחלקו לקבוצות וידונו בתכונותיהם של מנהיגים. ◆ יסקרו מלכים באגדות שקראו (עמ' 105).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
המלך צב־צב / ד"ר זוס (עמ' 106) עברית: לאה גולדברג	הטקסט
1. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים 2. פיתוח היכולת לגלות משמעויות מפורשות וסמויות (ביצירה זו – המפורשות כולן בעולם הדמיון; הסמויות – בעולם המציאות) 3. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לצבים (האנשה) 4. קידום ההבנה באשר ליכולתו של הפרט – הקטן החלש – לחולל שינוי בחברה 1. הבנת תפקיד התארים כמוסיפים מידע על הדמויות ועל הסיבות לפעילותן 2. קידום יכולת ההבחנה בקולות בסיפור	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	זהו שיר-סיפור הבנוי כמעשייה. היצירה פותחת באווירה שלווה ומתרחשת בארץ לא ידועה, בראשה מלך לא מסוים, תאב שלטון (גולדברג, 1978). מתקיים דו-שיח בין המלך ובין הצב מק ויש חזרות רבות על המקום ועל גבולות הממלכה של הצב. יש מוטיבים על טבעיים (צבים מדברים, צבים מולכים, ארץ דמיונית: לא־פה־הי), וכמובן יש עימות בין שתי הדמויות המרכזיות. השיר-סיפור מתווה את דרכו של מלך מגלומן שסופו ליפול הודות לצב קטן ואמיץ אחד, המצליח לעורר את המרד ולנצח. לשיר מסר חינוכי על יכולתו של הפרט לחולל שינוי בחברה. תאוות השלטון של המלך צב־צב אינה יודעת שובעה: בתחילת שלטונו הוא יושב על תשעה צבים, אך במהרה מגיע מספרם למאה ואח"כ לאלף שבע מאות ושניים. בסופו של דבר מצליח נתין אחד להחזיר את המצב לקדמותו, והסיפור שב לשלוותו ההתחלתית. התלמידים ייווכחו בכוחו של הפרט הקטן למרוד ולדרוש את צדקתו.
פעילויות טרום קריאה	♦ אפשר לעורר דיון על המחאה החברתית שהתעוררה בארץ: "העם דורש צדק חברתי". מהו צדק חברתי בישראל של ימינו?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יבחינו בין הגיבורים השונים ובשאיפותיהם. ♦ יבינו את חשיבות החופש. ♦ יבינו את תפקידו של הצב מק – הובלת המרד (עמ' 109).
פעילויות במהלך הקריאה (המשך)	הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים – ♦ יתאימו בין מילים המבטאות יחסי כוחות (עמ' 110). ♦ ישלימו את תקציר הסיפור בתארים (ייעזרו במחסן התארים). התארים המופיעים בטקסט מוסיפים מידע רב על הדמויות ועל הסיבות לפעילותן (עמ' 111).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יכתבו את תולדות המגדל עד להתמוטטותו. ♦ יציגו בכיתה את תולדות המגדל בכל דרך שיבחרו: בעלילון, בציור במגדל שבנוי כאקורדיון מאונך וכדומה.

עולם השיח	עולם השיח העיוני ועולם השיח של תקשורת ההמונים
הסוגה	טקסט מידע: ריאיון (עמ' 112)
הטקסט	שבים לסופר היוצר
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות בתחום העיסוק בשפה	1. הכרת היוצר ומה שעומד מאחורי כתיבת היצירה 2. הכרת סוגת הריאיון התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות: תפקידי הנמען והמוען
הקדמה	הריאיון הוא שיחה בין עיתונאי לבין מרואיין, שעיקרה שאלות שמפנה העיתונאי למרואיין. מטרת הריאיון לקבל מידע בנושא מסוים לשם הצגתו לציבור, ובפרט כדי להציג את דעותיו של המרואיין. לעתים משתתפים בריאיון יותר מאשר מראיין אחד. הריאיון הוא אחד הכלים הנפוצים המשמשים את אמצעי התקשורת: עיתונים, רדיו, טלוויזיה (לפעמים בשידור חי ולפעמים בשידור לאחר עריכה). טכניקות הריאיון: מפגש פנים מול פנים, שיחת טלפון, התכתבות בדואר אלקטרוני, ריאיון בטלוויזיה (ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית). באמצעות הריאיון יכירו התלמידים את היוצר ויבינו מה עומד מאחורי כתיבתו.
פעילויות טרום קריאה	♦ הילדים יספרו על ספרים של אפרים סידון שבחרו לקרוא. ♦ הילדים יקימו בכיתה פינה ובה יוצגו הספרים האהובים. ♦ תלמידים שלא קראו ספרים מסוימים, יוכלו לעיין בכריכות הספרים ולעלעל בהם.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים יקראו את הריאיון הקצר, המורכב משאלות אישיות ומשאלות הנוגעות ביצירות הנלמדות (עמ' 112–113). ♦ התלמידים יחברו שאלות שמסקרנות אותם (על סידון ועל יצירותיו). ♦ הריאיון יתקיים במפגש עם היוצר או באמצעי תקשורת שהמורה ייצור, כגון שיח אינטרנטי והתכתבות. ♦ התלמידים ילמדו מה הן השאלות ששואלים בריאיון.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יראיינו חברים בכיתה על ספר שקראו מסדרת הספרים שבפינת סידון.

עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח הספרותי
הסוגה	1. טקסט מידע (תקציר); 2. סיפור
הטקסט	1. תקציר הספר "עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור" (עמ' 114) 2. עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור
מטרות ההוראה	א. מטרות ספרותיות 1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטרטקסטואליים (הקשר: יצירות שנכתבו או עובדו בידי אותו יוצר – אפרים סידון) ב. מטרות העיסוק בשפה 1. העשרת אוצר המילים 2. הכרת צירופי לשון גבוהים 3. הפקת הנאה ממשחקי מילים המעשירים את מילונו של הילד ואת הידע הדקדוקי שלו
הקדמה	אפרים סידון כתב ספרי ילדים רבים העוסקים בנושא מלכים ונתינים ובנושאים חברתיים העוסקים ב שווים ובשונים . עיסוקו בנושאים חברתיים התאים לפרק, ולכן שולב כאן ברוח אינטרטקסטואלית.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יביאו את הספר לכיתה ויקראו את התקציר. ♦ ידונו על כוחו של הפרט הקטן למרוד ולדרוש את צדקתו. יש לחשוב יחד על יחסי מנהיגים ואזרחים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור. ♦ יאתרו את הפקודות שהיטיבו עם העם ואת הפקודות שהִרְעו לעם. ♦ יחשבו: מה שבר את העם ומדוע מאסו במלך? ♦ יסדרו את המשפטים על פי רצף התרחשותם בסיפור (יכתבו מספרים) (עמ' 115). ♦ ידונו בצורך במנהיג.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ ישוו את הסיפורים "המלך צב־צב" ו"עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור" לפי קריטריונים. חשוב להבין מדוע פרץ המרד בשני המקרים, מי המנצח ומה סופו של כל מלך (עמ' 118). ♦ יצלמו או יסרקו איורים של המרד ויכתבו בבלוני דיבור דברים שנאמרים, ובעננות מחשבה – את מחשבות המשתתפים.

♦ יביימו את המרד. ♦ ההשוואה מייצרת טקסט אינטראקטיבי כנדרש בתכנית הלימודים. הנושא מעורר חשיבה לגבי תוצאות הבחירות שלנו בארץ: עד כמה השפיע עליהן המרד של הצדק החברתי. אפשר לדון גם ב"אביב העמים" בארצות ערב. המורה יפעיל שיקול דעת באשר להתאמת הדיון לתלמידי כיתה ב'.	פעילויות לאחר הקריאה (המשך) (סיכום ורפלקציה)
--	--

עולם השיח	עולם השיח של תקשורת ההמונים
הסוגה	שלט וכרוז (עמ' 117)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנת הצורך בשלטים למטרות שונות 2. הכרת מאפייניו של השלט הבנה שלשלטים שפה משלהם, המותאמת לנסיבות התקשורתיות
הקדמה	שלטים הם טקסטים למטרות הפעלה. התלמידים פוגשים בהם בכל מקום: בביה"ס, בשכונה, ברחובות, בחנויות וכדומה. השלטים מיועדים לציבור ומוסרים לו מידע באמצעות כיתוב וציורים. השלט שלפנינו הוא מעין כרוז המורה על פקודה.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יוכלו לצלם סוגי שלטים בביה"ס וברחוב, להביא לכיתה את התצלומים, להעלות אותם על מחשב כיתתי (על לוח דגיטלי) או במחשבים אישיים בקבוצות. עליהם לדון בסוגי שלטים ולהבין את מהותם ואת מטרתם. ♦ יתכננו כיצד לכתוב פקודה בשלט וכיצד לצייר אותה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) – התלמידים – ♦ יכתבו שלט ובו אחת מפקודות המלך. (אפשר לצייר ולהוסיף מילה מלווה אחת). ♦ יראו את הפקודה בכיתה. החברים יפעלו לפיה. ♦ יקראו את הפקודות במליאה.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ ידווחו על תחושותיהם כשמילאו את הפקודה. ♦ יסרקו או יצלמו מתוך הספר את אחת הפקודות שהעם ביצע. ♦ יכתבו בבלוני דיבור ובעננות של מחשבות מה חושבים התושבים ומה הם אומרים.
---	---

עולם השיח	עולם השיח העיוני; עולם השיח הספרותי
הסוגה	1. טקסט מידע (תקציר); 2. סיפור
הטקסט	1. תקציר הספר "בגדי המלך החדשים" (עמ' 119) 2. בגדי המלך החדשים
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטרטקסטואליים (הקשר: יצירות שנכתבו או עובדו בידי אותו יוצר – אפרים סידון) 1. הכרת צירופי לשון ממשלב שפתי גבוה 2. הפקת הנאה ממשחקי מילים המעשירים את מילונו של הילד ואת הידע הדקדוקי שלו
	הסיפור, הכתוב על פי גרסה של אנדרסן, שופע במשחקי לשון ומציג עמדה נגד שלטון שוטה. המלך מוצג כטיפש שאוהב להתלבש. ענייני הממלכה אינם מעסיקים אותו והוא שקוע רק בעסקי לבוש: מה ילבש היום? הסיפור ממחיש את כוחו של הלחץ החברתי, את כוחה של השמועה שאין בה כלום. רק ילד קטן מעז לראות את האמת, והוא צועק: המלך עירום! מי שמסתיר את האמת מהציבור, זוכה לכינוי "המלך הוא עירום". הסיפור מובא כדי לחזק בנו את הצורך בביקורתיות וביושר. הוא מעודד לחפש את האמת, לא לפחד לומר אותה, ולא להיגרר בזרם של שמועות.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יקראו את התקציר ויביאו את הספר לכיתה. ♦ יחפשו באינטרנט מידע על המאייר דודו גבע.

פעילויות במהלך הקריאה הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו בבית את הסיפור. ♦ יתבוננו בתמונות ויביעו את דעתם על המלך ועל הקהל הצופה בו. ♦ יכירו את הביטוי "המלך עירום" (עמ' 120).	
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה) ♦ התלמידים יעסקו בנושא השקר המוסכם ובחשיבותה של אמירת האמת.	

עולם השיח של תקשורת ההמונים	עולם השיח
פרסומת (עמ' 121)	סוגות נוספות הסוגה
בגדי המלך החדשים / אפרים סידון	הטקסט
1. הבנת מטרות הפרסומת 2. הכרת האמצעים המשמשים את הפרסומת בהשגת מטרותיה קידום היכולת ליישם את הנלמד על האמצעים לשוניים של הפרסומת (כתיבת פרסומת)	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
העיסוק בפרסומת נגזר מן הנושא הנלמד. בפרסומת נעשה שימוש באמצעי שכנוע רבים ומגוונים: חזותיים, קוליים ולשוניים. אמצעי השכנוע הלשוניים כוללים שימוש בצבעים, באיורים, בעיצוב גופנים ובמשפטי קריאה ואזהרה והם מציגים מידע כאמת מוחלטת. בפרסומת יש הומור, דר־משמעות, משחקי מילים וצלילים. הסיפור מבליט את כוחו של השכנוע, ולכן יכתבו התלמידים פרסומת בשם החייטים הרמאים.	הקדמה
♦ התלמידים יתכננו את דברי הפרסומת.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים יכתבו פרסומת בשם של החייטים, ויקשטו אותה.	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים – ♦ יקראו בכיתה את הפרסומת שכתבו. ♦ יבדקו את מאפייני הפרסומת שכתבו.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

ממדף הספרים | ספרים מומלצים של אפרים סידון (עמ' 121)

התלמידים יביאו לכיתה את הספרים ויספרו עליהם:

- אוזו ומוזו מכפר קאקארוזו
- ספר המשלים הגדול
- זנב ודבש
- שירים במיץ

נושא התוכן

עונת האביב וחגי האביב (עמ' 137)

אנו שבים למחזוריות השנה ולחגי ישראל בעונת האביב – תקופה של לבלוב ופריחה. באביב חלים חגים (פסח, יום העצמאות, שבועות) ומועדים – ימים שנזכור (יום השואה, יום הזיכרון לחללי צה"ל, יום ירושלים).

הציטוט שנבחר לעמוד השער הוא פסוק מספר דברים: "שמור את חודש האביב". התורה מצווה אותנו לשמור שחג הפסח יחול תמיד בעונת האביב – עונה חקלאית – זמן הבשלת השעורים. תפקיד המורה –

♦ לקרוא את הפסוק ולהסביר לתלמידים למה הכוונה במושג **חודש האביב**.

♦ לשוחח על הפסוק בהקשר הרחב בו הוא מופיע.

♦ לשוחח על רגשות התלמידים בהקשר לעונה זו: מה תחושותיהם כלפי עונת האביב וכלפי החגים המופיעים בה?

♦ להורות לתלמידים לצייר במחברת עברית עמוד שער לנושא תוכן זה, להעתיק את הפסוק, לחשוב על ציטוטים מתאימים נוספים ולהוסיף איורים בהתאם.

כן יש לשוחח על עמוד השער המוקדש לתצלומים הקשורים לאביב. יש לשאול: מדוע נבחר תצלום זה? מה הוא מסמל? מה הרגשות שתצלום זה מעורר?

מומלץ לבקש מהתלמידים לצלם עוד ולערוך לוח בכיתה המיועד לתצלומים הקשורים לעונת האביב.

עולם השיח

עולם השיח הספרותי

הסוגה

שיר

הטקסט

איך יודעים שבא אביב? / דתיה בן דור (עמ' 125)

1. חיזוק הזיקה לארץ ולטבע 2. ביסוס הידע על מבשרי האביב 1. הבחנה באמצעים המעניקים מוזיקליות לשיר – חריזה, מקצב הנוצר מהחזרות על השאלה ועל התשובה – ועמידה על תרומתם לעליזות השיר 2. הפקת הנאה מהשיר העלז קידום מודעות למרכיבי השיר היוצרים את האווירה העלזת	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה
השיר מבטא קשר הדוק לחיים בארץ. עונת האביב בישראל היא עונה קצרה, וחג הפסח חל במהלכה. השיר הוא שיר מקומי, המתאים רק לתרבות הישראלית. לשיר יש תבנית. כל בית נפתח בשאלה "איך יודעים שבא אביב?" ומיד לאחריה תשובה – "מסתכלים סביב סביב". לאחר התשובה הראשונית יש פירוט של מה שאפשר לראות בסביבה המקיפה אותנו: רמז לגשם שיורד בארץ בעונת החורף (בוץ), הטמפרטורה הנמוכה יחסית (מעילים) ופריחה של סוף החורף ותחילת האביב בארץ (פרג, חרצית). בבית השני יש התייחסות ישירה לחג הפסח (הכנות לחג ושיירי חג ידועים). בכל בית תשע שורות עם חזרות – הן על השאלה הן על התשובה. גם בסוף כל בית יש חזרה המאששת שעכשיו אביב. השיר מתמצת את מאפייני עונת האביב ומציע מבט חדש על חוויות מוכרות בתרבות הישראלית (רות, 1977).	הקדמה
♦ התלמידים יביאו לכיתה פרחים המבשרים אביב, תצלומים של קני ציפורים, של ציפורים וכדומה.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים יסמנו בשיר את מבשרי האביב. הצעות לפעילויות לשוניות ♦ התלמידים יתייחסו למאפייני השיר העלז – חזרה על מילים, שאילת שאלות, צירופי מילים וכן חריזה.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ התלמידים ישירו את השיר: "שמחה רבה שמחה רבה אביב הגיע פסח בא".	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	מקהלה עליזה / לאה נאור (עמ' 126)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הפקת מידע על ציפורי ארצנו הפקת הנאה משילוב התוכן, הצליל והאווירה הכרת שמות קיבוציים
הקדמה	בשיר מופיע מגוון מציפורי הארץ. התוכי יוצא דופן: אין זה אזור המחיה שלו, אם כי בשנים האחרונות פשטה הַדְּרָהּ הירוקה במקומות רבים בארץ. השיר מספק מידע על הטבע העירוני המקיף אותנו. עצי הברוש שכיחים בארצנו, ובין ענפיהם מקננות הציפורים ומתאספות לעת ערב לשינה. יש בשיר גם מידע רב על הציפורים בארץ. כל הציפורים מלבד התוכי הן ציפורי שיר. פשוט – ציפור הנוהגת לקנן בעצים גבוהים. שירתה מונוטונית, וייתכן שזו הסיבה לרצונה במילים ובתווים. עירוני – שירתו נעימה לאוזן, ולכן רק הוא "פצח ברון". הבולבול – נפוץ ברחבי הארץ. שר בעיקר בשעות הבוקר והערב. השיר מייחס לו בלבול בשל שמו. סנונית – מקננת בעיקר באזורים מיושבים, ולכן היא "יכולה לכתוב תווים". דרור – הציפור הנפוצה ביותר בארץ.
הקדמה (המשך)	תוכי – כאמור, התוכי זר בארצנו. אחדים מסוגי התוכים יכולים לחקות שפת אדם. לכן הוא "מלמד את הסנונית מילים של בני אדם". פסל של מקהלה עליזה נמצא ב"גן ושיר" במרכז העיר דימונה בגן הנשיא. אפשר לראות אותו באינטרנט. (חלק מהמידע נלקח מתוך בריטניקה חדשה לנוער, הוצאת ידיעות אחרונות וכתר, 1997).
פעילויות טרום קריאה	♦ תלמידים יאזינו לקולות הציפורים הנשמעים מחלון הכיתה. ♦ אפשר להשתמש בפסל ולהעלות השערות לגבי השיר.

התלמידים – ◆ יקראו את השיר. ◆ יאזינו לשיר. ◆ ישירו את השיר. הצעה לפעילות לשונית ◆ בעקבות המקהלה שבשיר, ילמדו התלמידים שמות של קבוצות (שם קיבוצי). למשל: תזמורת – קבוצה של נגנים המנגנים בכלי נגינה (עמ' 128).	פעילויות במהלך הקריאה
◆ התלמידים יצלמו ציפורי אביב ויביאו תצלומים לכיתה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע	הסוגה
מבשרי האביב / משה שרגל (עמ' 129)	הטקסט
הרחבת הידע על מבשרי האביב 1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי מדע	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות בתחום העיסוק בשפה
◆ התלמידים יצאו לטבע כדי לראות קידה שעירה, כליל החורש, פרג, חסידות ותור מצוי.	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ◆ ילמדו מה הם סימני האביב (מבשרי האביב): לבלוב ופריחה של שיחים ועצים כדוגמת הקידה השעירה וכליל החורש, פרחים, חיזור וקינון של עופות. ◆ יערכו רשימה של פרחים. ◆ יערכו רשימה של ציפורים ושל סימני ההתנהגות של ציפורים שנשארות בארץ (עמ' 131). ◆ פעילויות אלה יכינו את התלמידים לקריאת טקסטים מידעיים בשיעורי המדעים ולהפקת מידע מהם.	פעילויות במהלך הקריאה

♦ התלמידים יצלמו תופעות טבע מתאימות (עמ' 132).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ♦ יצלמו ציפורים, פרחים ושיחים. ♦ ידווחו מה צילמו. ♦ יכתבו מה הם מבשרי אביב בעיניהם. ♦ ישלחו את התצלומים לחברים. ♦ יקראו מה כתבו חבריהם ויראו מה צילמו.	פינת הצילום שלי (עמ' 132)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
אגדה	הסוגה
הענק וגנו / אוסקר וַיִּלֵּד (עמ' 133)	הטקסט
הבנת הקשרים בטבע: שרשרת המזון וקיום ירוק 1. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (יצירות שנושאן "אביב") 2. הבנת עצמי והזולת באמצעות חשיבה יצירתית: כניסה לנעלי הענק ולנעלי הילד שחדר לגן 1. הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית 2. הכרת מבנה שיח הסיפור	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות בתחום העיסוק בשפה
הסיפור הקצר מתאפיין בעלילה שיש בה קו אחד, ללא עלילות משנה – סיפור שבו דמות ראשית וכמה דמויות משנה, התיאורים מדויקים ולא מתפרשים יתר על המידה, הזמן והמקום ברורים וגלויים, התפנית שבו מתרחשת לקראת סופו (אופק, 1985). לסיפור גרסאות רבות, ואנו בחרנו מתוכן את הגרסה שקרובה יותר לנושא לימוד ה"אביב" מבלי להיכנס למשמעויות שאינן מתאימות לגיל היעד. סיפור האגדה מזמן דיון על סולידריות אנושית, קיום ירוק ואקולוגיה כמו גם על שרשרת המזון בטבע.	הקדמה
♦ יתנהל דיון על שרשרת המזון בטבע, על הקשרים בין עץ, צל, פרי, ציפורים, קנים, האבקה, תפוצה ועוד.	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ◆ יקראו את הסיפור. ◆ יסדרו את רצף הסיפור ויכתבו מתחת לאיורים משפט המתאר את המתרחש (עמ' 135). ◆ יתארו כיצד נראה הגן לפני הגירוש וכיצד נראה אחריו: משחק ילדים, המולת ציפורים ועצים נושאי פרי לעומת גן שאינו פורח למרות מזג האוויר האביבי. ◆ יבינו שהענק הסיק את המסקנות והבין את הקשר בין פריחה ובין המולה. ההבנה התעוררה בעקבות חדירה של ילד קטן לגן. ◆ יעמידו עצמם במקומו של הילד הקטן שחדר לגן ויתארו את החוויה שעברה עליו. ◆ יבינו שבעקבות שינוי דעתו של הענק חל שינוי בגן והוא חזר לפרוח. ◆ יבינו מה מוסר ההשכל של הסיפור – מדוע גנו של הענק זקוק לילדים כפי שהם זקוקים לו.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	מחשבות-מחשבות (עמ' 138) התלמידים – ◆ יכתבו מחשבות העולות במוחו של הענק (עמ' 136). ◆ ידונו בשרשרת המזון: עצים נושאי פרי מושכים ציפורים ותולעים וכן מושכים אנשים לחסות בַּצֶּלֶם, לשחק בחסותם ולקטוף את פריים. ◆ התלמידים יציירו את שרשרת המזון וידונו בקיום ירוק.

חג הפסח	
עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים עולם השיח העיוני
הטקסט	פסח (מידע, פסוקים, מן ההגדה) (עמ' 138)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	1. ביסוס הידע על חג הפסח והלכותיו 2. מתן ביטוי לרגשות ולחויות
הקדמה	חג הפסח נועד לשמר את זיכרון יציאת מצרים – מאורע שאיחד את בני ישראל והוביל אותם בדרכם הארוכה עד היותם לעם. החג נמנה עם שלושת הרגלים ונחוג במשך שבעה ימים, החל מ"ד בניסן. חג זה מסמל תפנית: בני ישראל הפכו מעבדים לאומה של בני חורין. ביחידה שלפנינו מוצעים אמצעים אורייניים להצגת המידע: תמונות ברצף, עלילון, סיפור עם, שיר ועוד.

פעילויות טרום קריאה	התלמידים ישוחחו: ◆ מדוע חוגגים את חג הפסח? ◆ אילו שמות נוספים יש לחג זה? מה הם מסמלים? (בשלב זה אפשר לשוחח על השמות המופיעים בעמוד השער. בהמשך יופיע גם שם נוסף: חג המצות.) ◆ כיצד מתכוננים בביתם לקראת חג הפסח? ◆ מה זכור להם מההגדה של פסח? כן יש לשוחח על הפסוק המובא בעמוד השער: "שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלוקיך". חלק מפסוק זה הובא בהקשר לעונת האביב ועתה מובא ההקשר המלא: אנו מצווים לשמור שחג הפסח יחול תמיד באביב. על המורה להסביר מה עושים כאשר חג הפסח לא יוצא באביב – מוסיפים חודש נוסף. זהו חודש אדר, ושנה שמוסיפים בה חודש נקראת שנה מעוברת. התלמידים יעלו זיכרונות מליל הסדר שחגגו לפני שנה ויצינו חוויות מיוחדות.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ◆ יקרא את הפסוקים המספרים על חג הפסח. ◆ יסב את תשומת לב התלמידים לשם הנוסף של החג – חג המצות – ולמשמעותו. התלמידים – ◆ יקראו את המידע על מצוות ומנהגים בפסח. ◆ יספרו על חוויותיהם ותחושותיהם בביצוע מצוות ומנהגים אלו. ◆ יקראו את המידע המורחב על ליל הסדר וישוחחו על מצוות והגדת לבנך, על פסח, מצה ומרור ועל הכוונה בכל אחת מהם. חשוב שהתלמידים יבינו את מקומם המרכזי בליל הסדר. הם אלו האמורים לשמוע על סיפור יציאת מצרים ולשאול שאלות שיגרמו לשאר המשתתפים להרבות בסיפור. ◆ יבצעו פעילויות הקשורות בביאור מושגים שונים הקשורים לליל הסדר. סיפור יציאת מצרים (עמ' 143) התלמידים יקראו את סיפור יציאת מצרים המלווה בתמונות. סיפור זה מוגש כהכנה לקריאת ההגדה. התלמידים יצינו במספרים את רצף ההתרחשויות, ולאחר מכן יתאימו בין פסוק לאיור – פעילות המעידה על הבנה של הפסוקים.

♦ מומלץ להביא לכיתה קערת פסח. הסמלים המופיעים בה מייצגים את סיפור יציאת מצרים. שיחה על קערת הפסח יוצרת הקשרים עם סיפור יציאת מצרים: המרור מסמל את עבודת הפרך והמרורים שהיו מנת חלקם של בני ישראל, החרוסת העיסתית מסמלת את הטיט ששימש לבנייה, הזרוע – זכר ליציאה לחירות ביד חזקה ובזרוע נטויה, וכן הלאה. ♦ התלמידים יספרו את סיפור יציאת מצרים בעל פה, בעזרת התמונות. ♦ אפשר לנהל שיעור זה מסביב לשולחן ערוך כדוגמת שולחן הסדר. ♦ אפשר לערוך פעילויות הקשורות לחג: הכנת הגדה של פסח אישית לכל ילד, חידון מושגים הקשורים לפסח, הכנת מצגת ובה סיפור יציאת מצרים ועוד. ♦ מומלץ לשיר שירי פסח יחדיו.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת "פסח" ויעסקו במטלות שיבחר המורה.	פעילות בסביבה המתקשבת

עולם השיח של המקורות היהודיים	עולם השיח
פיוט	הסוגה
מה נשתנה (עמ' 142)	הטקסט
1. העמקת הידע על הפיוט 2. קידום יכולת שחזור הטקסט בלשון ימינו	מטרות ההוראה
"מה נשתנה" הוא פיוט המופיע בתחילת ההגדה והוא ידוע גם בשם "ארבע הקושיות" (קושיה – שאלה קשה). פיוט זה פותח את מסע הנחלת סיפור יציאת מצרים לדור הבא. מופיעה בו למעשה שאלה אחת ארוכה המחולקת לארבע שאלות קצרות השואלות על השוני של הלילה הזה (ליל הסדר) מכל הלילות. נהוג שהילד הצעיר עומד ושואל את "ארבע הקושיות".	הקדמה
המורה יביא לכיתה הגדות שונות ויבקש גם מהתלמידים להביא הגדות מיוחדות. התלמידים יעיינו בהגדות ויחפשו קטעים שהם קשורים אליהם במיוחד. המורה יורה לתלמידים לחפש את הפיוט "מה נשתנה" והתלמידים ישירו אותו יחדיו.	פעילויות טרום קריאה

פעילויות במהלך הקריאה

המורה ישאל –

מה ידוע על קטע זה? במה הוא עוסק?

מהי השאלה החוזרת בקטע זה?

למה הכוונה במילים "מה נשתנה?" למה הכוונה במילים "הלילה הזה?"

חשוב לספר לתלמידים שבתקופה שבה נכתב "מה נשתנה" פעלים היו

נכתבים בנ' סופית במקום במ' סופית, ולכן: אוכלין = אוכלים, מטבילין

= מטבילים. בקשו מהתלמידים דוגמאות נוספות.

המורה ילמד בית אחר בית ויסביר אותם בעזרת שאלות מנחות –

"שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה

הלילה הזה כולו מצה."

למה הכוונה במילה **כולו**?

"שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות

הלילה הזה כולו מרור."

יוסבר מהו מרור – ירק שטעמו מר.

איזה ירק זה? (חסה או חזרת),

בכל הלילות אנו אוכלים כל מיני ירקות כמו... בלילה הזה חשוב לאכול

מרור.

"שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת

הלילה הזה שתי פעמים."

יוסבר: בליל הסדר אנו נוהגים לטבול דבר מה במשהו אחר. אנו עושים

זאת פעמיים בליל הסדר: גם טובלים ירק כלשהו במי מלח וגם טובלים

מרור בתוך חרוסת.

לא נהוג לעשות פעולה זו בלילות רגילים בשנה.

אם נערך סדר כיתתי, יש להביא תפוח אדמה ומי מלח, מרור וחרוסת

ולהדגים את תהליך הטבילה של תפוח האדמה במי מלח. מומלץ לנצל את

ההזדמנות ולשוחח על המרירות שבמרור ועל הסמליות שבכך.

"שבכל הלילות אנו אוכלין

בין יושבין ובין מסובין

הלילה הזה כולנו מסובין."

יוסבר מה פירוש המילה **מסובין** – יושבים בנוחות ונשענים על צד

שמאל. יוסבר שכך נהגו מלכים פעם – לשבת בנוחיות רבה, וכך אנו

נוהגים בליל הסדר.

בשאר הלילות יושבים גם כך וגם כך. בליל הסדר מקפידים על ישיבה

בהסיבה.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה) התלמידים ידגו פעולות שעושים רק בליל הסדר ופעולות שעושים בכל ימות השנה. אפשר להוסיף – ♦ התאמת תמונות לכל בית מבתי הפיוט. ♦ כתיבת הקטע במילים שלנו – בעזרת תיווך – כל בית בנפרד. ♦ במחשב: הכנת מצגת "מה נשתנה" – יופיעו בה הטקסט המקורי, הטקסט במילים שלנו ותמונות מתאימות מלוות.	
--	--

עולם השיח	עולם השיח הספרותי ועולם השיח של תקשורת ההמונים
הסוגה	שיר עם עלילון
הטקסט	קריעת ים סוף / פוצ'ו (עמ' 147)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הפקת הנאה מספרות היתולית שנושאה יציאת מצרים 2. עירור רעיונות יצירתיים קידום הפן היצירתי שבלשון – לשון ציורית ומשחקי לשון
הקדמה	השיר-עלילון מציג בדרך הומוריסטית משחק ילדים. השיר בנוי משישה בתים המשלבים בין שפה כתובה ואיור ובהם החלטה על המשחק, חלוקת תפקידים, הגדרת הטריטוריה, התחלת המשחק, שיא המשחק והעונש, המהווה את שורת המחץ בטקסט. יש שימוש בשורות קצרות וממוקדות, ללא תארים. הטקסט רצוף במעשים.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים יספרו על עשר המכות ועל יציאת מצרים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים יקראו את השיר-עלילון המשעשע של פוצ'ו ויחזרו במילים שלהם על משחק הילדים. ♦ התלמידים ידונו בעשר המכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים ויתאימו בין מכה לאיור (עמ' 148).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יעלו רעיונות אחרים להצגות העוסקות ביציאת מצרים (מבלי לגזור את הווילון בכיתה... אפשר לגזור נייר קרפ).

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור עם
הטקסט	כוסו של אליהו / עיבד: מ' בן־אליעזר (עמ' 149)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות	1. הבנת החשיבות של קיום סדר פסח כהלכתו 2. הבנת חשיבותה של הכנסת אורחים 1. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים ועמידה על מקומם באגדות מן המקורות היהודיים 2. יצירת מארג תרבותי־ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות: קשירת קשר ל"מעשה באוזנהמן"
הקדמה	הסיפור מחנך את הילדים לערכים ולמעשים טובים כמו קיום המצווה של הכנסת אורחים בחגים. כמו כל סיפורי העם והאגדות, הסיפור משלב דמיון ומציאות, והפתרון מגיע כרגיל בדרך נס ובה בעת שם דגש במצוות הכנסת אורחים בליל הסדר. בסיפור יש שילוב בין אלמנטים של מעשיות עם ובין מעשיות יהודיות המעלות על נס את האמונה באלוקים (רות, 1977).
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים ילמדו על קיומם של עליות ומורדות בחיים. ♦ יתנהל דיון באירועים קיצוניים כמו שַׁרְפָה בבית, שינוי במצב הכלכלי, שיטפון בבית – היכולים להפוך את החיים על פיהם. ולמרות הקשיים יש משפחות שרוחן אינה נופלת, והן ממשיכות לחיות את חייהן ולקיים מצוות.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור. ♦ ילמדו על המבנה הסיפורי: פתיחה המציגה איש עשיר, אמצע – האיש יורד מנכסיו; סוף – האיש מתעשר (בטבלת ארגון, עמ' 151). ♦ ילמדו על תכונות האיש ואשתו: שניהם שותפים למעשים הטובים ולרצון לקיים את החג כהלכתו.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יבינו את מוסר ההשכל המחנך לערכים כמו קיום מצוות החג בכל מצב, צניעות ותקווה. ♦ ידונו בשם הסיפור: מדוע נקרא הסיפור "כוסו של אליהו"? ברוח אינטרטקסטואלית אפשר להזכיר את "מעשה באוזנהמן": גם ביצירה זו מקיימים שני בני הזוג את מצוות החג למרות עוניים, ובזכות הנס זוכים למצווה של חלוקת משלוח מנות.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	איפה האפיקומן / פוצ'ו (עמ' 152)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבחנה בעיצוב השיר על דף ובתרומתו למשמעות השיר 2. הבחנה באמצעים המעניקים מוזיקליות לשיר – קצב וצליל – ועמידה על תרומתם למשמעות השיר הכרת שפה הומוריסטית
הקדמה	גניבת האפיקומן היא מרכז עניינם של הילדים היושבים בסדר. שולב כאן שיר מלא שמחה והומור מאת פוצ'ו (על פי המלצת תה"ל, תשע"ב, מעגל שני). שיר תיאורי זה מוסר לנו מידע על ההתרחשות של ליל סדר אחד ספציפי. בשיר בתים אחדים וכל אחד מהם מתאר שלב באותו ערב סדר מיוחד. בכל בית ארבע שורות קצרות. החריזה אינה אחידה, אך עם זאת יש לשיר קצב וצליל המקלים על קריאתו (ברוך ואלמוג, 2001).
פעילויות טרום קריאה	♦ יתנהל דיון במנהג החבאת האפיקומן במשפחות השונות. ילדים יספרו מחוויותיהם: כמה אפיקומנים מחביאים במשפחה, כמה ילדים מוצאים וכדומה.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ ידונו בחווית האפיקומן. ♦ יספרו מה קיבלו מבני המשפחה כאשר מצאו את האפיקומן. ♦ יספרו היכן הוסתר האפיקומן, כמה ילדים השתתפו בחיפוש האפיקומן, מי מצא אותו ראשון וכדומה.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ ישוחחו על מטרת המנהג: לעורר את הילדים ולעודדם להיות שותפים פעילים בסדר. יחשבו על מנהגים נוספים בליל הסדר שנועדו למטרה זו.

פינת הצילום שלי	הערה: פינת הצילום המוזכרת כאן אינה מופיעה בספר הלימוד. תפקיד המורה לעודד את התלמידים להמשיך ולצלם בכל חג. התלמידים – ◆ יצלמו הכנות לחג. ◆ יצלמו מאכלים, בגדים וחפצים השייכים לחג. ◆ יספרו על חוויותיהם לחברים. ◆ יצלמו את שולחן ליל הסדר (לפני כניסת החג, כמובן).
------------------------	---

ממדף הספרים		עבודה עם ספר ספרייה
עולם השיח	עולם השיח הספרותי	
הסוגה	סיפורים מחורזים	
הטקסט	סיפורים לימים טובים / אמונה אלון (עמ' 156)	
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות		1. מתן ביטוי למחשבות ולדעות על ספרים 2. מתן לגיטימציה להעדפות אישיות בקריאה
הקדמה		הספר "סיפורים לימים טובים" הוא אוסף סיפורים מחורזים העוסקים בנושאים שונים הקשורים לשבת ולחג. הטקסטים חינוכיים ועדינים וכתובים מנקודת מבט של ילדים. בספר תשעה סיפורים: "נעלי השבת" – הנעליים החדשות של תמי חיכו לה במהלך כל ימי השבוע עד שתנעל אותן בשבת; "הקוגל של סבתא" – כולם מגיעים לסבתא לאכול מהקוגל הטעים שהכינה; "איך מבקשים סליחה" – נועם רב עם אלעד ומתקשה לבקש סליחה; "מיץ אתרוגים" – עמיאל רוצה להכין מיץ מאתרוג שנשאר אחרי סוכות ובבואו לטפס גבוה כדי לקחת מסחטה הוא נופל ונפצע; "נר מספר שש" – מה עושה אורי שחושש לדבר במסיבת חנוכה; מלך יוון – סיון מתחפשת למלך יוון אך אף אחד לא מבין למה התחפשה; "עוד מעט פסח" – מוריה מנקה את החדר לכבוד פסח וכל המים נשפכים; "הגנב שנרדם" – כולם מחפשים את האפיקומן, ושי, הילד שגנב אותו, נרדם; "המדינה של ילדי הגן" – לא משתפים את דוד בהקמת המדינה. ייתכן שחלק מהתלמידים יחשבו שחלק מהטקסטים "ילדותיים" ומיעדים לגיל צעיר יותר. מומלץ לנצל עובדה זו לשיח על העדפה אישית בקריאה של ספר ועל יכולתנו לבחור טקסטים "שמדברים" אלינו. ילדים בני אותו גיל יכולים לבחור וליהנות ממנעד רחב של ספרים ויש לגלות פתיחות וסובלנות כלפי הבחירה של כל ילד וילד.

התלמידים יצפו באיורים מתוך הספר של אלישבע געש ויעלו השערות על מה מסופר בטקסטים שבספר. מומלץ לקרוא יחדיו את הסיפור "עוד מעט פסח", המוצג בספר הלימוד.	פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)
דונו בשם הספר: "סיפורים לימים טובים". מה הם הימים הטובים הללו? שוחחו על טקסטים שהתלמידים יבחרו לשוחח עליהם. להלן שיחה לדוגמה סביב הטקסט שמופיע בספר הלימוד – "עוד מעט פסח". מה רצתה מוריה לעשות וכיצד השתבשה תכניתה? כיצד ניסתה מוריה לפתור את הבעיה? מדוע בכתה מוריה? מה דעתכם על התגובה של אימא? ספרו על מקרה שקרה לכם: התכוונתם לעשות מעשה טוב אך לא הצלחתם. יש ביטוי האומר: "העיקר הכוונה". כיצד הוא קשור לסיפור שקראנו? ספרו על ההכנות שלכם לפסח.	פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)
התלמידים יחוו את דעתם על הסיפורים: איזה מהם אהבתם? איזה מהם אהבתם פחות? האם קרתה לכם חוויה דומה? אילו סיפורים נוספים הקשורים לחגים הייתם ממליצים לסופרת לכתוב? האם תמליצו על ספר זה לחברכם? מדוע?	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

חגים וימי זיכרון (ימים שנזכור)	
עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע	הסוגה
יום הזיכרון לשואה ולגבורה (עמ' 157)	הטקסט
קידום הבנת הקשר בין הקמת המדינה ובין השואה הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
יום השואה הוא יום זיכרון לאומי לשואה ולגבורה. הילדים שומעים את הצפירה ומשתתפים בטקס רשמי בביה"ס; חלקם משתתפים בטקסים שנערכים ביישוב שבו הם גרים. יש ילדים השומעים סיפורים מהוריהם על בני משפחתם – נספים או ניצולים.	הקדמה

פעילויות טרום קריאה	♦ המורה יעורר את המודעות לנושא, ייגע במשמעות המושג שואת יהודי אירופה ויקשר בין הקמת המדינה לשואה. התלמידים – ♦ יקראו את הטקסט בעמ' 157. ♦ ישתתפו בטקס בבית הספר ויחוו באווירה.
----------------------------	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	ביום השואה והגבורה / אלה דור־און (עמ' 158)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. חיזוק תחושת ההשתייכות לעם היהודי 2. העלאת זכר הנספים והדגשת הידיעה שקיום המדינה מעניק לנו ביטחון 3. הכרת עברו של העם היהודי מפגש עם לשון השיר ומבנהו
הקדמה	בגיל צעיר יש להשיג את המטרות שלעיל באמצעות שירים, חשיפה לסיפורים מתאימים כדוגמת "למה לנפתלי קוראים נפתלי" מאת אלונה פרנקל ו"ביום בשואה והגבורה" מאת אלה דור און. התלמידים נכנסים לאווירה בטקס שמתקיים בבית הספר. במהלך הטקס צפירה ושירים מתאימים.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יספרו על דברים ששמעו בקרב המשפחה על הנושא. ♦ יקשיבו לסיפורי סב או סבה שיוזמנו לכיתה לספר על משפחתם. על הסיפור להתאים לילדי כיתה ב' ורצוי לבדוק מראש מה יספרו הניצולים. כדאי להתמקד בסיפורי הישרדות והצלה ולא בהדגשת האכזריות.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ תפקיד המורה להקריא את השיר. ♦ התלמידים ידונו במצב היהודים בגולה בימים שלא הייתה לנו מדינה. ♦ התלמידים ידונו בחשיבות הביטחון שהמדינה מקנה לנו (כדי להפחית את החרדה).

♦ התלמידים יקבלו המלצה לקריאת "למה לנפתלי קוראים נפתלי" ו"כוכב מאיר". ♦ התלמידים ידונו במקור שמם ושמות הוריהם וסביהם. ♦ התלמידים ישוחחו על הספר "למה לנפתלי קוראים נפתלי" מאת אלונה פרנקל, יקראו על תולדות חייה של הסופרת וידונו בקשר בין תולדות חייה ובין הסיפור שכתבה. * יש בתי ספר שמנהלים פרויקט של המחזות סיפוריהם של ניצולים. את המחזות מעלים הנכדים והנינים כהצגה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
---	---

עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע	הסוגה
יום הזיכרון לחללי צה"ל ולנפגעי פעולות האיבה (עמ' 160)	הטקסט
מתן ביטוי לרגשות ולתחושות הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
לצערנו עם השנים הולכות וגדלות משפחות המצטרפות למעגל השכול וילדים רבים מכירים אזרחים או חיילים שנהרגו במבצע, במלחמה, בפעולה צבאית, באימון או אפילו ליד הפיצרייה השכונתית. במהלך היום הילדים שומעים את הצפירות ומשתתפים בטקס רשמי בביה"ס. חלקם משתתפים בטקסים שנערכים ביישוב שבו הם גרים.	הקדמה
המורה ישוחח על הנושא וישמע מתלמידיו מה הם יודעים על יום הזיכרון וכיצד הם מציינים אותו.	פעילויות טרום קריאה
המורה יקרא את המידע בספר הלימוד (עמ' 160) ויוסיף עליו בהתאם להיכרותו עם התלמידים. התלמידים יקראו את הטקסט שכתב אורי אורבך (עמ' 161) וישוחחו על תחושותיהם בעקבות קריאת טקסט זה. התלמידים יענו על השאלות שבספר הלימוד.	פעילויות במהלך הקריאה
המורה יקרא טקסטים מתאימים נוספים על פי בחירתו, ישמיע שירים מולחנים ויקרין תמונות נבחרות המתאימות לתלמידים שבכיתה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	מלחמה זה דבר בוכה / תרצה אתר (עמ' 162)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	עירור המודעות באשר להשלכות המלחמה 1. הנגשת נושא המלחמה לקורא הצעיר 2. שחרור ממתחים רגשיים באמצעות החוויה הספרותית-אסתטית 3. העמקת התובנות על המלחמה ועל הכמיהה לשלום באמצעות ביטוי מחשבות רגשות והאזנה לאחרים הכרת לשון ציורית
הקדמה	השיר פורסם בספר שנקרא מלחמה זה דבר בוכה והוא כולל שירים רבים אחרים אנטי מלחמתיים. השיר נכתב בהשראת מלחמת יום כיפור (דר, 2005). הנושא אינו שגרתי ולא נהוג לספר עליו לילדים. תרצה אתר מתמודדת עם האתגר באמנות ובפשטות. השיר נכתב מנקודת מבטה של ילדה שאביה נקרא לצבא, למלחמה או שירות מילואים. הכותבת מעבירה את הנושא הכואב של מלחמה אל החיות על מנת לאפשר את הגשת התכנים לילדים הצעירים. השימוש בכלבים, בסוסים ובחתולים אינו מקרי; אלה חיות המוכרות לכל הילדים, ואנו עדים למלחמות שהן מנהלות בימים ובלילות. רוחו של הספר שוחרת שלום ואנטי מלחמתית (קלינוב, 1979).
פעילויות טרום קריאה	♦ תתנהל שיחה על השלום ועל כמיהתנו אליו.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ יספרו על רגשות ועל מחשבות בעקבות קריאת השיר ♦ ידונו במשאלה המובעת בסוף השיר: "אני רוצה שהמילה האחרונה תהיה – משלימים".
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יספרו על הרגשתם בשני המצבים: רגשות המתעוררים בעת מריבה לעומת הרגשות בעת השלמה ועשיית שלום. ♦ יעלו ציטוטים מן המקורות העוסקים בשלום.

עולם השיח	עולם השיח העיוני ; עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	יום העצמאות (מידע, פסוקים, תפילה) (עמ' 163)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנת הקשר בין העצמאות שניתנה למדינת ישראל ובין המלחמה שפרצה בעקבותיה 2. הכרת אירועים חשובים בחיי העם 3. חיזוק הזיקה למדינה ותחושת ההשתייכות הכרת ההימנון, הכתוב במשלב שפתי גבוה
הקדמה	ביום העצמאות אנו מלאי תודה והלל לקדוש ברוך הוא על הנס הגדול שזכינו לו: הקמת מדינת ישראל. בחרנו לפתוח את נושא יום העצמאות בקטע מתוך תפילה לשלום המדינה שבה אנו מתפללים לה' שימשיך לשמור על מדינתנו, לחזק את חיילינו ולהביא שלום על הארץ. הקטע הבא המובא בספר נועד לעורר את הקשר בין העצמאות שניתנה למדינת ישראל לבין המלחמה שפרצה ברגע שהוכרזה המדינה. יש להפגיש את התלמידים עם סמלים ועם אירועים חשובים שקרו לעם ישראל.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים – ♦ יקראו את התפילה לשלום המדינה ויוסברו מושגים כגון מגיני ארץ קודשנו . ♦ התלמידים יקראו את המידע על הכרזת הקמת המדינה. רצוי להראות סרטון על הכרזת המדינה (ביוטיוב).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה ♦ התלמידים ישוחחו על קטע מתוך מגילת העצמאות העוסק בקיבוץ גלויות. ילדים שהגיעו ממדינה אחרת יספרו על כך או על ההורים שהגיעו ממדינות אחרות. מומלץ להביא לכיתה גלובוס ולהראות את המדינות השונות שמהן הגיעו הילדים. ♦ התלמידים יראיינו אדם שעלה לארץ ויספרו בקבוצות על האדם שראיינו. ♦ התלמידים ידונו כיצד ניתן לתת תחושת שייכות לאדם שעלה לארץ (לעזור לו "להרגיש בבית"). ♦ התלמידים יקראו את הקטעים מתוך "ואני אומר..." ויספרו על התפילות שלהם ביום העצמאות ועל חוויות נוספות. ♦ התלמידים יאזינו לשירת "התקווה" וידונו בהתרגשות שהמוזיקה מעוררת. ♦ ילמדו לשיר את ההימנון למרות משלב השפה הגבוה.

♦ יקראו מידע מהאינטרנט על דוד בן גוריון. ♦ יתנהל דיון: איך יש לנהוג בעת שירת ההימנון ומדוע עומדים. יבינו שלכל מדינה יש הימנון.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
--	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר (הימנון)
הטקסט	התקווה / נפתלי הרץ אימבר (עמ' 167)
המלצה	המוזיקאית אסתרית בלצן כתבה חוברת דידקטית העוסקת בהימנון "התקווה". בחוברת מידע היסטורי רב על ההימנון.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע וטקסט בלתי רציף (סמלים)
הטקסט	מנורה וענפי זית, דגל המדינה (עמ' 168–169)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	1. הכרת סמלי המדינה 2. חיזוק הזיקה למדינה 3. פיתוח היצירתיות והדמיון
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה יתנהל דיון: למה חשוב שיהיה למדינה דגל? מה תפקידו? התלמידים ידונו במראה הסמל ובמשמעות המנורה וענפי הזית.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ ידונו במשמעות הצבעים כחול ולבן. ♦ יספרו על תחושותיהם כאשר הם רואים את דגל ישראל מונף. ♦ ישוחחו: האם מונף דגל בבית הספר? מתי מניפים דגל? באילו טקסים? ♦ יציעו דגל עם סמלים אחרים המתאימים למדינה. ♦ יציגו בכיתה את מגוון ההצעות לדגל חדש.

עולם השיח	עולם השיח העיוני
הסוגה	טקסט מידע וטקסט בלתי רציף (טבלת הצבעה)
הטקסט	ההצבעה על מדינת ישראל / אורן ציבלין (עמ' 170)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הבנת חשיבותה של ההחלטה להעניק לנו עצמאות ובית לאומי 2. הרחבת הידע על ההצבעה 3. הכרת שמות של מדינות הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי
הקדמה	הטקסט המיוחד הזה נועד להצביע על הקשר בין קיומה של מדינת ישראל לבין ההחלטה הגורלית שנפלה בעקבות ההצבעה של אומות העולם: תקום מדינה לעם היהודי אם לאו. חשיבותו של הטקסט בהבלטת המאזן בין קולות המצדדים, המתנגדים והנמנעים. יש חשיבות גם לזהות המדינות ולעמדתן.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים – ♦ יאזינו להצבעה באו"ם. ♦ יאזינו לקריאת בן גוריון את החלטת האו"ם (באינטרנט).
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ יכירו את מפת העולם והגלובוס ויראו היכן שוכנות המדינות שתמכו בנו. ♦ יאספו מידע מן הטבלה (עמ' 170): יקראו את המידע על המצדדים בהקמת המדינה ועל המתנגדים לה ויסמנו x במקום המתאים בשאלון. ♦ יאתרו את המדינות שהשתתפו בהצבעה. זו ההזדמנות להכיר שמות של מדינות בעולם, להביט בגלובוס ולאתר במפה שמות של מדינות ומיקומן. על המורים לשים לב שיש מדינות שכבר אינן קיימות כמו צ'כסלובקיה, ברית המועצות ויוגוסלביה. אפשר להשתמש בידע זה כדי לדבר על שינויים בעולם. ♦ יבינו את המושגים בעד, נגד ונמנע.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים – ♦ יחברו שאלון המבוסס על אותם עקרונות. נושא השאלון יהיה רלוונטי לכיתה ולביה"ס (בחירות לוועד, לנושאי תפקידים וכדומה). ♦ יערכו הצבעה למילוי השאלון. מי בעד? מי נגד? מי נמנע?

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	חג לי / לאה נאור (173)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	השראת שמחה הכרוכה בבואם של חגים הפקת הנאה מהשילוב בין התוכן החגיגי והמואר ובין המנגינה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר.
פעילויות במהלך הקריאה	♦ התלמידים ישירו את השיר.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל / רבקה אליצור (עמ' 174)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הדגשת השמחה ביום העצמאות 1. פיתוח חשיבה: הרחבת פרשנות הסיפור 2. העמקת התובנות על עצמי ועל החיים 3. עירור הזדהות עם רצונה של יעל להיות עצמאית הכרת לשון הסיפור ומבנהו
הקדמה	לפנינו סיפור דידקטי המסביר בצורה ספרותית את שמחת יום העצמאות ואת הצורך להיות עצמאי. גם הילדה רצתה להיות עצמאית אך הלכה לאיבוד (שביט, 1996; ברוך, 2001). דרך נוספת להסתכל על סיפור זה היא כדרך של מסע, אמנם קצר, אך מלמד. הילדה שהלכה לאיבוד יצאה למסע היכרות עם עצמה ועם הצורך שלה בעצמאותה. הסיפור מסתיים כאשר היא נמצאת בתחילת דרכה לעצמאות (נווה, 2002).

♦ יספרו על מקרים שבהם ראו ילדים שאיבדו את הוריהם במקומות עמוסים באנשים. מדוע הלכו לאיבוד?	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) (עמ' 177) התלמידים – ♦ יקראו את הסיפור. ♦ יענו על השאלות המופיעות בספר הלימוד. ♦ יספרו על אירועים שהשתתפו בהם ביום העצמאות. ♦ יספרו על רצון לעצמאות. "אני בעצמי, אני לא תינוקת." מה משמעות המשפט? ♦ מה פירוש מדינה עצמאית?	פעילויות במהלך הקריאה פעילויות במהלך הקריאה (המשך)
♦ התלמידים יספרו על תחושות ורגשות המתעוררים בקרב מי שהולך לאיבוד.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר־פזמון
הטקסט	אצלנו בחצר / נעמי שמר (עמ' 178)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הרחבת ידע העולם: הכרת ברכת שלום בשפות שונות והכרת שמות מדינות 2. קידום ההבנה שלכל עם שפה, תרבות ומאפיינים משלו הפקת הנאה מצליליות שפות זרות
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יאזינו לשיר.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) ♦ התלמידים ישירו את השיר וילמדו על שפות שונות ועל מדינות שונות בעולם. ♦ התלמידים יזהו על הגלובוס את הארצות הנזכרות בשיר ויכתבו לידן את ברכת השלום שלהן. לדוגמה: איטליה – בונג'ורנו. הפעילות משלבת מידע בגאוגרפיה, כפי שנדרש בתה"ל תשע"ב (עמ' 185). כמו כן מתבסס המידע שעלה מעיון במפת העולם (טקסט בלתי רציף).

♦ התלמידים יכתבו את שמות ארצות המוצא של הוריהם, של הסבים והסבות.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
---	---

עולם השיח של התקשורת הבין-אישית	עולם השיח
הוראות משחק (טקסט למטרות הפעלה)	סוגות נוספות הסוגה
דגלים – משחק הזיכרון (עמ' 180)	שם המשחק
1. הרחבת ידע על מדינות בעולם 2. קידום מיומנויות חברתיות: שיתוף ועמידה בכללים התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות: טקסט הפעלה	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה
המשחק הוא דרך יעילה ללמידה. משחק זה מבוסס על עקרון משחק הדו-קלף – משחק הזיכרון המוכר לילדים. הילדים יזהו את דגלי המדינות. (טקסט בלתי רציף המאפשר למידה מאמצעים אחרים.) התלמידים – ♦ יגזרו את הקלפים על פי המסומן. ♦ יערבבו את הקלפים. ♦ יניחו את הקלפים – פניהם כלפי מטה. ♦ ישחקו בדו-קלף דגלים – משחק הזיכרון. ♦ יכירו את דגלי העולם באמצעות זיהוי דגל תואם. ♦ יגידו את שם המדינה המצוינת. ♦ המנצח הוא מי שאסף את המספר הגדול ביותר של זוגות הדגלים.	הקדמה

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים
הטקסט	ספירת העומר ול"ג בעומר (מידע, פסוקים) (עמ' 185–187)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	1. הכרת המקורות לחג 2. הכרת הרקע ההיסטורי לחג 3. הרחבת הידע על החג הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית
הקדמה	ספירת העומר היא מצווה מהתורה ומקורה בספר ויקרא: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת, מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה – שִׁבְעַת שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה. עַד מַמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'". המצווה היא לספור יום יום כמה ימים עברו מט"ז בניסן עד חג השבועות. לפני הספירה יש לברך "... על ספירת העומר" ויש הלכות מפורטות העוסקות בדינו של מי ששכח לברך יום אחד. בחלק מימים אלו נוהגים מנהגי אבלות. בל"ג בעומר, היום השלושים ושלושה לעומר, מפסיקים את מנהגי האבלות (לפי רוב הפוסקים) מסיבות שונות שבהן יעסוק הטקסט המידעי שבפרק זה (עמ' 186).
פעילויות טרום קריאה	התלמידים יספרו את הידוע להם על ל"ג בעומר – מה זה ל"ג בעומר? מה זה ל"ג? כיצד חוגגים את ל"ג בעומר?
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את הטקסט מן המקורות וישוחחו: מהי ספירת העומר? מהו ל"ג בעומר? ♦ יקראו את טקסט המידע וידונו באירועים שקרו ביום ל"ג בעומר ♦ ישוחחו על המנהגים בל"ג בעומר ויענו על השאלות בספר הלימוד (עמ' 187).
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יספרו על החג שלהם: איפה יחגגו השנה את ל"ג בעומר? בחברת מי יחגגו וכיצד?

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	החרוב / משה שרגל (עמ' 188)
מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה	חידוד ההבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים כמקדמת את הבנת הסיפור הכרת ניבים וביטויים
הקדמה	הסיפור מבוסס על סיפורם של רבי שמעון בר יוחאי ובנו אלעזר, שלמדו תורה בסתר בתוך מערה והתקיימו בזכות עץ החרוב שעמד בפתחה.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים יספרו את הידוע להם על רבי שמעון בר יוחאי ובנו אלעזר.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ ידונו בסיבות להסתרתו של רבי שמעון במערה. ♦ ישוחחו על הנס שאירע (עמ' 189). הצעות לפעילויות לשוניות ביטויים וניבים הקשורים באש (עמ' 190–191) מציאת חג הפסח עסוקים רוב הילדים באיסוף עצים וזרדים לקראת המדורה שידליקו בל"ג בעומר. לכן נבחרה משימה העוסקת באש. ♦ התלמידים יכירו כמה מן הביטויים הקשורים באש: משחק באש, אש להבה ואחרים. ♦ התלמידים יחברו משפטים וישבצו את הניבים בעזרת הציורים ופירושיהם.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	סכנות האש ♦ חשוב לשוחח על סכנות האש ועל כללי הזהירות שיש לפעול על פיהם בל"ג בעומר. ♦ התלמידים ימיינו מעשים: מה מותר לעשות סביב המדורה ומה אסור.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים עולם השיח העיוני
הטקסט	יום ירושלים (מידע, פסוקים) (עמ' 192)
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות	1. הרחבת הידע על ירושלים 2. מתן ביטוי לתחושות ולחויות
הקדמה	יום ירושלים – יום חגה של ירושלים בירת ישראל. יום ירושלים הוא חג לאומי שנקבע לכבוד שחרורה של העיר העתיקה במלחמת ששת הימים. בבתי הספר נוהגים לערוך טקס לכבוד יום ירושלים ובו שירים וקטעי קריאה הקשורים לעיר. העיר ירושלים לובשת חג ונהוג לערוך בה תהלוכות ולהניף בהן את דגלי המדינה. בבתי הכנסת נוהגים לומר קלל ביום זה.
פעילויות טרום קריאה	התלמידים יספרו על ירושלים שלהם: מה אהוב עליהם בעיר? כיצד הם מרגישים כשהם מטיילים בירושלים? מהו המקום הקדוש ביותר לעם היהודי? למה הכוונה: עיר הבירה של מדינת ישראל? למה דווקא ירושלים נבחרה להיות עיר הבירה? מי היה רוצה לגור בירושלים? מדוע? מומלץ לבקש מהתלמידים להביא תצלומים שלהם וכן להיכנס לאווירה ולהשמיע שירי ירושלים.
פעילויות במהלך הקריאה	המורה – ♦ יקרא בחגיגות את הפסוקים שהובאו בספר הלימוד הקשורים לירושלים. מומלץ לקרוא פסוקים נוספים הממחישים את חשיבותה של העיר. ♦ יקרא את טקסט המידע המספר על שחרור ירושלים. מומלץ להמחיש את הנאמר – בסרטונים ובשירים שנכתבו בעקבות המלחמה. ♦ יספר לתלמידים כיצד היו החיים לפני המלחמה – אי אפשר היה להגיע לעיר העתיקה, הכותל היה רחבה מצומצמת מאוד (מומלץ להראות תמונות של הכותל המערבי לפני המלחמה ואחריה). ♦ ישוחח על כך שהעובדה שאנו מגיעים היום לכותל בקלות רבה אינה מובנת מאליה ויש להודות על גודל הנס שאירע לנו ולהמשיך לצפות ולהתפלל לגאולה שלמה ולבניית בית המקדש.

פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	התלמידים יחפשו בקרב בני משפחתם לוחמים שנלחמו במלחמת ששת הימים או קרובים שזוכרים ימים אלו לפני המלחמה ויביאו סיפורים אלו לפני הכיתה. התלמידים יכינו מצגת לכבוד יום ירושלים ובה מקומות בעבר ובהווה ושירים המוקדשים לעיר. מומלץ להביא לכיתה יצירות אמנות הקשורות לעיר ולהציג בפני התלמידים.
---	---

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	שמות רבים לירושלים / דן אלמגור (עמ' 194)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הרחבת הידע על ירושלים עמידה על תרומתם של הקצב ושל צירופי המילים החגיגיים לעיצוב החוויה האסתטית ולדימויה של העיר ירושלים בעיני רוחנו היכרות עם מגוון השמות לעיר ירושלים ועם משמעים
הקדמה	כתוב במדרש: שבעים שמות לירושלים. ואכן העיר ירושלים, עיר הבירה של מדינת ישראל, צברה במהלך השנים שמות וכינויים רבים. שמות אלו נובעים ממקורות שונים: רובם מהתנ"ך, חלקם מכתבי חז"ל, אחרים הם שמות בארמית. מקצת מהשמות הם בשפות לועזיות בנות זמננו. שירו של דן אלמגור מדבר על שמותיה הרבים של העיר.
פעילויות טרום קריאה	כל אחד מהילדים יכתוב על פתק שמות רבים ככל האפשר של ירושלים.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה התלמידים – ♦ ילמדו את שמות ירושלים. ♦ יחברו משפט על ירושלים בעזרת מחסן המילים. הצעות לפעילויות לשוניות התלמידים יבחרו בשם שמוצא חן בעיניהם ומייצג בעבורם את העיר.

התלמידים – ◆ יעיינו בתנ"ך וימצאו בו שמות שונים של ירושלים. ◆ התלמידים יבחרו שם מסוים ויציירו לו ציור מתאים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ◆ יצלמו בירושלים. ◆ יעבירו את התצלומים לתיקיית מחשב בנושא עברית. ◆ יספרו מה חשבו על האתר שצילמו אותו או ביקרו בו. ◆ יציגו בכיתה את התצלומים הנבחרים.	פינת הצילום שלי (עמ' 199)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	סיפור
הטקסט	הכותל המערבי – כותל האביונים (עמ' 195)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות	קידום מיומנות שחזור סיפור באמצעות שאלות מנחות מתן ביטוי למחשבות ולחוויית
פעילויות טרום קריאה	המורה יספר לתלמידים שהם עומדים לקרוא אגדה המסבירה מדוע רק הכותל המערבי נותר על כנו לאחר חורבן בית המקדש.
פעילויות במהלך הקריאה	התלמידים – ◆ ישחזרו את הסיפור בעזרת שאלות מנחות דוגמת: מה רצה שלמה? מי נגלה אליו בחלום ומה אמר לו? מי היה אמור לבנות מה? מה עשו העשירים? מה עשו העניים? ◆ ישוו בין עבודת העניים לבין עבודת העשירים בעזרת טבלה (עמ' 198). ◆ ידונו: מה אפשר ללמוד מעבודת העניים? ◆ יענו: מדוע, לפי האגדה, רק הכותל המערבי ניצל מחורבן בית המקדש?
פעילויות לאחר הקריאה	◆ התלמידים יספרו על ביקורים שלהם בכותל המערבי ועל הרגשתם במקום קדוש זה.
פינת הצילום שלי (עמ' 199)	התלמידים – ◆ יצלמו בירושלים. ◆ יעבירו את התצלומים לתיקיית מחשב בנושא עברית. ◆ יספרו מה חשבו על האתר שצילמו אותו או ביקרו בו. ◆ יציגו בכיתה את התצלומים הנבחרים.

עולם השיח	עולם השיח של המקורות היהודיים; עולם השיח העיוני
הטקסט	שבועות (מידע, פסוקים) (עמ' 200)
מטרות ההוראה מטרות כלליות	1. הרחבת הידע על חג השבועות 2. מתן ביטוי לתחושות ולחויות
	הקדמה חג השבועות הוא השני מבין שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות. לחג ארבעה שמות: חג שבועות: "שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפְּרֶנָּה: מֵהַחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקֶמָה תִּחַל לְסֹפֵר שְׁבַעַת שְׁבַעַת..." (דברים טז, ט-י). על שם שבעת השבועות שסופרים מיום הבאת העומר, וביום החמישים – חג. חג הביכורים: "וּבַיּוֹם הַבִּכּוּרִים, בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה לַיהוָה בְּשִׁבְעֵתֵיכֶם, מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל־מִלֻּאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ (במדבר כח, כו). ביום זה מתחילה תקופת הביכורים: בימים שבית המקדש היה קיים לקח כל אחד מראשית פרי אדמתו, משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, שם אותם בטנא והביאם לבית המקדש. חג מתן תורה: "ותתן לנו ה' אלוהינו באהבה מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו מקרא קודש זכר ליציאת מצרים" (מתוך סידור התפילה). ביום זה נתנה תורה לעם ישראל. חג הקציר: "וְחַג הַקְצִיר בְּכוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ, אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה..." (שמות, כג, טז). על שם קציר החטים שחל בתקופה זו.
פעילויות טרום קריאה	המורה – ♦ ישוחח עם התלמידים על הידוע להם על חג השבועות. ♦ יארגן את תשובות התלמידים על הלוח בארגון גרפי שיצור הכללות למידע שיעלו התלמידים על החג. ♦ ישאל: כיצד הם חוגגים את חג השבועות? אילו צבעים מזכיר להם חג זה? אילו ריחות מזכיר להם החג?

המורה – ♦ יקרא את הפסוקים המתייחסים לחג השבועות. פסוקים אלו מתייחסים לשבעת השבועות שבין פסח, זמן יציאת בני ישראל ממצרים עד למעמד הר סיני – קבלת התורה. ♦ ישוחח על הציפייה המתמשכת ועל הסבלנות הנדרשת במהלך ימי הספירה של שבעת השבועות שבין פסח לשבועות (ראו ל"ג בעומר וספירת העומר). התלמידים – ♦ יקראו את המידע בספר הלימוד וילמדו על משמעות נוספת לחג השבועות: זמן מתן תורתנו. ביום זה ניתנה תורה לעם ישראל. המורה ימחיש כיצד הגענו לכך שבתאריך ו' בסיון ניתנה התורה. ♦ יקראו את המידע על מצוות ומנהגים בשבועות. ♦ יספרו על חוויותיהם ותחושותיהם בביצוע מצוות ומנהגים אלו. ♦ ידונו בשמות הנוספים לחג זה ובמקורות לשמות אלו. עשרת הדיברות (עמ' 203) התלמידים יקראו את עשרת הדיברות, יסבירו בעזרת המורה למה הכוונה בכל דיבר וייתנו דוגמאות מחיי היום יום. הערה: השנה בחרנו להתמקד בחג השבועות – זמן מתן תורתנו. בע"ה נרחיב בשנים הבאות במשמעויות הנוספות של חג זה.	פעילויות במהלך הקריאה
מומלץ להורות לתלמידים לזכור חלק מהדיברות בעל פה (ומי שיכול – את כולם).	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח הספרותי	עולם השיח
שיר	הסוגה
כשקיבלו את התורה / לאה נאור (עמ' 204)	הטקסט
1. עירור הזדהות עם ההתרגשות שאחזה בעם בעת קבלת התורה 2. יצירת מארג תרבותי-ספרותי: הרחבת היריעה של מעמד הר סיני וקשירת קשר עם הטקסט המקראי קידום יכולת הזיהוי של קולות ומראות בשיר	מטרות ההוראה א. מטרות ספרותיות ב. מטרות העיסוק בשפה

הקדמה	שירה של לאה נאור "כשקיבלו את התורה" מדבר על מעמד קבלת התורה על הר סיני ומבוסס על הכתוב בספר שמות פרק יט ועל הכתוב במדרש שמות רבה.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יגלו את המקורות שעליהם נשענת המשוררת. חשוב להפנות לספר שמות ולקרוא את הנאמר על המעמד וכן לקרוא את מדרש שמות רבה (עמ' 205). ♦ התלמידים יזהו את הפזמון החוזר בשיר: "ככה בדיוק קרה". יעיינו בתורה בתיאור מעמד הר סיני וישוו את הקולות, התחושות והמראות.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ יכתבו על ההתרגשות שאחזה בעם בעת קבלת התורה. ♦ ישוו את הכתוב בשיר לכתוב בתורה או במדרש (עמ' 206). הצעות לפעילויות לשוניות ♦ יסמנו מילים הקשורות בקולות ובמראות, שהם עיקרו של השיר.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ התלמידים יציירו את המעמד המרגש.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	אגדת חז"ל
טקסט	רבי פנחס בן יאיר והעניים עיבוד: יוכבד סגל (על פי דברים רבה) (עמ' 208)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הכרה בחשיבות הנתינה יצירת מארג ספרותי-תרבותי: הכרת יצירה מהמורשת התרבותית היהודית 1. הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית 2. זיהוי מילים המציננות משאלות, השערות ותכנון
הקדמה	אגדת חז"ל מתאימה לחג הקציר הנחגג בחג השבועות. האגדה מזכירה את מגילת רות, המבליטה את ערכי החסד והגמול. בקריאת האגדה כדאי להתייחס למאפיינים הלשוניים והמבניים, כגון חזרות רבות על תיאורים ואמירות, שימוש ייחודי בזמנים, צמצום ואיפוק.

♦ התלמידים יתארו תחושות בעת רעב. ♦ התלמידים ידונו בערכה של עבודת האדמה: זריעה, טיפול אחרי הנביטה, קציר וכן הלאה).	פעילויות טרום קריאה
הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את האגדה. ♦ ידונו בחשיבות מצוות הנתינה. ♦ יקשרו בין איסוף שעורים לחג הקציר. הצעות לפעילויות לשוניות עולמות שיח אפשריים ♦ הרבי העלה השערות – התלמידים יבחינו בזמנים עבר ועתיד ויסמנו: מה קרה בסיפור ומה היו השערותיו של הרבי באשר לעתיד. למשל: "אם אשאיר את השעורים של העניים, הרי יתקלקלו", ולכן מחליט לזרוע את הזרעים כדי שינבטו, יצמחו ויניבו.	פעילויות במהלך הקריאה
♦ התלמידים יספרו על דאגה למי שידו אינה משגת מזון לפני חגים. למשל: איסוף מוצרי מזון על ידי עמותת "לתת".	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
♦ התלמידים יצלמו סמלים השייכים לחג.	פינת הצילום שלי (עמ' 211)

ממדף הספרים		עבודה עם ספר ספרייה	
עולם השיח		עולם השיח הספרותי	
הסוגה		סיפורי חז"ל	
הטקסט		כה עשו חכמינו / יוכבד סגל (עמ' 211)	
מטרות ההוראה מטרות ספרותיות		1. הפגשת הקורא הצעיר עם יצירה הנוגעת למתרחש בעולמו 2. הרחבת משמעות היצירה באמצעות קשרים אינטרטקסטואליים 3. קידום הבנת תפקידם המחנך של סיפורי צדיקים	
הקדמה		הספר "כה עשו חכמינו" מוצג לתלמידים לאחר שקראו את הטקסט על רבי פנחס בן יאיר והעניינים. ספר זה מכיל בתוכו אוסף סיפורי חז"ל הכתובים בשפה פשוטה וברורה לילדים. סיפורים אלו מספרים על מעשיהם של תנאים ואמוראים שאפשר ללמוד מהם על כבוד הבריות, על אהבת תורה, על קיום מצוות באהבה ועל אמונה. לספר חמישה חלקים והוא מכיל סיפורים רבים על דמויות ידועות כגון רבי עקיבא, חוני המעגל, רבי חנינא בן דוסא, רבי שמעון בר יוחאי וכן על דמויות פחות ידועות (לעתים ללא שם) המשמשות מופת. הסיפורים מחולקים לפי נושאים, כך שאפשר לבחור נושא מסוים שרוצים להתעמק בו ולקרוא את הסיפורים הקשורים אליו (נושאים לדוגמה: תפילה, נטילת ידיים וברכות, קיום מצוות באהבה ובמסירות, שמירת שבת, צדקה, בין אדם לחברו).	
פעילויות טרום קריאה (הקריאה נעשית בבית)		דיון מקדים התלמידים ישוחחו על סיפורי חז"ל שהם מכירים ויעלו השערות מדוע חשוב לקרוא סיפורים אלו ומה מטרתם. התלמידים יעלו שמות נוספים של צדיקים שהיו רוצים לקרוא עליהם וללמוד מהם. מומלץ לספר לתלמידים שיוכבד סגל, כותבת הספר, היא מחנכת שרצתה מאוד לספר לילדיה אגדות חז"ל אך חששה שהשפה אינה מובנת דיה. לכן סיפרה את האגדות בשפה פשוטה יותר. תחילה כתבה אותן בעלון, ולאחר מכן איגדה הכול לסדרת הספרים "כה עשו חכמינו".	

המורה יבחר נושא אחד מתוך מגוון הנושאים שמוצגים בספר, והתלמידים יציגו סיפורים שקשורים לנושא זה. התלמידים יאפיינו את הדמות עליה מסופר בסיפור, את הבעיה, את הפתרון ואת הלקח הנלמד מהסיפור. יתנהל דיון שמטרתו לקשור בין סיפורי הצדיקים ובין חיי היום יום של הילד: המורה יציג בעיה שקרתה לאדם מסוים, והתלמידים יחשבו איזה סיפור קשור למקרה זה וכיצד הצגת הסיפור בפני אדם יכולה לעזור לו בפתרון הבעיה (מומלץ לתת לתלמידים לבחור מתוך כמה אפשרויות ולא מתוך כל הסדרה).	פעילויות במהלך הקריאה (בעיון חוזר בכיתה)
תתנהל שיחה: מדוע חשוב לקרוא סיפורי חז"ל? מה אפשר ללמוד מהם? יתנהל דיון בקשר בין טקסטים: כיצד קשור סיפור חז"ל מ"כה עשו חכמינו" לטקסט אחר באותו הנושא. אפשר לערוך תערוכה בכיתה סביב נושא תוכן מסוים ולהציגו בעזרת סיפורי חז"ל מספר זה ויצירות ספרות נוספות. לדוגמה: אם הנושא הנבחר הוא נטילת ידיים, אפשר ליצור פינה בכיתה ובה הסיפור "מים ראשונים" ("כה עשו חכמינו", חלק ב', עמוד 43) וכן "איך זירזתי את התור" מאת רחל רוזנר – סיפור על תור לנטילת ידיים. אפשר להציג תצלומים של ילדי הכיתה, נטילות מסוגים שונים ועוד.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

הקיץ הוא העונה האחרונה מבין עונות השנה הנידונות בספר הלימוד. התלמידים כבר חשים באווירת החופש ועסוקים בתכנונים לבאות. הטקסטים שנבחרו בפרק זה מתארים את הקיץ הישראלי. הפסוק שנבחר בעמוד השער – "קיץ וחורף אתה יצרתם" (תהילים עד, יז). הקדוש ברוך הוא, בחכמתו הרבה, מציב גבולות – הן גבולות פיזיים והן גבולות של זמן. המורה –

- ◆ ישוחח עם התלמידים על עונת הקיץ ועל מה שהיא טומנת בחובה.
 - ◆ ישוחח על פעילויות שעושים בקיץ ולעודד את התלמידים לבקר כל אחת מהפעילויות.
 - ◆ יבקש מהתלמידים להכין במחברת עברית שער לעונת הקיץ ובה ציטוטים נוספים ואיורים מתאימים. מומלץ לעודד את התלמידים להוסיף תצלומים הקשורים לקיץ.
- בעונת הקיץ חל צום תשעה באב. הרחבנו על צום זה בחלק הראשון של ספר הלימוד. מומלץ לספר לתלמידים שוב על צום י"ז בתמוז, צום תשעה באב, שלושת השבועות ביניהם, ובתוכם תשעת הימים. מומלץ להרחיב על הנגזר מכך לעניין בלויים, שחייה בים ובברכה ועוד.

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	גל היא ילדה של ים / יהונתן גפן (עמ' 213)
מטרות ההוראה	עירור הזדהות עם תחושותיה וחוויותיה של גיבורת השיר
א. מטרות ספרותיות	קידום היכולת לזהות דימויים בשיר ולהבין את תרומתם
ב. מטרות העיסוק בשפה	◆ התלמידים יאזינו לשיר ביוטיוב ויראו תצלומים מלווים.
פעילויות טרום קריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים –
פעילויות במהלך הקריאה	◆ יקראו את הסיפור. ◆ יסמנו בכחול מילים השייכות לים. הצעות לפעילויות לשוניות ◆ יבחינו בדימויים הרבים שבשיר (לשון ציורית). למשל: גל הרוכבת על גל כאילו היה סוס.

♦ התלמידים יספרו על אהבתם לים.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)
התלמידים – ♦ יצלמו נושאים הקשורים בים. ♦ יספרו על חוויות מיוחדות הקשורות בים.	פינת הצילום שלי (עמ' 214)

עולם השיח העיוני	עולם השיח
טקסט מידע	הסוגה
המדוזה (עמ' 215)	הטקסט
הרחבת הידע על המדוזה	מטרות ההוראה מטרות כלליות
הטקסט שלפנינו מספק מידע על בעל חיים – על המדוזה: צורתה, תכונותיה, הסכנות במגע אֶתָהּ והדרכים לפעולה במקרה של צריכה.	הקדמה
המורה ישוחח על הנושא וישמע מתלמידיו מה הם יודעים על המדוזות ואם ראו אותן. המורה יעלה לפני הכיתה תמונות של מדוזות ויבקש מהתלמידים לתאר את צורתן הייחודית ולהעלות השערות כיצד צורה זו משרתת את המדוזה בתנועתה בים.	פעילויות טרום קריאה
התלמידים יקראו את הטקסט ויאמרו על אילו שאלות הטקסט מספק תשובות. התלמידים יבצעו את המשימות בספר הלימוד (עמ' 216–217).	פעילויות במהלך הקריאה
התלמידים יחפשו במרשתת (אינטרנט) פרטים נוספים על המדוזה. אפשר להמליץ לתלמידים לכתוב סיפור (אמיתי או דמיוני) על היתקלות במדוזה ועל תוצאותיה.	פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)

עולם השיח	עולם השיח הספרותי
הסוגה	שיר
הטקסט	שרב / לאה גולדברג (עמ' 218)
מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות ספרותיות ג. מטרות העיסוק בשפה	הבנה של תופעת מזג אוויר 1. חוויה מחדש של התנסות מוכרת (שהייה בשרב) דרך המתואר בשיר 2. עמידה על האמצעים המוזיקליים בשיר – חריזה, מקצב וקולות – והצבעה על תרומתם לשיר הבנת תפקיד המטאפורות בשיר
הקדמה	שרב הוא תופעת מזג אוויר שכל ילד חווה בישראל. בשיר נוצרת תמונה באמצעות שימוש במטאפורות שעיקרן הַשְׁאָלָה – העברה: שימוש בניב שלא בהוראתו הרגילה, אלא בהוראה שאולה לשם יתר ציוריות. בזכות המטאפורה מקבל מכלול המילים משמעות רחבה יותר מאשר זו של פירושן המילוני. דוגמאות למטאפורות בשיר: "גינתנו נֶאֱנַחַת: מה חשקתי במקלחת!", וכן: "יְקוֹבֵל מֵרָה הברוש: אוי כי יש לי כאב ראש." מטרתה של גולדברג היא לתת אפשרות לילד לחוות את סביבתו דרך המתואר בשיר, דרך חריזה, מקצב וקולות של מספר ודוברים.
פעילויות טרום קריאה	♦ התלמידים יביעו את הרגשתם ביום שרבי.
פעילויות במהלך הקריאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) התלמידים – ♦ יקראו את השיר. ♦ יסמנו את כל המטאפורות המצינות את התנהגות הגינה בכל בית שבשיר. לדוגמה: נאנחת, מרכינה ראש.
פעילויות לאחר הקריאה (סיכום ורפלקציה)	♦ יכתבו במילים שלהם את התלונות של תושבי הגן. ♦ התלמידים יציירו את מה שמתרשש בכל בית בשיר. ♦ אפשר להמחזי את השיר. ♦ התלמידים יעלו על הכתב את מחשבותיו של ילד הסובל בשרב. ♦ לסיום נושא הקיץ התלמידים מתבקשים לכתוב טקסט שכותרתו: הקיץ מתקרב. לרשותם נקודות להתייחסות ומילות מפתח.

פינת הצילום שלי (עמ' 221)

התלמידים –

- ◆ יצלמו תמונות ים ותמונות הקשורת לקיץ.
- ◆ יעבירו את התצלומים לתיקיית עברית.
- ◆ יספרו למה בחרו לצלם מה שצילמו.
- ◆ יכתבו מה הם אוהבים לעשות בקיץ.
- ◆ יקראו מה כתבו חברים ובאילו אובייקטים לצילום בחרו.
- ◆ ידונו על הקשר בין הצבע הצהוב לקיץ.
- ◆ יתבוננו בתצלומים שצילמו: מה צהוב בקיץ?

שני דגמים לשיעור מיטבי

להלן יוצג שימוש מיטבי בחומר הלימוד – שני דגמי שיעור. המורים יוכלו להשתמש בדגמים אלה בכל שיעור ולהזינם בהתאם לפעילויות המוצעות במדריך. הדגמים מתייחסים לרמת המשימות (ממוחשי למופשט) ולאופן הפעילות בו (למשל: אינטראקציה במליאה, תיווך אישי, פעילות יחידנית).
לפניכם דגם להוראת טקסט מעולם השיח הספרותי – "לקרוא ולכתוב" מאת ע' הלל.

דוגמה למהלך שיעור: טקסט מעולם השיח הספרותי

שם הטקסט: לקרוא ולכתוב / ע' הלל

הסוגה: שיר

אמצעי המחשה לשיעור

1. כרטיסים ריקים המיועדים למילים
2. תצלומים של חפושית ופיל – שמותיהם כתובים מתחתם

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרומ קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות <u>הצלאת תחושות ורגשות הכרוכים במילים</u> <u>הקריאה, ובמיוחד את תחושת הרווחה והפישט</u> <u>הנובעת מילוי הקשר שבין הצליל לבין האות</u> ב. מטרות העיסוק בשפה 1. <u>קידום המודעות הפונולוגית לצלילי השפה</u> <u>ולצופן הגרפופונימי</u> 2. <u>הפניית תשומת הלב לקשר שבין משמעות</u> <u>המילים (סמנטיקה לקסיקאלית) לצורתן</u> <u>(מורפופונולוגיה)</u>		

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
הישג נדרש מס' 1 <u>האזנה ודיבור</u> <u>למטרות שונות</u> ציון דרך <u>האזנה... השתתפות</u> <u>בשיחה... השתלבות</u> <u>בדיבור</u>	נושאים לדיון 1. <u>רגשות הילדים כשחוו את גילוי הקריאה</u> 2. <u>נושאי קריאה שמציינים את הילדים:</u> <u>סיפורים מהחיים, ספורט, אמנות, בעלי</u> <u>חיים, מדע, חלל ואחרים</u> 3. <u>אופיים של ההנושאים (מרתקים, מותחים,</u> <u>מבדחים, דמיוניים וכדומה)</u> 4. <u>מקורות הקריאה המוצגים על הילדים</u> <u>(ספר, ציטון ילדים, אתרי אינטרנט וכדומה)</u> ניהול השונות בקרב הלומדים • <u>הדיון מזמן השתלבות והשתתפות של מלון</u> <u>התלמידים בשיח דבור.</u>	<u>במליאה</u>	פעילות טרום קריאה זמן משוער <u>5 דקות</u>
הישג נדרש מס' 4 <u>קריאת טקסטים</u> <u>מסויים שונים</u> <u>למטרות שונות</u>	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי) קריאת הטקסט אופן הקריאה <u>קריאה קולית של המורה מהספר הדיגיטלי</u> <u>המוצג. (אפשר להקריין אותו על הלוח).</u>		פעילויות במהלך הקריאה אופן הקריאה (קולית של המורה או של התלמידים, קריאה דמומה, קריינות טקסט בסביבה המתקשבת)

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרומ קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
הישג נדרש מס' 1 האזנה ודיבור למטרות שונות ציון דרך השתתפות בשיחה ובדיון תוך הקשבה ותאורה... השתלבות בדיבור על פי הנוסכס	דיון בנושא "כשפותחים ספר מוצאים בו את כל העולם" שאלות מנחות לדיון מה זה "כל העולם"? מה פושים בעולם האדול? מה פושים בספר? ניהול השונות בקרב הלומדים • הדיון מזמן שיתוף כל התלמידים בצפייה ובשיחה.	דיון במליאה	זמן משוער 30 דקות
הישג נדרש מס' 8 הכרה והבנה של המארכת הלשונית - מבנים, תופעות ותהליכים הלשוניים ציון דרך הבחנה בקשרי משמעות בין מילים	הצעות לפעילויות לשוניות דיון בנושא תופעות מצינוניות, מפתיעות ומזכרות בשפה העברית אמצעי המחשה המלווים את הדיון 1. תצלום חפושית פרת משה רבנו ותצלום פיל מוצאים על הלוח. 2. כרטיסים ועליות השמות "פרת משה רבנו" ו"פיל" אופן הפעילות הצגת אמצעי המחשה על הלוח (תצלומים ושמותיהם) שאלות מנחות לדיון מה הקשר בין צורת השם למשמעות השם? (למשל: גודל בעל החיים מול אורך שמו, חוסר ההלימה בין אורך שמו של בעל החיים לגודלו הפיזי).	דיון במליאה	

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	אמצעי המחשה המלווים את הדיון 1. <u>כרטיסים ריקים לכתיבת השמות: שמות תאומים ולא תאומים, שמות של זוגות שאינם זוגות, שמות של מילים קצרות וארוכות, מצחיקות וכואסות.</u> 2. <u>ציור טבלה על הלוח ובה צמודות לפי אחת מהקטגוריות. לדוגמה: שמות ארוכים וקצרים או שמות תאומים ולא תאומים.</u> אופן הפעילות <u>הצגת טבלה על הלוח: מיון הכרטיסים לפי נושאים</u> הנחיות לפעילות בקבוצה <u>הילדים יכתבו ארבעה שמות ארוכים וארבעה שמות קצרים על גבי כרטיסים (לדוגמה: אמל, אנק, פיל, טיל, הר, שור, תולעת, נחלאלי, פרת משה רבנו, חרזל, עכביש).</u> <u>הילדים ימיינו את השמות בטבלה שעל גבי הלוח לפי הקטגוריות.</u>	<u>פעילות בקבוצה הטרוגנית</u>	
	הפנייה לדפי המשימות בספר (עמ' 11-14) <u>חלק מהמשימות תבוצענה לאחר הפעילות וחלק תיוצגנה לשיעורי בית.</u> ניהול השונות בקרב הלומדים <u>התלמידים יבצעו את המשימות - בקצב אישי ובתיווך המורה לתלמידים הפקוקים לכך.</u>	<u>פעילות יחידנית</u>	

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	דיון מסכם / פעילות מסכמת 1. מה גיליתם על השפה? 2. איזה אולם גיליתם בספריק? • מטלות לשיעורי בית תוך התכוונות לשונות בקרב התלמידים הפחתת כמות התרגול, הכנת דוגמאות, שינון של כל התרגול וכדומה.	דיון במליאה	פעילות אחרי קריאה (סיכום ורפלקציה) זמן משוער כ- 7 דקות
	1. <u>המורה תשלח לתלמידים מציגת שירים של דתיה בן דור העוסקים בתופעות השפה – "ככה זה בעברית". המציגת לקוחה מהאתר של החוג לשורי שירה של שרית ש"ף.</u> 2. <u>התלמידים יופנו ליחידה המתקשבת באתר יסוד בנושא "תופעות בשפה" – מילים נרדפות.</u> 3. <u>התלמידים יאתרו את תופעות השפה ויציגו אותן בכיתה.</u>		פעילות בסביבה המתקשבת

דוגמה למהלך שיעור: טקסט מעולם השיח העיוני

שם הטקסט: הלביאה - הצייד של המשפחה

הסוגה: טקסט מידע

אמצעי המחשה לשיעור

1. סרטונים במרשתת
2. סרטו של מוטי קירשנבאום על קניה וטנניה (בלטלויזיה)
3. מן הסביבה המתוקשבת של אתר "יסוד": כתבות ציתונאיות
4. מפה אינטראקטיבית של הספארי באתר הספארי של רמת גן וצד

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	א. מטרות כלליות 1. הרחבת הידע המדעי הקשור לסיפור "בית ללביאה": היכרות עם תפקידי הלביאה במשפחה 2. קידום הבנת הטקסט באמצעות זיהוי חלקיו ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הרחבת אוצר המילים 2. קידום הבנת הקשר בין זמני הפעלים הטקסט ובין אופיו של הטקסט 3. קידום יכולת ההבחנה בין סוגי פעלים 4. קידום הבנת התופעה של גזירת מילים מהשם		
הישג נדרש 1 האננה ודיבור למטרות שונות ציון דרך 1. מעקב אחרי רצף הדברים 2. גילוי רעיונות בנאמר	דיון עם התלמידים איסוף מידע על - 1. תפקידי הלביאה 2. סביבת המחיה 3. אופן גידול הצאצאים 4. עצמאותם של הצאצאים	הלביאה	פעילות טרום קריאה

שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג
פעילות בסביבה מתוקשבת זמן משוער 7 דקות		איסוף מידע מתוך הסביבה המתוקשבת: סרטון <u>על רלביאור (באתר "יסוד")</u> ניהול השונות בקרב הלומדים הדיון מזמן שיתוף כל התלמידים בצפייה והשיחה.	
פעילויות במהלך הקריאה אופן הקריאה (קולית של המורה או של התלמידים, קריאה בזמורה, קריאות טקסט בסביבה המתוקשבת)	דיון במליאה	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה קריאה אופן הקריאה קריאה קולית של התלמידים או האננה לקריאות בסביבה המתוקשבת (יחידת "רלביאור/מידע" באתר "יסוד") דיון בנושא: מאפיין הסוגה - תוכן ומבנה שאלות מנחות לנושא הטקסט: 1. מהו המשפט המכיל המציג את נושא הטקסט? 2. איך משפטים מרחיבים את המידע, מסבירים או מתארים את הטקסט? 3. מהו המשפט המסכם את הטקסט? הפניה לדפי המשימות בספר (עמ' 126) התלמידים יסמנו בטקסט המדגש, בצבעים שונים, את התשובות על השאלות. ניהול השונות בקרב הלומדים תיווך המורה לתלמידים הצוקים לכך	הישג נדרש 4 קריאת טקסטים מסוגים שונים ולמטרות שונות הישג נדרש 5 הפקת מידע ולמידה מטקסטים כתובים מסוגים שונים בתחומי צעת שונים

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	סוג הפעילות המתקשבת <u>לימודון טקסט מידע - התלמידים ייהנו ממציאת אנימטיבית על מאפייני הסוג.</u>		פעילות בסביבה מתקשבת (לימודון, שיעור, קריאה נוספת, "העשרה בכיף" וכו')
הישג נדרש מס' 8 <u>הכרה והבנה של המארכת הלשונית - מבנים, תופעות ותהליכים בלשון</u> ציון דרך <u>זיהוי של מילים המסתעפות מאותו שורש כשייכות לאותה משפחת מילים</u>	הצעות לפעילויות לשוניות <u>דיון במאפייני הלשון בטקסט המידע</u> אמצעי המחשה <u>הקרנת הטקסט על הלוח וסימון הפעלים בו</u> אופן ההפעלה <u>התלמידים יציגו בתנועה את פועלי התנועה.</u> הפניה לדפי המשימות בספר (עמ' 126-130) <u>זיהוי פעלים בטקסט המידע (עמ' 129)</u> <u>סימון פועלי תנועה</u> <u>כתיבת משפטים הכוללים פועלי תנועה (עמ' 128)</u> <u>מיון פועלי אכילה ופועלי שינה</u> <u>משפחות מילים - זיהוי מילים השייכות למשפחה וסימון אותיות משותפות (עמ' 130)</u> ניהול השונות בקרב הלומדים <u>התלמידים ישלחו למורה את התשובות וכן יבוקרו אוטומטית ביחידה המתקשבת.</u>	<u>דיון במליאה</u> <u>פעילות בקבוצה הטרוגנית</u> <u>פעילות יחידנית</u>	

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות ב. מטרות העיסוק בשפה	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרומ קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	דיון מסכם/פעילות מסכמת 1. <u>דיון: איזה מידע חדש למדנו על הלאביאה?</u> 2. <u>הקרנת הסרט "מלך האריות" או צפייה בסרטונים מהתכנית המתוקשבת באתר "סווד".</u> מטלות לבית - תרגול בנושא תופעות לשוניות <u>תרגול מלווה - פעלים, שורשים ואוצר מילים</u> המלצות נוספות • <u>שימוש בלימודון השורש מהתכנית המתוקשבת להקניה: לסיכום ולחזרה על נושא השורש.</u> • <u>"העשרה בכ"ף"</u>	הלאביאה	פעילות אחרי קריאה (סיכום ורפלקציה) זמן משוער 5 דקות פעילות בסביבה מתוקשבת
	ניהול השונות בקרב הלומדים <u>התלמידים שלמים למורה את התשובות ומבוקרים אוטומטית ביחידה המתוקשבת.</u>		

להלן שני "דגמים ריקים" לשימוש המורה

דוגמה למהלך שיעור: טקסט מעולם השיח הספרותי

שם הטקסט: _____

הסוגה:

אמצעי המחשה לשיעור

.1

.2

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג	מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	מטרות ההוראה א. מטרות כלליות _____ _____ _____ ב. מטרות העיסוק בשפה 1. _____ _____ 2. _____ _____ _____ _____	

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
הישג נדרש מס' _	נושאים לדיון		פעילות טרום קריאה
	1.		
	2.		
ציון דרך	3.		זמן משוער
	4.		
	ניהול השונות בקרב הלומדים		
	• הדיון מזמן		
הישג נדרש מס' _	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה (תוכן גלוי וסמוי)		פעילויות במהלך הקריאה
	קריאת הטקסט		אופן הקריאה
	אופן הקריאה		(קולית של המורה או של התלמידים, קריאה דמומה, קריינות טקסט בסביבה המתקשבת)

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
הישג נדרש מס' _ _____ _____ ציון דרך _____ _____ _____ _____	דיון בנושא _____ _____ שאלות מנחות לדיון _____ _____ _____ ניהול השונות בקרב הלומדים • הדיון מזמן _____ _____	_____ _____	זמן משוער _____
הישג נדרש מס' _ _____ _____ _____ ציון דרך _____ _____	הצעות לפעילויות לשוניות דיון בנושא _____ _____ אמצעי המחשה המלווים את הדיון 1. _____ _____ 2. _____ _____ אופן הפעילות _____ _____ שאלות מנחות לדיון _____ _____ _____	_____ _____	

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	אמצעי המחשה המלווים את הדיון 1. _____ _____ _____ _____ 2. _____ _____ _____ אופן הפעילות _____ הנחיות לפעילות בקבוצה • _____ _____ _____ _____ • _____ _____ • _____		
	הפנייה לדפי המשימות בספר (עמ' _____) _____ _____ ניהול השונות בקרב הלומדים _____ _____		
	דיון מסכם / פעילות מסכמת 1. _____ 2. _____ _____ • מטלות לשיעורי בית תוך התכוונות לשונות בקרב התלמידים _____ _____		פעילות אחרי קריאה (סיכום ורפלקציה) זמן משוער _____

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרם קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	1. 2. 3.		פעילות בסביבה המתקשבת

דוגמה למהלך שיעור: טקסט מעולם השיח העיוני

שם הטקסט: _____

הסוגה: _____

אמצעי המחשה לשיעור

- _____ .1
- _____ .2
- _____ .3
- _____ .4

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	א. מטרות כלליות _____ .1 _____ _____ _____ .2 ב. מטרות העיסוק בשפה _____ .1 _____ .2 _____ _____ .3 _____ .4		
הישג נדרש _____ _____ ציון דרך _____ .1 _____ _____ .2 _____	דיון עם התלמידים איסוף מידע על - _____ .1 _____ .2 _____ .3 _____ .4		פעילות טרום קריאה

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	איסוף מידע מתוך הסביבה המתקשבת: _____ _____ ניהול השונות בקרב הלומדים • הדיון מזמן _____ _____		פעילות בסביבה מתקשבת זמן משוער _____
הישג נדרש _____ _____ _____ _____ _____ הישג נדרש _____ _____ _____ _____ _____	הצעות לפעילויות תוכן ומבנה קריאה אופן הקריאה _____ _____ _____ דיון בנושא: _____ שאלות מנחות לנושא הטקסט: 1. _____ 2. _____ 3. _____ הפניה לדפי המשימות בספר (עמ' _____) _____ _____ ניהול השונות בקרב הלומדים _____		פעילויות במהלך הקריאה אופן הקריאה _____ _____ _____ _____ _____ _____ זמן משוער _____

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	סוג הפעילות המתקשבת		פעילות בסביבה מתקשבת (לימודון, שיעור, קריאה נוספת, "העשרה בכיף" (וכו')
הישג נדרש מס' ____	הצעות לפעילויות לשוניות		
	אמצעי המחשה		
	אופן ההפעלה		
ציון דרך	הפניה לדפי המשימות בספר (עמ' _____)		
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
	ניהול השונות בקרב הלומדים		

הישגים נדרשים בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג		מסגרת הלמידה (במליאה, יחידנית, בקבוצה הומוגנית או הטרוגנית)	שלב הפעילות (טרום קריאה, במהלך הקריאה, לאחר הקריאה)
	דיון מסכם/פעילות מסכמת 1. _____ 2. _____ _____ _____ מטלות לבית - _____ _____ המלצות נוספות • _____ • _____		פעילות אחרי קריאה (סיכום ורפלקציה) זמן משוער _____ פעילות בסביבה מתוקשבת
	ניהול השונות בקרב הלומדים _____ _____		

על דפי המשוב

בסוף כל אחד משני חלקי הספר לתלמיד מופיעים שני דפי משוב – לשיח כתוב ולשיח דבור. להלן הסבר לדפים:

1. דף משוב לשיח כתוב (חלק ראשון, עמ' 280; חלק שני, עמ' 222)

הדף משמש לשיתוף פעולה שיתקיים בין התלמידים ובין המורה כדי לקדם את הכתיבה. הטקסט הכתוב של כותבים צעירים נראה בדרך כלל כמו מבעים או חלקים של שיח דבור. הכתוב מופיע ללא עיבוד ומתוך הנחה שלנמענים יש עולם שיח ותכנים זהים לאלה של הכותב. לכן אין כמעט פירוש והבהרה של הכתוב. תפקיד המורה לסייע להבהיר את הכתוב (מה תרצה להוסיף? זה הכול?), לשאול שאלות שתקדמנה הרחבה, פירוש וקישוריות. לאחר שהתלמידים כותבים שחזור או סיפור, הם קוראים אותו לחבר או לקבוצה, המורה והתלמידים בודקים יחד את בהירות התוכן, את אופן הכתוב, את הלשון, את הלכידות, את הפיסוק וכדומה. התלמיד מתקן את השחזור בהתאם להערות. יש לזכור שמדובר בכיתה ב', והמטרה היא כתיבת שחזור או כתיבת נרטיב. ילדים בכיתה ב' אינם אוהבים לכתוב טיוטה, ולכן אפשר למחוק מה שמיותר, להוסיף הסברים במאמר מוסגר בתוך הסיפור, להוסיף מילות קישור וכדומה (תה"ל עמ' 77).

2. דף משוב לשיח דבור (חלק ראשון, עמ' 282; חלק שני, עמ' 223)

הערה: בספר לתלמיד אין הפניה לשימוש בדף המשוב לשיח דבור, אך המורה יוכל להשתמש בו עם התלמידים ולהפעילו כאשר יופיע בספר שיח עמיתים או סיפור בעל פה שמספר התלמיד.

דף המשוב לשיח הדבור הוא כלי למורה. הדף נועד להערות על דברי השיח של הקבוצה והיחיד והוא משמש את התלמיד ככלי משוב על דברי חבריו (יש לשכפל את הדף לתלמיד). הדף בנוי מנושאים בצבעים שונים. זו דרך לעזור למורה לכוון את התלמידים לנושא בו הוא בוחר להתמקד. תקשורת יעילה תתקיים רק אם המוען והנמען ישתפו ביניהם פעולה בתהליך התקשורתי. בכל אירוע שיח נוצר טקסט משותף על ידי המשתתפים, ותגובותיהם זה לדברי זה יוצרות את צורתו של הטקסט הזה, את אורכו, את עומקו, את מידת המפורשות שבו, את המשלב שבו הוא נאמר, ואת עצם קיומו. קיומו של אדם כדובר תלוי תמיד בקיומו של אדם אחר כמאזין. אם המאזין אינו מתפקד ככזה, הדובר חדל להיות דובר. לפיכך אפשר לומר שבכל אירוע שיח באשר הוא, המאזין הוא דובר שותף והדובר הוא מאזין שותף. שיתוף הפעולה כרוך בהכרתם של כללי השיח של גרייס. חוקי גרייס (1975–1978) פועלים על פי כללים "לעקרון שיתוף הפעולה" בשיח:

כלל הרלוונטיות – האם הדברים רלוונטיים, עניינים ואינם סוטים מן הנושא?

כלל הכמות – האם הוצג מספיק מידע להבנת הדברים (דוגמאות, פירוט, הסברים)?

כלל האיכות – האם הדברים שנאמרו מוסרים מידע בדוק, מהימן, אמיתי ומדויק?

כלל האופן – האם הדברים בהירים ומסודרים, תרמו לשיחה ונאמרו ברהיטות ובזמן הנכון (לפי תור)?

ברור שאין כמעט שיחה שמתקיימים בה כל הכללים כהווייתם, אולם כל חריגה מהם יש בה השתמעויות, וההשתמעויות עוזרות לגלות את הכוונות של הדובר ויוצרות את פעולת השיח.

אפשר להחיל את הכללים על כל התנהגות לשונית, דבורה או כתובה. לכן באירועי שיח, תפקיד מנהל השיח (המורה) לשמור על רלוונטיות, על כמות השיח והידע הקודם, שיש למשתתפים בשיחה, הקובעים את הבנתם. כמו כן יש לדאוג לאיכות השיח, לאמינות, לדיוק ולאופן השיח. כללי השיח של גרייס תורמים תרומה חשובה לבחינת הטקסט הדבור לנמען ולמוען. המוען אמור לבדוק את עצמו על פי הכללים הללו, והנמען אמור לבדוק את הנאמר על ידי הדובר, לפי כללי "עקרון שיתוף הפעולה".

על חוקי גרייס אפשר לקרוא:

פלד, נורית (1995), מאפייני השיח בכיתה, בתוך מחשבות כתובות 10, 11, 12, 13, מכללת בית ברל – מל"ל ומשרד החינוך, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, המחלקה למיומנויות יסוד.

דף המשוב לשיח דבור נבנה על פי מודל סגור של חוקי גרייס, ולכן השאלות סגורות ועל התלמיד לסמן את התשובה הנכונה.

בספר הזמנות רבות לפתח שיח דבור, והמורה יפעיל שיקול דעת מתי לפנות מקום להתבוננות רפלקטיבית עליו ולהערכת רכיביו.

מומלץ להקליט שיח בעת דיון, להשמיע את ההקלטה ולנהל שיחה: כמה נוכחים היו? כמה דוברים? מי אמר מה? מי "לקח תור"? כמה פעמים דיבר כל משתתף? האם הדובר הסביר את דבריו? נתן דוגמאות? אחד מהדוברים ייבדק בנפרד.

ניתוח השיח יעורר את מודעות הילדים באשר לאופן התנהלותם בשיחה ויתרום לעידוד השיח הראוי ולקידומו.

"תבחינים"

ה"תבחינים" אינם מיועדים לשכפול עבור התלמידים.

"תבחינים" לשיח הסיפור (הנרטיב)

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של סיפור מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

פתיחה: הרקע

- ◆ בסיפור מצוין מתי הוא מתרחש.
- ◆ בסיפור מצוין שם המקום.
- ◆ בסיפור יש שמות לדמויות ומתואר המראה שלהן.

אמצע: עלילה

- ◆ בסיפור יש אירוע פתיחה.
- ◆ האירועים מסתבכים ומתעוררת בעיה (שיא הסיפור).
- ◆ בסיפור מתרחשת תפנית.
- ◆ בסיפור יש הצעות לפתרון הבעיה.

סיום

- ◆ בסיפור יש פתרון לבעיה (מרומז או גלוי).
- ◆ בסיפור יש מוסר השכל.

מאפייני לשון

- ◆ הסיפור כתוב בדרך כלל בזמן עבר.
- ◆ פעלים רבים מניעים את האירועים.
- ◆ בסיפור יש תיאורים רבים.
- ◆ בסיפור מתקיים דו־שיח בין דמויות (בדיבור ישיר – גוף ראשון וגוף שני).
- ◆ בסיפור יש לעתים דמות המספרת על עצמה (בגוף ראשון).
- ◆ בסיפור יש ריבוי של כינויי גוף (אני, אתה, הוא).
- ◆ בסיפור יש שימוש בלשון ציורית ובה דימויים, ביטויים, ניבים ופתגמים.

"תבחינים" לעלילון (קומיקס)

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים.
בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של עלילון מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

אמצעים חזותיים

- ◆ סיפור העלילון נחלק לתמונות המשלבות מילים עם ציורים.
- ◆ בענני המחשבות כתובות מחשבות.
- ◆ בבלוני הדיבור כתובות שיחות.
- ◆ בעלילון מופיעים סמלים חזותיים להבעת רגשות ומחשבות. לדוגמה: לבבות.

מאפייני לשון

אמצעים לשוניים

- ◆ בעלילון משתמשים בגוף ראשון (אני) ובגוף שני (אתה).
- ◆ בעלילון אין מילות קישור בין תמונה לתמונה.
- ◆ העלילון כתוב במשפטים חסרים פשוטים וקצרים. לדוגמה: כן. סליחה.
- ◆ יש בעלילון ביטויי סלנג. לדוגמה: "איזה באסה".

אמצעים קוליים

- ◆ בעלילון יש שימוש בקולות מן הטבע (אונומטופאה). לדוגמה: בום! טרח! זום-זום...
- ◆ יש בעלילון הרבה סימני קריאה, סימני שאלה וסימני פליאה. לדוגמה: קח! מחביא? מי זה?!

"תבחינים" למשל

תבחינים הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של משל מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

פתיחה: הרקע

♦ **בעלי חיים**

הדמויות הראשיות במשל הן בעלי חיים או חפצים.

♦ **האנשה**

לבעלי החיים ולחפצים ניתנות תכונות אנושיות.

אמצע: עלילה

♦ **משל הוא סיפור דמיוני.**

♦ **הדמויות במשל מנוגדות (קוטביות). לדוגמה: טובות ורעות, עשירות ועניות.**

♦ **לעתים יש במשל דמות שופטת הבוחנת את הצדק.**

סוף

♦ **משל מלמד לקח ומחנך להתנהגות מוסרית.**

♦ **מהנמשל לומדים מהו מוסר ההשכל.**

מאפייני לשון

♦ **יש במשל שימוש בביטויים (צירופי לשון, ניבים ופתגמים).**

♦ **יש במשל דו־שיח ורב־שיח.**

♦ **יש במשל תארים מרבים (תיאור מקום, תיאור דמויות).**

"תבחינים" לסיפור עם

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים.
בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של סיפור עם מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

פתיחה

- ♦ הפתיחה שלווה, מעניינת ומסקרנת.
- ♦ הזמן והמקום המדויקים אינם מצוינים.
- ♦ לא מצוינים שמותיהם הפרטיים של המשתתפים.

אמצע

- ♦ **שילוש חזרות**
- יש בסיפור העם שלוש חזרות: על תכונה, על דמויות, על משאלה, על משימה וכדומה.
- ♦ **קיטוב (ניגוד)**
- יש בסיפור העם ניגוד (טוב ורע, עשיר ועני, טיפש וחכם).
- ♦ **מוטיב על-טבעי**
- יש בסיפור העם מוטיב על-טבעי.
- ♦ **משאלה כמוסה (סודית)**
- יש בסיפור העם משאלה כמוסה.

סוף

- ♦ **הצדק מנצח** (ניצחון הטוב על הרע).
- ♦ **יש מסר חינוכי.**
- ♦ **יש מוסר השכל.**

מאפייני לשון

- ♦ בסיפור עם יש ניבים ופתגם.
- ♦ בסיפור עם יש חזרות על מילים.
- ♦ בסיפור עם יש דו־שיח בין הדמויות.
- ♦ בסיפור עם יש שמות תואר רבים.

"תבחינים" לאגדת חז"ל

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של אגדת חז"ל מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

רקע

- ◆ אגדת חז"ל מציינת את הזמן והמקום של הסיפור.
- ◆ אגדת חז"ל מזכירה את הדמויות הפועלות בסיפור.

עלילה

- ◆ בסיפור תנ"כי האגדה מוסיפה פרטים על הדמות המרכזית.

בעיה

- ◆ באגדת חז"ל מוצגת בעיה.

הצעה לפתרון

- ◆ לעתים יש באגדת חז"ל דמות שופטת.

פתרון

- ◆ יש באגדת חז"ל החלטות על פי מעשים.

מאפייני לשון

- ◆ באגדת חז"ל יש דו-שיח.
- ◆ באגדת חז"ל יש שימוש בשפה התנ"כית.
- ◆ באגדת חז"ל יש עירוב של זמנים, למשל הווה ועבר.
- ◆ באגדת חז"ל יש חזרות על אמירות או על תיאורים.

"תבחינים" לטקסט מידע-לימודי

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של טקסט מידע-לימודי מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

פתיחה

♦ בטקסט מידע יש משפט פתיחה מכליל – משפט המציג את הנושא.

גוף

♦ בטקסט מידע יש הרחבה ופירוט של הטקסט – יידוע, הסבר, ותיאור תהליכים, גורמים ותופעות.

סיום

♦ בטקסט מידע יש משפט סוגר המתייחס לנאמר בטקסט.
♦ בטקסט מידע מופיעים לעתים דמויים או יסודות סיפוריים כדי להחיות את הטקסט.

מאפייני לשון

- ♦ בטקסט מידע הפעלים מופיעים בעיקר בזמן הווה.
- ♦ בטקסט מידע יש שמות עצם רבים.
- ♦ בטקסט מידע יש מבני סמיכות רבים. לדוגמה: פירות יער.
- ♦ בטקסט מידע יש כינויי שייכות. לדוגמה: ביתך – הבית שלך.
- ♦ בטקסט מידע יש שמות תואר רבים.
- ♦ בטקסט מידע יש שימוש רב בגוף שלישי (הוא, היא, הם, הן).
- ♦ בטקסט מידע יש שימוש במילות קישור (כי, כאשר).

"תבחינים" לפרסומת

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים": האם מאפייני הפרסומת מופיעים בטקסט שלפניכם?

מאפייני תוכן ומבנה

- ◆ בפרסומת יש ססמאות שקל לזכור. לדוגמה: תן לאצבעות ללכת במקומך.
- ◆ בפרסומת יש עירוב של עובדות ודעות.

אמצעים חזותיים

- ◆ בפרסומת יש איורים, קריקטורות ותצלומים.
- ◆ בפרסומת יש גופנים שונים (אותיות גדולות/קטנות/עבות/דקות).
- ◆ בפרסומת יש יש שימוש בצבעים שונים.

מאפייני לשון

- ◆ בפרסומת יש שמות תואר מוגזמים ומשכנעים. לדוגמה: מגניב, מטריף.
- ◆ בפרסומת יש פנייה ישירה בלשון ציווי. לדוגמה: נצלו את ההזדמנות.
- ◆ בפרסומת יש שימוש במשפטי קריאה ואזהרה. לדוגמה: מוטב לאבד רגע בחיים מאשר חיים ברגע!
- ◆ בפרסומת יש משחקי לשון, משחקי צלילים וחרוזים. לדוגמה: זרק לסל, וחסל!
- ◆ בפרסומת יש מילים וביטויים דו־משמעיים. לדוגמה: טע בשביל הנוף.

"תבחינים" לשיר

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים.
בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של שיר מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

♦ שיר כתוב בדרך כלל בשורות קצרות.

♦ בשיר יש בדרך כלל מספר בתים.

אמצעים מוזיקליים

♦ שיר כתוב בדרך כלל בחריזה.

♦ בשיר יש לעיתים שורות החוזרות על עצמן.

♦ בשיר יש לעתים חזרות צליליות.

♦ בשיר יש בדרך כלל מקצב.

מאפייני לשון

♦ בשיר יש שימוש בלשון ציורית (דימויים).

"תבחינים" לשלט

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים. בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של שלט מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

נוסח השלט:

- ♦ יש בשלט פנייה לנמענים.
- ♦ שלט מוצג במילים או בציור.
- ♦ שלט כתוב בקיצור.
- ♦ שלט מודיע, מזהיר, נותן הוראה או מכוון.
- ♦ מן הכתוב בשלט מבינים מי המוען (הכותב).

מאפייני לשון

- ♦ הפנייה בשלט כללית.
- ♦ בשלטי אזהרה יש סימני קריאה.

"תבחינים" להזמנה

"תבחינים" הם כלים ומאפיינים הבוחנים טקסטים שונים.
בדקו בעזרת "התבחינים" אם המאפיינים של הזמנה מופיעים בטקסט שלפניכם.

מאפייני תוכן ומבנה

- ◆ בהזמנה מצויין סוג האירוע.
- ◆ יש בהזמנה ציון של מקום האירוע.
- ◆ יש בהזמנה ציון של זמן האירוע.
- ◆ כתוב בהזמנה מה בתכנית האירוע.
- ◆ יש בהזמנה פנייה לנמענים.
- ◆ שם המוען מצוין בהזמנה.

מאפייני לשון

- ◆ הזמנה פונה לגוף שני.
- ◆ להזמנה יש נוסחי כתיבה קבועים (בהתאם לנושא הברכה).

מראי מקום

- אופק, א' (1985), לקסיקון לספרות ילדים, תל אביב.
- ברוך, מ' ואלמוג ג' (2001), ז'אנרים בספרות ילדים לגיל הרך, משרד החינוך, המינהל למדע וטכנולוגיה, מכון מופת.
- גולדברג, ל' (1978), בין סופר ילדים לקוראיו, בתוך: חובב ל' (עורכת), יסודות בשירת הילדים בראי יצירתה של לאה גולדברג, ספריית פועלים.
- דר, י' (2005), מדריך מפה לספרי ילדים, תל אביב: מפה.
- נוה, ח' (2002), נוסעים ונוסעות – סיפורי מסע בספרות העברית החדשה, הוצאת משרד הביטחון.
- פרוכטמן, מ', בן-נתן, א' ושני, נ' (1995), ניבון אריאל, קוראים, עמ' 13–14.
- קובובי, ד', (תשנ"ב), ספרותרפיה, ירושלים: מאגנס.
- קוגמן, ט' (2007), בין זואולוגיה לספרות ותרבות: התגלגלות סטריאוטיפים של החמור בספרות הילדים, בתוך: ברוח הזמן: החזרת ספרות הילדים להקשר ההיסטוריה-תרבותי, תל אביב: מכון מופ"ת.
- קלינוב, ר' (1979), על שירי הילדים של תרצה אתר, מבפנים, מ"א, (3–4).
- רות, מ' (1977), ספרות לגיל הרך, תל אביב: אוצר המורה.
- ריבלין, ר' (1990), מונחון לספרות, ספריית פועלים.
- שביט, ז' (1996), מעשה ילדות – מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים, האוניברסיטה הפתוחה.

פריסת הטקסטים והיצירות המופיעים בספר

חלק ראשון

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
לקרוא ולכתוב		מתוך "אבינו מלכנו" (תפילה) עמ' 8 בספר עמ' 39 במד"ל	א. מטרות כלליות מפגש עם טקסט מן המקורות היהודיים ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת רבדים של השפה
	שיר	לקרוא ולכתוב/ ע' הלל עמ' 10 בספר עמ' 40 במד"ל	א. מטרות כלליות פתיחת הספר בשירו של ע' הלל "לקרוא ולכתוב" נועדה לעורר בתלמידים תחושות ורגשות הכרוכים בגילוי הקריאה, ובמיוחד את תחושת הרווחה וההישג הנובעת מגילוי הקשר שבין הצליל לבין האות וממסודו. ב. מטרות ספרותיות העמדת הקריאה בספרות כפעילות המזמנת חוויית הנאה ועניין ג. מטרות העיסוק בשפה 1. לקדם את המודעות הפונולוגית לצלילי השפה ולצופן הגרפ־פונמי, כלומר לדרך שבה הפונמות מותאמות לסימני הכתב (אותיות וסימני ניקוד); 2. להפנות את תשומת לב התלמידים בצורה מפורשת לקשר שבין משמעות המילים (סמנטיקה לקסיקאלית) לצורתן (מורפ־פונולוגיה, כלומר מבנה המילה בקשר לרכיביה המורפולוגיים), כמו במקרה של מילים הומופוניות זהות בצורתן אך שונות במשמעותן.
	שיר	מילים של טעם / דתיה בן דור עמ' 16 בספר עמ' 42 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הכרת היוצרת דתיה בן דור ועמידה על הייחוד ביצירותיה 2. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הפקת הנאה ממשחקי מילים ומחריזה 2. מפגש עם שדות סמנטיים מנקודת מבט הומוריסטית
	סיפור	אריה הספרייה / מישל קנודסן עמ' 44 במד"ל	מטרות כלליות 1. עידוד קריאה 2. אימוץ כללים להתנהגות בספרייה

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
לקרוא ולכתוב (המשך)	שיר	פלאי פלאים/קדיה מולדובסקי עמ' 19 בספר עמ' 44 במד"ל	א. מטרות כלליות הצגת שינויים המתחוללים בהתנהגות בעקבות לימוד הקריאה ב. מטרות ספרותיות 1. הכרת מקור ספרותי מן הרחוב היהודי של קדיה מולדובסקי 2. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד (אי יכולת לקרוא, רכישת הקריאה, יחסי גומלין עם הסובבים) 3. התנסות מחדש בחוויות מוכרות (רכישת הקריאה, למשל) ועירור תחושת שותפות עם גיבורת הסיפור 4. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המסופר והשגת חוויה הוליסטית ג. מטרות העיסוק בשפה 1. פיתוח אוצר מילים 2. קידום מודעות למילים בעלות אותיות משותפות שיש ביניהן קשר של משמעות 3. הכרת סיומות מקטינות והתנסות ביצירת מילים מוקטנות
	שיר	ככה זה בעברית/ דתיה בן דור עמ' 27 בספר עמ' 48 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הכרת היוצרת דתיה בן דור ועמידה על הייחוד ביצירותיה 2. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הפקת הנאה מחידודי לשון 2. הבנה שלשפה "היגיון משלה" ואין בה בהכרח סימטריה 3. היכרות ראשונית עם גזירת מילים 4. קידום היכולת לשאול שאלות

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת הסתיו וחגי תשרי		חודש (ירח) (מידע, תפילה) עמ' 33 בספר עמ' 50 במד"ל	מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מן המקורות היהודיים 2. העמקת הידע של מושגים הקשורים לחודש
	שיר-פזמון	שנים עשר ירחים/ נעמי שמר עמ' 34 בספר עמ' 52 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. ביסוס הידע של שמות החודשים ושל סדרם 2. הפקת הנאה מצליל תוך האזנה, שירה והדגשת המחזוריות 3. קידום ערנות לשמות הקרויים על שם חודשים ב. מטרות ספרותיות זימון חוויה רב חושית הנוצרת משילוב הקריאה בטקסט המחורז, התוכן והמקצב העליז ג. מטרות העיסוק בשפה 1. חזרה על סדר האלף-בית 2. הכרת מילים ממשלב לשוני גבוה
	מידע	חגים וזמנים מיוחדים בלוח השנה העברי עמ' 38 בספר עמ' 53 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרת לוח החגים השנתי ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת שמות החגים
	שיר	לסתיו יש כישרון שאינ לאף אחר/ מיכל סנונית עמ' 42 בספר עמ' 54 במד"ל	א. מטרות כלליות היכרות עם מאפייני הסתיו ב. מטרות ספרותיות 1. הכרת אמצעי ספרותי רווח – האנשה (גם אם בשלב זה לא ישתמשו במושג) 2. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לסתיו ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת דימויים כמעצבי השיר 2. הרחבת המשמעות המילונית של מילים
	שיר-פזמון	הרוח השובב/דתיה בן דור עמ' 44 בספר עמ' 55 במד"ל	א. מטרות ספרותיות הפקת הנאה מהצליליות המבטאת את קולות הרוח ב. מטרות העיסוק בשפה קידום יכולת ההבחנה בצליליות השפה כמקדמת את הבנת הטקסט

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת הסתיו וחגי תשרי (המשך)	טקסט מידע	הפרחים הקרירים של הסתיו/בר חיון עמ' 45 בספר עמ' 56 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. חשיפה למאפיינים של טקסט המידע למטרות הסבר 2. העמקת הידע על פרחי הסתיו ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת מאפיין של שפה אינפורמטיבית: צמדי מילים
		החצב/בר חיון עמ' 47 בספר עמ' 57 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת הדרך שבה מוצג המידע בטקסט 2. הקניית דרך לאיסוף מידע בדגם קבוע (מודל) ב. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר מילים: הכרת מושגים ושימושים פרחים השייכים לסתיו
	טקסט מידע	חודש אלול (מידע, פסוקים) עמ' 50 בספר עמ' 58 במד"ל	מטרות כלליות 1. העמקת הידע של מושגים הקשורים לחודש אלול 2. יצירת זיקה בין מקומו וייחודו של חודש אלול בלוח השנה היהודי ובין עולמו של התלמיד ויחסיו הבין-אישיים
	טקסט מידע	שיר לחודש תשרי / דתיה בן דור עמ' 52 בספר עמ' 60 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הפקת הנאה מהמוזיקליות של השיר 2. עמידה על החזרה בשיר ועל תרומתה למשמעותו 3. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ועם מבנהו
		ראש השנה (מידע, פסוקים, מן המשנה) עמ' 54 בספר עמ' 61 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת המקורות לחג 2. הרחבת הידע על מהות החג ועל מצוות ומנהגים הקשורים אליו ב. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים והמושגים
	ברכה	ברכות עמ' 58 בספר עמ' 63 במד"ל	א. מטרות כלליות לימוד מבנה הברכה ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הנחת תשתית להכרת סוגות וסגנונות 2. התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת הסתיו וחגי תשרי (המשך)	שיר-פזמון	בראש השנה/נעמי שמר עמ' 62 בספר עמ' 64 במד"ל	א. מטרות ספרותיות זימון חוויה אסתטית בזיקה לחוויית החג ב. מטרות העיסוק בשפה 1. קידום המודעות הפונולוגית דרך מבני החרוזה 2. הכרת סדר מילים שבו קודם הפועל לנושא
	סיפור	סיפור לראש השנה על יוסי והגברת הזקנה/רבקה אליצור עמ' 63 בספר עמ' 64 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הקניית ערכים: ביקור חולים ודאגה לזולת 2. יצירת הזדהות עם גיבור הסיפור ב. מטרות העיסוק בשפה קידום ההבחנה בין שפה דבורה לשפה כתובה (רכישת מבני קניין חבור)
	טקסט מידע	על הצומות עמ' 66 בספר עמ' 66 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרת ששת הצומות והסיבות להם ב. מטרות העיסוק בשפה חשיפה למאפיינים של טקסט מידע למטרות הסבר
		יום הכיפורים (מידע, פסוקים, מן המשנה) עמ' 68 בספר עמ' 67 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות ליום הכיפורים 3. עמידה על מהותו של יום הכיפורים והכרת מצוות ומנהגים הקשורים ליום זה ב. מטרות העיסוק בשפה בניית מאגר תרבותי-לשוני
	סיפור	סיפור על ילד קטן ביום כיפור/רבקה אליצור עמ' 72 בספר עמ' 68 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הבנת דמות הילד בסיפור ואת גורמי פעולתה וקביעת עמדה בהתייחס לאופיה 2. חשיבה על מקומו של הילד בעולם שבו יש גם חובות ואיסורים 3. עירור אמפתיה והזדהות עם הדמויות בסיפור ועם המצבים האנושיים המתוארים בו 4. ביטוי מחשבות ורגשות כלפי המסופר ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשונה ומבנה של סוגת הסיפור

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת הסתיו וחגי תשרי (המשך)		חג הסוכות (מידע, פסוקים) עמ' 76 בספר עמ' 69 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג הסוכות 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו ב. מטרות העיסוק בשפה בניית מאגר תרבותי-לשוני
	שיר-פזמון	שלומית בונה סוכה/נעמי שמר עמ' 80 בספר עמ' 72 במד"ל	א. מטרות כלליות הפקת הנאה מהשילוב בין המוזיקה לתוכן החגיגי ב. מטרות ספרותיות יצירת זיקה רגשית בין תוכנו של השיר ועיצובו ובין חוויות אישיות הקשורות בבניית סוכה, בישיבה בה ובחברותא הנוצרת בה ג. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר
	סיפור	סכך לסוכה/לוי קיפניס עמ' 81 בספר עמ' 73 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. ביסוס הידע של חלק מהלכות סוכה באמצעות סיפור 2. הכרת הסוגה האטיולוגית של התבוננות בתופעות טבע, שאילת שאלות וניסיון להסבירן בעזרת הדמיון ב. מטרות ספרותיות 1. חיזוק הידוע וחשיפה לתופעות חדשות המעשירות את אוצר הידע על העולם – באמצעות ייחוס תכונות אנושיות לעצים 2. קידום היכולת לבחון את נקודות המבט השונות ביצירה (צרכיו של הילד מול יכולתם של העצים לסייע לו) ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת שפה ציורית ושפת הסיפור
		שמחת תורה (מידע, פסוקים) עמ' 86 בספר עמ' 74 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג שמחת תורה 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מתן ביטוי לרגשות ולחוויות ב. מטרות העיסוק בשפה בניית מאגר תרבותי-לשוני

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
הבית, המשפחה ומה שמסביבם		מרכיבי הסיפור עמ' 92 בספר עמ' 76 במד"ל	מטרות כלליות 1. הכרת מעגלים חברתיים 2. הבנת הרכיבים העיקריים של שיח הסיפור וקידום היכולת לייצג אותם
	סיפור-שיר	כשהדוד שמחה שר/ע' הלל עמ' 94 בספר עמ' 78 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. גילוי המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח הספרותי – לשון ציורית, הומור, חריזה וכדומה 2. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים 3. יצירת ערנות ליסוד המתח בסיפור וציפייה להפתעה 4. קידום ההבנה שהצחוק ביצירה נוצר הודות למצבים הבלתי צפויים והמפתיעים 5. הפקת הנאה מקריאת יצירה הומוריסטית ב. מטרות העיסוק בשפה חיזוק המודעות הלשונית לסוגיה (פונולוגיה, אורתוגרפיה, מורפולוגיה ותחביר)
	פרסומת	פרסומת עמ' 106 בספר עמ' 81 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנה שלטקסטים יש מטרות (הפרסומת היא טקסט הממחיש זאת באופן מיוחד) 2. הבנת מטרתה של הפרסומת ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת המאפיינים הלשוניים של הפרסומת 2. הבנת תפקידם של המאפיינים הלשוניים בהשגת מטרות הפרסומת
	סיפור	בית ללביאה/חיה דוידזון עמ' 110 בספר עמ' 82 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת מבנה של סיפור מסוגת החיפוש 2. התנסות בארגון של רצף הסיפור בעזרת מקדמי ארגון ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הבנת הקשר בין זמני הפועל בסיפור ובין אופיו של הסיפור 2. קידום היכולת לבנות רצף תחבירי תקין בתוך המשפט 3. הבנת תופעה מורפולוגית: הקטנה באמצעות משקל קֶטְלָט 4. הבנת המושג אזכורים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
הבית, המשפחה ומה שמסביבם (המשך)	תעודת זהות	תעודת זהות לאריה עמ' 108 בספר עמ' 85 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום המיומנות של איסוף מידע באמצעות תעודת זהות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת משמעותן ותפקידיהן של מילות השאלה
	שיר	אני לבדי בבית / לאה גולדברג עמ' 120 בספר עמ' 86 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. פיתוח היכולת להבין שיר לירי ולחוש אמפתיה כלפי הגיבור 2. השגת שחרור ממתחים רגשיים: התמודדות איתם בדרך עקיפה, דרך השיר 3. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המשתקף מן השיר: לתחושות הבדידות ולגעגועים לאם ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	טקסט מידע	אפרים סידון עמ' 122 בספר עמ' 87 במד"ל	מטרות כלליות 1. רכישת ידע על אפרים סידון 2. רכישת מיומנות לארגון מידע על קורות חיים
	שיר	תמיד בבית/אפרים סידון עמ' 123 בספר עמ' 88 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום יכולת ההשוואה ב. מטרות ספרותיות 1. היכרות עם יצירה נוספת של אפרים סידון 2. הבנת תופעות חברתיות (הישארות בבית) ג. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	תעודת זהות	הבית שלי עמ' 125 בספר עמ' 89 במד"ל	מטרות כלליות 1. קידום הבנת חשיבותו של הבית 2. הרחבת נושא הבית
		המזוזה וברכת הבית (מידע, פסוקים) עמ' 126 בספר עמ' 90 במד"ל	א. מטרות כלליות העמקת הידע על מצוות מזוזה ועל ברכת הבית ב. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
הבית, המשפחה ומה שמסביבם (המשך)	טקסט מידע	האריה שומר המשפחה; הלביאה – הצייד של המשפחה עמ' 130, 134 בספר עמ' 91 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הרחבת הידע המדעי הקשור לסיפור "בית ללביאה" 2. קידום הבנת הטקסט באמצעות זיהוי חלקיו ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הרחבת אוצר המילים 2. קידום הבנת הקשר בין זמני הפעלים בטקסט ובין אופיו של הטקסט 3. קידום יכולת ההבחנה בין סוגי פעלים 4. קידום הבנת התופעה של גזירת מילים מהשם
		הכנסת אורחים (פסוקים) עמ' 139 בספר	
	אגדת חז"ל	אברהם מכניס אורחים עמ' 141 בספר עמ' 94 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הרחבת הידע על אברהם אבינו הכרת היבטיה השונים של הכנסת האורחים – פן נוסף של הבית ב. מטרות ספרותיות 1. יצירת מודעות לדפוסי התנהגות בין-אישיים רצויים – הכנסת אורחים 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים בין האגדה שלפנינו ובין יצירות אחרות ("ההר הירוק" ו"המלך הקבצן"). מציאת קשרים החורגים מגבולות הטקסט מקדמת הבנה שיצירות "נשענות" על יצירות. ג. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון המקורות בדגש על ההיבט ההרגלי (פעולות הנעשות מעשה קבע לאורך זמן ומתבטאות בהווה ההרגלי)
ספר	על אבות לילדים / רבקה אליצור עמ' 140 בספר עמ' 96 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטרטקסטואליים (הקשר: אגדות חז"ל שעובדה אותה יוצרת – רבקה אליצור; אגדות שונות על אותה דמות) ב. מטרות העיסוק בשפה העשרת אוצר המילים	

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
הבית, המשפחה ומה שמסביבם (המשך)	משל	עכבר הבית ועכבר השדה/אזפוס עמ' 145 בספר עמ' 97 במד"ל	א. מטרות ספרותיות - הפגשת הילד עם בעיות קיומיות המעסיקות אותו - חידוד ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים - למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי - אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי - הבנה ש"לא כל הנוצץ שווה זהב" ב. מטרות העיסוק בשפה קידום הגמישות הלשונית: פיתוח היכולת לנסח מחשבות על אותו האירוע או על אותו הנושא בדרכים שונות
הזמנה, שלט, רשימה	עכבר הבית מזמין	עמ' 150 בספר עמ' 98 במד"ל	מטרות כלליות קידום ההבנה שלצורך הפעלה יש לספק את המידע הדרוש
שלט	שלטים	עמ' 151 בספר עמ' 99 במד"ל	א. מטרות כלליות - הבנת תפקידו של השלט - קידום יכולת הבחנה בין סוגי שלטים ב. מטרות העיסוק בשפה התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות
שיר	פתחו את השער / קדיה מולודובסקי	עמ' 154 בספר עמ' 100 במד"ל	א. מטרות ספרותיות - עמידה על הקשר בין מבנה השיר ובין משמעותו - הבחנה במקצב ועמידה על תרומתו לשיר - הפקת הנאה משילוב התוכן, המקצב והאווירה ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	כבוד ודרך ארץ (מידע, פסוקים, מן הגמרא)	עמ' 157 בספר עמ' 101 במד"ל	א. מטרות כלליות העמקת תחושת החשיבות של ערך הכבוד לזולת ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון המקורות
שיר	חיים בחיק המשפחה / אורי אורבך	עמ' 159 בספר עמ' 102 במד"ל	א. מטרות ספרותיות - יצירת הזדהות עם חוויות הדוברים - מתן ביטוי לחוויות, למחשבות ולרגשות - הפקת הנאה מתיאור המצבים הלקוחים מעולם של הילדים ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם שירים קצרים ועם לשונם

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף וחגי החורף		חנוכה (מידע, תפילה, מן הגמרא) עמ' 163 בספר עמ' 104 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג החנוכה 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מתן ביטוי לרגשות ולחוויות ב. מטרות העיסוק בשפה 1. בניית מאגר תרבותי-לשוני 2. קידום הידע האורתוגרפי (הקשור לכתב ולכתיב) באמצעות הדיון בראשי התיבות
סיפור		כד השמן/ליון קיפניס עמ' 166 בספר עמ' 106 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. קירוב הילדים לסיפור הנס ב. מטרות ספרותיות עירור הזדהות עם רגשות העולים מהסיפור ג. מטרות העיסוק בשפה קידום יכולת הזיהוי של קישוריות ולכידות בשיח
טקסט מידע		כדנית/ליאורה חשין עמ' 169 בספר עמ' 107 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת הקשר בין הטקסט המידעי לטקסט הסיפורי 2. חשיפה לתופעת טבע נדירה ב. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים
שיר-פזמון		לכבוד החנוכה / חיים נחמן ביאליק עמ' 171 בספר עמ' 108 במד"ל	
שיר		הלביבה שהתגלגלה/תלמה אליגון עמ' 172 בספר עמ' 109 במד"ל	א. מטרות כלליות העמקת הזיקה לחג באמצעות עיסוק באחד ממאכליו ב. מטרות ספרותיות 1. זיהוי המבנה הצביר בטקסט 2. קידום הערנות ליסוד הריתמי בשיר ולתרומתו להבנת השיר ג. מטרות העיסוק בשפה 1. זיהוי פעלים והבנת תפקידם בשיר 2. קידום הערנות לקולות ולמקצבים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף וחגי החורף (המשך)	טקסט מידע מפעיל	מתכון להכנת לביבה עמ' 178 בספר עמ' 110 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. קידום המיומנות בביצוע הפעלות הטקסט 2. קידום היכולת לכתוב טקסט מפעיל (מתכון) 3. הפקת הנאה מפעילות חווייתית בכיתה 4. קידום מיומנות חברתית: עבודה בשיתוף ב. מטרות העיסוק בשפה התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות
עונת החורף	שיר-פזמון	ברקים ורעמים / יהונתן גפן עמ' 181 בספר עמ' 112 במד"ל	
	טקסט מידע	מי מפחד מברקים ומרעמים/ עדית בן פורת עמ' 182 בספר עמ' 113 במד"ל	מטרות ההוראה 1. קידום מיומנות הפקת מידע מטקסט כתוב 2. הפחתת פחד מפני ברקים ורעמים באמצעות הסברים והבאת הוראות אזהרה
	כתבה: טקסט סיפורי מידעי בעל ערך חדשותי	אימא! השמים זורקים עליי אבנים / מחבר לא ידוע עמ' 184 בספר עמ' 114 במד"ל	א. מטרות כלליות הרחבת ידע על תופעות טבע ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת דרכי הביטוי בטקסט מידעי
	אגדה	העצים הערומים עמ' 186 בספר עמ' 115 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרה של תופעות החורף 2. הכרת עצים ב. מטרות ספרותיות 1. הכרת המבנה של השתלשלות הסיפור 2. עמידה על הקשר בין היסודות המציאותיים באגדה (תכונותיהם הייחודיות של העצים השונים) ובין היסודות הדמיוניים כמקדם את הבנת האגדה שלפנינו. 3. הפעלת חשיבה יצירתית: מה היה קורה אילו... (פעילות לאחר קריאה) 4. יצירת אמפתיה כלפי הזקוק למחסה וחיזוק הערך של מתן עזרה לזולת ג. מטרות העיסוק בשפה 1. זיהוי קולות בסיפור 2. יהוי סימני הפיסוק כמקדמי הבנת הסיפור

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף (המשך)	אגדה	מדוע לאורן יש מחטים דוקרניות? / עיבדה מירי ברוך עמ' 190 בספר עמ' 117 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הפגשת הילד עם בעיות המעסיקות אותו 2. קידום הבנת ערך ההסתפקות במה שיש לנו (איזהו עשיר? השמח בחלקו). 3. חידוד ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים 4. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו הסיפור דמיוני ב. מטרות העיסוק בשפה בניית מאגר תרבותי-לשוני
שיר		אני אוהב להירטב/ מירה מאיר עמ' 196 בספר עמ' 118 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. הבחנה בעיצוב השיר על הדף והצבעה על תרומתו למשמעות השיר (ריבוי שורות בנות מילה אחת או שתיים המדמות טיפות גשם) 2. הבחנה באמצעים המוזיקליים בשיר – חריזה ומקצב – והבנת תרומתם לשיר 3. יצירת הזדהות עם הילד הדובר בשיר
אגדה		נרקיס מלך הביצה עמ' 197 בספר עמ' 120 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. הכרת סיפור העם 2. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים באגדה שלפנינו. 3. מתן ביטוי לרגשות ומחשבות על המסופר באמצעות העלאת חוויית אישיות הקשורות במתן עזרה לזולת.
		ט"ו בשבט (מידע, פסוקים, מן המשנה, מדרש) עמ' 203 בספר עמ' 122 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג האילנות 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מפגש עם טקסט מידע 5. מתן ביטוי לרגשות ולחוויית ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי טבע

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף (המשך)	שיר	עץ נטעתי / זאב אהרון עמ' 206 בספר עמ' 123 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הפגשת הילד עם שיר 2. הפקת הנאה משילוב התוכן, החרוזה והאווירה 3. מתן ביטוי לחוויות ולרגשות 4. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (קישור למדרש תנחומא) ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר
	שיר	איך זה להיות עץ? / דתיה בן דור עמ' 208 בספר עמ' 125 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום היכולת להתבונן בתופעה מזוויות ראייה שונות ב. מטרות ספרותיות 1. מתן ביטוי לרגשות ולמחשבות כלפי המסופר וכלפי תחושות של "נטוע במקומו" 2. פיתוח היכולת "להיכנס לנעליו של האחר" ולהזדהות עמו 3. הבחנה באמצעים אמנותיים בשיר: האנשה ודו־שיח 4. פיתוח חשיבה יצירתית: לו הייתי עץ... 5. בחינת הזיקה בין השיר שלפנינו ובין הביטוי שקיבל במדיה אחרת: באנימציה ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון השיר
	טקסט מידע	מדוע פורחת השקדייה בחורף? / משה שרגל עמ' 211 בספר עמ' 127 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת מבנה טקסט המידע 2. קידום חשיבה מארגנת 3. קידום יכולת למזג מידע ב. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף (המשך)	אגדה	השקדייה פורחת עמ' 213 בספר עמ' 128 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרת מאפייני השקדייה ב. מטרות ספרותיות 1. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים באגדה שלפנינו והבנת השיוך של השקדייה למעשה פלאי 2. מתן ביטוי לרגשות ומחשבות על המסופר באמצעות העלאת חוויות אישיות הקשורות במתן עזרה לזולת. ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הבנת ביטויים 2. הבנת ההקשר של הביטוי בטקסט וייחוסו להקשרים אפשריים אחרים
		פורים (מידע, פסוקים, מן הגמרא) עמ' 217–225 בספר עמ' 129 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. מפגש עם טקסט מהמקורות היהודיים 2. הכרת המקורות לחג הפורים 3. עמידה על מהותו של החג והכרת מצוות ומנהגים הקשורים בו 4. מפגש עם טקסט מידע 5. מתן ביטוי לחוויות ב. מטרות העיסוק בשפה עמידה על הקשר בין לשון המצווה ובין יישומה (משלוח מנות – משלוח אחד ובו שתי מנות)
עלילון (קומיקס)	עלילונים מתוך "דביר" / אפי אונגר עמ' 230 בספר עמ' 132 במד"ל	א. מטרות ספרותיות עמידה על יחסי הגומלין בין האיור ובין הטקסט ועל תרומת האיור לפרשנות הטקסט ב. מטרות העיסוק בשפה 1. קידום ההבחנה במאפייני הלשון הדבורה, הרווחת בעלילון 2. קידום כתיבת טקסט דבור המאפיין עלילון	

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת החורף (המשך)	סיפור עם	הכובען והקופים עמ' 234 בספר עמ' 133 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרת מבנה סיפור העם ב. מטרות ספרותיות 1. הבחנה ביסודות משעשעים ומפתיעים בסיפור כמקדמת את הבנת הסיפור 2. בניית עולם טקסט אישי: התנסות בחוויות רגשיות ואסתטיות וביטוי למחשבות, לתחושות ולרגשות העולים בעת מצבים הדומים למצבים שהכובען היה נתון בהם (חוסר אונים, היעלמות דבר־מה חשוב) ג. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים
	טקסט מפעיל: הוראות משחק	משחק ניחוש עמ' 238 בספר עמ' 134 במד"ל	
	סיפור	מעשה באזנהמן/ לוי קיפניס עמ' 239 בספר עמ' 135 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. קירוב הילדים לחג הפורים 2. הכרת מנהגי החג 3. הבלטת חשיבותו של שיתוף הפעולה כמיומנות חברתית ב. מטרות ספרותיות 1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית 2. חידוד ההבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים כמקדמת את הבנת הסיפור. 3. יצירת הזדהות עם משתתפי היצירה 4. פיתוח חשיבה יצירתית (העלאת השערות באשר לרגשותיהם ולמחשבותיהם של המשתתפים) ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אני וחברים	שיר	והילד הזה הוא אני/יהודה אטלס עמ' 246 בספר עמ' 137 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. עירור ההזדהות עם תכנים המשותפים לכל הילדים 2. בניית עולם טקסט אישי באמצעות מתן ביטוי למחשבות על הכתוב ולרגשות המתעוררים ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת שפה העוסקת בתקשורת בין אישית
	תעודת זהות	תעודת הזהות שלי עמ' 247 בספר עמ' 138 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום המיומנות של איסוף מידע באמצעות תעודת זהות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת משמעותן ותפקידיהן של מילות השאלה
	סיפור	בגלל סבא משה / אורי אורבך עמ' 249 בספר עמ' 138 במד"ל	א. מטרות כלליות עמידה על חשיבות שמו של אדם ב. מטרות ספרותיות 1. עירור הזדהות עם הדמות בסיפור 2. מתן ביטוי למחשבות, לדעות ולרגשות 3. יצירת מארגת רבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (דיון בשמות) קישור ל"ילד טוב ירושלים" מאת יעל משאלי 4. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית
	שיר	פרת משה רבנו / אפרים סידון עמ' 255 בספר עמ' 140 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום ערנות לשמות אנשים ולמקומם בחיי האדם ב. מטרות ספרותיות מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי שמות שניתנו לנו או לאחרים ג. מטרות העיסוק בשפה קידום ערנות פונולוגית (שימת לב לחלק הפונולוגי של השם)
		מרכיבי הסיפור עמ' 257 בספר עמ' 141 במד"ל	

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אני וחברים (המשך)	סיפור	הזנב הצהוב/חיה דוידזון עמ' 260 בספר עמ' 142 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום היכולת לארגן סיפור ב. מטרות ספרותיות - עירור ההזדהות עם ילדים אחרים - בחינת הסיפור כמשקף ומאיר את מציאות חיי הקורא הצעיר - זיהוי המבנה הצביר בסיפור והפקת הנאה ממנו ג. מטרות העיסוק בשפה - זיהוי פעלים והבנת תפקידם כמקדמי הבנת הסיפור - התנסות חוזרת בהקטנת מילים באמצעות משקל קטן לטל (והפעם – שמות צבעים).
	שיר	הילד הרע/לאה גולדברג עמ' 266 בספר עמ' 145 במד"ל	א. מטרות ספרותיות - קידום ההבנה באשר לאוניברסליות של תופעת "הילד הרע" - עירור הזדהות עם השניות שבתוכנו - זיהוי האני הדובר, התנהגותו ומניעיה - הבנת העימות של הילד הדובר עם המבוגרים בסביבתו - בניית עולם טקסט אישי: התנסות בחוויות רגשיות ואסתטיות והבעת רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר - פיתוח ערנות ליסוד הריתמי בשיר והבנת תרומתו להבנת השיר (הצליל RA חוזר 17 פעמים). ב. מטרות העיסוק בשפה - הכרת לשון ציורית - הרחבת אוצר המילים
	סיפור	מלחמת התיישים / שלמה אבס עמ' 272 בספר עמ' 147 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום ההבנה ש"אין דבר טוב ואין שלום יוצאים מתוך מריבה" ב. מטרות ספרותיות - הבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים בסיפור-משל - מתן ביטוי לדעות, למחשבות ולחוויות - עירור הזדהות עם המסופר (קישור לעולמם של הילדים) ג. מטרות העיסוק בשפה הרחבת אוצר המילים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אני וחברים (המשך)	שיר	לו היה לי קרנף/ נורית אלטוביה עמ' 275 בספר עמ' 148 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. העמקת התובנות באמצעות ההבחנה בין מציאות לדמיון בשיר 2. התנסות בחוויית אמפתיה והזדהות עם הדמות ועם עולמה הדמיוני 3. בניית עולם טקסט אישי: התנסות בחוויות רגשיות ואסתטיות וביטוי מחשבות ורגשות בהתייחסות לכתוב בשיר ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית
	שיר	ידידי טנטן/מרים ילן-שטקליס עמ' 277 בספר עמ' 149 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. חשיפה ליצירה לירית המאירה את עולמו הפנימי של הקורא (רגשות, מחשבות, מאוויים; הכרת "האני האחר") 2. הרחבת נושא הסוד ודיון בחבר דמיוני (לרוב הילדים יש חבר כזה; הבנת ההבדל בין הידיד הסודי לידידים אחרים) 3. פיתוח היכולת לגלות משמעויות מפורשות וסמויות 4. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים 5. הבנת המניעים ליצירתה של הדמות הדמיונית על ידי הדובר ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו

חלק שני

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
שבת		שבת (מידע), פסוקים, ברכות, תפילה, מן הגמרא עמ' 9, 21 בספר עמ' 155 במד"ל	מטרות כלליות הכרת המקורות לשבת
	שיר	מהר מהר / רבקה אליצור עמ' 10 בספר עמ' 156 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. בחינת השיר כמעורר הסתכלות על חיי הקורא הצעיר (על האווירה בביתו ברגעים שלפני כניסת השבת, על ההכנות לשבת) 2. התנסות מחדש בחוויות מוכרות (ההכנות לשבת והאווירה בבית לפני כניסת השבת) 3. הבחנה בקשר בין מבנה השיר (שורות קצרות) ובין האווירה הקדחתנית שבו 4. עמידה על הקשר בין ביטויי הזמן הרבים בשיר וריבוי סימני הקריאה ובין האווירה שבו 5. יצירת קשר אינטרטקסטואלי בין היצירה ובין האמרה מתלמוד בבלי (מי שטרם בערב שבת – יאכל בשבת) והטקסטים של אורי אורבך מתוך הספר "אולי בשבת יזרקו סוכריות"
	אגדה	יוסף מוקיר שבת עמ' 14 בספר עמ' 158 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. ביסוס ההכרה בחשיבותה של השבת 2. קידום הבנת הסיפור בעזרת מקדמי ארגון ב. מטרות ספרותיות 1. העמקת התובנות באמצעות הבחנה בין מציאות לדמיון 2. העמקת התובנות באשר לעולמן הפנימי של הדמויות מנקודת המבט של המקורות היהודיים ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית 2. הרחבת אוצר המילים והביטויים בהקשר של הטקסט הנקרא – כדי להבין את מניעיהן ועולמן הפנימי של הדמויות בסיפור 3. קידום ההבנה שלמילים מאותה משפחה יש אותיות משותפות
	מדרש אגדה	שני המלאכים עמ' 23 בספר עמ' 159 במד"ל	א. מטרות כלליות העמקת ההבנה של חשיבות הכנת הבית לשבת ב. מטרות ספרותיות 1. היכרות עם לשון המדרש (לשון חכמים) 2. קידום היכולת לכתוב מדרש בלשון ימינו

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
שבת (המשך)	שיר	שלום לך אורחת / רבקה אליצור עמ' 26 בספר עמ' 161 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. מתן ביטוי למחשבות ולדעות כלפי המסופר 2. יצירת זיקה רגשית בין תוכנו של השיר ובין חוויות אישיות מהבית 3. פיתוח חשיבה יצירתית (העלאת השערות באשר לרגשות המשוררת) 4. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו נושא (בואה של שבת)
	פיוט	שלום עליכם עמ' 28 בספר עמ' 162 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. מתן ביטוי לרגשות 2. יצירת זיקה רגשית בין תוכן הפיוט ובין חוויות אישיות (שירת הפיוט בבית)
אנחנו ובעלי החיים		נח והמבול (מידע, פסוקים) עמ' 34 בספר עמ' 164 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. ביסוס הידע על תיבת נח 2. ביסוס ההבחנה בין עוף, בהמה ורמש ב. מטרות ספרותיות 1. פיתוח חשיבה יצירתית 2. מתן ביטוי לדעות ולמחשבות
	שיר-סיפור	דודי שמחה אוהב חיות/ע' הלל עמ' 37 בספר עמ' 165 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. עירור הזדהות עם ילדים שהוריהם מתנגדים לגידול חיית מחמד בבית 2. הכרת מבנה השיר-סיפור 3. הפקת הנאה מהיצירה ההומוריסטית 4. קידום ההבנה שהמצבים הקומיים נוצרים בשל הגזמותיו של הדוד 5. מתן ביטוי לרגשות ולתחושות שהשיר מעורר 6. הבנת מרכזיותם של החרוזה והקצב בשיר 7. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות קשירת קשרים עם יצירה אחרת ("יוסי - ילד שלי מוצלח") ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הרחבת אוצר המילים 2. זיהוי קולות השמחה כמקדמי הבנת השיר

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אנחנו ובעלי החיים (המשך)	שיר-סיפור	דודי שמחה / ע' הלל עמ' 43 בספר עמ' 167 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. יצירת הזדהות עם המסופר - באמצעות קישור לחוויות אישיות-משפחתיות 2. מתן ביטוי לדעות 3. פיתוח חשיבה יצירתית (ניבוי, העלאת השערות)
	סיפור	מעשה בצב, כלב ושני ילדים / רבקה מגן עמ' 46 בספר עמ' 168 במד"ל	א. מטרות כלליות ביסוס מקומו של ערך אנושי-חברתי: חמלה כלפי הזולת וכלפי סבלם של בעלי חיים ב. מטרות ספרותיות 1. מתן ביטוי לדעות ולרגשות כלפי המסופר 2. יצירת הזדהות עם רגשות הדמויות 3. פיתוח חשיבה יצירתית (העמדת עצמי במקום אחת הדמויות) 4. הרחבת משמעות הטקסט בעזרת בחינה של יחסי הגומלין בין הטקסט לאירועים
	משל	האריה והעכבר / אזופוס עמ' 47 בספר עמ' 169 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. קידום ההבנה שהשונים - שווים בהיבטים מסוימים 2. הכרה בכוחו של דו-שיח לפוגג חוסר אמון וליישר את ההדורים ב. מטרות ספרותיות 1. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי 2. הפגשת הילד עם בעיות ושאלות המעסיקות אותו כגון קנאה ותחרות 3. הפנמת מסר על היכולת הגנוזה בכל אחד - הפנמה המסייעת בעיצוב תכונותיו ומאוויו של הקורא הצעיר 4. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולהבעת עמדה ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הרחבת אוצר הביטויים 2. פיתוח השפה באמצעות רכישת מילים והיפוכן
	סיפור	הכלבה שהלכה לאיבוד/חיה דוידזון עמ' 51 בספר עמ' 171 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום הבנת הסיפור בעזרת מקדם ארגון (תרשים זרימה) ב. מטרות ספרותיות עירור הזדהות עם צער על היעלמות בעל חיים ג. מטרות העיסוק בשפה 1. קידום המיומנות של שחזור סיפור 2. הכרת מאפיינים לשוניים של סוגת הסיפור

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אנחנו ובעלי החיים (המשך)	טקסט מידע	גורי כלבים/מתוך "טוב לדעת" עמ' 61 בספר עמ' 173 במד"ל	א. מטרות כלליות הרחבת הידע על צרכיו של גור מרגע ההמלטה ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון שיח המידע ואוצר המילים האופייני לו
	שיר	בילי/נורית זרחי עמ' 64 בספר עמ' 174 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. עירור הזדהות עם מי שחווה אבדן 2. קידום היכולת לזהות רגשות בטקסט 3. העמקת התובנות של הקורא הצעיר על עולמו שלו באמצעות ביטוי רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר בשיר ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	הוראות למשחק	פתקים בכובע עמ' 65 בספר עמ' 175 במד"ל	א. מטרות כלליות התייידדות עם קריאת הוראות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת מאפיין של לשון הוראות: פתיחה בפועל, פעמים רבות בלשון ציווי
	מודעה	מודעה עמ' 68 בספר עמ' 176 במד"ל	א. מטרות כלליות הקניית כללים לכתיבת מודעה ובה פרטי אבידה ב. מטרות העיסוק בשפה קידום יכולת ההבחנה בין משלבי שפה במודעות שונות
	פרסומת	דרושים הורים מאמצים עמ' 71 בספר עמ' 180 במד"ל	א. מטרות כלליות עיסוק בנושא האבידה בסוגה נוספת הנגזרת מן התוכן ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת המאפיינים הלשוניים של הפרסומת 2. הבנת תפקידם של המאפיינים הלשוניים בהשגת מטרות הפרסומת

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
אנחנו ובעלי החיים (המשך)	השבת אבידה	השבת אבידה / מיריק שניר עמ' 72 בספר עמ' 181 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרת מקורות שעניינם השבת אבידה ב. מטרות ספרותיות 1. עירור הזדהות עם המתרחש בעולמם של הילדים 2. קידום היכולת להתבונן בתופעה מזוויות ראייה שונות (נושא האבידות מהיבטים שונים) 3. חשיפה למאפייני כתיבה של שירה מודרנית ג. מטרות העיסוק בשפה קידום ערנות לשון יחיד וללשון רבים כרלוונטיים להיבט הרגשי של הכתיבה
		פסוקים מספר דברים בנושא השבת אבידה עמ' 75 בספר עמ' 182 במד"ל	מטרות כלליות הכרת מקורות העוסקים בהשבת אבידה
	סיפור עם אתיפי	הרמאי עמ' 76 בספר עמ' 182 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. קידום ההבנה שאיבוד חפצים ובעלי חיים הוא תופעה כלל אנושית 2. קידום הבנת הסיפור באמצעות מקדם ארגון (תרשים זרימה) ב. מטרות ספרותיות ביטוי מחשבות ועמדות באשר למסופר ושיתוף אחרים ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון הסיפור
על מנהיגים ועל מלכים	אגדת חז"ל	משה הרועה / עיבוד: רבקה אליצור עמ' 82 בספר עמ' 184 במד"ל	א. מטרות כלליות עמידה על התכונות הנדרשות ממנהיג ב. מטרות ספרותיות עמידה על חלק מתכונותיו של משה רבנו ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת גווני היסטוריים של השפה העברית
	טקסט מידע	הזית עמ' 88 בספר עמ' 185 במד"ל	א. מטרות כלליות הרחבת הידע על הזית ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי מדע

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
על מנהיגים ועל מלכים (המשך)	טקסט מידע	התאנה עמ' 91 בספר עמ' 186 במד"ל	מטרות כלליות הרחבת הידע על התאנה בהקשר לסיפור מלך "העצים שביקשו להמליך עליהם מלך"
	משל	העצים שביקשו להמליך עליהם מלך / דבורה עומר עמ' 93 בספר עמ' 187 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום הבנת הטקסט באמצעות זיהוי קשרים סיבתיים ב. מטרות ספרותיות 1. למידה על תופעות חברתיות בעולם האמיתי אף שעל פניו אין הסיפור-משל עוסק בעולם המציאותי 2. מתן ביטוי לדעות ולמחשבות על המסופר 3. פיתוח חשיבה יצירתית (העמדת עצמי במקום אנשי שכם) 4. הרחבת משמעותו של המשל באמצעות יצירת קשרים אינטרטקסטואליים (עם משל יותם ועם טקסטים מידעיים על הזית ועל התאנה) ובאמצעות קישור למנהיגות ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הבנת מקומם של הפעלים בסיפור: פעלים בעבר מקדמים את העלילה; פעלים בהווה מציינים מצבים 2. רכישת ידע על שימוש נכון בשם המספר 3. רכישת ידע על אחד המאפיינים של השפה הכתובה – הקדמת הפועל לשם העצם
		דוד המלך (מידע, פסוקים) עמ' 104 בספר עמ' 189 במד"ל	א. מטרות כלליות זימון חשיבה על תכונותיו של מנהיג ראוי
שיר	המלך צב־צב/ד"ר זוס עברית: לאה גולדברג עמ' 106 בספר עמ' 190 במד"ל		א. מטרות ספרותיות 1. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים 2. פיתוח היכולת לגלות משמעויות מפורשות וסמויות (ביצירה זו – המפורשות כולן בעולם הדמיון; הסמויות – בעולם המציאות) 3. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לצבים (האנשה) 4. קידום ההבנה באשר ליכולתו של הפרט – הקטן החלש – לחולל שינוי בחברה ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הבנת תפקיד התארים כמוסיפים מידע על הדמויות ועל הסיבות לפעילותן 2. קידום יכולת ההבחנה בקולות בסיפור

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
על מנהיגים ועל מלכים (המשך)	טקסט מידע	ריאיון עמ' 112 בספר עמ' 192 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת היוצר ומה שעומד מאחורי כתיבת היצירה 2. הכרת סוגת הריאיון ב. מטרות העיסוק בשפה התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות: תפקידי הנמען והמוען
	1. טקסט מידע (תקציר) 2. סיפור	1. תקציר הספר: "עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור" 2. עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור/אפרים סידון עמ' 114 בספר עמ' 193 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטרטקסטואליים (הקשר: יצירות שנכתבו או עובדו בידי אותו יוצר – אפרים סידון) ג. מטרות העיסוק בשפה 1. העשרת אוצר המילים 2. הכרת צירופי לשון גבוהים 3. הפקת הנאה ממשחקי מילים המעשירים את מילונו של הילד ואת הידע הדקדוקי שלו.
	שלט ופרוז	שלטים, שלטים (פרוז) עמ' 117 בספר עמ' 194 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת הצורך בשלטים למטרות שונות 2. הכרת מאפייניו של השלט ב. מטרות העיסוק בשפה קידום ההבנה שלשלטים שפה משלהם, המותאמת לנסיבות התקשורתיות
	1. טקסט מידע (תקציר) 2. סיפור	1. תקציר: בגדי המלך החדשים 2. בגדי המלך החדשים עמ' 119 בספר עמ' 195 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. קירוב התלמידים לספר 2. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות קשירת קשרים אינטרטקסטואליים (הקשר: יצירות שנכתבו או עובדו בידי אותו יוצר – אפרים סידון) ב. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת צירופי לשון ממשלב שפתי גבוה עיסוק 2. הפקת הנאה ממשחקי מילים המעשירים את מילונו של הילד ואת הידע הדקדוקי שלו
	פרסומת	בגדי המלך החדשים/אפרים סידון עמ' 121 בספר עמ' 196 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת מטרות הפרסומת 2. הכרת האמצעים המשמשים את הפרסומת בהשגת מטרותיה ב. מטרות העיסוק בשפה קידום היכולת ליישם את הנלמד על האמצעים לשוניים של הפרסומת (כתיבת פרסומת)

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת האביב וחגי האביב	שיר	איך יודעים שבא אביב? / דתיה בן דור עמ' 125 בספר עמ' 197 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. חיזוק הזיקה לארץ ולטבע 2. ביסוס הידע על מבשרי האביב ב. מטרות ספרותיות 1. הבחנה באמצעים המעניקים מוזיקליות לשיר – חריזה, מקצב הנוצר מהחזרות על השאלה ועל התשובה – ועמידה על תרומתם לעליזות השיר 2. הפקת הנאה מהשיר העליז ב. מטרות העיסוק בשפה קידום מודעות למרכיבי השיר היוצרים את האווירה העליזה
	שיר-פזמון	מקהלה עליזה / לאה נאור עמ' 126 בספר עמ' 199 במד"ל	א. מטרות כלליות הפקת מידע על ציפורי ארצנו ב. מטרות ספרותיות הפקת הנאה משילוב התוכן, הצליל והאווירה ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת שמות קיבוציים
	טקסט מידע	מבשרי האביב / משה שרגל עמ' 129 בספר עמ' 200 במד"ל	א. מטרות כלליות הרחבת הידע על מבשרי האביב ב. מטרות בתחום העיסוק בשפה 1. הכרת לשון שיח המידע 2. הכרת מילים המסמנות מושגי מדע
	אגדה	הענק וגנו / אוסקר ויילד עמ' 133 בספר עמ' 200 במד"ל	א. מטרות כלליות הבנת הקשרים בטבע: שרשרת המזון וקיום ירוק ב. מטרות ספרותיות 1. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות (יצירות שנושאן "אביב") 2. הבנת עצמי והזולת באמצעות חשיבה יצירתית: כניסה לנעלי הענק ולנעלי הילד שחדר לגן ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת לשון הסיפור ולשון ציורית 2. הכרת מבנה שיח הסיפור

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת האביב וחגי האביב (המשך)	טקסט מידע: פסוקים ומידע היסטורי; טקסט מן ההגדה	פסח (מידע), פסוקים, מן ההגדה עמ' 138, 140, 143 בספר עמ' 202 במד"ל	מטרות כלליות 1. ביסוס הידע על חג הפסח והלכותיו 2. מתן ביטוי לרגשות ולחויות
	פיוט	מה נשתנה עמ' 147 בספר עמ' 204 במד"ל	מטרות כלליות 1. העמקת הידע על הפיוט 2. קידום יכולת שחזור הטקסט בלשון ימינו
	שיר-עלילון	קריעת ים סוף / פוצ'ו עמ' 147 בספר עמ' 206 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הפקת הנאה מספרות היתולית שנושאה יציאת מצרים 2. עירור רעיונות יצירתיים ב. מטרות העיסוק בשפה קידום הפן היצירתי שבלשון – לשון ציורית ומשחקי לשון
	סיפור עם	כוסו של אליהו/ עיבד: מ' בן אליעזר עמ' 149 בספר עמ' 207 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת החשיבות של קיום סדר פסח כהלכתו 2. הבנת חשיבותה של הכנסת אורחים ב. מטרות ספרותיות 1. הבחנה בין יסודות מציאותיים ובין יסודות דמיוניים ועמידה על מקומם באגדות מן המקורות היהודיים 2. יצירת מארג תרבותי-ספרותי באמצעות אינטרטקסטואליות: קשירת קשר ל"מעשה באזנהמן"
	שיר	איפה האפיקומן/ פוצ'ו עמ' 152 בספר עמ' 208 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. הבחנה בעיצוב השיר על דף ובתרומתו למשמעות השיר 2. הבחנה באמצעים המעניקים מוזיקליות לשיר – קצב וצליל – ועמידה על תרומתם למשמעות השיר ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת שפה הומוריסטית
	סיפורים מחורזים	סיפורים לימים טובים / אמונה אלון עמ' 156 בספר עמ' 209 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. מתן ביטוי למחשבות ולדעות על ספרים 2. מתן לגיטימציה להעדפות אישיות בקריאה

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
ימים שנזכור	טקסט מידע	יום הזיכרון לשואה ולגבורה עמ' 157 בספר עמ' 210 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום הבנת הקשר בין הקמת המדינה ובין השואה ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי
	שיר	ביום השואה והגבורה/ אלה דור־און עמ' 158 בספר עמ' 211 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. חיזוק תחושת ההשתייכות לעם היהודי 2. העלאת זכר הנספים והדגשת הידיעה שקיום המדינה מעניק לנו ביטחון 3. הכרת עברו של העם היהודי ב. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	מידע	יום הזיכרון לחללי צה"ל ולנפגעי פעולות האיבה עמ' 160 בספר עמ' 212 במד"ל	א. מטרות כלליות מתן ביטוי לרגשות ולתחושות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי
	שיר	מלחמה זה דבר בוכה / תרצה אתר עמ' 162 בספר עמ' 213 במד"ל	א. מטרות כלליות עירור המודעות באשר להשלכות המלחמה ב. מטרות ספרותיות 1. הנגשת נושא המלחמה לקורא הצעיר 2. שחרור ממתחים רגשיים באמצעות החוויה הספרותית־אסתטית 3. העמקת התובנות על המלחמה ועל הכמיהה לשלום באמצעות ביטוי מחשבות רגשות והאזנה לאחרים ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון ציורית
		יום העצמאות (מידע, פסוקים, תפילה) עמ' 163 בספר עמ' 214 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת הקשר בין העצמאות שניתנה למדינת ישראל ובין המלחמה שפרצה בעקבותיה 2. הכרת אירועים חשובים בחיי העם 3. חיזוק הזיקה למדינה ותחושת ההשתייכות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת ההימנון, הכתוב במשלב שפתי גבוה

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
חגים וימי זיכרון (המשך)	שיר (הימנון)	התקווה/נפתלי הרץ אימבר עמ' 167 בספר עמ' 215 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת סמלי המדינה 2. חיזוק הזיקה למדינה 3. פיתוח היצירתיות והדמיון
	טקסט מידע, טקסט בלתי רציף, סמלים	מנורה וענפי זית, סמל המדינה עמ' 168, 169 בספר עמ' 215 במד"ל	מטרות כלליות 1. הכרת סמלי המדינה 2. חיזוק הזיקה למדינה 3. פיתוח היצירתיות והדמיון
	טקסט מידע, טקסט בלתי רציף (טבלת הצבעה)	ההצבעה על מדינת ישראל/אורן ציבלין עמ' 170 בספר עמ' 216 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הבנת חשיבותה של ההחלטה להעניק לנו עצמאות ובית לאומי 2. הרחבת הידע על ההצבעה 3. הכרת שמות של מדינות ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון שיח המידע ההיסטורי
	שיר-פזמון	חג לי/לאה נאור עמ' 173 בספר עמ' 217 במד"ל	א. מטרות כלליות השראת שמחה הכרוכה בבואם של חגים ב. מטרות ספרותיות הפקת הנאה מהשילוב בין התוכן החגיגי והמואר ובין המנגינה ג. מטרות העיסוק בשפה מפגש עם לשון השיר ומבנהו
	סיפור	סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל/ רבקה אליצור עמ' 174 בספר עמ' 217 במד"ל	א. מטרות כלליות הדגשת השמחה ביום העצמאות ב. מטרות ספרותיות 1. פיתוח חשיבה: הרחבת פרשנות הסיפור 2. העמקת התובנות על עצמי ועל החיים 3. עירור הזדהות עם רצונה של יעל להיות עצמאית ג. מטרות העיסוק בשפה הכרת לשון הסיפור ומבנהו
שיר-פזמון	אצלנו בחצר / נעמי שמר עמ' 178 בספר עמ' 218 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הרחבת ידע העולם: הכרת ברכת שלום בשפות שונות 2. קידום ההבנה שלכל עם שפה, תרבות ומאפיינים משלו ב. מטרות העיסוק בשפה הפקת הנאה מצליליות שפות זרות	

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
חגים וימי זיכרון (המשך)	טקסט למטרות הפעלה	דגלים – משחק זיכרון עמ' 180 בספר עמ' 219 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הרחבת ידע על מדינות בעולם 2. קידום מיומנות חברתית: שיתוף ועמידה בכללים ב. מטרות העיסוק בשפה התאמת הלשון לנסיבות התקשורתיות: טקסט הפעלה
		ספירת העומר ול"ג בעומר (מידע, פסוקים) עמ' 187-185 בספר עמ' 220 במד"ל	א. מטרות כלליות 1. הכרת המקורות לחג 2. הכרת הרקע ההיסטורי לחג 3. הרחבת הידע על החג ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית
סיפור	החרוב/משה שרגל עמ' 188 בספר עמ' 221 במד"ל	א. מטרות ספרותיות חידוד ההבחנה בין יסודות דמיוניים ובין יסודות מציאותיים כמקדמת את הבנת הסיפור ב. מטרות העיסוק בשפה הכרת ניבים וביטויים	
	יום ירושלים (מידע, פסוקים) עמ' 192 בספר עמ' 222 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. הרחבת הידע על ירושלים 2. מתן ביטוי לתחושות ולחויות	
שיר	שמות רבים לירושלים/דן אלמגור עמ' 194 בספר עמ' 223 במד"ל	א. מטרות כלליות הרחבת הידע על ירושלים ב. מטרות ספרותיות עמידה על תרומתם של הקצב ושל צירופי המילים החגיגיים לעיצוב החוויה האסתטית ולדימויה של העיר ירושלים בעיני רוחנו ג. מטרות העיסוק בשפה היכרות עם מגוון השמות לעיר ירושלים ועם משמעם	
סיפור	הכותל המערבי – כותל האביונים / עיבוד: מירי ברוך עמ' 195 בספר עמ' 224 במד"ל	א. מטרות כלליות קידום מיומנות שחזור סיפור באמצעות שאלות מנחות ב. מטרות ספרותיות מתן ביטוי למחשבות ולחויות	

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
חגים וימי זיכרון (המשך)		שבועות – זמן מתן תורה (מידע, פסוקים) עמ' 200 בספר עמ' 225 במד"ל	מטרות כלליות 1. הרחבת הידע על חג השבועות 2. מתן ביטוי לתחושות ולחויות
	שיר	כשקיבלו את התורה/לאה נאור עמ' 204 בספר עמ' 226 במד"ל	א. מטרות ספרותיות 1. עירור הזדהות עם ההתרגשות שאחזה בעם בעת קבלת התורה 2. יצירת מארג תרבותי-ספרותי: הרחבת היריעה של מעמד הר סיני וקשירת קשר עם הטקסט המקראי ב. מטרות העיסוק בשפה קידום יכולת הזיהוי של קולות ומראות בשיר
	אגדת חז"ל	רבי פנחס בן יאיר והענינים / עיבוד: יוכבד סגל עמ' 208 בספר עמ' 227 במד"ל	א. מטרות כלליות הכרה בחשיבות הנתינה ב. מטרות ספרותיות יצירת מארג ספרותי-תרבותי: הכרת יצירה מהמורשת התרבותית היהודית ג. מטרות העיסוק בשפה 1. הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית 2. זיהוי מילים המציינות משאלות, השערות ותכנון
	סיפורי חז"ל	כה עשו חכמינו / יוכבד סגל עמ' 211 בספר עמ' 229 במד"ל	מטרות ספרותיות 1. הפגשת הקורא הצעיר עם יצירה הנוגעת למתרחש בעולמו 2. הרחבת משמעות היצירה באמצעות קשרים אינטרטקסטואליים 3. קידום הבנת תפקידם המחנך של סיפורי צדיקים

נושא התוכן	הסוגה	הטקסט	מטרות הוראה
עונת הקיץ	שיר	גל היא ילדה של ים/יהונתן גפן עמ' 213 בספר עמ' 231 במד"ל	א. מטרות כלליות עירור הזדהות עם תחושותיה וחוויותיה של גיבורת השיר ב. מטרות העיסוק בשפה קידום היכולת לזהות דימויים בשיר ולהבין את תרומתם
	טקסט מידע	המדוזה / מתוך: "ילדי טבע הדברים" עמ' 215 בספר עמ' 232 במד"ל	מטרות כלליות הרחבת הידע על המדוזה
	שיר	שרב/לאה גולדברג עמ' 218 בספר עמ' 233 במד"ל	א. מטרות כלליות הבנת תופעת מזג אוויר ב. מטרות ספרותיות 1. חוויה מחדש של התנסות מוכרת (שהייה בשרב) דרך המתואר בשיר 2. עמידה על האמצעים המוזיקליים בשיר – חריזה, מקצב וקולות – והצבעה על תרומתם לשיר ג. מטרות העיסוק בשפה הבנת תפקיד המטאפורות בשיר